გელა სულაძე

საქართველოს პირველი პრემიერის – ნოე რამიშვილის მკვლელობა

(საბჭოთა ხელისუფლების სპეცსამსახურების სისხლიანი ოპერაცია)

ეძღვნება საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის მე-100 და ნოე რამიშვილის დაბადებიდან 135-ე წლისთავს

გამომცემლობა „წიგნი+ერი"
თბილისი, 2018

წიგნი გათვლილია საზოგადოების ფართო ფენებისთვის. ის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი უნდა იყოს საქართველოს უახლესი ისტორიისა და საბჭოთა სპეცსამსახურების თემატიკით დაინტერესებულ მკვლევართათვის, მათთვის, ვისთვისაც საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლა უზენაესი მიზანია, და ვისთვისაც ნ. რამიშვილის ცხოვრება, მოღვაწეობა და გარდაცვალება პატრიოტიზმის ნათელი მაგალითია.

ნაშრომი უდავოდ დადებით როლს შეასრულებს შინაგან საქმეთა და სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის თანამშრომლების, მეტადრე ახალგაზრდა თაობის პროფესიული და პატრიოტული აღზრდის საქმეში.

წიგნის გამოცემაში მხარდაჭერისათვის მადლობას ვუხდით საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროსა და ჩოხატაურის მუნიციპალიტეტის მერიას.

მთავარი რედაქტორი	**მზია რაზმაძე**
პასუხისმგებელი რედაქტორი	**გოგი სალიაშვილი**
მთარგმნელი	**კახა ჩიტაია**
ყდის დიზაინერი	**ქეთევან გოგავა**
დამკაბადონებელი	**ზაზა გელაშვილი**

წიგნის გამოცემის იდეა ეკუთვნის მარიამ დავითაშვილს

© გამომცემლობა ნიგნი პლუს

ISBN 978-9941-9598-0-6

ს ა რ ჩ ე ვ ი

წინათქმა....4

მკვლელობა პარიზის ცენტრში....7

შტრიხები ნ. რამიშვილის პორტრეტისთვის....9

ნ. რამიშვილის დაპირისპირება ი. სტალინთან....13

ნ. რამიშვილი – დამოუკიდებელი საქართველოს სპეციალური სამსახურის დამაარსებელი....18

ნ. რამიშვილი საქართველოს შიდა და გარე მტრების წინააღმდეგ....28

საბჭოთა დაზვერვის რეზიდენტურების მიზნები ანტისაბჭოთა ემიგრაციის წინააღმდეგ ბრძოლის საქმეში....44

საბჭოთა სპეცსამსახურების ოპერატიული კომბინაციები და ნ. რამიშვილის კონტრღონისძიებები....49

საბჭოთა სპეცსამსახურების საზღვარგარეთული სპეცოპერაციები....62

ნ. რამიშვილის მკვლელობისთვის საფუძვლების მომზადება....66

ლ. ბერიას 1930 წლის 11 აგვისტოს საპროგრამო მოხსენება....73

ნ. რამიშვილის მკვლელობის საქმის წინასწარი გამოძიება....86

მკვლელი....97

სასამართლო პროცესი....106

მკვლელობის მოტივები და სისხლიან ტერორში მონაწილე პირები....115

ნ. რამიშვილის გარეშე დარჩენილი ქართული ემიგრაცია....131

ბოლოთქმა....134

ბიბლიოგრაფია....135

ფოტომასალა....277

წინათქმა

ნოე რამიშვილი, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის გამორჩეული სახელმწიფო მოღვაწე, ქართული საზოგადოებრიობისათვის თითქმის უცნობია; ძირითადად იმის გამო, რომ 1918–1921 წლების საქართველოს ხელისუფლება გაიგივებულია ერთ კაცთან – ნოე ჟორდანიასა და მის მოღვაწეობასთან. არადა, ნ. რამიშვილი იყო 1918 წლის 26 მაისიდან 23 ივნისამდე დამოუკიდებელი საქართველოს მთავრობის პირველი თავმჯდომარე (შეცვალა ნ. ჟორდანიამ), შემდეგ – შინაგან საქმეთა პირველი მინისტრი.

ნ. რამიშვილი ასევე გახლდათ საქართველოს ისტორიაში პირველი სპეციალური სამსახურის – საგანგებო რაზმის (მისი კლასიკური მნიშვნელობით) დაარსების ინიციატორი და სულისჩამდგმელი. ამ უკანასკნელის მეშვეობით და ნ. რამიშვილის ორგანიზატორობით 1918-21 წლებში არაერთი ოპერატიულ-სამძებრო და სადამჯელო ღონისძიება გატარდა უცხო ქვეყნების სპეცსამსახურების ძირგამომთხრელი საქმიანობის აღსაკვეთად.

ნ. რამიშვილი, როგორც ერთ-ერთი ყველაზე აქტიური და ავტორიტეტული პოლიტიკური ფიგურა და ანტისაბჭოთა მოღვაწე, ემიგრაციის პირობებში გააფთრებით ებრძოდა ბოლშევიკებს. ის იყო საქართველოში ანტისაბჭოთა საქმიანობის, პირველ რიგში, საქართველოში ემისრების არალეგარული გაგზავნისა და იატაკქვეშა მოძრაობის მთავარი ორგანიზატორი. მასვე ჰქონდა დამყარებული ოფიციალური კონტაქტები ინგლისის, საფრანგეთის, თურქეთისა და პოლონეთის სპეცსამსახურებთან.

ბოლშევიკური ხელისუფლება და მისი სპეცსამსახურები თვლიდნენ, რომ პოლიტიკური საფრთხე დევნილი ქართველების, განსაკუთრებით მათი გამორჩეული ლიდერის – ნ. რამიშვილის, მხრიდან გამორჩეულად დიდი იყო.

საბჭოთა ხელისუფლების ათი წლისთავზე მის სპეცსამსახურებს საზღვარგარეთ უკვე ჩატარებული ჰქონდათ არაერთი სპეცოპერაცია, რის შედეგადაც რუსეთიდან ემიგრირებული თეთრგვარდიული, ემიგრანტული ორგანიზაციების რამდენიმე აქტიური ანტისაბჭოთა მოღვაწე იქნა მოკლული, ნაწილი კი – მოტაცებული ან გამოტყუე-

ბული სსრ კავშირში და პროპაგანდისტული მიზნებისათვის გამოყენებული.

გასაკვირი არ არის, რომ ბოლშევიკურმა ხელისუფლებამ ნ. რამიშვილის ფიზიკური ლიკვიდაციის გადაწყვეტილება მიიღო.

საბჭოურმა სპეცსამსახურებმა საბჭოთა ხელისუფლებისთვის არასასურველი პიროვნების ლიკვიდაციის მორიგი სპეცოპერაცია წარმატებით განახორციელეს, თანაც მათთვის ჩვეული მეთოდით – ქართველის მკვლელობა ქართველისავე ხელით, რითაც ჩვენი ქვეყნის ისტორიაში მორიგი სირცხვილი დაფიქსირდა.

საფრანგეთში საქართველოს საელჩოს დიდი ძალისხმევის მიუხედავად, ვერ მოხერხდა ნ. რამიშვილის მკვლელობის თაობაზე წინასწარი და სასამართლო გამოძიების მასალების (საბრალდებო დასკვნის, პროცესში მონაწილეთა გამოსვლების, სასამართლოს გადაწყვეტილებისა და სხვათა) მოძიება.

პარიზის ცენტრალურ არქივში კატალოგიზირებული აღმოჩნდა სასამართლო საქმეები, დაწყებული მხოლოდ 1932 წლიდან. ფრანგული მხარე არ გამორიცხავს, რომ ნ. რამიშვილის მკვლელობასთან დაკავშირებული მასალები პარიზის ცენტრალური არქივის რომელიმე საცავში ინახებოდეს, და მას გულმოდგინე მოძიება სჭირდება.

მამის მკვლელობის თაობაზე არანაირი მასალა არ აღმოაჩნდათ პარიზში მცხოვრებ ნ. რამიშვილის შვილებს – აკაკი და ნინო რამიშვილებს, მათ ნათესავებს.

საქართველოს ისტორიის ცენტრალურ სახელმწიფო საისტორიო არქივში დაცულია საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის არქივში (პარიზულ ნაწილში) ნ. რამიშვილის მკვლელობასთან დაკავშირებით შეგროვილი დოკუმენტები, რომლებიც, როგორც ჩანს, არასრულია. მასში თავმოყრილია ფრანგულ ენაზე დაწერილი წინასწარი გამოძიების მასალების ასლები, ფრანგულად ნათარგმნი ლ. ბერიას მოხსენება, გაკეთებული თბილისში საქართველოს კპ (ბ) ცენტრალური კომიტეტის სხდომაზე 1930 წლის 14 სექტემბერს, აგრეთვე ქართველ ემიგრანტთა წერილები და ახსნა-განმარტებები.

როგორც არსებული მასალებიდან ჩანს, პარიზის ქართულ სათვისტომოს, კონკრეტულად კი ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის

წარმომადგენლებს – ს. მენაღარიშვილსა და კ. საბახტარიშვილს ,ნ. რამიშვილის მკვლელობასთან დაკავშირებით დამოუკიდებელი გამოძიება უწარმოებიათ, თუმცა საბოლოო დასკვნა არ მომზადებულა; ანდა, შესაძლებელია არსებობდა ასეთი დოკუმენტი, მაგრამ ჩვენამდე ვერ მოაღწია.

ნ. რამიშვილის ცხოვრებასა და ანტისაბჭოთა საქმიანობაზე გარკვეული სახის დოკუმენტური მასალა ინახებოდა საქართველოს სსრ სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტის არქივში, რომლის დიდი ნაწილი, კარგად დაგეგმილი სპეცოპერაციის შედეგად, ჯერ კიდევ მოქმედმა საბჭოთა სპეცსამსახურებმა, 1990 წლის შემოდგომაზე გაიტანეს რუსეთის ფედერაციის ქ. სმოლენსკში, დარჩენილი ნაწილი კი განადგურდა 1991-92 წლების დეკემბერ-იანვარში თბილისში მომხდარი შეიარაღებული კონფლიქტის შედეგად. საბედნიეროდ, მივაკვლიეთ სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტის არქივში თავის დროზე დაცული (დღეისათვის განადგურებული) რამდენიმე დოკუმენტის ასლს, რამაც გარკვეული სიცხადე შეიტანა ნ. რამიშვილის მკვლელობის საქმეში.

მკვლელობა პარიზის ცენტრში

1930 წლის 7 დეკემბერს, შუადღისას, პარიზის ქუჩებს მიუყვებოდნენ ნოე რამიშვილი და ემიგრაციის ასევე ცნობილი მოღვაწე, სოციალ-დემოკრატი სანდრო მენაღარიშვილი.

ემიგრანტი თამარ კახელიძე-თაყაიშვილი იგონებს:

„ბიძაჩემი, როგორც ჩვეულებრივ, მოემზადა კრებაზე წასასვლელად. ისადილა, გამოემშვიდობა მაროს და ბავშვებს და კარებისაკენ წავიდა. ბაღის კარებიდან ორჯერ მობრუნდაო – მოგვიყვა დეიდაჩემი – ხელი დამიქნიაო. და ეს ხელის დაქნევა უკანასკნელი იყო ბიძაჩემისა, მას კრებაზე მისვლა არ დასცალდა, მას ერთმა მტრის ტყვიამ მოუსპო სიცოცხლე, დააობლა ოჯახი“[49].

ამ ამბის შემსწრე და უშუალო მონაწილე სანდრო მენაღარიშვილი დეტალურად აღწერს იმ ტრაგიკულ შემთხვევას:

„შაბათ საღამოს სახლში ნოეს წერილი დამხვდა, რომელშიც პარტიული კრების გამო კვირას, თოთხმეტ საათზე და თხუთმეტ წუთზე, „პორტ ორლეანზე“ შეხვედრას მთხოვდა. იქ შევხვდეთ ერთმანეთს და იქიდან კრებაზე წავიდეთო – მწერდა. სრულ თოთხმეტ საათზე და თხუთმეტ წუთზე მივედი „კაფე მარეშალ ჟურდენ“-ში, სადაც ნოე ახლადმოსული დამხვდა და პალტოს იძრობდა. დავსხედით. კრების ზოგიერთ საკითხზე ვიმუსაიფეთ. სამის ნახევარზე მეტროში ჩავჯექით და კრებაზე წავედით. გზაში განსვენებული სულ პარტიულ და ეროვნულ საქმეებზე მსჯელობდა; მომავალ საქმიანობას ითვალისწინებდა, საქართველოში მუშაობის გაცხოველებაზე თავის აზრს მაცნობდა.

ამ მუსაიფში ამოვედით „პლასე დე იტალი“-ზე და „გობლენის“ ქუჩას დავყევით. ნოე მარჯვნივ მომყობა. როდესაც გავუსწორდით მეცამეტე უბნის თვითმმართველობასთან მიწის სამუშევარისათვის აგებულ ჯებირებს, ნოე მეკითხება: სანდრო! რას ფიქრობ საქართველოში მუშაობის შესახებ? ...და უცებ ორჯერ გავარდა რევოლვერი.

ქუჩა ხალხითაა გაჭედილი. ხალხი დაფრთხა და ჩვენს ირგვლივ ქუჩა დაცარიელდა... ვხედავ, ნახევარი მეტრის მანძილზე რევოლვერით ჭანუყვაძეს. აღარ მიფიქრია, და რაც ძალი და ღონე მქონდა, თავი ვაძგერე ნიკაპზე. ამ დროს გავარდა მესამე და შუბლში დამიზნებული ტყვია თავის მარცხენა მხარეს გამეკრა. ვფიქრობ, დაჭრილი

ვარ, მაგრამ მკვლელი ხომ ჩემს ხელშია. ერთმანეთს დავეტაკეთ, ვცდილობ, იარაღი ავართვა, ის კი ეძებს შესაფერის მდგომარეობას, რომ ტყვია მომიძღვნას, მომკლას და გაიქცეს (ჩუსტები ეცვა, გასაქცევად მომზადებული იყო). მარცხენა ხელით იარაღიან ხელს ვუჭერ, მარჯვენა ხელით კი სახეში ვურტყამ, მინდა დავასუსტო და განვაიარაღო. ნოეს რა დაემართა, არ ვიცი; მე ის დაჭრილი მგონია და აი ამ დროს, ამ ჭიდილში თვალი მოვკარი, რომ ჩემი ნოე ქვაფენილზე გაშხლართულიყო, ერთი წამით თვალთ დამიბნელდა... ამით ლაჩარმა მკვლელმა ისარგებლა და მომინდომა რევოლვერის ტუჩის საფეთქელზე მოდება, მაგრამ ჩემი დაბნევა წამიერი იყო; ნახულის შთაბეჭდილებით ხელი აუკარი და მეოთხეც და მეხუთეც ჩემს თავზე გავარდა. ეხლა, უკვე ცემით მისუსტებული პ. ჭანუყვაძე დიდ წინააღმდეგობას ვეღარ მიწევს; ერთი გაბრძოლებაც და ის ჩაიკეცა, რევოლვერი ხელთ ჩამივარდა... სიკვდილს უკვე ხალხმა გადაარჩინა. ეს ყველაფერი ოთხ-ხუთ წუთში გათავდა.

გასისხლიანებული, ცხვირპირდამტვრეული, მაგრამ, სამწუხაროდ, ცოცხალი, ლაჩარი პ. ჭანუყვაძე პოლიციამ წაიყვანა. მხოლოდ კომისარიატში გავიგე, რომ ჩემი ძვირფასი ნოე გარდაცვლილიყო, არც ამოიკვნესა, არც ძახილი მისგან არ გამიგონია ან რომც დაეკვნესა, რას გავიგონებდი, ან რას ვუშველიდი მე უბედური. ვერც ვუშველე, ვერც თავი შევაკალი; ეს მწვავს და მდაგავს, ეს ტკივილებს მიძრავს და მახრჩობს"[49].

ნ. რამიშვილის ვერაგული მკვლელობით შოკირებული იყო ნოე ჟორდანია. ჩაშლილი კრებიდან ჩაფიქრებული და დამწუხრებული თანამოაზრეებმა გააცილეს. სახლში მისვლისას უთქვამს: „ცალი ხელი მომჭრეს" და დაუმატებია: „ვისაც მისი პატივისცემა გინდათ, მიჰყევით მის გზას".

ნ. რამიშვილის დაკრძალვის ცერემონიალი გაიმართა 1930 წლის 14 დეკემბერს, პარიზში, ბანიოს სასაფლაოზე. მის ცხედართან უამრავმა ხალხმა მოიყარა თავი, იქ იყვნენ რუსეთის, კავკასიის და სხვა ქვეყნების ემიგრანტული წრეების ცნობილი წარმომადგენლები.

ნ. რამიშვილის მკვლელობის ფაქტს ფართოდ გამოეხმაურა საფრანგეთის და მთელი ევროპის საზოგადოება, ზედმიწევნით ზუსტად აღწერეს მკვლელობის დეტალები და სავარაუდო მოტივე-

ბი. პარიზის პრესა იმასაც კი იტყობინებოდა, რომ მოკლულს, დამოუკიდებელი საქართველოს შინაგან საქმეთა ყოფილ მინისტრს, დაკერებული წინდები ეცვაო. ქვეყნდებოდა სამგლოვიარო წერილები, მოგონებები, ტრაგედიასთან დაკავშირებული ვერსიები.

დევნილმა მთავრობამ, სოციალ-დემოკრატიულმა პარტიამ და ნ. რამიშვილის ოჯახმა მიიღო უამრავი სამძიმრის დეპეშა თუ წერილი ქართველთა ყველა სათვისტომოდან, რუსული ემიგრაციის სოციალისტური პარტიებისა და გამოჩენილი უცხოელი პოლიტიკური მოღვაწეებისაგან. ყველა ერთხმად ვარაუდობდა, რომ ნ. რამიშვილის მკვლელობაში აშკარად მოსკოვის სპეცსამსახურების ხელი ერია.

ნ. რამიშვილის გარდაცვალებას ვრცელი სამგლოვიარო წერილი მიუძღვნა საკუთარ ბეჭდვით ორგანოში საფრანგეთის სოციალისტური პარტიის ლიდერმა ლეონ ბლიუმმა; საინტერესო სტატიები დაიბეჭდა ბრიუსელისა და გერმანიის სოციალისტთა ჟურნალებში. აღნიშნულ მოვლენებს სპეციალური პუბლიკაცია მიუძღვნა ცნობილმა ფრანგმა სოციალისტმა პიერ რენოდელმაც. ნ. რამიშვილის მკვლელობა რომ საბჭოთა სპეცსამსახურების სინდისზე იყო, ეს მტკიცედ სჯეროდა ემიგრანტების დიდ ნაწილს[49].

შტრიხები ნ. რამიშვილის პორტრეტისთვის

„ღამე თბილისიდან ჩამოვიდა ჩვენი პრემიერი რამიშვილი, რომელიც მე პირველად ვნახე. წარმოსადეგი ფიგურაა, არც პეწი და ლაზათი აკლია, მაგრამ რა იმალება ამ ფასადს უკან..“ – წერდა ცნობილი ქართველი ემიგრანტი მოღვაწე, მეცნიერი, იურისტი, ისტორიკოსი, ლიტერატურათმცოდნე, დიპლომატი, პუბლიცისტი, პოლიტიკური და საზოგადო მოღვაწე, პროფესორი, საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ერთ-ერთი ფუძემდებელი, ზ. ავალიშვილი[1].

მართლაც, ვინ იყო ნოე რამიშვილი?

ნ. რამიშვილი დაიბადა 1881 წლის 5 აპრილს ჩოხატაურის რაიონის სურების საზოგადოების სოფელ დიდ ვანში. მისი მამა, ბესარი-

ონ (ბესო) რამიშვილი, ხის ოსტატი, საკმაოდ განათლებული პიროვნება იყო. დედა, მაკა მგელაძე, წარმოშობით ოზურგეთის რაიონის სოფ. შემოქმედიდან ყოფილა. რამიშვილებს ჰყავდათ ექვსი ვაჟი და ერთი ქალიშვილი – მართა. პირველი ვაჟი, ვასილი, მესაქონლეობას მისდევდა; მეორე – დავითი, ფერშალი იყო, ცხოვრობდა ქ. ბათუმში; მესამე, ისიდორე – კომერსანტი იყო; შემდეგ მოდიოდნენ ნოე და ანთიმოზი (ფარმაცევტი). ყველაზე უმცროსი ვაჟიშვილი – იაკობი სურებში ცნობილი ხარაზი გახლდათ. ნოე რამიშვილის და, მართა, გათხოვილი იყო სოფელ სურებში ნესტორ ბერიშვილზე. მათ თორმეტი შვილი ჰყავდათ.

მართა 83 წლის ასაკში შუა აზიაში, გადასახლებაში გარდაიცვალა. შუა აზიაში გარდაიცვალა უფროსი ძმა ვასილიც, ისიდორე უგზოუკვლოდ დაიკარგა. ანთიმოზი დაიღუპა ტიფით 1921 წელს, იაკობის ბედი გაურკვეველია. ძმებიდან მხოლოდ დავითი მიიცვალა საკუთარ ოჯახში.

ნ. რამიშვილმა დაწყებითი განათლება სოფელ დიდი ვანის სკოლაში მიიღო. შემდეგ სწავლა განაგრძო ჯერ ოზურგეთის სასწავლებელში, შემდეგ – ქუთაისის სასულიერო სემინარიაში, რომლის დამთავრების შემდეგაც შევიდა იურიევის (დორპატის) უნივერსიტეტში იურიდიულ ფაკულტეტზე.

რევოლუციურ მოძრაობაში მონაწილეობის გამო, იძულებული გახდა, შეეწყვიტა სწავლა (1902 წ.) და დაბრუნებულიყო საქართველოში. სულ მალე, 1902-1903 წლებში, ის ბათუმსა და გურიაში ხელმძღვანელობს მუშათა და გლეხთა მოძრაობას. 1903 წელს მისი ინიციატივით მოწვეულ იქნა გურიის მშრომელთა ყრილობა.

1904 წელს ნ. რამიშვილი დააპატიმრეს, თუმცა ჟანდარმერიას დაუსხლტა და როსტოვში გაიქცა, სადაც განაგრძო არალეგარული საქმიანობა. ერთი პერიოდი ის, ნოე ჟორდანიასთან ერთად, ხელმძღვანელობდა გაზეთ „სოციალ-დემოკრატს“. 1905 წლის დასაწყისში კვლავ დაბრუნდა სამშობლოში. ამავე წელს ნ. რამიშვილმა იქორწინა პედაგოგ მარიამ (მარო) გოგიაშვილზე. მათ ოთხი შვილი ეყოლათ: ბენო, აკაკი, ნინო და თამარი.

1905 წლის რევოლუციაში ნ. რამიშვილი აქტიურად მონაწილეობდა. 1907 წლის მიწურულს იგი სწავლის გასაგრძელებლად შევიდა ლაიფციგის უნივერსიტეტში. 1908 წელს დაესწრო შვეიცარიაში

გამართულ რსდმპ ცენტრალური კომიტეტის სხდომას, რომელშიც მონაწილეობდნენ ლენინი, პლეხანოვი, მარტოვი, ზასულიჩი, აქსელროდი, ლუნაჩარსკი, ჩიჩერინი და სხვები.

1910 წელს ნ. რამიშვილი საზღვარგარეთიდან დაბრუნდა და სექტემბერში გურიაში, სოფ. ხიდისთავში, არალეგარულ პარტიულ კონფერენციაზე ეროვნულ საკითხზე სიტყვით გამოვიდა. ორი თვის შემდეგ ის დააპატიმრეს და გადაასახლეს როსტოვში. მოგვიანებით ნ. რამიშვილმა იქ ჩაიყვანა ცოლ-შვილიც. გადასახლებაში ნ. რამიშვილი სათავეში ჩაუდგა სოციალ-დემოკრატთა საკმაოდ მძლავრ და მრავალრიცხოვან ორგანიზაციას.

1913 წელს ნოე რამიშვილი გადადის პეტროგრადში და აქტიურად თანამშრომლობს რსდმპ ცენტრალურ ორგანოებში. ის იყო სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ყველა უმაღლესი ორგანოს წევრი, თბილისის ქალაქის თვითმმართველობის ხმოსანი, რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის კომიტეტის წევრი. პირველი მსოფლიო ომის დროს ნ. რამიშვილი იყო პარტიის ერთ-ერთი ხელმძღვანელი და მისი ცენტრალური ორგანოს რედაქტორი.

1917 წლის რევოლუციის შემდეგ ის გახდა მუშათა, გლეხთა და ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭოს წევრი, რუსეთის დამფუძნებელი კრების დეპუტატი, შემდეგ – ამიერკავკასიის სეიმის წევრი, 1918 წლის 26 მაისიდან 23 ივნისამდე – დამოუკიდებელი საქართველოს მთავრობის პირველი თავმჯდომარე, შემდგომ – შინაგან საქმეთა მინისტრი. სწორედ 23 ივნისს მოხდა ეგრეთ წოდებული ხავერდოვანი რევოლუცია საქართველოს ხელისუფლებაში, რის შედეგადაც მთავრობის თავმჯდომარე ნოე ჟორდანია გახდა.[15]

ნოე რამიშვილმა და ნოე ჟორდანიამ გაცნობისთანავე კარგი ურთიერთობა დაამყარეს ერთმანეთთან და ბოლომდე შეინარჩუნეს იგი. „თუ განსვენებული ნოე ჟორდანია იყო ტვინი ჩვენი მოძრაობისა, ნოე რამიშვილი იყო ხერხემალი, რკინის ნების სიმბოლო და შეუდარებელი ორგანიზატორი," – იგონებს მისი ერთ-ერთი თანამებრძოლი გრიგოლ წერეთელი.[49]

როდესაც ნოე ჟორდანია დაპატიმრებული იყო ან იმალებოდა, ანდა საზღვარგარეთ იმყოფებოდა, ნოე რამიშვილი ყოველთვის ცვლიდა მას. როგორც მეგობრები და თანამოაზრენი მიანიშნებენ, მათ ურთიერთობაში არსებობდა „სრული ჰარმონია", თითქოს „ეს

ორი ადამიანი ერთი გულით ცხოვრობდა, ერთნაირად გაჟღენთილი სამშობლოს და ქართველი ხალხის სიყვარულით". ამგვარი თანამშრომლობა მათ შორის კიდევ უფრო გაღრმავდა საფრანგეთში ემიგრაციაში ყოფნისას.

აი, როგორ ახასიათებენ თანამოაზრენი ნოე რამიშვილს:

„ნოე რამიშვილი იყო ერთ-ერთი პირველთაგანი, რომელმაც გამოაღო საქართველოს მთვლემარე პოლიტიკური ქარვასლის ბჭეკარი და შიგ შეუშვა მთელი ქართველის ერის აზღვავებული ნება--სურვილი: იყოს თავისუფალი, იყოს დამოუკიდებელი, იყოს სუვერენული და ქართველმა ერმა ნიშნად პატივისა, სწორედ მას ჩააბარა ახალშობილ საქართველოს ბედ-იღბალი და მას მიანდო პირველი ეროვნული მთავრობის შედგენა" (ლევან ფაღავა).[49]

„ნოეს ყავდა, უსათუოდ, მოწინააღმდეგეები და მოკრიტიკენი, მაგრამ ყოველ გაჭივრების დროს მისკენ ეჭირათ თვალი, აფასებდნენ მას, როგორც ღირსეულ და მაგარ სახელმწიფო მოღვაწეს. უცხოეთში მან სხვა პოლიტიკურ მოღვაწეებთან ერთად ჩამოიარა დიდი სახელმწიფოები, სადაც გამოქონდათ რეზოლუციები, მოითხოვდნენ საოკუპაციო ჯარების გაყვანას. მან დასწერა „ისტორიული მატერიალიზმი". ხელმძღვანელობდა ყველა პარტიულ გამოცემებს ნოე ჟორდანიას მეთაურობით. მან წარუდგინა პოლონეთის გმირს პილსუდსკის ყველა პარტიების წარმომადგენელნი, რომელსაც შემდეგ ეთქვა: „სამშობლოს, რომელსაც ასეთი შვილი ჰყავს, არ დაიღუპებაო". ამ მოლაპარაკების შემდეგ იყო ჟურნალ „პრომეთეს" დაარსება".

„გაკვირვებული ვიყავით იმ სიყვარულით და გამხნევებით, რომელსაც ის იჩენდა ახალგაზრდობის მიმართ. მან ღრმად იცოდა მშობლიური და უცხო ლიტერატურა. უყვარდა ახალგაზრდებთან საუბარი, იყო იშვიათი მასწავლებელი. მე მომისმენია მისი იდეალური საქართველოს პოლიტიკური არქიტექტურა, სილამაზითა და იმედებით მომხიბლავი". (გრ. წერეთელი).[49]

„ნოე რამიშვილი იყო განსახიერება ქართველი მებრძოლი სულისა, მტერს რომ გამუდმებით ებრძოდა. რუსეთის ბოლშევიკებს ნოე რამიშვილი ისეთ დაუძინებელ მტრად მიაჩნდათ, რომ მოსკოვიდან შეატყობინეს ქართველ თითოოროლა ბოლშევიკებს – „არ გაიკაროთ სიახლოვეს ნოე რამიშვილის მომხრეებიო!" დამოუკიდებე-

ლი საქართველოს მტრებს ის შიშის ზარს სცემდა და ამიტომაც ნოე რამიშვილი დიდი ავტორიტეტითა და პატივისცემით სარგებლობდა როგორც დიდი ქართველი პოლიტიკური და საზოგადო მოღვაწე, როგორც რკინისებური ნერვების მქონე სახელმწიფო მოღვაწე" (კარლო ინასარიძე).[57]

ნ. რამიშვილის ნიჭი და უნარი განსაკუთრებით გაიფურჩქნა 1918-1921 წლებში შინაგან საქმეთა მინისტრის თანამდებობაზე ყოფნისას. ის განსაკუთრებულ ყურადღებას იჩენდა სამინისტროს თანამშრომლების მიმართ. ნ. რამიშვილმა გამოიჩინა ჰუმანურობა და, მიუხედავად მოხელეთა პოლიტიკური მრწამსისა, სამსახურში მიიღო მეფისნაცვლის კანცელარიის რუსულენოვანი პროფესიონალი მოხელეები, თუმცა ის შემდგომ ცდილობდა მათ გაქართველებას, მათთვის ქართული ენის სწავლებას, საქმის წარმოების ქართულად წარმართვას.

ნ. რამიშვილი დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა მუშებსა და გლეხებში. ცნობილია, თუ რა მოწონებით შეხვდნენ მის ერთსაათიან გამოსვლას თბილისში, ნავთლუღის პარტიული უჯრედის კრებაზე ადგილობრივი მუშები. დიდი სიყვარულით იხსენებდნენ ნ. რამიშვილს ჭიათურის მაღაროს მუშები და გურიის გლეხობა. მას უაღრესად დიდ პატივს სცემდნენ ბაქოს მუშები, რომელთაც 1904 წელს ერთ-ერთ პარტიულ ფორუმზე გამოსვლისათვის ამზადებდა.[16]

ნ. რამიშვილის დაპირისპირება ი. სტალინთან

გასული საუკუნის დასაწყისში რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ მუშათა პარტიაში ნ. რამიშვილი და ლენინის დაჯგუფება დაპირისპირებულნი აღმოჩნდნენ, რისი მთავარი მიზეზიც იყო მათი დამოკიდებულება ტერორიზმისადმი.

ნ. რამიშვილმა ტერორის წინააღმდეგ სასტიკად გაილაშქრა ჯერ კიდევ 1903 წლის ივნისის პირველ რიცხვებში ბათუმში გამართულ ბათუმისა და გურიის სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციების ყრილობაზე (ბათუმის და გურიის „სოფლად მომუშავეთა" ყრილობაზე).

ყრილობაზე ნ. რამიშვილმა ვრცელი სიტყვა წარმოთქვა და სასტიკად დაგმო ტერორიზმი, რა პარტიული ინტერესებიდანაც უნდა ყოფილიყო გამომდინარე. მის წინააღმდეგ გამოვიდნენ „გლეხი დელეგატები და ზოგიერთი აქტიური მუშაკები“. მიუხედავად ამისა, „ყრილობამ უარყო ტერორიზმის სისტემა, როგორც ბრძოლის ესერულ-ბუნტარული მეთოდი“.[10]

ტერორიზმის თემამ წამოიწია 1904 წლის იანვრის პირველ რიცხვებში „გურულების მეორე ყრილობაზეც“. ძველი ბოლშევიკი თენგიზ ჟღენტი იგონებს:

„ყველა იმ საკითხების გასარკვევად, რომლებმაც განხეთქილება გამოიწვია ლონდონის ყრილობაზე, გადაწყდა დისპუტის მოწყობა. დისპუტს დაესწრო სოსო (ამხ. სტალინი). ის ახალი დაბრუნებული იყო ციმბირიდან და მას პირველად ეცნობოდნენ ზოგიერთი გურული ამხანაგები. მე მას დავუახლოვდი ქუთაისის საგუბერნიო ციხეში 1903 წ.

სტალინმა გაარკვია უთანხმოების ძირითადი საკითხები, შეეხო ლენინის დებულებებს, დაასაბუთა იგი ძლიერი არგუმენტებით და ფარდა ახადა მარტოვ-პეტროსოვ-აქსელროდის დებულებათა უსუსურობას.

სტალინის წინააღმდეგ გამოვიდნენ გრიშა ლორთქიფანიძე და არსენიძე. კამათი ამ დღეს არ დასრულებულა, გადადებულ იქნა მეორე დღისათვის ჩოხატაურში, დიდმინდორზე. ჩოხატაურში მენშევიკებმა შეჰყარეს მთელი თავიანთი ძალები. კამათმა ცხარე ხასიათი მიიღო. დამსწრე გლეხები დიდად შეწუხებული იყვნენ პარტიაში მომხდარი უთანხმოების გამო და ამბობდნენ:

– ნეტავი შერიგდებოდნენ, ჩხუბს თავს დაანებებდნენ და სხვა არაფერი გვინდაო. კამათი დასრულდა საღამოს. კენჭის ყრის დროს მიტინგის აბსოლუტური უმრავლესობა მიემხრო მენშევიკებს. სტალინის მხარეზე დარჩა პატარა ჯგუფი“.[18]

ამ პერიოდში რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ მუშათა პარტიაში საგრძნობლად გამოიკვეთა შიდაპარტიული დაპირისპირება. ბოლშევიკთა და მენშევიკთა ორგანიზაციები მწვავედ შეეჯახნენ ერთმანეთს, მათ შორის მიდიოდა გაუთავებელი კამათი და პოლემიკა. ასეთივე განწყობა სუფევდა ამიერკავკასიისა და, კერძოდ, საქართველოს პარტიულ ორგანიზაციებში. ამას დაემატა ისიც, რომ ბა-

თუმში დაიკეტა როტშილდის საწარმო და უმუშევრად დარჩენილმა მუშებმა ბედ-იღბლის საძებნელად ჭიათურას მიაშურეს.

მუშათა ამ ჯგუფში ბოლშევიკებიც იყვნენ. ამ უკანასკნელებმა ადგილობრივი მენშევიკური ორგანიზაცია დისკუსიაში გამოიწვიეს. ბოლშევიკების ფავორიტი კვლავ იოსებ ჯუღაშვილი (კობა) იყო. ჭიათურის მენშევიკებმა კობასთან საპაექროდ თბილისის კომიტეტიდან სასწრაფოდ გრიგოლ ლორთქიფანიძე და ნოე რამიშვილი მიიწვიეს.

ნ. რამიშვილი ვალიკო ჩუბინიძესთან ერთად ჭიათურაში კონსპირაციულად ჩავიდა. მათ ღამე გრიგოლ ფხალაძის ოჯახში გაათენეს. კრება შედგა მეორე დღეს, 12 აპრილს, ჭიათურის საავადმყოფოს უკან, ერთ-ერთი ოსი ეროვნების ბოლშევიკის ოჯახის თავლაში. კრებას დაესწრო 28 კაცი, მათ შორის 6 ბოლშევიკი. ი. სტალინმა, რომელიც არ მოელოდა, რომ კრებაზე ნ. რამიშვილს მოიწვევდნენ, ამ უკანასკნელს მიმართა, მოხსენება თავდაპირველად მენშევიკებს გაეკეთებინათ. მაგრამ ნ. რამიშვილმა დისკუსიის დაწყება სტუმრებს შესთავაზა. სტალინი იძულებული იყო, დასთანხმებულიყო.

ი. სტალინმა ისაუბრა ბოლშევიკების დამოკიდებულებაზე წვრილბურჟუაზიული პარტიებისადმი, მარქსისა და ლენინის ნაშრომებისადმი, რუსეთის პროლეტარიატზე, რომანოვების დინასტიის დასამარებაზე, ტერორზე, როგორც მეფის მთავრობის დამხობისა და ბოლშევიკების „გამაგრების“ ერთ-ერთ ძირითად საშუალებასა და სხვ.

ი. სტალინის შემდეგ სიტყვა აიღო ნ. რამიშვილმა. მან მკაცრად გააკრიტიკა სტალინის გამოსვლა და პრაქტიკულად უარყო ყველა მისი არგუმენტი. განსაკუთრებული კრიტიკის ქარცეცხლში გაატარა ბოლშევიკების საოლქო კომიტეტის საქმიანობა, რომელიც იმ პერიოდში აწარმოებდა ტერორს და ძარცვავდა საფოსტო მატარებლებს.

ცხარე დისკუსიის შემდეგ შედგა კენჭისყრა, რომელიც ნ. რამიშვილის სასარგებლოდ დასრულდა. ბოლშევიკთა და მენშევიკთა პაექრობა ნ. რამიშვილის გამარჯვებით დამთავრდა. ამ უკანასკნელისათვის ეს იყო სტალინთან დაპირისპირებაში მორიგი გამარჯვება.

1905 წლის 12 ივნისს ბათუმის ერთ-ერთ სკოლაში გურიის კომიტეტის მიერ მოწყობილ კონფერენციაზე ნ. რამიშვილმა კვლავ დაგმო ტერორი, ეკლესიებზე თავდასხმა, ძარცვა, დივერსიები, რასაც თითქმის ყველა დელეგატი დაეთანხმა.

ყრილობაზე ნ. რამიშვილმა ვრცელი სიტყვა წარმოთქვა და სასტიკად დაგმო ტერორიზმი, რა პარტიული ინტერესებიდანაც უნდა ყოფილიყო გამომდინარე. მის წინააღმდეგ გამოვიდნენ „გლეხი დელეგატები და ზოგიერთი აქტიური მუშაკები“. მიუხედავად ამისა, „ყრილობამ უარყო ტერორიზმის სისტემა, როგორც ბრძოლის ესერულ-ბუნტარული მეთოდი“.[10]

ტერორიზმის თემამ წამოიწია 1904 წლის იანვრის პირველ რიცხვებში „გურულების მეორე ყრილობაზეც“. ძველი ბოლშევიკი თენგიზ ჟღენტი იგონებს:

„ყველა იმ საკითხების გასარკვევად, რომლებმაც განხეთქილება გამოიწვია ლონდონის ყრილობაზე, გადაწყდა დისპუტის მოწყობა. დისპუტს დაესწრო სოსო (ამხ. სტალინი). ის ახალი დაბრუნებული იყო ციმბირიდან და მას პირველად ეცნობოდნენ ზოგიერთი გურული ამხანაგები. მე მას დავუახლოვდი ქუთაისის საგუბერნიო ციხეში 1903 წ.

სტალინმა გაარკვია უთანხმოების ძირითადი საკითხები, შეეხო ლენინის დებულებებს, დაასაბუთა იგი ძლიერი არგუმენტებით და ფარდა ახადა მარტოვ-პეტროსოვ-აქსელროდის დებულებათა უსუსურობას.

სტალინის წინააღმდეგ გამოვიდნენ გრიშა ლორთქიფანიძე და არსენიძე. კამათი ამ დღეს არ დასრულებულა, გადადებულ იქნა მეორე დღისათვის ჩოხატაურში, დიდმინდორზე. ჩოხატაურში მენშევიკებმა შეჰყარეს მთელი თავიანთი ძალები. კამათმა ცხარე ხასიათი მიიღო. დამსწრე გლეხები დიდად შეწუხებული იყვნენ პარტიაში მომხდარი უთანხმოების გამო და ამბობდნენ:

– ნეტავი შერიგდებოდნენ, ჩხუბს თავს დაანებებდნენ და სხვა არაფერი გვინდაო. კამათი დასრულდა საღამოს. კენჭის ყრის დროს მიტინგის აბსოლუტური უმრავლესობა მიემხრო მენშევიკებს. სტალინის მხარეზე დარჩა პატარა ჯგუფი“.[18]

ამ პერიოდში რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ მუშათა პარტიაში საგრძნობლად გამოიკვეთა შიდაპარტიული დაპირისპირება. ბოლშევიკთა და მენშევიკთა ორგანიზაციები მწვავედ შეეჯახნენ ერთმანეთს, მათ შორის მიდიოდა გაუთავებელი კამათი და პოლემიკა. ასეთივე განწყობა სუფევდა ამიერკავკასიისა და, კერძოდ, საქართველოს პარტიულ ორგანიზაციებში. ამას დაემატა ისიც, რომ ბა-

თუმში დაიკეტა როტშილდის საწარმო და უმუშევრად დარჩენილმა მუშებმა ბედ-იღბლის საძებნელად ჭიათურას მიაშურეს.

მუშათა ამ ჯგუფში ბოლშევიკებიც იყვნენ. ამ უკანასკნელებმა ადგილობრივი მენშევიკური ორგანიზაცია დისკუსიაში გამოიწვიეს. ბოლშევიკების ფავორიტი კვლავ იოსებ ჯუღაშვილი (კობა) იყო. ჭიათურის მენშევიკებმა კობასთან საპაექროდ თბილისის კომიტეტიდან სასწრაფოდ გრიგოლ ლორთქიფანიძე და ნოე რამიშვილი მიიწვიეს.

ნ. რამიშვილი ვალიკო ჩუბინიძესთან ერთად ჭიათურაში კონსპირაციულად ჩავიდა. მათ ღამე გრიგოლ ფხალაძის ოჯახში გაათენეს. კრება შედგა მეორე დღეს, 12 აპრილს, ჭიათურის საავადმყოფოს უკან, ერთ-ერთი ოსი ეროვნების ბოლშევიკის ოჯახის თავლაში. კრებას დაესწრო 28 კაცი, მათ შორის 6 ბოლშევიკი. ი. სტალინმა, რომელიც არ მოელოდა, რომ კრებაზე ნ. რამიშვილს მოიწვევდნენ, ამ უკანასკნელს მიმართა, მოხსენება თავდაპირველად მენშევიკებს გაეკეთებინათ. მაგრამ ნ. რამიშვილმა დისკუსიის დაწყება სტუმრებს შესთავაზა. სტალინი იძულებული იყო, დასთანხმებულიყო.

ი. სტალინმა ისაუბრა ბოლშევიკების დამოკიდებულებაზე წვრილბურჟუაზიული პარტიებისადმი, მარქსისა და ლენინის ნაშრომებისადმი, რუსეთის პროლეტარიატზე, რომანოვების დინასტიის დასამარებაზე, ტერორზე, როგორც მეფის მთავრობის დამხობისა და ბოლშევიკების „გამაგრების“ ერთ-ერთ ძირითად საშუალებასა და სხვ.

ი. სტალინის შემდეგ სიტყვა აიღო ნ. რამიშვილმა. მან მკაცრად გააკრიტიკა სტალინის გამოსვლა და პრაქტიკულად უარყო ყველა მისი არგუმენტი. განსაკუთრებული კრიტიკის ქარცეცხლში გაატარა ბოლშევიკების საოლქო კომიტეტის საქმიანობა, რომელიც იმ პერიოდში აწარმოებდა ტერორს და ძარცვავდა საფოსტო მატარებლებს.

ცხარე დისკუსიის შემდეგ შედგა კენჭისყრა, რომელიც ნ. რამიშვილის სასარგებლოდ დასრულდა. ბოლშევიკთა და მენშევიკთა პაექრობა ნ. რამიშვილის გამარჯვებით დამთავრდა. ამ უკანასკნელისათვის ეს იყო სტალინთან დაპირისპირებაში მორიგი გამარჯვება.

1905 წლის 12 ივნისს ბათუმის ერთ-ერთ სკოლაში გურიის კომიტეტის მიერ მოწყობილ კონფერენციაზე ნ. რამიშვილმა კვლავ დაგმო ტერორი, ეკლესიებზე თავდასხმა, ძარცვა, დივერსიები, რასაც თითქმის ყველა დელეგატი დაეთანხმა.

ბოლშევიკების მიერ აქცენტების გადატანამ ტერორზე, ექსპროპრიაციასა და ძალადობის სხვა ფორმებზე საგრძნობლად მოშალა შიდაპარტიული დისციპლინა, დაამკვიდრა ანარქია, მომრავლდა შურისძიების მოტივით მკვლელობები და ა.შ.

აღნიშნული საკითხი სერიოზული განსჯის საგანი გახდა 1908 წელს რსდმპ ცენტრალური კომიტეტის სხდომაზე ჟენევაში, სადაც ერთმანეთს დაუპირისპირდნენ ლენინისა და ი. მარტოვის მომხრეები.

ი. მარტოვი კარგად იყო ინფორმირებული ნოე რამიშვილის პოზიციაზე ზემოაღნიშნულ საკითხზე, ასევე ნ. რამიშვილსა და ი. სტალინს შორის გამართული დისკუსიის თაობაზე. სწორედ ამის გამო ი. მარტოვმა დეპეშით, თხოვნით მიმართა გერმანიაში მყოფ ნ. რამიშვილს, რათა, ჩასულიყო ჟენევაში რსდმპ ცენტრალური კომიტეტის სხდომაზე.

ნ. რამიშვილი სხდომაზე დასასწრებად, მართლაც, ჩავიდა და მის მუშაობაში აქტიური მონაწილეობაც მიიღო. მისი არგუმენტები იმდენად დამაჯერებელი იყო მთელ რუსეთის იმპერიაში, მეტადრე კავკასიაში, ბოლშევიკური კანონსაწინააღმდეგო მეთოდების თაობაზე (რასაც მაშინდელი ხელისუფლების მხრივ სასტიკი რეპრესიები მოჰყვა), რომ ლენინის, მიკიჩის (კრასინის) და ტეშკოს ცდები, გაებათილებინათ მისი გამოსვლა, სრული კრახით დასრულდა.

ამის შემდეგ რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის ცენტრალური კომიტეტი იძულებული გახდა, დაეგმო და აეკრძალა ყოველგვარი ტერორისტული გამოვლინება და მასთან დაკავშირებული ნეგატიური პროცესები, ვინაიდან ტერორი მიჩნეულ იქნა „კერძო ინტერესების დამაკმაყოფილებელ საშუალებად“.

ცენტრალური კომიტეტის ამავე სხდომაზე მაინც დაუშვეს გამონაკლისი და ტერორისტული აქტები მიზანშეწონილად მიიჩნიეს იმ შემთხვევაში, როცა ისინი ემსახურებოდნენ „საერთო-ეროვნული ინტერესების დაცვას“ და იმავდროულად კონტროლირებადნი იქნებოდნენ.[49]

ნ. რამიშვილი მწარედ დაამახსოვრდა ახალგაზრდა ლავრენტი ბერიასაც. ამ ამბავსაც თავისი წინაისტორია აქვს.

1920 წლის აპრილში, აზერბაიჯანში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ, ლ. ბერია, როგორც რუსეთის კომუნისტური

პარტიის (ბ) კავკასიის სამხარეო ორგანიზაციისა და იმავდროულად კავკასიის ფრონტის მე-11 არმიის რევოლუციურ საბჭოსთან არსებული სარეგისტრაციო განყოფილების რწმუნებული, საზღვარგარეთ არალეგალური საქმიანობისათვის მიავლინეს საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში.

თბილისში ის უკავშირდება სამხარეო კომიტეტს, კერძოდ, მის წარმომადგენელს – ამაიაკ ნაზარეთიანს და იწყებს რეზიდენტების შერჩევასა და განლაგებას საქართველოსა და სომხეთში, ამყარებს კონტაქტებს საქართველოს არმიისა და გვარდიის შტაბებთან, ინფორმაციის ფარულად გადაცემის მიზნით, გზავნის კურიერს ბაქოში.

ლ. ბერიამ საქართველოში ანტისახელმწიფოებრივი საქმიანობის ფართოდ გაშლა ვერ მოახერხა. მისი აქტიურობა მხედველობიდან არ გამორჩენია საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს. პირადად მინისტრ ნ. რამიშვილის განკარგულებით, ის სულ მოკლე ხანში, მაისის თვეში, დამოუკიდებელი საქართველოს სპეცსამსახურმა – საგანგებო რაზმმა, ბაქოდან მორიგი ინსტრუქციის მიღების შემდეგ, თბილისში დააპატიმრა.

ლ. ბერიას ბრალად ედებოდა: ბოლშევიკური აგიტაცია-პროპაგანდა, დამოუკიდებელი ქვეყნის საწინააღმდეგო (ჯაშუშური) საქმიანობა, პროკლამაციების გავრცელება, საქართველოს კონსტიტუციური წყობილების წინააღმდეგ მოქმედი უცხო ქვეყნის პარტიის წევრობა, ცრუ ხმების გავრცელება და ა. შ.[27]

საქართველოში რუსეთის ფედერაციის სრულუფლებიანი წარმომადგენლის, ს. კიროვის, მცდელობის მიუხედავად, ლ. ბერია დედაქალაქიდან ქუთაისის ციხეში გადაიყვანეს. იმავე წლის ივლისში ის, ბოლშევიკებსა (გ. სტურუას) და ნ. ჟორდანიას შორის წარმოებული მოლაპარაკებების შედაგად სხვებთან ერთად გაათავისუფლეს და ქვეყნიდან გააძევეს. ლ. ბერია ბაქოში დაბრუნდა.

ამის შემდგომ ბერია კიდევ უფრო აქტიურად ჩაერთო დამოუკიდებელი საქართველოს საწინააღმდეგო აქციებში და აქტიური მონაწილეობა მიიღო საქართველოს გასაბჭოებაში.

ქართული ანტისაბჭოთა ემიგრაციის ცნობილი წარმომადგენელი შ ბერიშვილი იგონებს:

„1928 თუ 1929 წელს მე და ბიძაჩემმა ნოე რამიშვილმა თბილისის გაზეთ „კომუნისტში“ წავიკითხეთ ცნობა რომელიღაც თანამდე-

მინისტრაციული, საერო, საანგარიშო, ადგილობრივი მეურნეობის, საერობო და საბეითლო განყოფილებები.

სახაზინო ქონების დატაცების, რევოლუციური გამოსვლებისა და ბოლშევიკური აგიტაციის წინააღმდეგ საბრძოლველად საჭირო იყო განსაკუთრებული საქმიანობის წარმოება, რაც სპეციალური სტრუქტურის სასწრაფოდ ჩამოყალიბებას გულისხმობდა.

შინაგან საქმეთა სამინისტროს კანცელარიამ 1918 წლის 6 ივლისს საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობის კანცელარიაში გადაგზავნა საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრ ნ. რამიშვილის მოხსენება. მასში ნათქვამი იყო:

„საქართველოს რესპუბლიკაში დიდათ გახშირდა ამ ჟამად ყოველგვარი ბოროტმოქმედება – მკვლელობა, გაძარცვა, ბოროტი სპეკულაცია, საკრედიტო დაწესებულებებიდან ყალბი საბუთების საშუალებით ფულის გამოტანა, სახელმწიფო ქონების გატაცება და დარბევა.

უკანასკნელი სახე ბოროტმოქმედებისა, სახელდობრ სახელმწიფო ქონების დატაცება და სპეკულაცია, განსაკუთრებით ვრცელდება, ბოლო დროს მასიურ ორგანიზაციულ ხასიათსაც იღებს.

მძარცველ-დამრბეველთ ხელთ აქვთ დიდი ფული, რომლის საშუალებით ისინი ცდილობენ დაწესებულებათა მოხელეების შესყიდვას. ბოროტმოქმედთ, რომელთა შორის დიდათ პასუხის მგებელი პირნიც ირიცხებიან, მოუწყვიათ დიდი აგენტურა მოხელეთა წრეში, რომელიც აცნობებს მათ საქმეთა მდგომარეობას. ამგვარი ქსელის ორგანიზაცია, ეჭვს გარეშეა, დიდს ხიფათს უმზადებს ჩვენს ახალგაზრდა რესპუბლიკას.

ამასთანავე, ჩვენ გვაქვს საიდუმლო ცნობები, რომ ერთ-ერთ ბოროტმოქმედ ორგანიზაციას განუზრახავს გაზიდვა მთელი სახელმწიფო ქონებისა, რომელთანაც კი მას ხელი მიუწვდება. ამ მხრივ მან მოასწრო უკვე რამდენიმე ათი და ასი მილიონის ქონება გაეტანა ტფილისიდან და ეხლაც მუშაობს მეორე ორგანიზაციის დახმარებით, რომელიც მოპარულ ნივთებს აწოდებს მას. ასეთივე ცნობები გვაქვს კიდევ სხვა ორგანიზაციის შესახებ, რომელსაც გადაუწყვეტია აფეთქება სახაზინო თეატრისა, სასახლისა, რკინის გზის სამმართველოსა და სხვ. ამ ორგანიზაციის მოქმედება უკვე გამოიხატა საინტენდანტო საწყობის დაწვასა და საავიაციო პარკის დარბევაში.

არა ნაკლებ საშიშია სახელმწიფო წესწყობილებისა და საზოგადო მშვიდობიანობისათვის მოქმედება ცალკე პირთა და ორგანიზაციებისა, მიმართული ანარქიის გაღვივებისა, კონტრრევოლუციურ იდეების გავრცელებისა და საქართველოს დამოუკიდებლობის შესახებ უნდობლობის დამკვიდრებისაკენ.

ამგვარი მოვლენები პოლიტიკურ და ეკონომიკურ დარღვევას უქადის საქართველოს რესპუბლიკას, და, ვინაიდან მილიციას არ ძალუძს ზემოხსენებულ მოვლენებთან ბრძოლა, საჭიროა, რათა შინაგან საქმეთა სამინისტროსთან დაარსდეს საგანგებო რაზმი, რომელსაც მიზნად ექნება აღმოაჩინოს ყოველგვარი სპეკულაცია, ძარცვა-მოპარვა, დაწვა, სასურსათო საწყობების დარბევა და აგრეთვე კონტრრევოლუციასთან და მასთან დაკავშირებულ პოლიტიკურ და სხვა გვარ ბოროტმოქმედებასთან ბრძოლა. რაზმი დაექვემდებარება შინაგან საქმეთა მინისტრს და მის უფროსს. ვალდებული იქნება ყოველ დღე თავის მოქმედების ანგარიში წარუდგინოს მინისტრს.

რაზმი დაარსდება 6 თვის ვადით, ვინაიდან იმედია, რომ თვით საბრძოლველი მოვლენა მეტს არ გასტანს. ამასთანავე, რაზმის უფროსს ეძლევა დიდი ძალაუფლება. მაგ. მას უნდა მიეცეს უფლება საეჭვო და ბრალდებულ პირთა შეპყრობისა თანამდებობისა და საზოგადოებრივი მდგომარეობის და მიუხედავად. მასვე უნდა მიენიჭოს უფლება საჭირო საბუთების ამოღებისა კერძო ბინებიდან თუ დაწესებულება-კანცელარიებიდან.

რაზმის მოქმედება უნდა გავრცელდეს სრულიად საქართველოს ტერიტორიაზე. საჭირო შემთხვევაში მას უნდა აღმოუჩინოს ყოველგვარი დახმარება რკინის გზის დამცველ მილიციამ, სახალხო გვარდიამ და სამხედრო რაზმელებმა თუ ჯარის ნაწილებმა. დაწესებულებათა უფროსები ვალდებული უნდა იყვნენ დაუშვან კანცელარიებსა და საეჭვო კანტორებში როგორც რაზმის უფროსი, ისე მისი თანამშრომელნი".

ნოე რამიშვილის მოხსენებას თან ერთვოდა „კანონპროექტი შესახებ საგანგებო რაზმის დაარსებისა შინაგან საქმეთა მინისტრის უწყებაში საბრძოლველად კონტრრევოლუციის, სპეკულაციის და მტაცებლობის წინააღმდეგ საქართველოს საზღვრებში", რომელშიც ნათქვამი იყო:

„1. დაარსდეს საბრძოლველად სპეკულაციის, მტაცებლობის და კონტრრევოლუციის წინააღმდეგ საქართველოს რესპუბლიკის საზღვრებში, დროებით, ექვსი თვის ვადით, პირველი ივლისიდან, ამა 1918 წ. საგანგებო რაზმი თანახმად ამასთანავე განმარტებული შტატისა.

2. საქმიანობა აღნიშნული რაზმისა მოწესრიგებულია შინაგან საქმეთა მინისტრის მიერ დამტკიცებული ინსტრუქციით.

3. ამ რაზმის შესანახავი კრედიტი 240 000 მან. უნდა გადადებულ იქნას ათმილიონი ფონდიდან.

4. ეს კანონი შედის ძალაში დღიდან იმის მოწონებისა ეროვნული საბჭოს მიერ.“

კანონპროექტს თან ახლდა აგრეთვე საგანგებო რაზმის საშტატო ნუსხა და ხარჯთაღრიცხვა, რომლის თანახმადაც, რაზმის უფროსის ყოველთვიური ხელფასი შეადგენდა 900 მანეთს, თანაშემწისა (2) – 800 მან. უფროსი თანამშრომლისა (20) – 500 მან. ხოლო უმცროსი თანამშრომლისა (40) – 450 მან. ამას გარდა, ფარულ თანამშრომელთათვის ექვსი თვის მანძილზე გამოიყო 30 000 მან., საკანცელარიო ხარჯებისათვის 15 000 მან. და სამივლინებო – 12 000 მან.

მთელი საშტატო ოდენობა შეადგენდა 63 თანამშრომელს.[28]

1918 წლის 26 ივლისს გაიმართა საქართველოს ეროვნული საბჭოს სხდომა. დღის წესრიგში იყო 10 საკითხი. მე-5 საკითხად ფიგურირებდა კანონპროექტის – „შინაგან საქმეთა სამინისტროსთან კონტრრევოლუციის, სპეკულაციის და ძარცვა-გლეჯის წინააღმდეგ საბრძოლველად საგანგებო რაზმის დაარსების შესახებ“ – განხილვა. კანონპროექტი შედგებოდა ინსტრუქციის, საშტატო ნუსხისა და ხარჯთაღრიცხვისაგან.

კანონპროექტი განსახილველად გამოიტანა სოციალ-დემოკრატმა, შინაგან საქმეთა სამინისტროს კანცელარიის საქმის მწარმოებლის თანაშემწემ კონსტანტინე მურზაყანის ძე საბახტარაშვილმა, რომელმაც ისაუბრა შინაგან საქმეთა სამინისტროსთან საგანგებო რაზმის დაარსების აუცილებლობაზე.

რაზმს სამი ძირითადი ამოცანა უნდა გადაეწყვიტა: ბრძოლა კონტრრევოლუციასთან, სპეკულაციასა და ძარცვა-გლეჯასთან. კ. საბახტარაშვილის შემდეგ სიტყვა აიღო საბჭოს წევრმა, ეროვნულ-დემოკრატმა რევაზ გაბაშვილმა, რომელმაც რაზმის შექმნის იდეა

და დაფინანსების მოცულობა მოიწონა, თუმცა გაუგებრად მიიჩნია „კონტრრევოლუციის“, როგორც დანაშაულის ცნება და წამოაყენა ამ ორგანიზაციის დასახელების მისეული ვარიანტი – „შინაგან საქმეთა სამინისტროსთან სახელმწიფოს დამრღვეველ ელემენტების წინააღმდეგ საბრძოლველი რაზმი“.

რ. გაბაშვილმა წაიკითხა საგანგებო რაზმის ინსტრუქციის რუსულენოვანი პროექტი. მან დამსწრეთ სთხოვა განსაკუთრებული ყურადღება გაემახვილებინათ ინსტურქციის მე-3 მუხლზე: „- Начальнику отряда и его сотрудникам представляется право в необходимых случаях подвергать аресту отдельных лиц, а ровно производить обыски и высилки“.[1]

რ. გაბაშვილმა კრიტიკის ქარ-ცეცხლში გაატარა აღნიშნული მუხლი და მოითხოვა როგორც კანონპროექტის, ასევე ინსტრუქციის დაბრუნება იურიდიულ კომისიაში ხელახალი განხილვისათვის.

განმარტებებისათვის სიტყვა აიღო შინაგან საქმეთა მინისტრმა ნ. რამიშვილმა. მან ინსტრუქციის ზოგიერთი ჩანაწერი სტილისტური და იურიდიული თვალსაზრისით დააზუსტა და აღნიშნა, რომ საგანგებო რაზმის შექმნის ძირითადი მიზანი იყო საქართველოში კონსტიტუციური გარანტიების განმტკიცება. მან ასევე აღნიშნა, რომ „კონტრრევოლუციისა და სპეკულაციის წინააღმდეგ მებრძოლი რაზმი“ უმეტესად შედგებოდა ძველი, მაგრამ სანდო პირებისაგან.

კვლავ გაგრძელდა კამათი. თითქმის ჩხუბამდე მივიდა ალექსანდრე ლომთათიძისა და რევაზ გაბაშვილის „სამართლებრივი დუელი“ ინსტრუქციის მე-3 მუხლთან დაკავშირებით. ვნებათა ღელვის ოდნავ ჩაცხრობის შემდეგ სიტყვა მისცეს სოციალ-რევოლუციონერ ფაჩუაშვილს, რომელმაც აღნიშნა, რომ 63-კაციანი საგანგებო რაზმი ვერ შეძლებდა ფართომასშტაბიან ბრძოლას სხვადასხვა სახის დანაშაულის წინააღმდეგ და საჭიროდ მიიჩნია არა ახალი სამართალდამცავი სტრუქტურის შექმნა, არამედ არსებული ოპერატიულ-საგამოძიებო ძალებისა და საშუალებების გონივრულად გამოყენება. აქედან გამომდინარე, კენჭისყრისგან მისი ფრაქცია თავს შეიკავებდა.

1. რაზმის მეთაურსა და მის თანამშრომლებს უფლება ეძლევათ, აუცილებლობის შემთხვევაში, დააპატიმრონ ცალკეული პირები, ჩაატარონ ჩხრეკა და უზრუნველყონ ქვეყნიდან მათი გასახლება

იურიდიულ ტერმინოლოგიასთან დაკავშირებით საკუთარი მოსაზრებები გამოთქვა გრ. ვეშაპელმა. ამ უკანასკნელთან კამათში ჩაერთო და მას ოპონირება გაუწია ა. ლომთათიძემ.

საბოლოოდ, ეროვნულმა საბჭომ ინსტრუქციის მე-3 მუხლს ცალკე უყარა კენჭი. ინსტრუქციასთან ერთად დამტკიცდა საგანგებო რაზმის საშტატო ნუსხა და წლიური ბიუჯეტი. დამტკიცებული ინსტრუქციის თანახმად, შინაგან საქმეთა სამინისტროსთან არსებულ საგანგებო რაზმს შემდეგი ფუნქციები დაეკისრა:

„1. ხსენებული რაზმი იმყოფება მთლიანად შინაგან საქმეთა სამინისტროს გამგებლობაში და მოქმედებს მისი პირადი ხელმძღვანელობით;

2. რაზმის მოქმედება სრულდება საქართველოს რესპუბლიკის სრულ ფარგლებში შემავალ ტერიტორიაზე;

3. რაზმის უფროსს და მის თანამშრომლებს უფლება ეძლევათ, აუცილებლობის შემთხვევაში დააპატიმრონ ცალკეული პირები და ჩაატარონ ჩხრეკა;

4. სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულებისას რაზმის უფროსს უფლება აქვს მიმართოს დახმარებისათვის როგორც საერთო, ისე სარკინიგზო მილიციას, სახალხო გვარდიას და სამხედრო ნაწილს;

5. რაზმის თანამშრომლების მიერ წარმოებული მოკვლევები გადაეცემა საგამოძიებო ნაწილს შემდგომი წარმოებისათვის, შინაგან საქმეთა სამინისტროს თანხმობით;

რაზმს აქვს განსაკუთრებულად დადგენილი ნიშნების მქონე ბეჭედი".[54]

ამავე წლის 30 ივლისს ეროვნული საბჭოს სხდომამ რიგით მე-7 საკითხად განიხილა კანონპროექტი „არსებულ მფრინავ რაზმების შტატების გადიდების შესახებ". საქმე ის იყო, რომ ჯერ კიდევ ამიერკავკასიის სეიმის მიერ მიღებული კანონი – „მფრინავი რაზმების შესახებ", კვლავ ძალაში იყო. მისი მთავარი ამოცანა, რეგულარული არმიის შექმნამდე, შინაურ ანარქიასთან ბრძოლა იყო. კანონპროექტი სულ 7 მუხლს შეიცავდა.

მფრინავი რაზმები სტრუქტურულად ექვემდებარებოდა გუბერნიის კომისარიატებს. იმ პერიოდისათვის ქუთაისისა და თბილისის რაზმებში მათი რიცხვი 602 მებრძოლს შეადგენდა, ხოლო სოხუმის ოლქში – 302-ს. კანონპროექტი ითვალისწინებდა მათი რაოდენო-

ბის 2500 კაცამდე გაზრდას. ამ კანონპროექტის განხილვის დროსაც ცხარე კამათი გაიმართა.

საკითხი ძირითადად ასე იდგა – რა უფრო საჭირო და აუცილებელი იყო – რეგულარული ქართული არმია თუ მფრინავი რაზმები. კანონპროექტის კატეგორიული წინააღმდეგი იყო გრ. ვეშაპელი. საბოლოოდ, კანონი მაინც მიიღეს. რაზმის რაოდენობა 600-დან 1000 კაცამდე გაიზარდა. ხელფასის ოდენობა რაზმის უფროსს 600, ხოლო თანაშემწეს 500 მანეთით განესაზღვრათ.[28]

როგორც აღინიშნა, საგანგებო რაზმი დაარსდა 6 თვით, თუმცა, შექმნილი ვითარებიდან გამომდინარე, მისი მოქმედების ვადამ 1919 წლის 31 დეკემბრამდე გადაიწია.

აღნიშნული საკითხი განიხილა დამფუძნებელმა კრებამ 1919 წლის 30 დეკემბრის სხდომაზე დღის წესრიგით: „შინაგან საქმეთა სამინისტროსთან დაარსებულ საგანგებო რაზმის განგრძობის შესახებ სპეკულაციისა, კონტრრევოლუციის და მძარცველების წინააღმდეგ საბრძოლველად“.

სწორედ საგანგებო რაზმი უნდა მივიჩნიოთ დამოუკიდებელი საქართველოს სპეცსამსახურად. მასში, ოპერატიული დანაყოფის გარდა, როგორც ვნახეთ, შედიოდა სპეციალური დანიშნულების შეიარაღებული ფორმირება, ანუ მფრინავი რაზმი, რომელიც უშუალოდ მინისტრს ექვემდებარებოდა. რაზმი, როგორც ზემოთ აღინიშნა, ჩამოყალიბდა ექვსი თვის ვადით, მაგრამ, ვინაიდან ინტერვენციის საფრთხე დიდი იყო, მისი დაშლა ვერ მოხერხდა თვით სამინისტროს ლიკვიდაციამდე.

მას შემდეგ, რაც 1920 წლის დეკემბერში გააქტიურდნენ საქართველოს მეზობელი ქვეყნების სპეცსამსახურები, მოხდა საგანგებო რაზმის რეორგანიზაცია და მას ეწოდა „საგანგებო რაზმის სამმართველო“.[29]

საგანგებო რაზმს, შინაგან საქმეთა მინისტრის 1918 წლის 17 აგვისტოს 225-ე ბრძანების თანახმად, სათავეში ჩაუდგა მელქისედეკ (მექი) მიხეილის ძე კედია (დაიბადა 1878 წელს, გარდაიცვალა 1945 წელს ემიგრაციაში, დაკრძალულია ლევილის სასაფლაოზე). იმავე ბრძანებით დაინიშნა საგანგებო რაზმის მთელი პირადი შემადგენლობა.

1920 წლის პირველი ნახევრის მონაცემებით, საგანგებო რაზმის სტრუქტურა ასეთი იყო: რაზმის უფროსი (1), თანაშემწე (2), კანცელარიის მმართველი (1), საქმის მწარმოებელი (1), რეგისტრატორი (1), მემანქანე (2), უფროსი თანამშრომელი (40), უმცროსი თანამშრომელი (78), მსახური (2), შიკრიკი (2). სულ 130 საშტატო ერთეული.

იმავე წლის 26 ივლისს შედგენილი სიის თანახმად, რაზმის სტრუქტურამ გარკვეული ცვლილებები განიცადა: რაზმის უფროსი (1), თანაშემწე (3), კანცელარიის მმართველი (1), საქმის მწარმოებელი (1), თანაშემწე (1), რეგისტრატორი (1), მემანქანე (2), იურისკონსული (1), უფროსი თანამშრომელი (36), უმცროსი თანამშრომელი (80), მსახური (2), შიკრიკი (2), შტატის გარეშე დაქირავებული (16). სულ 131 შტატით გათვალისწინებული და 16 შტატგარეშე თანამშრომელი.

1920 წლის 17 სექტემბრის მონაცემებით (ამ დღეს, დამფუძნებელი კრების დეკრეტის თანახმად, ჯამაგირი გაეზარდათ რაზმის თანამშრომლებს), საგანგებო რაზმის უფროსს ჰყავდა ოთხი თანაშემწე: ჯანელიძე იონა ლუკას ძე, ჩიკვაიძე ალექსანდრე ვლადიმერის ძე, ჯაყელი ნიკოლოზ ქაიხოსროს ძე და ჟვანია გრიგოლ ერასტის ძე. რაზმს ჰყავდა კანცელარიის მმართველი – ქუთელია სოლომონ კერენდუხის ძე, საქმის მწარმოებელი, პირადი შემადგენლობის გამგე, თანაშემწე, რეგისტრატორი, მემანქანე (2), აგრეთვე შიკრიკი (2) და მსახური (2).

საგანგებო რაზმში, ზემოაღნიშნული თანამშრომლების გარდა, ირიცხებოდა 40 უფროსი თანამშრომელი და 81 თანამშრომელი. საგანგებო რაზმში მსახურობდა აგრეთვე მექი კედიას ვაჟიშვილი – მიხეილ კედია.

1920 წლის 9 და 13 ოქტომბრის სახელფასო უწყისების თანახმად, რაზმის სტრუქტურა ასეთი იყო: რაზმის უფროსი (1), თანაშემწე (3), კანცელარიის მმართველი (1), საქმის მწარმოებელი (1), თანაშემწე (1), რეგისტრატორი (1), მემანქანე (2), უფროსი თანამშრომელი (39), უმცროსი თანამშრომელი (80), მსახური (2), შიკრიკი (2). სულ 133 თანამშრომელი.[30]

1919 წლის ნოემბრის შუა რიცხვებში, შინაგან საქმეთა მინისტრის თავმჯდომარეობით, გაიმართა თათბირი, რომელსაც ესწრე-

ბოდნენ მაზრების კომისრები, ერთობის წარმომადგენლები და ქალაქის მილიციის უფროსები. თათბირზე გადაწყდა, საგანგებო რაზმის ნაცვლად, რომელმაც იმ პერიოდში თავისი ფუნქცია ამოწურა, შინაგან საქმეთა სამინისტროსთან დაარსებულიყო საზოგადოებრივი მშვიდობიანობის უზრუნველყოფის განყოფილება. აღნიშნულის თაობაზე შესაბამისი მიმართვა გაიგზავნა საქართველოს მთავრობის საქმეთა მმართველობაში, რომელმაც წამოყენებული წინადადება განიხილა იმავე წლის 25 დეკემბერს.

განყოფილებაში სულ 135 საშტატო ერთეული შედიოდა: განყოფილების გამგე, თანაშემწე (4), უფროსი მოხელე (40) უმცროსი მოხელე (80), კანცელარიის მმართველი (1), საქმის მწარმოებელი (1), საქმის მწარმოებლის თანაშემწე (1), რეგისტრატორი (1), მემანქანე (2), დარაჯი (2), შიკრიკი (2).

საქართველოს მთავრობის საქმეთა მმართველობაში გაგზავნილ დოკუმენტს თან ახლდა „კანონპროექტი საზოგადოებრივ მშვიდობიანობის უზრუნველყოფის განყოფილების დაარსებისა შინაგან საქმეთა სამინისტროსთან“. მასში, კერძოდ, ნათქვამი იყო:

„1. დაარსდეს შინაგან საქმეთა სამინისტროსთან მშვიდობიანობის უზრუნველყოფის განყოფილება.

2. დამტკიცებულ და 1920 წლის იანვრიდან 1 ივლისამდის შემოღებულ იქნას ამ კანონთან დართული ხარჯთაღრიცხვა და შტატი პირველ მუხლში აღნიშნული განყოფილებისა.

3. გადაიდოს სახელმწიფო ხაზინიდან ამ კანონის მეორე მუხლში აღნიშნული შტატით და ხარჯთაღრიცხვისათვის ორი მილიონ ხუთას ოცდაჩვიდმეტი ათასი (2 537 000) მანეთი.

4. კანონი ძალაში შევიდეს 1920 წლის 1 იანვრიდან.

შს მინისტრის ამხანაგი ჭიჭინაძე“.

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ შინაგან საქმეთა სამინისტროს ინიციატივით, 1919 წლის 25 დეკემბერს დამფუძნებელი კრების მიერ მიღებულ იქნა კანონი „შინაგან საქმეთა სამინისტროსთან სისხლის სამართლის მილიციის ცენტრალური ბიუროს დაარსების შესახებ“ (შესაბამისი შტატებითა და ხარჯთაღრიცხვით). ამით საგანგებო რაზმისაგან გაიმიჯნა კრიმინალური და პოლიციური ფუნქციები.[31]

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შინაგან საქმეთა სამინისტრომ დიდი დახმარება გაუწია მთავრობას ბოლშევიკური გამოსვლების ჩახშობისას გორში, დუშეთში, ბორჩალოში, სენაკში, ზუგდიდში, ლეჩხუმში, სამხრეთ ოსეთში, აფხაზეთსა და აჭარაში.

საგანგებო რაზმის უმთავრესი დანიშნულება, რომელსაც იგი სათანადოდ ახორციელებდა, საქართველოს დამოუკიდებლობის, მისი ტერიტორიული მთლიანობისა და სახელისუფლო სისტემის დაცვის უზრუნველყოფა, ბოლშევიკური აგრესიის მოგერიება, ქვეყნის გარედან ინსპირირებული ეთნოკონფლიქტების თავიდან აცილება და საზღვარგარეთის, ძირითადად რუსეთის, სპეცსამსახურების აგრესიული ზრახვების გამოაშკარავება იყო.

საქართველოში ბოლშევიკური მმართველობის დამყარების შემდეგ საგანგებო რაზმის წევრთა უმეტესობა, ხელმძღვანელობასთან ერთად, ემიგრაციაში წავიდა. ისინი ერთხანს თურქეთში, კერძოდ სტამბოლში, იმყოფებოდნენ, პარალელურად კი ინგლისის კონტრდაზვერვას ეხმარებოდნენ. რაზმის წევრები თავს დროებით აფარებდნენ ქართულ კათოლიკურ მონასტერს. შემდგომში ისინი გაემგზავრნენ სხვადასხვა ქვეყანაში და საკუთარი ცხოვრებით განაგრძეს არსებობა. ერთი მცირე ნაწილი ტრაპიზონში განთავსდა ანტისაბჭოთა საქმიანობის საწარმოებლად, ნაწილი საქართველოში დაბრუნდა, თუმცა რეპრესიებს ვერ ასცდა.[36]

საგანგებო რაზმის ყოფილი წევრები მცირე ჯგუფის სახით თავისი მოვალეობის შესრულებას განაგრძობდნენ პარიზშიც, ემიგრანტული მთავრობის შემადგენლობაში. ისინი უშუალოდ ნ. რამიშვილს ემორჩილებოდნენ.

ნ. რამიშვილი საქართველოს შიდა და გარე მტრების წინააღმდეგ

საქართველოს რესპუბლიკის შინაგან საქმეთა სამინისტროს და პირადად ნ. რამიშვილის ძალისხმევის შედეგად, სერიოზული წინააღმდეგობების მიუხედავად, ქვეყნის დიდ ქალაქებში ვითარება დასტაბილურდა, ხოლო სხვა რაიონებში წესრიგი ნელ-ნელა კალაპოტში დგებოდა. თუკი რაიმე ექსცესებს ჰქონდა ადგილი, ეს,

უპირველეს ყოვლისა, გამოწვეული იყო საქართველოს მოსაზღვრე (ყოფილი რუსეთის იმპერიის) რეგიონებში შექმნილი ვითარებით. აქედან გამომდინარე, განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა საქართველოში ბოლშევიზმის იდეოლოგიის წინააღმდეგ ბრძოლას, რომელიც ძირითადად გარედან იყო ინსპირირებული.

ბოლშევიკები ძალას და ენერგიას არ იშურებდნენ, რათა რუსეთის პოლიტიკურ ორბიტას არ ჩამოსცილებოდა ამიერკავკასია და მისი ხალხი. ამიერკავკასიის სეიმის გახსნის დღეს ქ. თბილისში, ალექსანდრეს ბაღში, ბოლშევიკების მიერ ორგანიზებულ იქნა მიტინგი, რომლის მიზანი იყო სახელმწიფო თეატრის შენობაში მიმდინარე ამიერკავკასიის სეიმის სხდომის ჩაშლა.

მომიტინგეთა მიმართ გამოიყენეს ძალა და მათ საწადელს ვერ მიაღწიეს. შეიარაღებული შეტაკებისას დაიჭრა რამდენიმე ბოლშევიკი. ამ დღიდან დაიწყო გადამჭრელი ზომების მიღება ბოლშევიკების აგრესიული ქმედებების წინააღმდეგ. აიკრძალა მათი ბეჭდვითი ორგანოს გამოცემა. დააპატიმრეს ბოლშევიკთა ლიდერები შაუმიანი, კუზნეცოვი და სხვები, აიკრძალა მიტინგები და დემონსტრაციები.[32]

1919 წლის მარტში ჩატარებული არჩევნების შედეგად, რომელშიც მოსახლეობის 60%-ზე მეტმა მიიღო მონაწილეობა, ეროვნული საბჭო შეცვალა დამფუძნებელმა კრებამ. როგორც ეროვნულ საბჭოში, ასევე დამფუძნებელ კრებაში აირჩიეს ყველა ეროვნების დეპუტატები.

ქვეყანას სოციალ-დემოკრატიული პარტია მართავდა. სოციალ-დემოკრატები დამფუძნებელი კრების 80 პროცენტს შეადგენდნენ. ასეთი წარმატება მოსახლეობაში განპირობებული იყო მათი მრავალრიცხოვნობით და თითქმის ოცდახუთწლიანი ავტორიტეტით. რუსეთის ოთხივე სათათბიროს წევრებადაც საქართველოდან სწორედ ქართველი სოციალ-დემოკრატები ირჩეოდნენ.

მოსახლეობა დიდი ენთუზიაზმით შეხვდა საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებას. ქვეყანაში ამოქმედდა დამოუკიდებელი სახელისუფლებო სტრუქტურები; დაიწყო საზღვრების მოწესრიგება; დამოუკიდებელი არმიის შექმნა; ეროვნულ უმცირესობათა ინტერესების დაცვა; სახელმწიფო ენად გამოცხადდა ქართული და სხვა. 1921 წლის 21 თებერვალს საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ მიიღო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კონსტიტუცია.

საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების ფაქტმა და ორიენტაციის აღებამ ევროპაზე, განსაკუთრებით – გერმანიაზე, იმთავითვე გააღიზიანა საბჭოთა რუსეთი, რომელმაც გერმანიის სამხედრო ნაწილების ყოფნა საქართველოს ტერიტორიაზე უკანონოდ ჩათვალა და კატეგორიულად მოითხოვა, არ აღიარებულიყო საქართველო საერთაშორისო დონეზე.

მიუხედავად ამისა, გართულებული საერთაშორისო ვითარების ფონზე, რუსეთმა არაპირდაპირ მაინც ცნო საქართველოს დამოუკიდებლობა, როდესაც, 1918 წლის 27 აგვისტოს „რუსეთ-გერმანიის დამატებითი ხელშეკრულების“ მე-13 მუხლის თანახმად, დაეთანხმა გერმანიის მიერ საქართველოს დამოუკიდებლობის აღიარებას.[1]

საქართველოში არსებული სტაბილური ვითარების მიუხედავად, საბჭოთა რუსეთი და დასავლეთის სახელმწიფოები, რუსეთის ფაქტორიდან გამომდინარე, არ ჩქარობდნენ საქართველოს საერთაშორისო დონეზე აღიარებას. გამონაკლისს წარმოადგენდა არგენტინა, რომელმაც 1919 წლის 13 სექტემბერს ცნო საქართველოს დამოუკიდებლობა.

პირველ მსოფლიო ომში გერმანელთა დამარცხების შემდეგ, ქართველმა ხალხმა გერმანიის სამხედრო ნაწილები თბილისიდან და ფოთიდან დიდი ზარზეიმით გააცილა ქვეყნის დამოუკიდებლობის საკითხში მათი დიდი წვლილის გამო.[14]

1918 წლის ბოლოს საქართველოში ინგლისელების სამხედრო შენაერთები შემოვიდნენ. საქართველოს მთავრობა შეეცადა ინგლისელთა დახმარებით დაებრუნებინათ დაკარგული ბათუმი და ბათუმის ოლქი, რაც შესაძლებელი გახდა კიდეც 1920 წლის ზაფხულში.

ინგლისს, საქართველოს დახმარების სურვილის გარდა, საკუთარი მიზნებიც ამოძრავებდა. ის აჭარას თავის სამოქმედო არეალად მიიჩნევდა და მოსახლეობაში ანტიქართული განწყობის დამკვიდრებას ცდილობდა. ინგლისელთა პოლიტიკური და სამხედრო სტრატეგია ეფუძნებოდა მათ დამოკიდებულებას საბჭოთა რუსეთის მიმართ, რაც ძლიერი რუსეთის შენარჩუნების სურვილში გამოიხატებოდა. აქედან გამომდინარე მოქმედებდნენ ინგლისის სპეცსამსახურები, რომლებიც მრავალეროვანი აჭარის მოსახლეობას თავისი მიზნებისთვის იყენებდნენ. საქართველოს წინააღმდეგ ძირგამომ-

თხრელ საქმიანობას აწარმოებდა ბათუმის ინგლისელი გუბერნატორი, გენერალი კუკ-კოლისი.

ინგლისელთა მხრივ მტრული საქმიანობა იმაშიც გამოიხატა, რომ მათ აჭარიდან ჯარების გაყვანის წინ ააფეთქეს ბათუმის პორტი. ინგლისელები აჭარაში ყოფნის პერიოდში ისეთ ეკონომიკურ წინაპირობებს ქმნიდნენ, რომლებიც მთლიანობაში უარყოფითად მოქმედებდა ახალგაზრდა დამოუკიდებელი ქვეყნის ეკონომიკაზე.

საქართველოს დამოუკიდებლობის დაკარგვის ბოლო წუთამდე მტრობდა ოსმალეთი, რომლის სპეცსამსახურების წაქეზებით მოხდა თავდასხმა ბორჩალოს მაზრაზე, რასაც მოჰყვა, განსაკუთრებით, სომხური მოსახლეობის დარბევა.

ცუდი როლი ითამაშეს ოსმალეთის მთავრობის წარმომადგენლებმა 1918 წლის 1 ივლისს ოსმალეთის მთავრობის ინიციატივით აჭარაში რეფერენდუმის ჩატარებისას, რომლის დროსაც, ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულების თანახმად, უნდა გარკვეულიყო აჭარის სახელმწიფოებრივი კუთვნილების საკითხი. ოსმალეთის სინდისზეა 1918 წლის 18 აგვისტოს აბასთუმანში მოწყობილი პროვოკაციის შედეგად ოსმალების მიერ ადგილობრივი მოსახლეობის დარბევა-გაძარცვა და სხვა.

მიუხედავად იმისა, რომ დამოუკიდებელმა საქართველომ სომხეთი სტრატეგიულ მოკავშირედ გამოაცხადა, ეს უკანასკნელი სულ მალე კონფრონტაციის გზას დაადგა და მისმა სპეცსამსახურმა ძირგამომთხრელი საქმიანობა დაიწყო, რითაც თავისივე ქვეყნის სახელმწიფოებრიობის დასამარებას შეუწყო ხელი.

სომხური მოსახლეობა საქართველოს თავის სამშობლოდ არ აღიქვამდა და შესაბამისად არ მონაწილეობდა მის კულტურულ-სამეურნეო და თავდაცვით საქმიანობაში; თავს არიდებდა სამხედრო სამსახურში გაწვევას და, რუსეთის სპეცსამსახურების წაქეზებით, მონაწილეობდა სხვადასხვა პროვოკაციულ, ანტისახელმწიფოებრივ ქმედება. უფრო მეტიც, 1918 წლის დეკემბერში სომხეთმა საქართველოს ომიც კი გამოუცხადა, თუმცა მალევე დამარცხდა. ძირგამომთხრელ საქმიანობაში განსაკუთრებით აქტიურობდნენ საქართველოს ტერიტორიაზე დროებით მცხოვრები სომეხი ეროვნების ლტოლვილები.[8]

1918 წლის 20 დეკემბერს საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროსთან არსებულმა საგანგებო რაზმმა მიიღო „აგენტურული შეტყობინება“ იმასთან დაკავშირებით, რომ ქ. თბილისში, არამიანცის სახლში (გოლოვინის პროსპექტისა და ბარათაშვილის ქუჩის კუთხეში), სადაც განთავსებული იყო სომეხთა ეროვნული საბჭო, მიმდინარეობდა სომეხი ახალგაზრდობის ჩაწერა სომხურ არმიაში. ეს უკანასკნელი ბრძოლებს აწარმოებდა დემოკრატიული საქართველოს წინააღმდეგ. აღნიშნულ სამხედრო შენაერთში ძირითადად ეწერებოდნენ თბილისის მილიციის სომეხი ეროვნების ყოფილი თანამშრომლები.

ინფორმაციის გადასამოწმებლად, საგანგებო რაზმის უფროსის, მ. კედიას, უშუალო განკარგულებით, ადგილზე გაიგზავნენ რაზმის თანამშრომლები სარალიძე და ლაპარტია, რომლებმაც ფარულად შეაღწიეს არამიანცის სახლში და საკუთარი თვალით იხილეს ის, რაც იქ ხდებოდა. აუცილებელი გახდა სომეხი ახალგაზრდებისა და ყოფილი მილიციელების მიმართ გადამჭრელი ზომების მიღება.

იმავე დღეს მექი კედია, თავის თანაშემწესთან პლ. ფაჩულიასთან, საგანგებო რაზმის წევრებთან და მილიციის ჯგუფთან (ხელმძღვანელი – მე-4 კომისარიატის კომისარი ასათიანი) ერთად სასწრაფოდ მივიდა არამიანცის სახლში, სადაც ჯერ კიდევ იმყოფებოდნენ მოხალისეები და ის ორი აგიტატორი, რომლებიც სომეხ ახალგაზრდობას დემოკრატიული საქართველოს საწინააღმდეგო საქმიანობისაკენ მოუწოდებდნენ. ეს უკანასკნელები აღმოჩნდნენ ალექსანდრე ვასილის ძე ბარხუდარიანი და გიორგი პოღოსის ძე ჯამაგოსიანცი.

ზემოაღნიშნულ კრებას ესწრებოდა 500-მდე (საარქივო დოკუმენტში ეს ციფრია მითითებული) ადამიანი, მათ შორის – ქალებიც, თუმცა დაპატიმრებულ იქნენ მხოლოდ ბარხუდარიანი, ჯამაგოსიანცი და ზოგიერთი აქტიური მილიციელი. აქტივისტებმა საგანგებო რაზმის მისვლისთანავე გაანადგურეს სხვადასხვა დოკუმენტაცია და კრების ოქმები მოხალისეთა სიებთან ერთად. ამოღებულ იქნა ცეცხლსასროლი იარაღი. ბარხუდარიანსა და ჯამაგოსიანცს თან ჰქონდათ ბოლშევიკური ორგანიზაციის წევრობის დამადასტურებელი მოწმობები.

შემდგომმა ოპერატიულ-საგამოძიებო მოქმედებებმა ცხადყო, რომ სომეხთა ეროვნული საბჭოს შენობაში 20 დეკემბერს სომეხი ახალგაზრდობის მობილიზაციას სომხური ეროვნული არმიისათვის,

სომხეთის მთავრობის დავალებით, ორგანიზებას უწევდა (იბირებდა საქართველოს ტერიტორიაზე მყოფ არა მარტო სომეხ, არამედ რუსი ეროვნების ჯარისკაცებსა და ოფიცრებს) პოლკოვნიკი დოლუხანოვი და მისი თანამშრომლები.

თბილისის გენერალ-გუბერნატორის მიერ გაცემული ორდერის საფუძველზე, ბარხუდარიანი და ჯამაგოსიანცი დაპატიმრებულ და მოთავსებულ იქნენ გუბერნსკის №2 ციხეში.[33]

სამწუხაროდ, დამოუკიდებელი საქართველოს მიმართ ერთგულებით არც აზერბაიჯანი გამოირჩეოდა, პირიქით, მისი სპეცსამსახურები ძირგამომთხრელ საქმიანობასაც არ თაკილობდნენ. აზერბაიჯანი ფორმალურად, თითქოს, ნეიტრალიტეტს ინარჩუნებდა, თუმცა ხელს უწყობდა აჭარაში აქტიური ანტიქართული პოლიტიკის წარმოებას. უარყოფითი როლი ითამაშა აზერბაიჯანმა საქართველოსა და მთიელთა რესპუბლიკას შორის ურთიერთობის დამყარებაში.

ამიერკავკასიაში შექმნილი რთული ვითარების გამოყენებას ცდილობდნენ საბჭოთა რუსეთში ახლად ჩამოყალიბებული სპეცსამსახურები.

გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, შინაგან საქმეთა სამინისტროს მონაცემებზე დაყრდნობით, თავის 1918 წლის 28 ივლისის ნომერში იტყობინებოდა საქართველოში ფარული საზოგადოების დაარსების შესახებ.[55]

აღნიშნული ორგანიზაცია სხვადასხვა საზოგადოებრივი ჯგუფის წარმომადგენლებისაგან შედგებოდა. მასში შედიოდნენ ბოლშევიკები, ზოგიერთი ყოფილი რუსი მოხელე, რუს ოფიცერთა ნაწილი და სხვები. მისი მიზანი ყოფილა „სახელმწიფოს სხვადასხვა დაწესებულებების განადგურება და აფეთქება, ტერორისტული აქტების მოხდენა და, დასასრულ, მთელს რუსეთში და საქართველოში, როგორც რუსეთის ყოფილ ნაწილში, მონარქიული წესწყობილების აღდგენა“.

ორგანიზაციაში შედიოდა ის ჯგუფიც, რომელიც „სპეკულაციის საშუალებით ძირს უთხრის რესპუბლიკის კეთილდღეობას“. ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შედეგად აღმოაჩინეს ასაფეთქებელი მასალის საწყობი. დაატყვევეს რუბენაუ, ჯუნკოვსკი, დურნოვი და სხვები.

გატარებული ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებების შედეგად, 1918 წლის დეკემბერში დააპატიმრეს: თბილისში მცხოვრები, დაშნაკთა პარტიის წევრი ნერსეს ალექსანდრეს ძე საფარიანცი, გიორგი ივანეს ძე ხატისოვი, ივანე ეგორის ძე ადონცი, ბახჩო ივანეს ძე არუთინოვი, ლევან დავითის ძე ღოღობერიძე, გიორგი ალექსანდრიანცი, ამასპა გეორქის ძე განჯიანცი, ტერენიკ ლევანის ძე აბრამიანცი, ვარდკეს მიკირტიჩის ძე ტიჟოიანცი, სარქის გრიქურის ძე მუჟანიანცი, გასპარ აკიმის ძე მეკონიანცი. 1919 წლის იანვარში დააპატიმრეს სიმონ ეგორის ძე ოსიპოვი, აიკ გრიგორის ძე ტერ-აზარიანცი, მიხეილ გიორგის ძე ჯანიაშვილი, კიდევ 29 სომეხი (ბორჩალოს მაზრის მცხოვრებნი).

1919 წლის 21 იანვარს ვლადიკავკაზში გაასახლეს პატიმრობაში მყოფი ბოლშევიკები: ჰაიკ ხირხორიანი, სომინ გოგიშვილი, ივანე ზუბკოვი, ვლადიმერ ასათიანი, ანდრო ლაფაჩიძე, დიმიტრი თაქთაქოვი, ვასილ ლაშქარაშვილი, ნასყიდა ნონიკაშვილი, ლავრენტი სმოტრიკოვი, ივანე ჩერნი და სხვა მრავალი (მათ შორის უმეტესობა სომეხი და რუსი ეროვნებისა). 1919 წლის 6 ოქტომბერს დააპატიმრეს ალექსანდრე (საშა) ალექსანდრეს ძე გეგეჭკორი, ხოლო 1919 წლის 14 ნოემბერს, 18 კაციან ჯგუფთან ერთად – ტიტე ილარიონის ძე ლორთქიფანიძე.[34]

1918 წლის 20 ივნისს თბილისის საქალაქო მილიციის დადგენილების საფუძველზე, კონტრრევოლუციური საქმიანობისათვის დააპატიმრეს ჟანდარმერიის ყოფილი პოლკოვნიკი ივანე ოსიპის ძე პასტრიულინი, თბილისის სამხედრო გიმნაზიის ყოფილი დირექტორი გენერალ-მაიორი სერგო სერგოს ძე დურნოვი და კავკასიის სამხედრო-საოლქო სასამართლოს ყოფილი თავმჯდომარე გენერალ-ლეიტენანტი ივანე ივანეს ძე იგნატიევი. ი. ო. პასტრიულინი 21 აგვისტოს გაათავისუფლეს; მას ერთ კვირაში უნდა დაეტოვებინა საქართველო.[35]

1920 წლის 18 ივნისის მონაცემებით, საგანგებო რაზმმა მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა სპეკულაციის წინააღმდეგ ბრძოლის საქმეში – მრავალი კანონდარღვევა გამოავლინა. ამოღებულ იქნა გადამალული, აღურიცხავი პროდუქცია დაახლოებით 50 მილიონი რუბლის ოდენობით. დაპატიმრებულ იქნა 44 პიროვნება, რომლებიც ეწეოდნენ მსხვილ სპეკულაციურ ოპერაციებს. მაგალითად, მან-

თაშოვის ქარვასლაში აღმოაჩინეს მოპარული საქონლის საწყობები, რომელიც ეკუთვნოდა „ერობათა კავშირს“ საერთო ღირებულებით 30 000 რუბლი. გატარებული ღონისძიებების შედეგად, საწყობებიდან ამოღებულ იქნა რუსეთის სადაზღვევო და სატრანსპორტო საზოგადოების კუთვნილი პირველი მოთხოვნილების 15 867 647 რუბლის ღირებულების საქონელი, რომელიც ფარულად, სპეკულაციურ ფასებში იყიდებოდა და ა.შ.

გარდა ამისა, საგანგებო რაზმი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ბანდიტიზმისა და ყალბი მონეტების ფალსიფიკატორთა წინააღმდეგ ბრძოლას. ამ მიმართულებითაც შედეგი საკმაოდ შთამბეჭდავი იყო.

1918-21 წლებში დემოკრატიული საქართველოს წინააღმდეგ საბჭოთა რუსეთის ძირგამომთხრელი საქმიანობის წარმატება მეტწილად განსაზღვრავდა ქვეყანაში არსებული რუსული მეხუთე კოლონა, რომელმაც აშკარა ბრძოლა გამოუცხადა ახალგაზრდა ქვეყნის დამოუკიდებლობას.

„1917 წლის თებერვალ-მარტის რევოლუციის შემდეგ საქართველოში მცხოვრებმა რუსებმა ცხადად იგრძნეს, რომ მათ პრივილეგირებულ მდგომარეობას რუსეთის დროებითი მთავრობა ვეღარ დაიცავდა. ასეთ ვითარებაში ამიერკავკასიაში მცხოვრები რუსების ინტერესების დაცვის მიზნით იქმნება თავისი ხასიათით შავრაზმული ორგანიზაცია – „Закавказский Русский Национальный Совет“[2], რომლის ცენტრალური მმართველობა თბილისში იმყოფებოდა.

ამიერკავკასიის რუსთა ეროვნული საბჭოს წამყვანი ძალა იყო რუსი სამღვდელოება, ოფიცრობა და ჩინოვნიკები. ამიერკავკასიის დიდ ქალაქებში მოქმედებდა რუსთა ეროვნული საბჭოები, რომლებიც ფაქტობრივად ამიეკავკასიის რუსთა საბჭოს ფილიალებს წარმოადგენდა. დიდი ქალაქების გარდა, თუკი სადმე რუსული მოსახლეობა კომპაქტურად იყო დასახლებული, იქმნებოდა „რუსთა ეროვნული მმართველობები“, რომლებიც ასევე ამიერკავკასიის რუსთა ეროვნული საბჭოს ფილიალებს წარმოადგენდნენ.[2]

---

2 ამიერკავკასიის რუსთა ეროვნული საბჭო

მას შემდეგ, რაც 1917 წლის 12 მარტს აღდგა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია, ხოლო რუსეთის დროებითმა მთავრობამ 1917 წლის 25 ივლისს ცნო საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობა, რუსეთის სამღვდელოებამ პრივილეგირებული მდგომარეობა დაკარგა და თბილისსა და ქვეყნის სხვა რეგიონებში მყოფმა რუსმა სასულიერო პირებმა აშკარა ბრძოლა გამოუცხადეს ქართულ ეკლესიას და ქართულ სახელმწიფოებრიობას. მიუხედავად ამისა, ქართულმა ავტოკეფალურმა ეკლესიამ წარმატებით გაართვა თავი სასულიერო სასწავლებლების ნაციონალიზაციას, ქართულ ენაზე სწავლების დამკვიდრებასა და საეკლესიო ქონებრივი საკითხების მოგვარებას.

რუსეთის ეკლესიის ძირგამომთხრელ საქმიანობას მხარს უბამდა ამიერკავკასიის რუსთა ეროვნული საბჭო, რომელმაც თავისი საქმიანობა განსაკუთრებით მას შემდეგ გააააქტიურა, რაც 1918 წლის იანვარში რუსეთის არმიამ საქართველო (ამიერკავკასია) დატოვა. თავისი არსით ამიერკავკასიის რუსთა ეროვნული საბჭო მონარქისტულ-კლერიკალური ორგანიზაცია იყო და მათ ლიდერებს არც რუსეთის დროებითი მთავრობა ესიმპათიურებოდათ და არც საბჭოთა ხელისფულება; მოქმედებდნენ ველიკოდერჟავული იდეოლოგიის საფუძველზე.

რუსთა მეხუთე კოლონის დასაყრდენს იმ პერიოდში წარმოადგენდნენ რუსი ეროვნების ოფიცრები, საჯარო სამსახურში მყოფი ან გადამდგარი ჩინოვნიკები, რუსი სოციალისტები, რუსი ლტოლვილები, შექმნილი ვითარებით უკმაყოფილო სომხები, ოსები და ქართველი ბოლშევიკები.

1918 წლის გაზაფხულისათვის დასრულდა ამიერკავკასიის რუსთა ეროვნული საბჭოს ოფიცერთა კორპუსის შექმნა, რომელიც როგორც პროფესიული თვალსაზრისით, ასევე შეიარაღებითა და ფინანსირებით საკმაოდ მობილური და საშიში ძალა გახლდათ. ამიტომ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ ამიერკავკასიის რუსთა ეროვნული საბჭოს ოფიცერთა კორპუსი დაშალა. მოგვიანებით, რუსთა მეხუთე კოლონა შეეცადა საკუთარი მიზნებისათვის ინგლისელთა გამოყენებას და მათ წარმომადგენლებს მფარველობისათვის არაერთგზის მიმართა.

რუსთა ეროვნული საბჭოსათვის სერიოზულ დასაყრდენ ძალას წარმოადგენდნენ აფხაზი და ოსი სეპარატისტებიც. ნეგატიური როლი ითამაშა რუსთა ეროვნულმა საბჭომ აჭარაში. „ანტიქართული პოზიცია დაიკავა ამიერკავკასიის რუსთა ეროვნულმა საბჭომ 1918 წელს საქართველო-სომხეთის ომის დროს, ხოლო 1918-1919 წლებში შიდა ქართლში (სამაჩაბლოში) ოსი სეპარატისტებისა და საბჭოთა რუსეთის ძალებით გაჩაღებული კონფლიქტის დროს აშკარად ოსი სეპარატისტების მხარეს იდგა. 1920 წლის 7 მაისს საქართველოს და საბჭოთა რუსეთს შორის ხელშეკრულების დადების შემდეგ ამიერკავკასიის რუსთა ეროვნულმა საბჭომ ახალი ძალით გააჩაღა მეხუთე კოლონისათვის დამახასიათებელი მოღვაწეობა. ამჯერად მას მფარველად ს. კიროვი და ს. ორჯონიკიძე მოევლინენ. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა იძულებული იყო, შეგუებოდა ამიერკავკასიის რუსთა ეროვნული საბჭოს ძირგამომთხრელ საქმიანობას, თუმცა სრულიად აშკარა იყო, რომ მეხუთე კოლონა გადამწყვეტი ბრძოლისათვის ემზადებოდა...“[40]

საგანგებო რაზმის ერთ-ერთი ძირითადი ამოცანა მაინც კონტრრევოლუციისა და ბოლშევიზმის წინააღმდეგ ბრძოლა იყო. რაზმის შექმნიდან 1919 წლის 1 იანვრამდე დაპატიმრებულ და ქვეყნიდან გაძევებულ იქნა 84 პირი, რომელთა საქმიანობაც მიმართული იყო ახალგაზრდა რესპუბლიკის საზიანოდ, ისინი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის საწინააღმდეგოდ მოქმედებდნენ.

1918 წლის ნოემბერში საქართველოს მოძულე და მოწინააღმდეგე ძალებმა, ახალგაზრდა ქვეყნის დასუსტების მიზნით, ააფეთქეს ძეგვის რკინიგზის ხიდი. საგანგებო რაზმის აქტიური ქმედებების შედეგად დაპატიმრებულ იქნენ ამ დივერსიული აქტის ორგანიზატორები და შემსრულებლები: პოლკოვნიკი შმაგაილოვი, კუჩერიანცი, მელიქ-გაიკიაზოვი, ჩალხუიანი, ტერ-აბრამიანცი, კიურალიანი და ანტონოვი.

სომხეთ-საქართველოს ომის დროს საგანგებო რაზმმა დააპატიმრა 2000-მდე სომეხი ეროვნების ახალგაზრდა, რომლებიც სომხურ ჯარში ფარულად ეწერებოდნენ და დემოკრატიული საქართველოს საზიანო ქმედებებისათვის ემზადებოდნენ.

მეტად შედეგიანი იყო საგანგებო რაზმის საქმიანობა ბოლშევიკების წინააღმდეგ როგორც თბილისში, ისე ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონში. კარგად იყო ორგანიზებული ფარული მეთვალყურეობა, რის შედეგადაც დააპატიმრეს 246 კომუნისტი. ნებისმიერი ბოლშევიკური ორგანიზაცია ჩანასახშივე ნადგურდებოდა და არ ეძლეოდა აქტიური მოქმედების საშუალება.

სოჭის მოვლენებთან დაკავშირებით, როდესაც 1919 წლის თებერვალ-ივნისში ვითარება საკმაოდ დაიძაბა, საგანგებო რაზმს სხვადასხვა პირზე მეთვალყურეობა უწევდა ქვეყნის გარეთაც, რაც არ იყო იოლი საქმე. მოპოვებული ინფორმაციის საფუძველზე, ა. დენიკინის არმიასთან კონტაქტში მყოფი 500-მდე ადამიანი იქნა დაპატიმრებული და ქვეყნიდან გაძევებული.

მიუხედავად საგანგებო რაზმის მიერ გატარებული ზომებისა, მაინც მოდიოდა ინფორმაცია იმის თაობაზე, რომ ქვეყნის ტერიტორიაზე ფარულად არსებობდა კომუნისტური დაჯგუფებები, რომელთა მიზანი შეიარაღებული გზით არსებული ხელისუფლების დამხობა იყო.

ბოლშევიკები იყენებდნენ ქვეყანაში შექმნილ მძიმე ეკონომიკურ ვითარებას, დამნაშავედ სოციალ-დემოკრატიულ მთავრობას მიიჩნევდნენ და მოუწოდებდნენ მოსახლეობას, განსაკუთრებით – სამხედრო შენაერთებს, აჯანყებულიყვნენ და დაემხოთ არსებული ხელისუფლება. აგიტაცია-პროპაგანდისათვის ბოლშევიკები იყენებდნენ პროკლამაციებსა და ბროშურებს, რომელთა უმეტესობა საქართველოში არალეგალურად იბეჭდებოდა.

საგანგებო რაზმის მიზანმიმართული და კარგად ორგანიზებული ფარული (აგენტურული) საქმიანობის შედეგად, დიდი რაოდენობით პროკლამაცია და კომუნისტური ლიტერატურა იქნა ამოღებული. დააპატიმრეს ანტიქართული (ანტისახელმწიფოებრივი) საქმიანობის ლიდერები: კლარდოვი (ელერდაშვილი) – სამხარეო კომიტეტის ხაზინადარი, რკპ (ბ) სამხარეო კომიტეტის წევრები: გიორგი ჩხეიძე, ალექსანდრე გეგეჭკორი, რაჟდენ კალაძე, აგრეთვე აქტიური პროპაგანდისტები ელიზბარ და გიორგი კალანდაძეები და სხვები.

დაპატიმრებები განხორციელდა ალექსანდრეს ბაღში და საბურთალოზე იმ მომენტში, როდესაც საქართველოში ძირგამომთხრელი

საქმიანობისათვის საბჭოთა რუსეთის მთავრობის მიერ გამოყოფილ ფულს ურიგებდნენ როგორც ბოლშევიკ აქტივისტებს, ასევე დაპატიმრებულ ბოლშევიკთა ოჯახის წევრებს.

თბილისის აეროპორტში დააკავეს 30 ჯარისკაცი, რომლებიც ბოლშევიზმის პროპაგანდას ეწეოდნენ. საგანგებო რაზმმა დააპატიმრა და ქვეყნიდან გააძევა ქართულ სამხედრო შენაერთებში მოქმედი ფარული აგენტები, რომელთა სიაც აღმოაჩნდათ მორიგი ამბოხების ორგანიზატორებს.

1919 წლის 16 სექტემბერს დააპატიმრეს გენერლებზე – ბარათაშვილს და ოდიშელიძეზე განხორციელებული თავდასხმის მონაწილენი და ორგანიზატორები: დიმიტრი კორენშტეინი, მამედ მამდი იბრაგიმ აკა-ოღლი, ნინა ნიკიტას ასული ალაჯანოვა, აღნიევი, გახოკია და სხვები.

სამხედრო მოსამსახურეთა შორის აქტიური პროპაგანდისათვის 1919 წლის 14 ნოემბერს დაპატიმრებულ იქნენ ჯარისკაცები: წივწივაძე, ლორთქიფანიძე, აკოფოვი და სხვები.

აგენტურული შეტყობინების შედეგად ფარული ზედამხედველობა დაწესდა ნავთლუღის დასახლებაში მდებარე სამხედრო ჰოსპიტალზე, რის შედეგადაც დააკავეს 5 თანამშრომელი, რომლებიც ბოლშევიკურ პროპაგანდას ეწეოდნენ.

1920 წლის იანვარში საგანგებო რაზმმა დააპატიმრა 15 კომუნისტი, რომლებიც ამზადებდნენ წინაპირობებს საქართველოში არსებული წესწყობილების დასამხობად.

საქართველოს სასაზღვრო-გამშვებ პუნქტებზე ოპერატიული საქმიანობის ორგანიზების მიზნით, ადგილებზე მიავლინეს საგანგებო რაზმის თანამშრომლები, რომელთა ძალისხმევის შედეგად საგრძნობლად იკლო სასაზღვრო რეჟიმის დამრღვევების, განსაკუთრებით რუსეთიდან ბოლშევიკთა ფარულად შემოღწევის ფაქტებმა.

1920 წლის თებერვლიდან საქართველოში მოქმედმა კომუნისტურმა ორგანიზაციებმა ისარგებლეს შექმნილი ვითარებით და გააძლიერეს ანტისახელმწიფოებრივი საქმიანობა და აგიტაცია. მათი მთავარი სამიზნე ახალგაზრდა სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალები და გვარდიის დანაყოფები იყო. ბოლშევიკი აქტივისტები ავრცელებდნენ ბოლშევიკურ ლიტერატურასა და პროკლამაციებს, რომლებშიც ლაფს ასხამდნენ საქართველოს დამოუკიდებლობის

იდეას და გაშმაგებით ლანძღავდნენ დამფუძნებელ კრებას, ზოგადად დემოკრატიულ მთავრობას. ამ შემთხვევაშიც საგანგებო რაზმი მოწოდების სიმაღლეზე იდგა.

1920 წლის 1 თებერვლიდან 1920 წლის 31 მაისამდე დააპატიმრეს 250 „პოლიტიკური დამნაშავე". ამავე პერიოდში კომუნისტებს ჩამოერთვათ: არსენალის და სხვადასხვა სახელმწიფო (სამოქალაქო და სამხედრო) დაწესებულების გეგმები; რკინიგზის ხაზებისა და ხიდების ნახაზები, აგრეთვე იატაკქვეშა კომიტეტების ოქმები, რომლებიც ადასტურებდნენ საქართველოში ანტისახელმწიფოებრივი, იატაკქვეშა, კომუნისტური ორგანიზაციების არსებობას.[27]

საგანგებო რაზმს მეთვალყურეობა ჰქონდა დაწესებული საქართველოში ჩამოსულ იმ უცხო ქვეყნის მოქალაქეებზე, რომლებიც სხვადასხვა სახის კანონდარღვევაში იყვნენ შემჩნეულები. საარქივო მონაცემებით, 1920 წელს თბილისში ჩამოსულა 12 815 უცხოელი. მათგან ჩადენილი კანონსაწინააღმდეგო ქმედებებისათვის „პერსონა ნონგრატად" გამოუცხადებიათ და ქვეყნიდან გაუძევებიათ საზღვარგარეთის 749 მოქალაქე.

გაზეთმა „საქართველო რესპუბლიკამ" 1919 წლის 29 ოქტომბრის ნომერში გამოაქვეყნა მთავრობის განცხადება, რომელშიც მითითებული იყო, რომ მაისის პირველ რიცხვებში შინაგან საქმეთა სამინისტროსთვის ცნობილი გამხდარა საბჭოთა რუსეთის მიერ მოსკოვიდან საქართველოში რამდენიმე გამოცდილი აგენტის გამოგზავნის ფაქტი. მათ თან ჰქონიათ „დიდი ძალი თანხა" და მათი მიზანი გენერალ დენიკინის წინააღმდეგ საომარ მოქმედებებში საქართველოსა და აზერბაიჯანის ჩათრევა ყოფილა. მიუხედავად იმისა, რომ ზემოაღნიშნულთან დაკავშირებით სოფლად და ქალაქად კომუნისტური პროპაგანდა გაძლიერებულა, საქართველოს მთავრობა ანკესზე არ წამოგებულა და დენიკინთან ხანგრძლივვადიანი კონფლიქტი თავიდან აუცილებია.[56]

„ნორჩი, ჯერ კიდევ გაუმტიცებელი საქართველოს სახელმწიფო" საჭიროებდა ანარქიასთან ბრძოლას და მორღვეული საზღვრების განმტკიცებას. „საჭირო იყო ხმლით ჩაქრობილიყო ამბოხებანი, რომელნიც რესპუბლიკის სხვადასხვა ადგილებში წარმოიშვა, სახელდობრ: საჩხერისა და ლეჩხუმის რაიონებში, ბორჩალოსა და დუშეთის მაზრებში და აგრეთვე მთელ თბილისში," – მითითებულია

დემოკრატიული საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს ერთი წლის (1918-19 წწ.) ანგარიშში.[29]

ვითარება რთული იყო აფხაზეთშიც. გატარდა არაერთი ღონისძიება, რომელთა მიზანიც იყო, ადგილებზე მტკიცე ხელისუფლების დამყარება გუბერნიისა და მაზრის ადმინისტრაციის მოხელეთა შერჩევითა და მათთვის ისეთი პირობების შექმნით, რომლებიც ხელს შეუწყობდა მთავრობის პროგრამის ცხოვრებაში გატარებას. დამტკიცდა გუბერნიის, ქალაქისა და მაზრის ადმინისტრაციისა და მილიციის ახალი შტატები გაზრდილი ჯამაგირით, რომელიც შეესატყვისებოდა არსებულ სოციალ-ეკონომიკურ პირობებს. ქვეყნის ყველა რეგიონში შეიქმნა მუდმივი სასოფლო ადმინისტრაცია და დამნაშავეობის წინააღმდეგ მებრძოლი მილიციის ხუთკაციანი ჯგუფი, რომელიც ექვემდებარებოდა სოფლის არჩეულ კომისრებს. მათი ხელფასები გაიცემოდა ცენტრალური სახელმწიფო ხაზინიდან.

გუბერნიისა და მაზრის ადმინისტრაციის დასახმარებლად ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონში წარმოქმნილი ექსცესებისა და ამბოხებების დროულად ჩახშობისათვის, ასევე საზოგადოებრივი წესრიგის დასამყარებლად უკვე არსებულ ცხენოსან მფრინავ რაზმთა რიცხოვნობა თბილისისა და ქუთაისის გუბერნიებში 600 კაციდან 1000-მდე, ხოლო სოხუმის ოლქში – 300-დან 400-მდე გაიზარდა. მფრინავი რაზმის გაბედული მოქმედებების შედეგად ჩახშობილ იქნა ბოლშევიკთა მიერ ინსპირირებული აჯანყებები საჩხერესა და თელავის მაზრაში.

არსებული ვითარებიდან გამომდინარე, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა საქართველოს სამხედრო გზის დაცვასა და მისი უსაფრთხოების უზრუნველყოფას, ვინაიდან ის იყო ყველაზე მოკლე გზა, რომელიც საქართველოს აკავშირებდა საბჭოთა რუსეთთან. სწორედ ეს გზა იყო ყველაზე მოხერხებული „ბოლშევიკური მოძრაობისათვის“. ამ ამოცანების გადასაჭრელად შეიქმნა დროებითი, სპეციალური სადარაჯო რაზმი უფროსის, ორი თანაშემწის, 15 უფროსი და 255 უმცროსი დარაჯის შემადგენლობით. რაზმი განაწილებული იყო მცხეთაში, დუშეთში, ანანურში, ყაზბეგსა და დარიალის ხეობაში.

მას შემდეგ, რაც 1919 წლის ზაფხულიდან ბოლშევიკებმა საქართველოში გააძლიერეს კომუნისტური პროპაგანდა, შინაგან საქმე-

თა მინისტრმა ყველა სამაზრო კომიტეტს, ქ. ფოთის მილიციის უფროსს, ადმინისტრაციის ინსპექტორის „ქუთათურის“ თანაშემწეს, ყველა მაზრის ერობათა თავმჯდომარეებს შემდეგი სახის სასწრაფო მითითება (დაშიფრული დეპეშა) დაუგზავნა: „ყველა აგიტატორი და პროპაგანდისტი ბოლშევიკი თქვენს რაიონში გაჩხრიკეთ, დააპატიმრეთ და მოათავსეთ ციხეში ჩემ სახელზე ჩარიცხვით“.[34] დამოუკიდებელი საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრი ნ. რამიშვილი დამნაშავეთა და ამბოხებულთა მიმართ დაუნდობელი და უკომპრომისო იყო.

1919 წლის 18 ნოემბერს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დამფუძნებელმა კრებამ გამოსცა დეკრეტი „ანარქიის წინააღმდეგ ბრძოლის ღონისძიებების შესახებ“. ამ დეკრეტის თანახმად: ა) აიკრძალა საქართველოს ტერიტორიაზე იმ პოლიტიკური ორგანიზაციის – პარტიის არსებობა, რომლის ნაწილიც უცხო ქვეყნის ტერიტორიაზე იყო რეგისტრირებული და იქიდან იმართებოდა; ბ) საქართველოდან განდევნას ან დაპატიმრებას ექვემდებარებოდნენ ის პირები, რომელთა საქმიანობასაც ზიანი მოჰქონდა რესპუბლიკის ინტერესებისათვის და საფრთხეს უქმნიდა ქვეყნის მთლიანობას.

ამ დეკრეტის საფუძველზე გაიზარდა საგანგებო რაზმის ფუნქციები, რამაც დადებითი შედეგი გამოიღო. „...только при помощи этого отряда правительство находилось в курсе планов и намерений большевиков и знало все их главные предположения. И в настоящее время – говорит Рамишвили: опасность выступления врагов республики ещё не устранена, ибо в случае необходимости каждый деникенец превращается в большевика и наоборот“[3].[44]

---

3 სწორედ ამ რაზმის დახმარებით იყო მთავრობა საქმის კურსში ბოლშევიკთა გეგმებსა და განზრახვების თაობაზე და იცოდა ყველაფერი მათი ჩანაფიქრის შესახებ. ამჟამად, ამბობს რამიშვილი, რესპუბლიკის მტრების გამოსვლების საფრთხე ჯერ კიდევ არ აღმოფხვრილა, ვინაიდან, აუცილებლობის შემთხვევაში, თითოეული დენიკინელი გარდაისახება ბოლშევიკად და პირუკუ.

ანტისახელმწიფოებრივი საქმიანობისათვის ამა თუ იმ პირთა დაპატიმრება ხდებოდა დადგენილების საფუძველზე, რომელსაც ხელს აწერდნენ საგანგებო რაზმის უფროსი მექი კედია და, ზოგიერთ შემთხვევაში – პლ. ფაჩულია – კრიმინალური პოლიციის უფროსი. რაც შეეხება „...лиц вредных для общественного порядка и государственного спокойствия“[4], მათ ასახლებდნენ ქ. ვლადიკავკაზში.

ზემოაღნიშნული დეკრეტის საფუძველზე 1919 წელს დააპატიმრეს აქტიური ბოლშევიკები თენგიზ ჟღენტი და ფილიპე მახარაძე.

საგანგებო რაზმმა 1920 წლის 1 იანვრიდან 1 ივნისის ჩათვლით დააპატიმრა 249 პიროვნება. მათ შორის იყვნენ: ზუბოვი პეტრე იაკობის ძე, ენუქიძე ალექსანდრე (აბელ) პავლეს ძე, ქიქოძე ნატალია პლატონის ასული, ტერ-სააკოვი ნაპოლეონ სერგოს ძე და სხვები. მათ უმეტესობას სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრა: ბოლშევიკური აგიტაცია-პროპაგანდისათვის, დამოუკიდებელი ქვეყნის საწინააღმდეგო (ჯაშუშური) საქმიანობისათვის, პროკლამაციების გავრცელებისათვის – როგორც ქვეყნის მავნე ელემენტს, როგორც საქართველოს კონსტიტუციური წყობილების წინააღმდეგ მოქმედი უცხო ქვეყნის პარტიის წევრს, სხვადასხვა არასწორი ინფორმაციისა და ცრუ ხმების გამავრცელებელს და ა.შ.

დაპატიმრებულნი იყვნენ აგრეთვე ლევან ღოღობერიძე, ახალგაზრდა ლავრენტი ბერია და სხვები. როგორც ზემოთ აღინიშნა, ისინი მალევე გაათავისუფლეს და ქვეყნიდან გააძევეს. ამ პერიოდისათვის დაპატიმრებულ ბოლშევიკთა და წითელი რუსეთის სპეცსამსახურების აგენტთა რიცხვმა 500-ს გადააჭარბა.

დაპატიმრებულთა შორის 87 ქართველი, 49 სომეხი, 88 რუსი, ხოლო დანარჩენი სხვა ეროვნების წარმომადგენელი იყო. ამავე პერიოდში საგანგებო რაზმმა კრიმინალური დანაშაულისათვის დააპატიმრა 55 პიროვნება.[27]

---

4 იმ მავნებლებს, რომლებიც საზოგადოებრივ წესრიგსა და სახელმწიფოებრივ სიმშვიდეს არღვევდნენ.

საბჭოთა დაზვერვის რეზიდენტურების მიზნები ანტისაბჭოთა ემიგრაციის წინააღმდეგ ბრძოლის საქმეში

1917 წლის ოქტომბრის გადატრიალების შემდგომ პერიოდში, 20-იანი წლებისათვის, რუსეთის იმპერიიდან ემიგრირებულთა რაოდენობა ევროპასა და ჩინეთში რამდენიმე მილიონს აღწევდა.

საზღვარგარეთ გაქცეულ ემიგრანტთა ნაწილი, რომელიც აქტიურად იბრძოდა ბოლშევიკების წინააღმდეგ სამოქალაქო ომის ფრონტზე, საბჭოთა რუსეთის მიმართ მტრულად განწყობილი ქვეყნებისა და მათი სპეცსამსახურების მხარდაჭერით, საბჭოთა ხელისუფლების დამხობის მიზნით გაერთიანდა საბრძოლო ორგანიზაციებში. ემიგრანტთა ძირითადმა ანტისაბჭოთა ნაწილმა საფრანგეთში მოიყარა თავი.

რუსეთის ბოლშევიკური ხელმძღვანელობა მიიჩნევდა, რომ კონტრრევოლუციური საზღვარგარეთული ორგანიზაციები, რომელთა დიდი ნაწილი უცხო ქვეყნების სადაზვერვო სამსახურების პოლიტიკური და ფინანსური მხარდაჭერით შეიქმნა და მათი ინსტრუქციებით მოქმედებდა, წარმოადგენდა დიდ საფრთხეს საბჭოთა სახელმწიფოსათვის. საზღვარგარეთულ კონტრრევოლუციურ ორგანიზაციებში იგულისხმებოდნენ ქართული ანტისაბჭოთა ემიგრაციაც და მისი აქტიური წევრებიც.

ქაოსურ მდგომარეობაში მყოფ საბჭოთა რესპუბლიკაში წესრიგის დამყარების მიზნით, 1917 წლის 20 დეკემბერს კონტრრევოლუციასთან და საბოტაჟთან საბრძოლველად შეიქმნა სრულიად რუსეთის საგანგებო კომისია (ВЧК – Всероссийская черезвычайная комиссия), რომელსაც დაეკისრა სადაზვერვო და კონტრდაზვერვითი ფუნქცია.

თუკი ქვეყნის შიგნით სპეციალური სამსახურების მოქმედების ასპარეზი განსაზღვრული და საკანონმდებლო თვალსაზრისით გამართული იყო, საზღვარგარეთის პირობებში ანტისაბჭოთა ემიგრაციის წინააღმდეგ საბრძოლველად საჭირო იყო სპეციფიკური საქმიანობა.[19]

ჯერ კიდევ საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამდე კაპიტალისტური ქვეყნების თითოეულ დიპლომატიურ და სავაჭრო მისიაში (ვისთანაც საბჭოთა რუსეთს დამყარებული ჰქონდა დიპლომატიური ურთიერთობა) აქტიურად მიმდინარეობდა ფორმირება საზღვარგარეთ საბჭოთა რუსეთის საგარეო დაზვერვის როგორც „ლეგალური", ისე არალეგალური რეზიდენტურებისა (რეზიდენტურა – რუსული ტერმინია და ნიშნავს სადაზვერვო ჯგუფს, რომელიც მოქმედებს საზღვარგარეთ), რომელთაც სათავეში ედგნენ რეზიდენტები (რეზიდენტი – ასევე რუსული ტერმინია და ნიშნავს პიროვნებას, რომელიც ხელმძღვანელობს საზღვარგარეთ აგენტთა ქსელს, ან მზვერავთა ჯგუფს).

რეზიდენტები დიპლომატიურ წარმომადგენლობებში იკავებდნენ ოფიციალურ თანამდებობებს. რაც შეეხება მათ სადაზვერვო სტრუქტურებთან კავშირს, აღნიშნულის თაობაზე იცოდა მხოლოდ დიპლომატიური მისიის ხელმძღვანელმა. რეზიდენტს ევალებოდა დაზვერვისათვის საინტერესო ობიექტებში (ორგანიზაციებში, დაწესებულებებში, პარტიებსა და ა.შ.) საბჭოთა სპეცსამსახურების აგენტთა შეღწევისა და შესაბამისი ოპერატიული საქმიანობის წარმართვისათვის ხელშეწყობა და, ზოგადად, სადაზვერვო პროცესის ორგანიზება.

რეზიდენტურების ერთ-ერთი მთავარი დანიშნულება, იმ ისტორიულ ეტაპზე, ანტისაბჭოთა ორგანიზაციებისა და ცენტრების, აგრეთვე ცალკეულ აქტიურ ემიგრანტთა წინააღმდეგ ბრძოლა იყო. საბჭოთა კავშირის შექმნის და ამიერკავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკების ერთ ფედერაციად ჩამოყალიბების (1922 წ.) შემდეგ საბჭოთა ხელისუფლების ძალისხმევა ამ მიმართულებით კიდევ უფრო ინტენსიური გახდა.

იმ ქვეყნებში, რომლებთანაც საბჭოთა რუსეთს არ გააჩნდა დიპლომატიური ურთიერთობა, შეიქმნა არალეგალური რეზიდენტურები (არალეგალური რეზიდენტურა – არალეგალი აგენტების ჯგუფი, რომელიც ემორჩილება არალეგალურ რეზიდენტს და რომელიც დაკავებულია სადაზვერვო ინფორმაციის შეგროვებით).

საზღვარგარეთ სადაზვერვო საქმიანობა დარეგულირდა სამართლებრივ დონეზე სხვადასხვა ინსტრუქციითა და დებულებით, რითაც განისაზღვრა დაზვერვის პრიორიტეტული მიმართულებები:

უცხოეთის ტერიტორიაზე მოქმედი კონტრრევოლუციური ორგანიზაციების გამოვლენა; საზღვარგარეთ სამხედრო, პოლიტიკური და ეკონომიკური შანტაჟით დაკავებული სამთავრობო და კერძო ორგანიზაციების დადგენა; საერთაშორისო პოლიტიკის ძირითად საკითხებთან დაკავშირებით საზღვარგარეთის ქვეყნების ხელისუფალთა პოლიტიკური მმართველობის გაშუქება; მათი ეკონომიკური მდგომარეობის თაობაზე ცნობებისა და მონაცემების შეგროვება, საზღვარგარეთ საბჭოთა ორგანიზაცია-დაწესებულებებისა და საბჭოთა მოქალაქეების კონტრდაზვერვითი უზრუნველყოფა.[21]

1921 წლის 25 თებერვალს, საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის „რევოლუციონური კომიტეტის №2 ბრძანების" თანახმად, კონტრრევოლუციასთან, სპეკულაციასთან, საბოტაჟთან და თანამდებობის პირთა ბოროტმოქმედებასთან საბრძოლველად როგორც თბილისში, ასევე საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე, საბჭოთა რუსეთის ანალოგიურად, შეიქმნა საგანგებო კომისია, რომლის უმთავრესი ამოცანა საბჭოთა ხელისუფლების, როგორც პოლიტიკური სისტემის, დაცვა იყო.[9]

საქართველოში წითელი არმიის შემოჭრის შემდეგ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა, ნ. ჟორდანიას მეთაურობით, იძულებული იყო, ბათუმის პორტიდან უცხოეთის გემებით საზღვარგარეთ ჯერ თურქეთში, ხოლო იქიდან ევროპაში გახიზნულიყო. ქართველთა ერთი, მცირე ჯგუფი თურქეთში დარჩა.

სამშობლოდან გახიზნული მთავრობის წარმომადგენლებთან ურთიერთობა უცხო სახელმწიფოთაგან პირველმა თურქეთმა დაამყარა. იმ პერიოდში მსოფლიოში ჩამოყალიბებული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ვითარებიდან გამომდინარე, საზღვარგარეთის ქვეყნები დიდ ინტერესს ამჟღავნებდნენ ანტისაბჭოთა განწყობის ძალების, მათ შორის დამოუკიდებელი საქართველოს დევნილი ხელისუფლების, მიმართ და ღებულობდნენ ზომებს მათთვის დახმარებისა და მხარდაჭერის აღმოჩენისთვის. პროცესში ჩართულნი იყვნენ იმ ქვეყნების სპეცსამსახურებიც.

ქართველ ემიგრანტებს, კონსტანტინოპოლში ქართული კათოლიკური მონასტრის მეშვეობით, დაუკავშირდა ვატიკანი, რომელიც დიდად იყო დაინტერესებული საქართველოში მიმდინარე მოვლე-

ნებით. ქართველი ემიგრანტებით განსაკუთრებით იყო დაინტერესებული პოლონეთი.[58]

მე-20 საუკუნის დასაწყისში საქართველოში განვითარებული მოვლენების შედეგად ქართველ ემიგრანტთა პირველი ტალღის გამოჩენასთან ერთად, საზღვარგარეთ ჩამოყალიბება დაიწყო ქართულმა სათვისტომოებმა. სათვისტომოების უმთავრესი დანიშნულება იყო ქართველების კონსოლიდაცია და იმ უმძიმეს პირობებში ერთმანეთისათვის დახმარების აღმოჩენა, აგრეთვე კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობა და საერთაშორისო დონეზე ბრძოლა საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის.[3]

საბჭოთა საგარეო დაზვერვის ინტერესთა სფეროში, მის წინაშე მდგარი ამოცანებიდან გამომდინარე, იმთავითვე მოექცა ქართული კოლონიები, სადაც ნელ-ნელა საფუძველი ეყრებოდა ანტისაბჭოთა საქმიანობას.

1922 წლის აპრილში სსრ კავშირსა და გერმანიას შორის დამყარდა დიპლომატიური და სავაჭრო ურთიერთობები. საბჭოთა საელჩოს გახსნასთან ერთად, ბერლინში საბჭოთა წარმომადგენლობის საფარქვეშ გაჩნდა საბჭოთა საგარეო დაზვერვის რეზიდენტურაც.

1924 წლის 28 ოქტომბერს პარიზში გაიხსნა საფრანგეთში საბჭოთა კავშირის სრულუფლებიანი წარმომადგენლობა. მას სათავეში ჩაუდგა ლ. კრასინი. წარმომადგენლობის ერთ-ერთი მთავარი ფუნქცია იყო ზოგადად ანტისაბჭოთა ემიგრაციის, მათ შორის საზღვარგარეთ მოქმედი ქართული და სომხური ანტისაბჭოთა ძალების, წინააღმდეგ ბრძოლა.

სრულუფლებიან წარმომადგენლობაში პირველი მდივნის საფარქვეშ დაინიშნა ამიერკავკასიის გაერთიანებული სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველოს მიერ წარგზავნილი სიმონ ფირუმოვი (ფირუმიანი), რომელიც ემორჩილებოდა როგორც სსრკ გაერთიანებული სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველოს უცხოეთის განყოფილების რეზიდენტს გ. ელინსკის, ისე რუსეთის კომუნისტური პარტიის (ბ) ამიერკავკასიის სამხარეო კომიტეტის პირველ მდივანს – ა. მიასნიკოვს.[19]

სწორედ ს. ფირუმოვი გახლდათ საზღვარგარეთ (ევროპაში) ქართული ანტისაბჭოთა ემიგრაციის წინააღმდეგ საბჭოთა ხელისუფლების და მისი სოეცსამსახურების მიერ 1924-28 წლებში გან-

ხორციელებული სადაზვერვო ღონისძიებების ერთ-ერთი მთავარი ორგანიზატორი.

საბჭოთა წარმომადგენლობებში ფუნქციები ანტისაბჭოთა ემიგრაციასთან მიმართებაში ზოგადად ასე იყო განაწილებული: იდეოლოგიურ და ორგანიზაციულ საკითხებზე პასუხისმგებელი იყო სრულუფლებიანი წარმომადგენლობის ერთ-ერთი მუშაკი, მაგალითად, პირველი მდივანი, ხოლო ოპერატიულ-სადაზვერვო საქმიანობის ორგანიზებას საგარეო დაზვერვის რეზიდენტი ახორციელებდა.

საზღვარგარეთ საბჭოთა წარმომადგენლობების ის მუშაკები, რომლებსაც კონკრეტულად ემიგრაციასთან მუშაობა ჰქონდათ დაკისრებული, ძირითადი ფუნქცია-მოვალეობების შესრულების პარალელურად, ვალდებულნი იყვნენ, საგარეო დაზვერვის დავალებით, სპეციფიკური ხასიათის ფარული საქმიანობა ეწარმოებინათ.

ხშირ შემთხვევაში დაზვერვის გამოცდილ მუშაკს საგანგებო კომისიის უცხოეთის განყოფილება საზღვარგარეთ გარკვეული პერიოდით მიავლენდა ხოლმე. ის საბჭოთა წარმომადგენლობაში იკავებდა შესაბამისი შტატით განსაზღვრულ თანამდებობას, რაც მისთვის შენიღბვის კარგ საშუალებას წარმოადგენდა. კონკრეტული სადაზვერვო და იდეოლოგიური საკითხების გადასაწყვეტად ანყობდნენ საბჭოთა ხელისუფლების და საგარეო დაზვერვის ცალკეული წარმომადგენლების საზღვარგარეთ მოკლევადიან მივლინებებსაც.

იმ ქვეყნების დედაქალაქებში, სადაც თავმოყრილი იყო ქართული პოლიტიკური ემიგრაცია (პარიზი, ბერლინი, პრაღა, ვარშავა), აკრედიტებულ საბჭოთა წარმომადგენლობებში მივლინებულ იქნენ ცნობილი ქართველი იდეოლოგიური მუშაკები, ხოლო საბჭოთა დაზვერვის რეზიდენტურებში – საბჭოთა საქართველოს სპეცსამსახურების თანამშრომლები. ისინი ძალასა და ენერგიას არ იშურებდნენ ქართველი ემიგრანტების საქართველოში დასაბრუნებლად და ანტისაბჭოთა ემიგრაციის წინააღმდეგ სპეცღონისძიებების გასატარებლად.

საბჭოთა საგარეო დაზვერვის რეზიდენტურების ძალისხმევით შესაძლებელი გახდა საბჭოთა ხელისუფლებისადმი ლოიალურად განწყობილი ემიგრანტების სამშობლოში დაბრუნება და ნ. ჟორდანიასადმი დაპირისპირებული ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის

წარმომადგენლების გამოყენება პროპაგანდისტული ღონისძიებებისათვის; ქართული საბჭოთა კოლონიების ფორმირება; საზღვარგარეთ პროსაბჭოთა ბეჭდვითი ორგანოს – გაზეთის გამოცემა.[13]

საბჭოთა სპეცსამსახურების ოპერატიული კომბინაციები და ნ. რამიშვილის კონტრღონისძიებები

ნ. რამიშვილი ყველანაირად ცდილობდა, წინ აღდგომოდა საბჭოთა ხელისუფლებისა და მისი სპეცსამსახურების ქმედებებს, მიმართულს დევნილი მთავრობისა და, ზოგადად, ქართული ემიგრაციის დისკრედიტაციისაკენ, დაშლისა და მათი ერთი ნაწილის „ნებაყოფლობით“ სამშობლოში დაბრუნებაზე დაყოლიებისაკენ. მაგრამ დაზვერვის საკმაოდ განტოტვილ ფარულ აგენტურულ ქსელთან და ემიგრანტ ლიდერებს შორის ბუნებრივად წარმოქმნილ დაპირისპირებასთან ბრძოლა საკმაოდ გართულებული იყო.

საბჭოთა დაზვერვის ერთ-ერთი სერიოზული საზღვარგარეთული ოპერატიული კომბინაცია დაკავშირებულია ცნობილ პუბლიცისტთან და პოლიტიკურ მოღვაწესთან, დამფუძნებელი კრების წევრ გრიგოლ ვეშაპელთან, რომელმაც საქართველო დატოვა მისი ოკუპაციიდან რამდენიმე თვეში და ჯერ სტამბულში, შემდეგ კი პარიზში გაემგზავრა.

გრ. ვეშაპელი ემიგრაციაში პროსაბჭოთა მოწოდებებით გამოირჩეოდა და საამისო არგუმენტებად იშველიებდა ბოლშევიკების მიერ გამოცემულ დეკრეტებს. 1924 წლის ივნისში გრ. ვეშაპელი პარიზში მოინახულა ცნობილმა ქართველმა ბოლშევიკმა ბუდუ მდივანმა, რომელიც 1924 წლის დეკემბერში დაინიშნა საფრანგეთში ამიერკავკასიის ფედერაციის სავაჭრო-ეკონომიკურ წარმომადგენლად. ამ შეხვედრის შემდეგ იწყება საზღვარგარეთ გრ. ვეშაპელის საბჭოთა ხელისუფლების სასარგებლო საქმიანობის გააქტიურება.

საბჭოთა ხელისუფლება ყველაფერს აკეთებდა საზღვარგარეთ გრ. ვეშაპელის მდგომარეობის გასამყარებლად; მას ყველა, მათ შორის დიპლომატიურ, დონეზე უწევდა მხარდაჭერას. გრ. ვეშაპელი მჭიდრო კონტაქტში იყო ბერლინში საბჭოთა საგარეო დაზვერ-

ვის რეზიდენტურის წარმომადგენელ ს. ფირუმოვთან და ამ უკანასკნელის უშუალო მითითებით მოქმედებდა.

გრ. ვეშაპელის საქმიანობის მთავარი ამოცანა იყო ქართველების „ემიგრაციასთან იდეოლოგიური და ორგანიზაციული კავშირის გაწყვეტა ერთხელ და სამუდამოდ და გამონახვა გზებისა საბჭოთა საქართველოსკენ".[5]

ანტისაბჭოთა ემიგრაციის დისკრედიტაციისა და ემიგრანტთა ნაწილის საბჭოთა კავშირში დაბრუნების იდეოლოგიური უზრუნველყოფისათვის გრ. ვეშაპელმა, საბჭოთა ხელისუფლების მხარდაჭერით, საზღვარგარეთ 1924 წლის ნოემბერში დააარსა გაზეთი „ახალი საქართველო". თბილისში პარიზიდან მიღებულ ერთ-ერთ საიდუმლო შეტყობინებაში მისი ავტორი აღნიშნავს: „Необходимо увеличить смету на грузинскую газету еще на долларов 100 в месяц, так-как фактический расход в Париже оказался выше предполагаемой в Тифлисе цифры[5]"[45] გაზეთის გამოცემის ხელშეწყობა მნიშვნელოვან ღონისძიებად მიაჩნდა საბჭოთა საგარეო დაზვერვასაც.[41]

გაზეთის პირველმა ნომერმა დიდი ინტერესი გამოიწვია ზოგადად ქართულ ემიგრაციაში და ეს ფაქტი ანტისაბჭოთა ქართული ემიგრაციისათვის საშიშ მოვლენად იქცა. ეს უკანასკნელი თვლიდა, რომ გაზეთი „ახალი საქართველო" მთლიანად საბჭოთა ხელისუფლების მიერ არალეგალურად ფინანსდებოდა და, შესაბამისად, მისი პოლიტიკური ნების აღმსრულებელი იყო.

კონტრპროპაგანდისტული ღონისძიებების დასაფიქსირებელი ერთადერთი საშუალება იყო ქართველ სოციალ-დემოკრატთა და ეროვნულ-დემოკრატთა საზღვარგარეთ გამომავალი ბეჭდვითი ორგანოები „ბრძოლა" და „სამშობლო", სადაც იბეჭდებოდა გრ. ვეშაპელისა და მისი გაზეთის საქმიანობის მამხილებელი სტატიები.

მთლიანობაში ქართველი ემიგრანტების ერთმანეთისადმი წაკიდების საქმეში გრ. ვეშაპელმა და გაზეთმა „ახალმა საქართველომ" დიდი როლი ითამაშეს.

---

5 აუცილებელია ქართული გაზეთისთვის ხარჯთაღრიცხვის გაზრდა თვეში კიდევ 100 დოლარით, ვინაიდან პარიზში ფაქტობრივი დანახარჯები თბილისში დაგეგმილზე უფრო მეტი აღმოჩნდა.

ნ. რამიშვილის მიერ მოპოვებული ინფორმაციები ცხადყოფდა, რომ, თუ გრ. ვეშაპელი და მისი მხარდამჭერები საბჭოთა ხელისუფლების სასარგებლო საქმიანობას კვლავ გააგრძელებდნენ, ქართულ ემიგრაციას დაშლა დაემუქრებოდა. ამას გარდა, როგორც ჩანს, შექმნილი ვითარებიდან გამომდინარე, არ იყო გამორიცხული გრ. ვეშაპელის მიმართ გარკვეული ძალადობრივი ქმედებების გამოყენებაც.

1924 წლის მიწურულს ბერლინში გამოჩნდა ქართველი ემიგრანტი ავთანდილ მერაბიშვილი, რომელმაც აქტიურად დაიწყო კონტაქტების დამყარება ქართულ ანტისაბჭოთა პოლიტიკურ ემიგრაციასთან, როგორც საბჭოთა კავშირის დაუძინებელმა მოწინააღმდეგემ. ეს ფაქტი მხედველობიდან არ გამორჩენიათ ნ. რამიშვილის თანამოაზრეებს, საგანგებო რაზმის ყოფილ წევრებს, რომლებმაც დროულად მიაწოდეს ინფორმაცია ამ უკანასკნელს.

მოხდა ისე, რომ ქართველმა ემიგრანტებმა როგორც ბერლინში, ისე პარიზში გაშიფრეს ა. მერაბიშვილის ფარული კონტაქტები საბჭოთა დაზვერვასთან, რამაც ქართულ საზოგადოებაში დიდი ვნებათაღელვა გამოიწვია.

ა. მერაბიშვილი ქართველ ემიგრანტებთან საგანგებოდ მოწყობილ შეხვედრაზე იძულებული იყო ეღიარებინა, რომ ის საზღვარგარეთ გაგზავნეს საბჭოთა სპეცსამსახურებმა სპეციალური დავალებით, რომლის მთავარი მიზანი იყო, ემიგრაციაში მიმდინარე პროცესების, განსაკუთრებით – ანტისაბჭოთა ქმედებების, შესწავლა და გამოაშკარავება. მისი განმარტებით, საბჭოთა დაზვერვასთან ფარული თანამშრომლობა მან იკისრა მხოლოდ იმ მოტივით, რომ საბჭოთა კავშირიდან ემიგრაციაში წასვლა მოეხერხებინა, ხოლო შემდგომ ებრძოლა საქართველოს მტრების წინააღმდეგ. რა თქმა უნდა, მის მიერ შეთხზული ზღაპარი, თუ წინასწარ შემუშავებული ლეგენდა არავინ დაიჯერა.

ა. მერაბიშვილის ზემოაღნიშნული „აღიარება“ გაუგებარი იყო, თუმცა ფაქტია, რომ ამ ამბის შემდეგ მასთან ქართველი ემიგრანტები აღარ ურთიერთობდნენ. ის პრაქტიკულად იზოლირებული აღმოჩნდა ქართველებისგან.

ვითარება ქართულ ემიგრაციაში, შიდა და გარე ფაქტორების ზემოქმედებით, სულ უფრო იძაბებოდა. ამის პირველი სიმპტომი იყო 1925 წლის 9 აგვისტოს პარიზში, კაფე „ვოლტერში“, პარიზის

ქართული „საბჭოთა კოლონიის“ დამფუძნებელ კრებაზე თეთრგიორგელთა ინიციატივით გამართული ხელჩართული ბრძოლა, რომელიც მისი ყველა მონაწილის, მათ შორის გრ. ვეშაპელის, დაკავებით და ახსნა-განმარტების ჩამორთმევით დასრულდა. ჩხუბის ყველა მონაწილე მალევე გაათავისუფლეს.[52]

გრ. ვეშაპელმა და მისმა თანამოაზრეებმა, ს. ფირუმოვის მხარდაჭერით, მომხდარ ფაქტთან დაკავშირებით სარჩელი შეიტანეს საფრანგეთის სასამართლოში.

დაპირისპირება ქართულ ემიგრაციაში გაგრძელდა საფრანგეთის ქალაქ ოდენკურში განვითარებული მოვლენების ფონზეც.

ქალაქი ოდენკური წარმოადგენდა დუბსის რეგიონის ერთ-ერთ სამრეწველო ცენტრს, სადაც განლაგებული იყო საავტომობილო ქარხანა „პეჟო“. ქართველი ემიგრანტების დასაქმებას „პეჟოს“ ქარხნებში ორგანიზებას უწევდა საქართველოს დევნილი სოციალ-დემოკრატიული მთავრობა. ამ საქმეს კურირებდა თავად ნ. რამიშვილი, რომელიც ოდენკურში ხშირად ჩადიოდა. პროცესში საკუთარი როლის დაფიქსირებას ცდილობდნენ ეროვნულ-დემოკრატები და ქ. ჩოლოყაშვილის შეფიცულები. მათ შორის კონკურენტულმა ბრძოლამ და, აქედან გამომდინარე, უთანხმოებამ აქაც იჩინა თავი.

ნ. რამიშვილი ცდილობდა ვითარების გაკონტროლებას და კონფლიქტების დარეგულირებას, თუმცა ძნელი იყო საბჭოთა სპეცსამსახურების ოპერატიულ ხრიკებთან გამკლავება. ამ პერიოდში ოდენკურში ჩამოყალიბდა ჯგუფი, რომელიც მოითხოვდა ქართველი ემიგრანტების მხრივ საბჭოთა ხელისუფლების აღიარებას და საბჭოთა პლატფორმაზე გადასვლას.

აღნიშნული იდეის მომხრეთა და მოწინააღმდეგეთა ხელჩართული შეტაკება მოხდა 1926 წლის 5 თებერვალს. ერთ მხარეს იდგა უპარტიოთა ჯგუფი, ხოლო მეორე მხარეს – ქაქუცა ჩოლოყაშვილის შეფიცულები და სოციალ-დემოკრატები, ვინაიდან ორივენი ოდენკურში საბჭოთა კოლონიის დაარსების წინააღმდეგნი იყვნენ. ვითარება ქართულ ემიგრაციაში კიდევ უფრო დაიძაბა.

დროებით დაზავებულ თეთრგიორგელებსა და სოციალ-დემოკრატებს შორის მორიგი, ახლა უკვე სისხლიანი შეტაკების პროვოცირება მაინც მოხდა 1926 წლის 28 თებერვალს, რომელიც ისტორიაში „ოდენკურის ამბების“ სახელწოდებითაა ცნობილი. ამ შეტაკების

შედეგად, ადგილზე იქნა მოკლული ერთი, მძიმედ დაიჭრა 17 კაცი, მათგან ორი მალევე გარდაიცვალა.[43]

ქართველთა შორის დაპირისპირებამ კულმინაციას მიაღწია 1926 წლის ივნისის დასაწყისში, კაფე „ვოლტერში“ მომხდარ ინციდენტთან დაკავშირებით გამართულ სასამართლო პროცესზე. განსასჯელებს – ინციდენტში მონაწილე პირებს ერთხმად იცავდა მთელი ქართული ემიგრაცია, დაწყებული სოციალ-დემოკრატებით და უკიდურესი მემარჯვენე ძალებით დამთავრებული. სასამართლო პროცესზე ყველაზე მეტად ეროვნულ-დემოკრატები აქტიურობდნენ, სოციალ-დემოკრატები შედარებით თავშეკავებულნი იყვნენ.

განსასჯელთა დაცვას ახორციელებდა პარიზის ერთ-ერთი უნიჭიერესი ადვოკატი ვიქტორ ბატაი. ასეთი მძლავრი დაცვის წინააღმდეგ ძალზე გაუჭირდათ გრ. ვეშაპელსა და მის ადვოკატს ჰენრიხ ტორესს.

საბოლოოდ სასამართლომ ბრალდებულებს სასჯელის ზომად განუსაზღვრა სიმბოლური სასჯელი – თითო-თითო ფრანკის გადახდა საზოგადოების თავშეყრის ადგილას ხმაურისათვის, და თითო-თითო ფრანკი სამოქალაქო მოსარჩელის სასარგებლოდ მიყენებული მატერიალური ზარალის ასანაზღაურებლად.

სასამართლოს შენობიდან გამოსვლისას, გრ. ვეშაპელმა ტაქსი გააჩერა და მეუღლესთან ერთად ავტომანქანაში ჩაჯდა. წინ მისი თანაშემწე, ასოთამწყობი და ამავდროულად მცველი ემიგრანტი ხაჩიძე მოთავსდა.

მოულოდნელად მანქანასთან იარაღმომარჯვებული ა. მერაბიშვილი მიიჭრა და, ავტომანქანის საფეხურზე შემხტარმა, დაიყვირა: „თავი დაიცავი“ და რამდენიმე გასროლით გრ. ვეშაპელი სიცოცხლეს გამოასალმა. ა. მერაბიშვილი პოლიციამ იქვე დააპატიმრა და, წინასწარი დაკითხვის შემდეგ, საპყრობილეში გადაიყვანა.

საბჭოთა ხელისუფლება, მისი მომხრეები და ემიგრანტთა ნაწილი გრ. ვეშაპელის მკვლელობას, მისი პროსაბჭოური განწყობისა და ქმედებების გამო, მიაწერდა ნ. რამიშვილსა და მის „მარჯვენა ხელს“ – შ. ქარცივაძეს, რომელთაც თითქოს ეს აქცია განახორციელეს ა. მერაბიშვილის ხელით. მოგვიანებით გრ. ვეშაპელის წერილების კრებულის წინასიტყვაობაში ს. ფირუმოვი წერდა: „რამიშვილმა დაიწყო მზადება მკვლელობისათვის“. ამას თითქოს

ყველა გრძნობდა. „თითონ ვეშაპელმა იცოდა ეს. როგორც დევნილი ნადირი, გადადიოდა ის ბინიდან ბინაზე, ფარავდა თავის კვალს და ამავე დროს, გაურბოდა საფრანგეთის პოლიციას, რომელმაც გადაწყვიტა დახმარებოდა სოციალ-დემოკრატებს და ქვეყნიდან გაეძევებია მათი ყველაზე შეურიგებელი მტერი. ის თითქოსდა მარტოდ მარტო იყო ამ სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლაში".[5]

ანტისაბჭოთა პოზიციაზე მყოფი ემიგრანტები თვლიდნენ, რომ გრ. ვეშაპელის მკვლელობა განხორციელდა საბჭოთა სპეცსამსახურების მიერ დაქირავებული აგენტის მეშვეობით. ამ უკანასკნელთა არგუმენტი იყო ის, რომ გრ. ვეშაპელი მომხრე და აქტიური მონაწილე იყო საბჭოთა ხელისუფლების აღიარებისა და ემიგრანტების, განსაკუთრებით – ემიგრანტ-ლიდერების, საბჭოთა კავშირში მასობრივი დაბრუნებისა, რაც არ შედიოდა საქართველოს საგანგებო კომისიის და პირადად ლ. ბერიას გეგმებში.

ეს რომ მართლაც ასე იყო, მოწმობს ლ. ბერიას მიერ 1930 წლის ზაფხულში გაკეთებული მოხსენების ერთი მონაკვეთიც: „ჩვენ მოვითხოვდით, რომ ნებისმიერი ანტისაბჭოთა ორგანიზაციის აქტიური წევრების მიმართ არ გაცემულიყო საქართველოში უკან დაბრუნების ნებართვა, რამეთუ ჩვენ ისინი უფრო გვჭირდებოდა საზღვარგარეთ".[23]

ა. მერაბიშვილთან დაკავშირებით გენერალი შ. მაღლაკელიძე იგონებს: „აზრი ემიგრაციაში იყო, რომ მერაბიშვილი ჩავთვალეთ პროვოკატორად, საბჭოების მიერ დაქირავებულ კაცად, ე. ი. მერაბიშვილი ვეშაპელთან შევიდა განგებ. საბჭოთა მთავრობისგან ჰქონდა დავალებული ვეშაპელის მოკვლა. მისი უკან დაბრუნება არ იყო სასურველი, იმიტომ, რომ უკიდურესად მემარჯვენე იყო. გამოიყენეს ჟორდანიას წინააღმდეგ, მაგრამ ასეთი კაცის ყოლა მათთვის არ იყო სასურველი, გამოიყენეს და მოკლეს".[11]

ცხრათვიანი წინასწარი პატიმრობის შემდეგ ა. მერაბიშვილი სასამართლოს წინაშე წარსდგა. გრ. ვეშაპელის ინტერესებს კვლავ ადვოკატი ჰენრიხ ტორეზი იცავდა (მოითხოვდა ა. მერაბიშვილის სიკვდილით დასჯას), ბრალდებულისას – კი იტალიელი ადვოკატი მორო დე ჯიაფერი.

ა. მერაბიშვილმა სასამართლოზე ჩადენილი დანაშაულის მოტივად დაასახელა 1924 წლის აჯანყების შედეგად მამისა და ძმის

მკვლელობა. სასამართლო განხილვაზე ამჯერად ქართველი სოციალ-დემოკრატები აქტიურობდნენ და მომხდარ ფაქტს პოლიტიკურ ჭრილში განიხილავდნენ. სასამართლომ საბოლოოდ ავთანდილ მერაბიშვილს საფრანგეთიდან გასახლება მიუსაჯა.

გრ. ვეშაპელის დაკრძალვის დღე – 1926 წლის 14 ივნისი საბჭოთა ხელისუფლებამ და საბჭოთა სპეცსამსახურებმა გადააქციეს ქართველი სოციალ-დემოკრატების წინააღმდეგ მიმართულ მძლავრ აქციად.

ავთანდილ მერაბიშვილი პატიმრობიდან გათავისუფლების შემდეგ ბელგიაში გადავიდა და მდიდარ ქალბატონზე იქორწინა. მოგვიანებით გერმანიაში დასახლდა და საკმაოდ წარმატებული ბიზნესი ააწყო. ბელგიაში ა. მერაბიშვილი ფლობდა რამდენიმე ქარხანას და მისი ქონება საკმაოდ სოლიდური იყო. ის, 1944 წლამდე, ინგლის-ამერიკული სამხედრო ნაწილების ნორმანდიაში გადმოსხმამდე, ცხოვრობდა ქ. ბრიუსელში. შემდეგ ბერლინში გადაბარგდა.

მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ ა. მერაბიშვილი იძულებული იყო, სამხრეთ ამერიკაში, კერძოდ არგენტინაში, წასულიყო. დასახლდა ბუენოს-აირესის მახლობლად. შემდეგ ბოლივიაში გადავიდა, ბოლოს კი, როცა 1947 წელს ჩილემ სსრ კავშირთან დიპლომატიური ურთიერთობა გაწყვიტა და ევროპელი ლტოლვილები შეიფარა, ა. მერაბიშვილმა ამ ქვეყანაში დაიდო ბინა.

გასული საუკუნის 50-იანი წლების ბოლოს ა. მერაბიშვილი ითვლებოდა შეძლებულ ქართველად, რომელსაც საკუთარი რესტორანიც ჰქონდა. 60-70-იან წლებში მას ხშირად სტუმრობდნენ საგასტროლოდ ჩასული ქართული კულტურის წარმომადგენლები, ხალხური სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლების წევრები, მწერლები, პოეტები, სპორტსმენები და ა. შ., ეწეოდა ქველმოქმედებას, ცდილობდა და ახერხებდა კიდეც ქართული საქმეების კეთებას, ძალიან განიცდიდა სამშობლოსგან მოცილებას.[47]

საბჭოთა პერიოდის სადაზვერვო საქმიანობაში კარგად ჩახედული, საბჭოთა საქართველოს სპეცსამსახურების ერთ-ერთი ყოფილი ხელმძღვანლის გადმოცემით, გასული საუკუნის 60 – იან წლებში საბჭოთა საგარეო დაზვერვას ჰქონია ა. მერაბიშვილთან ოპერატიული კავშირის აღდგენის მცდელობა, რაც წარმატებით დასრულებულა.

ა. მერაბიშვილი 1974 წელს გაურკვეველ ვითარებაში (თითქოს, თავი მოიკლა) გარდაიცვალა.

გრ. ვეშაპელის მკვლელობამ, ცალკეული აქტიური ემიგრანტების მიმართ საბჭოთა სპეცსამსახურების ფარულმა მანიპულაციებმა, ქართველთა შორის არსებული კონფრონტაციის კიდევ უფრო გაღრმავებამ და მოწინააღმდეგე მხარეებად დაყოფამ მძიმედ იმოქმედა, ზოგადად, ქართულ ემიგრაციაზე. ეს იყო საბჭოთა სპეცსამსახურების მნიშვნელოვანი წარმატება. ყოველივე ამის შედეგად ქართველ ემიგრანტთა ნაწილი სასოწარკვეთილებას მიეცა და სულიერად დაითრგუნა. დაფიქსირდა თვითმკვლელობის ცალკეული შემთხვევებიც.

ტრაგიკული აღმოჩნდა 1924 წლის აგვისტოს აჯანყების ერთ-ერთი გმირის – დავით მხეიძის ბედიც. დ. მხეიძემ, რომელსაც ოჯახი საქართველოში ჰყავდა, ვეღარ გაუძლო ემიგრანტულ ცხოვრებას, საბჭოთა პროპაგანდას აჰყვა და საზღვარგარეთ პროსაბჭოთა განცხადება გააკეთა. ამაში ლომის წილი საბჭოთა დაზვერვას, კერძოდ კი, მის წარმომადგენელს ს. ფირუმოვს ეკუთვნოდა.[50]

საბოლოოდ, საბჭოთა სპეცსამსახურებსა და ქართულ ანტისაბჭოთა ემიგრაციას შორის მორიგი ფარული ბრძოლა დასრულდა იმით, რომ 1925 წლისათვის სსრკ-ის საელჩომ საფრანგეთში დ. მხეიძის საბჭოთა საქართველოში დაბრუნების სამართლებრივი პროცედურები სწრაფად მოაგვარა, თუმცა ის, საქართველოში დაბრუნების ნაცვლად, ქართული ანტისაბჭოთა ემიგრაციის წარმომადგენელთა ძალისხმევით, სანატორიუმის ტიპის სამედიცინო დაწესებულებაში აღმოჩნდა.

საბჭოთა დაზვერვა შეეცადა მხეიძის გამოხსნას საგიჟეთიდან. ს. ფირუმოვმა დ. მხეიძის გამოყვანის ორი ვარიანტი შეიმუშავა.[5] თუ როგორ დასრულდა ეს ყოველივე, უცნობია, ისევე როგორც უცნობია დ. მხეიძის შემდგომი ბედი.

საბჭოთა სპეცსამსახურების ხრიკებს ვერც ცნობილი ქართველი სამხედრო მოღვაწე, თავისი ქვეყნის ერთგული და მისი დამოუკიდებლობისათვის თავდადებული მებრძოლი, რუსეთ-იაპონიისა და პირველი მსოფლიო ომის მონაწილე, გენერალი გიორგი მაზნიაშვილი გადაურჩა.

გ. მაზნიაშვილმა მედგარი წინააღმდეგობა გაუწია საქართველოში საბჭოთა რუსეთის მე-11 არმიის შემოჭრას, თუმცა თავს ზევით ძალა არ იყო და მსოფლიოსგან მიტოვებული დამოუკიდებელი ქვეყანა რუსულმა ჩექმამ გადათელა. გენერალი უცხოეთში არ გახიზნულა, სამშობლოში დარჩა. „მე ხელისუფლებას კი არა, საქართველოს ვემსახურებიო“ – განუცხადებია გენერალს.[4]

გ. მაზნიაშვილი, ბოლშევიკების მოწოდებით, საბჭოთა ხელისუფლების სამსახურში ჩადგა და მისი ძალისხმევით ბათუმსა და გურიას ქიაზიმ-ბეის მეთაურობით მომდგარი ოსმალები სასტიკად დაამარცხა. მიუხედავად ამისა, საგანგებო კომისიამ 1923 წელს გ. მაზნიაშვილი დააპატიმრა, გაასამართლა და დახვრეტაც მიუსაჯა. მოგვიანებით, როგორც ჩანს, საბჭოთა ხელისუფლებამ (პირადად ს. ორჯონიკიძემ) გარკვეული მიზნებისათვის გ. მაზნიაშვილის გამოყენება ჩაიფიქრა, „დამსახურება დაუფასა“ და დახვრეტა 3 წლით საქართველოდან გასახლებით შეუცვალა.

1923 წლის 23 აგვისტოს გ. მაზნიაშვილი თბილისიდან სპარსეთში გაემგზავრა. ის მცირე ხნით ცხოვრობდა თავრიზში უკიდურეს გაჭირვებაში, შემდეგ საცხოვრებლად საფრანგეთში გადავიდა.

მიუხედავად იმისა, რომ დევნილმა მთავრობამ გ. მაზნიაშვილს ელემენტარული საყოფაცხოვრებო პირობები მოუგვარა და 500 ფრანკის ოდენობის ყოველთვიური სუბსიდიაც დაუნიშნა, ანტისაბჭოთა ქართული ემიგრაცია მას მაინც უნდობლად შეხვდა ძირითადად ბოლშევიკებისათვის აღმოჩენილი დახმარებისათვის. განსაკუთრებით ნ. რამიშვილი იყო მის მიმართ არაკეთილგანწყობილი.[6]

როგორც ჩანს, გ. მაზნიაშვილმა საბჭოთა ხელისუფლების და პირადად ს. ორჯონიკიძის „საგანგებო დავალება“ ვერ შეასრულა. გარდა ამისა, საბჭოთა ხელისუფლება და მისი სპეცსამსახურები თვლიდნენ, რომ გ. მაზნიაშვილი დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა როგორც საქართველოს შიგნით, ისე ქართულ ემიგრაციაში და, აქედან გამომდინარე, მიზნად დაისახეს, მისი დისკრედიტაცია. გ. მაზნიაშვილს ჯერ დაბრალდა „ჩეკასთვის“ 1924 წლის აგვისტოს აჯანყების გეგმის გადაცემა, შემდეგ კი რაღაც ფინანსურ გაუგებრობასა და სასიყვარულო ისტორიაში გახვიეს.[45]

გ. მაზნიაშვილმა ინტრიგებსა და საზღვარგარეთ მძიმე ყოფას ვეღარ გაუძლო და საბჭოთა საქართველოში დაბრუნდა. ცხოვრობდა

მშობლიური კასპის რაიონის სოფ. სასირეთში. 80 წელს მიტანებული გ. მაზნიაშვილი 1937 წელს ბოლშევიკურ რეპრესიებს ემსხვერპლა. ის ჯერ დააპატიმრეს, ხოლო შემდეგ დახვრიტეს.[37]

საბჭოთა დაზვერვა განსაკუთრებული ყურადღებით აკვირდებოდა ქართული ანტისაბჭოთა ემიგრაციის ცნობილ წარმომადგენლებს – ევგ. გეგეჭკორსა და ნ. რამიშვილს შორის არსებულ მწვავე დაპირისპირებას, რაც ამ უკანასკნელის მკვლელობაში გადამწყვეტი ფაქტორი აღმოჩნდა.

ნ. რამიშვილისა და ევგ. გეგეჭკორის დაპირისპირებასთან დაკავშირებით საბჭოთა საგარეო დაზვერვის ერთ-ერთ ანგარიშში ნათქვამია: „Мы пристально следим за этими процессами, чтоб в нужный момент можно было ударить по трещине[6]".[46]

ამავე ანგარიშის თანახმად, ევგ. გეგეჭკორი, თითქოს, მზად იყო, ხელი აეღო ანტისაბჭოთა საქმიანობაზე, თუმცა დამოუკიდებლად, პარტიასთან და ძველ მეგობრებთან შეუთანხმებლად ამის გაკეთება ძალიან უჭირდა. თავად ევგ. გეგეჭკორზე მას ასეთი აზრი ჩამოჰყალიბებია:

„Сам я заметил его усталость, упадок духа и полную апатичность. Я утверждаю, что при соответствующем подходе к нему более ответственными п/работниками, т.е. грузинскими деятелями нашей партии Евгений Гегечкори будет первый, который пробьет брешь в этой цитадели груз. к-р меньшевистской партии. И вот более ясным стал вопрос для меня политической работы среди грузинской эмиграции. Здесь нужен товарищ весьма ответственный, которого знали-бы старые меньшевики и он был бы способен иметь разговоры с верхушкой эмиграции. Это вопрос большой политической важности и разрешение его имело для нас окончательные и существенные результаты .[7]"[44]

---

6 ჩვენ ყურადღებით ვაკვირდებით ამ პროცესს, რათა საჭირო მომენტში შესაძლებელი იყოს სუსტ ადგილას დარტყმა.

7 პირადად მე შევამჩნიე მას დაღლილობა, სულით დაცემა და და სრული აპათია. ვთვლი, რომ შედარებით მაღალი რანგის პასუხისმგებელი პარტიული მუშაკების, ანუ ჩვენი პარტიის ქართველი მოღვაწეების მხრივ მისადმი

წერილის ავტორს ემიგრაციის დაშლა და გახრწნა არცთუ ისე ძნელ საქმედ მიაჩნდა, ისე, რომ ანტისაბჭოთა ემიგრაციის ლიდერები წინააღმდეგობის გაწევასაც კი ვერ შეძლებდნენ.

მოხსენების ავტორი კვლავ მიანიშნებს ევგ. გეგეჭკორის მძიმე სულიერ მდგომარეობაზე. ემიგრანტი ლიდერები შიშობდნენ, რომ, რაც დაემართა ცნობილ მოღვაწე კარლო ჩხეიძეს, იგივე არ მოსვლოდა ევგენი გეგეჭკორსაც. ამიტომ მასთან მუდმივად იმყოფებოდნენ თანაპარტიელი მეგობრები და მის ქცევას აკვირდებოდნენ.

ანტისაბჭოთა ემიგრაციის წინააღმდეგ ბრძოლის საქმეში საბჭოთა ხელისუფლების ერთ-ერთ მთავარ ამოცანას წარმოადგენდა საზღვარგარეთ მოქმედი ანტისაბჭოთა პარტიების, ცენტრებისა და ორგანიზაციების ლიდერების ერთმანეთთან დაპირისპირება, მათ შორის ხელოვნური შუღლის ჩამოგდება ამ გზით ანტისაბჭოთა ემიგრაციის პოლიტიკური აქტივობის შესუსტება-განეიტრალება.

საბჭოთა ხელისუფლებამ და მისმა სპეცსამსახურებმა მიზანში ამოიღეს 1924 წლის აჯანყების გმირი ქაიხოსრო (ქაქუცა) ჩოლოყაშვილი, რომელიც ქართველ ემიგრანტებს შორის დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა.

ემიგრაციაში გამოჩენის პირველი დღეებიდანვე საბჭოთა საგარეო დაზვერვა ხმების გავრცელებითა და ინტრიგების ხლართვით ცდილობდა ქ. ჩოლოყაშვილისა და ქართული ანტისაბჭოთა ემიგრაციის ლიდერების ერთმანეთთან დაპირისპირებას, ამ გზით მათი ავტორიტეტის შელახვას და პოლიტიკური საქმიანობიდან ჩამოცილებას. დაზვერვა აქტიურად იყენებდა ქართულ ემიგრაციაში ბუნებრივად წარმოქმნილ პრობლემებს და, რომ იტყვიან, ცეცხლზე ნავთს ასხამდა.

შესაბამისი მიდგომის შემთხვევაში, ევგენი გეგეჭკორი იქნება პირველი, რომელიც განხეთქილებას შეიტანს ამ ციტადელში – ქართულ კონტრრევოლუციურ მენშევიკურ პარტიაში. ამრიგად, ჩემთვის შედარებით უფრო გარკვეული გახდა ქართულ ემიგრაციაში პოლიტიკური საქმიანობის საკითხი. აქ საჭიროა განსაკუთრებულად პასუხისმგებლიანი ამხანაგი, რომელსაც იცნობენ ძველი მენშევიკები, და რომელსაც შეეძლება დალაპარაკება მიგრაციის მოთავეებთან. ეს საკითხი დიდი პოლიტიკური მნიშვნელობისაა და მისი გადაწყვეტა საბოლოო და არსებით შედეგებს მოგვიტანდა.

საბჭოთა სპეცსამსახურებმა მოახერხეს ის, რომ არ დაუშვეს ეროვნული გმირის – ქაქუცა ჩოლოყაშვილის, მისი შეფიცულების, „სამხედრო კავშირის“ და „თეთრი გიორგის“, სოციალ-დემოკრატების მხარეზე გადასვლა. საბოლოო ჯამში, ასეთმა ტაქტიკამ გამოიწვია აკაკი ჩხენკელის მეთაურობით მეტად აქტიური ქართული ლეგაციის დისკრედიტაცია, რასაც საბოლოოდ მისი გაუქმება მოჰყვა.[62]

საბჭოთა სპეცსამსახურებმა, არსებული მძიმე პოლიტიკური ვითარების ფონზე, მათთვის ჩვეული მეთოდებით, ქ. ჩოლოყაშვილს და მის შეფიცულებს ერთხანს სამშობლოში დაბრუნების სურვილი გაუღვივეს. სასწრაფოდ უნდა მოგვარებულიყო მათი ამნისტირების საკითხი, თუკი ეს უკანასკნელი საბჭოთა პლატფორმაზე გადასვლის შესახებ საჯარო განცხადებას გააკეთებდა. ხანგრძლივი პროცედურების შემდეგ, ის იყო საკითხი საბოლოოდ უნდა გადაწყვეტილიყო, რომ სპეცსამსახურებმა, რომელთაც რეალურად არ სურდათ ეროვნული გმირის და მისი მომხრეების საქართველოში დაბრუნება, ყველა ღონე იხმარეს, რომ ეს არ მომხდარიყო.

ქ. ჩოლოყაშვილმა და მისმა ჯგუფმა მერყეობა დაიწყეს და საბჭოთა იდეოლოგიის სასარგებლო განცხადების გაკეთებას არ ჩქარობდნენ. აქედან გამომდინარე, საბჭოთა წარმომადგენლობა თავს იკავებდა შემდგომში მათთვის რაიმე მატერიალური დახმარების გაწევისაგან, მიუხედავად იმისა, რომ სუბსიდიები მათთვის პარიზის საბჭოთა სრულუფლებიანი წარმომადგენლობის 1927 წლის ბიუჯეტში გათვალისწინებული იყო.

საბჭოთა ხელისუფლებამ, გარკვეული ზეგავლენა მოახდინა გამორჩეულ პოლიტიკურ მოღვაწეზე, ეროვნულ-დემოკრატთა ლიდერ სპ. კედიაზეც. ეს არც იყო გასაკვირი, ვინაიდან მის გვერდით მუდმივად იმყოფებოდა ემიგრანტი გიორგი გეგელია, რომელიც საბჭოთა დაზვერვის „დიდი იმედი“ იყო.

საქართველოს ხელისუფლება სპ. კედიასა და ქ. ჩოლოყაშვილის ჯგუფისაგან მოითხოვდა ემიგრაციასთან კონტაქტის გაწყვეტას და ამის თაობაზე საჯარო განცხადების გაკეთებას, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ეს უკანასკნელი მათგან მატერიალურ მხარდაჭერას ვეღარ მიიღებდა. თუმცა სპ. კედიას დაყოლიება ადვილი საქმე არ აღმოჩნდა.[63]

ქ. ჩოლოყაშვილი მარტივად გაება საბჭოთა სპეცსამსახურების მიერ დაგებულ მორიგ მახეში – „ჩერვონცებად“ წოდებულ საქმეში. მართალია, ქ. ჩოლოყაშვილი ქართველი ემიგრანტების ძალისხმევის შედეგად სამართალში არ მიცემულა (იმყოფებოდა წინასწარ პატიმრობაში), მაგრამ რეპუტაცია გვარიანად შეელახა, რისი მიღწევაც სურდათ საბჭოთა სპეცსამსახურებს.[39] ეს უკანასკნელები ავრცელებდნენ ცრუ ინფორმაციებს „ჩერვონცების“ აფიორაში ამა თუ იმ ქართველი ემიგრანტი-ლიდერის მონაწილეობის თაობაზე. ამ გზით შეეცადნენ იმ პერიოდისათვის აქტიურად მოქმედი ორი გამორჩეული ანტისაბჭოთა მოღვაწის – ლეო კერესელიძისა და სპ. კედიას ერთმანეთისადმი წაკიდებასაც, თუმცა, როგორც მათი მიმოწერიდან ირკვევა, სპეცსამსახურების ეს მცდელობა არცთუ ისე წარმატებული აღმოჩნდა. ქართველები ამჯერად პროვოკაციას არ წამოეგნენ.[6]

საბჭოთა საგარეო დაზვერვა თვლიდა, რომ ქ. ჩოლოყაშვილთან დაკავშირებით მათი მიზანი მიღწეული იყო. 1927 წელს პარიზის რეზიდენტურიდან საქართველოში გამოგზავნილ სრულიად საიდუმლო ანგარიშში აღნიშნულია:

„Можно считать, что отныне этой группировки в эмиграции уже нет. Её начисто скомпрометировала история с фальшивыми деньгами...

Так или иначе, Челокаевская группа ликвидирована. Весь год своей внутренней борьбой против меньшевиков она была полезна, а с момента своих колебаний благоприятным случаем, совершенно снята с политической арены, да ещё компрометирует тех же меньшевиков[8]“[42]

---

8 შეიძლება ჩაითვალოს, რომ ამიერიდან ემიგრაციაში ეს დაჯგუფება უკვე აღარ არსებობს. ის სავსებით იქნა კომპრომეტირებული ფალსიფიცირებულ ფულთან დაკავშირებული ისტორიით;

ასე თუ ისე, ჩელოყაევის ჯგუფი ლიკვიდირებულია. მენშევიკებთან თავისი ერთწლიანი შიდაბრძოლით ის სასარგებლო იყო, მაგრამ მერყეობის დაწყებიდან, ხელსაყრელი შემთხვევის წყალობით, სრულიად მოიხსნა პოლიტიკური არენიდან. ამასთან, იგი ახდენს იმავე მენშევიკების კომპრომეტირებას.

საბჭოთა სპეცსამსახურების მთავარი ძალისხმევა მაინც მიმართული იყო ჟორდანია-რამიშვილის ჯგუფისა და ქ. ჩოლოყაშვილის ერთმანეთისადმი წაკიდებისკენ. 30-იანი წლების მიწურულს ქართულ ემიგრაციაში გავრცელდა ხმები იმის თაობაზე, რომ ქ. ჩოლოყაშვილს, თითქოს, ჩაფიქრებული ჰქონდა ნოე ჟორდანიას, ნოე რამიშვილისა და ვასილ დუმბაძის ფიზიკური ლიკვიდაცია. ამ ინტრიგაში ჩართული აღმოჩნდა სპ. კედიაც.[6]

ჟორდანია-რამიშვილის ჯგუფსა და ქაქუცა ჩოლოყაშვილს შორის ურთიერთობა ზემოაღნიშნულ ჭორთან დაკავშირებით იმდენად გართულდა, რომ ამ უკანასკნელმა 1929 წლის 2 იანვარს წერილობით მიმართა საქართველოს მიგრაციის წარმომადგენელს პარიზში აკაკი ჩხენკელს, რომელშიც მიუთითებს, რომ მიიღებდა შესაბამის ზომებს მის მიმართ „უკადრისი და უღირსი მოქმედებების" ასალაგმავად და მოითხოვა „ამონაწერი ნოე ჟორდანიას და ნოე რამიშვილის განცხადებისა".[23]

უცნობია ქაქუცა ჩოლოყაშვილის შემდგომი ნაბიჯები ამ მიმართულებით, თუმცა ფაქტი ისაა, რომ ნ. რამიშვილის მკვლელობამდე ექვსი თვით ადრე, 1930 წლის 27 ივნისს, ოტსაუს სანატორიუმში უკურნებელი სენით აღესრულა საქართველოზე უზომოდ შეყვარებული და სამშობლოსათვის თავგანწირული პატრიოტი ქაიხოსრო (ქაქუცა) ჩოლოყაშვილი.

საბჭოთა სპეცსამსახურების საზღვარგარეთული სპეცოპერაციები

საბჭოთა სპეცსამსახურები ქართულ ანტისაბჭოთა ემიგრაციასთან ბრძოლას განიხილავდნენ რუსეთის იმპერიიდან ემიგრირებულ ხალხთა ანტისაბჭოთა საქმიანობასთან ერთიან კონტექსტში.

სხვადასხვა ხასიათის ოპერატიული და ანალიტიკური საქმიანობა იგეგმებოდა „ცენტრში", ხოლო მის რეალიზაციას ახორციელებდნენ საბჭოთა საგარეო დაზვერვის რეზიდენტურები. ამდენად, დაზვერვის რეზიდენტურების კარგად ორგანიზებაზე იყო შემდგომში დამოკიდებული ანტისაბჭოთა ემიგრაციის წინააღმდეგ ბრძოლის

და სადაზვერვო საქმიანობის სხვა მიმართულებების ეფექტურობა.

მე-20 საუკუნის 20-30-იან წლებში ევროპაში, განსაკუთრებით – საფრანგეთსა და გერმანიაში, მაქსიმალურად იქნა კონცენტრირებული საბჭოთა კავშირის საგარეო დაზვერვის ძალები და საშუალებები, რომელთა უპირველეს მიზანსაც წარმოადგენდა საზღვარგარეთ არსებული ანტისაბჭოთა ემიგრანტული ორგანიზაციების დაშლა, მათი ცალკეული ლიდერების დისკრედიტაცია, გადმობირება, ზოგიერთი მათგანის ლიკვიდაცია და საზღვარგარეთიდან მოტაცება. ამისათვის იდეოლოგიური ფონი ნელ-ნელა მზადდებოდა.

ემიგრანტული ორგანიზაციებისა და მათი ლიდერების ფიზიკური განადგურების მოწოდებები გაისმოდა სხვადასხვა საბჭოთა პარტიული ფორუმებიდან. საილუსტრაციოდ, „უკრაინელი ნაციონალისტების“ მიმართ სტალინის გამონათქვამიც კმარა: „Наша цель – обезглавить движение украинского фашизма накануне войны и заставить этих бандитов уничтожать друг друга в борьбе за власть“[9] [23] აქედან გამომდინარე, საჭირო იყო საზღვარგარეთის პირობებში კონკრეტული ქმედებები, რომელიც უნდა განეხორციელებინა საგანგებოდ გაწვრთნილ და მომზადებულ სპეციალურ დანაყოფს.

20-იანი წლების მეორე ნახევარში საბჭოთა სპეცსამსახურების სისტემაში, კერძოდ დაზვერვის სტრუქტურაში, ჩამოყალიბდა განსაკუთრებული ჯგუფი, რომელიც ღრმად კონსპირირებული დანაყოფი იყო. მის ამოცანას შეადგენდა ომის შემთხვევაში ევროპაში, ახლო აღმოსავლეთში, ჩინეთსა და ამერიკაში არალეგალურად მოღვაწე მზვერავების სარეზერვო ქსელის შექმნა მტრის ზურგში დივერსიული ოპერაციების საწარმოებლად. ამ ჯგუფს ეწოდებოდა „იაშას ჯგუფი“, რომელსაც ჩეკისტი იაკობ სერებრიანსკი ხელმძღვანელობდა.

განსაკუთრებულ ჯგუფს არ ჰყავდა თანამშრომლები საზღვარგარეთ დიპლომატიურ და სავაჭრო მისიებში. მისი აპარატი შედგებოდა ოცამდე ოპერატიული მუშაკისაგან, რომლებიც პასუხს აგებდნენ საზღვარგარეთ არსებული აგენტების საქმიანობის კოორდინაციაზე. დანარჩენი თანამშრომლები მუშაობდნენ საზღვარგარეთ არალე-

9 ჩვენი მიზანია ახლა, ომის წინ, მოვსპოთ უკრაინული ფაშისტური მოძრაობა და ვაიძულოთ ბანდიტები, ანადგურონ ერთმანეთი ხელისუფლებისათვის ბრძოლაში.

გალურად. შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის ხელმძღვანელობას შეეძლო გამოეყენებინა განსაკუთრებული ჯგუფის ძალები და საშუალებები მნიშვნელოვანი ოპერაციების, მათ შორის დივერსიების და საზღვარგარეთ სსრ კავშირის მოწინააღმდეგეთა მკვლელობების, ორგანიზებისათვის.[24]

საბჭოთა სპეცსამსახურების მიერ ბევრი პოლიტიკური მოწინააღმდეგე და საბჭოთა ქვეყნისათვის მიუღებელი პიროვნება იქნა საზღვარგარეთ ლიკვიდირებული. მათგან ზოგიერთ ფაქტზე შესაბამისი მტკიცებულებები არქივებში მიკვლეულია, ნაწილზე კი მხოლოდ მოსაზრებები და ვარაუდებია გამოთქმული არაერთი მკვლევრის მიერ.

საზღვარგარეთ განხორციელებული მკვლელობები ისეთი პიროვნებებისა, როგორებიც იყვნენ სიმონ პეტლიურა, პეტრე ვრანგელი, ნესტეროვიჩი, ძევალტოვსკი, ლევ სედოვი, ჯულიეტა სტიუარტი პოინტცი, აგრეთვე 1926 წლის ნოემბერში პარიზში გენერალ კუტეპოვის ახლო თანამებრძოლის, გენერალ-მაიორ ნიკოლოზ მონკევიცის უკვალოდ გაუჩინარება და სხვა – ბევრ შეკითხვას ბადებს.

საბჭოთა საგარეო დაზვერვის აქტიურობაზე საზღვარგარეთ, კერძოდ, საფრანგეთში არსებული ემიგრანტული წრეების წინააღმდეგ, მიანიშნებენ საბჭოთა საგარეო დაზვერვის მიერ საზღვარგარეთ განხორციელებული სპეცოპერაციები.

1926 წელს პარიზში მოკლულ იქნა ცნობილი ემიგრანტი-ლიდერი სიმონ პეტლიურა; როტერდამში პ. სუდოპლატოვმა 1938 წლის 23 მაისს სიცოცხლეს გამოასალმა (გადასცა შოკოლადის კოლოფი, რომელშიც ბომბი იყო დამონტაჟებული) უკრაინელი ნაციონალისტების ლიდერი კონოვალეცი.

1926 წელს საბჭოთა საქართველოს გაერთიანებული სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველოს თავმჯდომარის – ლ. ბერიას მითითებით, იგეგმებოდა სტამბულში საქართველოს დევნილი მთავრობის წარმომადგენლის – სიმონ მდივნის ფიზიკური ლიკვიდაცია. აღნიშნულ სპეცღონისძიებას ამზადებდა ჩეკისტი შალვა წერეთელი (შემდგომში საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრი). მაღალ დონეზე დაგეგმილი ღონისძიების რეალიზაციაზე უარი მოსკოვმა თქვა.

1930 წლამდე საბჭოთა დაზვერვამ საბჭოთა იდეოლოგიისათვის არასასურველი პიროვნებების რამდენიმე მოტაცება განახორციელა, კერძოდ, ლონდონში მოიტაცეს კვიატოვსკი, რომელიც შემდ-

გომ საბჭოთა სავაჭრო გემით გადაიყვანეს საბჭოთა კავშირში, კუზმინი – თეირანში და სხვანი.

1930 წლის 26 იანვარს საბჭოთა საგარეო დაზვერვის თანამშრომელთა სამკაციანმა ჯგუფმა, რომელსაც ი. სერებრიანსკი ხელმძღვანელობდა, განახორციელა ოპერაცია, რომლის მიზანი იყო თეთრგვარდიული ორგანიზაციის – „Русский общевоинский союз (РОВС)[10]"-ის ერთ-ერთი გამორჩეული ხელმძღვანლის – გენერალ კუტეპოვის მოტაცება.

ფრანგი პოლიციელების ფორმაში გადაცმული ჩეკისტები პარიზის ქუჩაში შეეცადნენ კუტეპოვის მანქანაში ძალით ჩასმას, რომლის დროსაც ის გულის შეტევით გარდაიცვალა. სხვა ვერსიით, მას მორფი გაუკეთეს და ასეთ მდგომარეობაში აიყვანეს საბჭოთა გემზე, რომელიც მარსელის პორტში იდგა. 1937 წლის სექტემბერში კუტეპოვის ბედი გაიზიარა მისმა მემკვიდრემ, გენერალმა მილერმა.[21]

მე-20 საუკუნის 30-იანი წლების ბოლო პერიოდის საბჭოთა საგარეო დაზვერვის ერთ-ერთი ცნობილი სპეცოპერაცია დაკავშირებულია ი. სტალინის იდეოლოგიური მტრის – ლევ ტროცკის ლიკვიდაციასთან, რომელიც წარმატებით განხორციელდა 1940 წლის 20 აგვისტოს მექსიკაში.

ცნობილი პოლიტიკური მოღვაწის – სპირიდონ კედიას მეუღლის, ს. ჩიჯავაძე-კედიას, გადმოცემით, მეორე მსოფლიო ომის დაწყებამდე არაერთხელ უცდიათ მისი მეუღლის მოტაცებაც და მოკვლაც. ერთ შემთხვევაში მათ სახლში სადაზღვევო კომპანიის თანამშრომლის სახელით მისულ მკვლელს ვერ გაუბედავს განზრახვის სისრულეში მოყვანა, ხოლო მეორეჯერ მკვლელობის მცდელობა ფრანგულ პოლიციას აღუკვეთავს, როდესაც კედიების სახლის შორიახლოს დაუკავებიათ უცნობი შეიარაღებული პიროვნება, რომელიც მათ სახლს უთვალთვალებდა.[17]

მე-20 საუკუნის 30-იან წლებში საქართველოში დიდხანს მუსირებდა განზრახვა გერმანიიდან ცნობილი ქართველი მწერლის – ემიგრანტ გრიგოლ რობაქიძის მოტაცების შესახებ. გრ. რობაქიძის საზღვარგარეთიდან მოტაცება უნდა განხორციელებულიყო იმ პერიოდში გერმანიაში სსრკ სავაჭრო წარმომადგენლის, საბჭოთა

10 რუსეთის საერთო საჯარისო კავშირი

საქართველოს განათლების ყოფილი მინისტრის, დავით კანდელაკის, მეშვეობით. გრ. რობაქიძესა და დ. კანდელაკს კარგი ურთიერთობა ჰქონდათ და მეგობრობდნენ კიდეც. შემდგომ დ. კანდელაკი, როგორც „ხალხის მტერი“, დახვრიტეს.

30-იანი წლების ბოლოს იგეგმებოდა საფრანგეთიდან ევგ. გეგეჭკორის მოტაცებაც, რომელიც სისრულეში უნდა მოეყვანა იონა ნამიჭეიშვილს. იგი პირადად ლ. ბერიამ სპეციალურად ამ ამოცანის შესასრულებლად, სათანადო და მომზადების შემდეგ, 1939 წელს, საფრანგეთში საბჭოთა სავაჭრო წარმომადგენლობაში მიავლინა. გარკვეულ გარემოებათა გამო, ევგ. გეგეჭკორის მოტაცების ოპერაცია ჩაიშალა.[38]

ქართული ანტისაბჭოთა პოლიტიკური ემიგრაციის აქტიურ წარმომადგენელთა საზღვარგარეთიდან მოტაცება ხდებოდა მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგაც.

ნ. რამიშვილის მკვლელობისთვის საფუძვლების შემზადება

ნ. რამიშვილი, ქართული სოციალ-დემოკრატიის ცნობილი თეორეტიკოსი, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის გამორჩეული სახელმწიფო მოღვაწე, ემიგრაციაში ერთ-ერთი ყველაზე აქტიური და ავტორიტეტული პოლიტიკური ფიგურა გახლდათ. ის პრაქტიკულ ნაბიჯებს დგამდა, რათა არ შენელებულიყო საქართველოში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა. მისი აქტიური მოღვაწეობა სერიოზულ პრობლემებს უქმნიდა საბჭოთა ხელისუფლებას და მის სპეცსამსახურებს.

1921 წლის თებერვალში საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას მოჰყვა ბოლშევიკური რეპრესიები. ამან აიძულა დამოუკიდებელი საქართველოს მთავრობა და მისი მომხრეები, საზღვარგარეთ გადახვეწილიყვნენ იმ იმედით, რომ მეგობარი ქვეყნების მხარდაჭერითა და საკუთარი მცდელობით დაიბრუნებდნენ ძალით წართმეულ ქართულ სახელმწიფოებრიობას.

მიუხედავად მსოფლიოში და საბჭოთა კავშირში არსებული რეალური ვითარებისა, ქართული ემიგრაცია ფარ-ხმალს არ ყრიდა

და ცდილობდა, რითაც შეეძლო, ხელი შეეწყო საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის.

სხვაგვარად ფიქრობდნენ ბოლშევიკები, რომლებმაც საქართველოს გასაბჭოების პირველივე დღეებიდან დაიწყეს ბრძოლა ქართული ემიგრაციის იმ ნაწილის წინააღმდეგ, რომელიც იმთავითვე ანტისაბჭოთა ემიგრაციად მოინათლა. ისინი თვლიდნენ, რომ ანტისაბჭოთა საქმიანობა საქართველოში იკვებებოდა საქართველოს სოციალ-დემოკრატთა საზღვარგარეთის ბიუროსა და სხვა დევნილი ანტისაბჭოთა პოლიტიკური ძალების მიერ, რომელთაც ზურგს უმაგრებდნენ უცხო ქვეყნის სპეცსამსახურები.

აქედან გამომდინარე, საბჭოთა ხელისუფლება ყველა ღონეს ხმარობდა ქართული ემიგრაციის დისკრედიტაციისათვის, დაშლისათვის, ისედაც დაპირისპირებული ქართველების კიდევ უფრო დაქსაქსვისა და ემიგრანტი ლიდერების ფიზიკური განადგურებისთვისაც კი.

საბჭოთა სპეცსამსახურები, ძირითადად საბჭოთა საგარეო დაზვერვის რეზიდენტურების მეშვეობით, მუდმივად ფლობდნენ ინფორმაციას ქართულ ემიგრაციაში მიმდინარე პროცესებზე და, გარკვეულწილად, გააჩნდათ მასზე ოპერატიული ზემოქმედების ბერკეტები. მიუხედავად ამისა, საბჭოთა ხელისუფლება თვლიდა, რომ პოლიტიკური საფრთხე დევნილი ქართველების მხრივ მაინც დიდი იყო. სერიოზულ პრობლემას წარმოადგენდა თვით ნ. რამიშვილიც, ვინაიდან ის იყო საქართველოში ანტისაბჭოთა საქმიანობის მთავარი ორგანიზატორი და, მისი წარსული სამსახურებრივი მდგომარეობიდან გამომდინარე, ფლობდა ძალიან დიდ და მნიშვნელოვან ინფორმაციას.

საბჭოთა ისტორიოგრაფიისა და, შესაბამისად, საბჭოთა ხელისუფლების ოფიციალური დამოკიდებულება ნ. რამიშვილის პიროვნების, მისი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური საქმიანობის მიმართ, ათეული წლების განმავლობაში მხოლოდ უარყოფითი იყო.

ასე მაგალითად, 1927 წელს საქართველოში გამოცემული მიხ. კახიანის ბროშურის „ქართული ემიგრაციის შესახებ" პირველი თავი უმეტესად ნ. რამიშვილის საბჭოურ სტილში დახასიათებას ეძღვნება.[7]

ავტორი აღნიშნავს, რომ ცნობილი პოლიტიკური მოღვაწის – გრ. ვეშაპელის ფუნქცია საზღვარგარეთ ყოფილა ქართული ემიგრაციის დაშლისათვის ხელის შეწყობა, რაც „არ უნდა მოსწონებოდათ

მებრძოლი მენშევიზმის ბელადებს – ნოე რამიშვილის ტიპის ფაშისტებს, რომელთაც გადაწყვიტეს მოესპოთ ის, ვინც ხელს უწყობდა ემიგრაციის დაშლას. ასეთი ფიგურა უეჭველად იყო გრ. ვეშაპელი. ასეთი არჩევანი შემთხვევით არ ყოფილა". შემდგომ ავტორი არაერთგზის მოიხსენიებს ნ. რამიშვილს „ფაშისტად", „დიქტატორად", მის მეგობრებს კი „ფაშისტ თანამოძმეებად" და „საგანგებო რაზმის ფაშისტებად".

ავტორი ნ. რამიშვილს ადანაშაულებს ოდენკურის ინციდენტშიც, სოციალ-დემოკრატიულ პარტიაში „რამიშვილის პროტექციით ბანდიტების" მიღებაში და ვინმე მიშა გიორგაძის მკვლელობაში. შემდეგ ის ეხება ნ. რამიშვილის პირად თვისებებს და ახასიათებს „აღმაშფოთებელ" და „აუტანელ" პიროვნებად.

საბჭოთა პროპაგანდა შეეცადა (მიაღწია კიდეც), რომ ნ. რამიშვილის მკვლელობა უბრალო შურისძიებად მონათლულიყო. უფრო მეტიც, ის საბჭოთა ისტორიოგრაფიამ „ჯალათად" მოიხსენია, ხოლო მკვლელი პ. ჭანუყვაძე – „მუშური ოპოზიციის" გაწამებულ წარმომადგენლად.

საზღვარგარეთ ქართული ემიგრაციის გაჩენისთანავე, პოლიტიკური პარტიები და დაჯგუფებები ერთმანეთთან იმთავითვე დაპირისპირებულები აღმოჩნდნენ. პერიოდულად ეს დაპირისპირება მტრულ და აგრესიულ ხასიათს ღებულობდა.

ქართველ სოციალ-დემოკრატთა ლიდერები ნოე ჟორდანია და ნოე რამიშვილი ყველა ზომას იღებდნენ მოწინააღმდეგე მხარეთა შესარიგებლად და ხშირად მიდიოდნენ დათმობებზე, რაც პარტიის რიგით წევრებს მაინცდამაინც არ მოსწონდათ. ამ იძულებითი ნაბიჯის გადადგმა უწევდათ იმის გამო, რომ შექმნილიყო ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის ერთიანობის, თუნდაც, იმიტაცია მაინც, რაც ანტისაბჭოთა საქმიანობაში მათი ერთ-ერთი მთავარი მეკავშირის – პოლონეთის მოთხოვნა იყო.

ქართველთა ერთიანობისათვის განსაკუთრებით ნ. რამიშვილი იღვწოდა. სამწუხაროდ, სოციალ-დემოკრატთა ლიდერების მცდელობა უშედეგო აღმოჩნდა – ვერ მოხერხდა ქართველთა ერთიანი, ანტისაბჭოთა ფრონტის ჩამოყალიბება. ამის მთავარი მიზეზი ძირითადად იყო უთანხმოება წამყვან პოლიტიკურ პარტიათა ლიდერებს შორის.

1929-1930 წლებში ურთიერთდაპირისპირებამ სოციალ-დემოკრატებსა და მემარჯვენე ჯგუფებს შორის მწვავე ხასიათი მიიღო, რაც დაკავშირებული იყო ემიგრაციაში „თეთრი გიორგის" გამოჩენასთან.

ბრძოლა ძირითადად მიმდინარეობდა ქართველ ემიგრანტებზე პოლიტიკური ზეგავლენისა და საერთაშორისო არენაზე პრესტიჟის მოპოვებისათვის. მემარჯვენეთა აზრით, უპირველეს ყოვლისა, საჭირო იყო ქართველი სოციალ-დემოკრატების იდეური დამარცხება. ეს მათ ავტორიტეტს სერიოზულ დარტყმას მიაყენებდა საერთაშორისო არენაზე და შესაძლებელს გახდიდა მათ ჩანაცვლებას. მხოლოდ ამის შემდეგ მოხერხდებობდა სრულყოფილი ანტისაბჭოთა საქმიანობის ორგანიზება.

დაპირისპირების ეპიცენტრში აღმოჩნდა ნ. რამიშვილი, რომელიც ანტისაჭოთა საქმიანობაში სოციალ-დემოკრატების ლიდერთა შორის ყველაზე ენერგიული პიროვნება იყო. იმ პერიოდში უკვე აშკარად საუბრობდნენ იმაზე, რომ სოციალ-დემოკრატებზე გამარჯვება და მათი ადგილის დაკავება შესაძლებელი იქნებოდა მხოლოდ ნ. რამიშვილის ფიზიკური განადგურების შემთხვევაში.

ამდენად, ნ. რამიშვილის მკვლელობა არ იყო შემთხვევითი მოვლენა. ეს შემზარავი პროცესი მზადდებოდა დიდი ხნით ადრე და მასში, უპირველესად, ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის მემარჯვენე ნაწილი აღმოჩნდა ჩათრეული.

ნ. რამიშვილის, როგორც პოლიტიკური მოღვაწისა და პიროვნების, დისკრედიტაციაში მონაწილეობდა თვით სოციალ-დემოკრატთა ოპოზიციურად განწყობილი ფრთა ირაკლი წერეთლისა და რაჟდენ არსენიძის მეთაურობით, აგრეთვე პოლიტიკური ემიგრაციის ის წარმომადგენლები, რომლებიც მემარჯვენეთა მიმართ სიმპათიით იყვნენ განწყობილნი. ასეთები იყვნენ ვიქტორ ნოზაძე, ისიდორე მანწკავა, ედუარდ პაპავა და სხვები.

ნ. რამიშვილის მოწინააღმდეგენი ავრცელებდნენ მასზე ჭორებსა და ხმებს, ბრალს სდებდნენ სოციალ-დემოკრატთა გადაწყვეტილებების მიღებაზე ზემოქმედებაში, მათ შორის საქართველოში იატაკქვეშა საქმიანობასთან დაკავშირებით და ა.შ.

ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის ლიდერებს შორის დაპირისპირებას და ნ. რამიშვილის მიმართ ზოგიერთი მათგანის უარყოფით დამოკიდებულებას კარგად იყენებდნენ საბჭოთა სპეცსამსახურები,

რომლებიც ისედაც დაძაბულ ვითარებას კიდევ უფრო ამწვავებდნენ მათთვის დამახასიათებელი ფორმებითა და მეთოდებით. ამის შედეგი იყო დაპირისპირება ნ. რამიშვილსა და ქაქუცა ჩოლოყაშვილს შორის, რომელმაც კულმინაციას 1929-1930 წლებში მიაღწია.

ნ. რამიშვილის მიმართ ნეგატიურად განწყობილი ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის წევრები შესაფერის მომენტს ელოდებოდნენ. მათ ხელ-ფეხი გაეხსნათ მას შემდეგ, რაც რადიკალურად დაპირისპირებულები აღმოჩნდნენ ნ. რამიშვილი და ევგ. გეგეჭკორი.

რუსეთის მესამე სახელმწიფო სათათბიროს ყოფილი წევრი და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ყოფილი საგარეო საქმეთა მინისტრი ევგ. გეგეჭკორი, დევნილი მთავრობის ერთ-ერთი წამყვანი ფიგურა, ემიგრაციაში არა მარტო პოლიტიკურ მოღვაწეობას ეწეოდა, არამედ დაკავებული იყო სამეურნეო საქმიანობით, რაც მისი პირადი მდგომარეობის გაუმჯობესებას ემსახურებოდა. ევგ. გეგეჭკორის მსგავსი საქმეებით გატაცება არ მოსწონდათ ქართველ სოციალ-დემოკრატთა სხვა ლიდერებს. ამის გამო ურთიერთობა ამ უკანასკნელსა და ნ. რამიშვილს შორის დაიძაბა.

ნ. რამიშვილი უკმაყოფილო იყო იმით, რომ ევგ. გეგეჭკორი თავისი კომერციული მისწრაფებებით ხშირად ეხვეოდა სხვადასხვა გაუგებრობაში, რაც ზიანს აყენებდა ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის საზღვარგარეთულ საქმიანობას.

ევგ. გეგეჭკორი დაუფარავად აცხადებდა, რომ არ ჰყოფნიდა ანაზღაურება, რასაც ღებულობდა პარტიული მოღვაწეობით. ის დამატებით შემოსავალს ძირითადად მისი მეგობრებისაგან, დაშნაკთა პარტიიდან, ღებულობდა, კერძოდ, რუსეთის დუმის ყოფილი დეპუტატისაგან, სომეხი აჯამოვისაგან. ამ უკანასკნელს პარიზში დაარსებული ჰქონდა „ინტერნაციონალური იურიდიული კომპანია“, რომელთანაც თანამშრომლობდა გეგეჭკორი.

ევგ. გეგეჭკორი რომ უფრო კომერციული საქმიანობით იყო დაკავებული, ვიდრე – პოლიტიკურით, მიანიშნებდა საბჭოთა საგარეო დაზვერვაც. საბჭოთა დაზვერვის რეზიდენტი ს. ფირუმოვი ატყობინებდა ცენტრს: „Гегечкори с помощью Аджемова больше занят спекулятивными делами и сейчас что-то налаживает с американской фирмой Стандарт Ойл по нефтяному вопросу[11]“.[44]

11 გეგეჭკორი, აჯემოვის დახმარებით, უმეტესად დაკავებულა სპეკულაციით

ევგ. გეგეჭკორი აქტიურად იცავდა სომეხ დაშნაკთა ინტერესებს საქართველოს დევნილ მთავრობაში, რაც გამოიხატებოდა შემდეგში: დაშნაკები არ შედიოდნენ პოლონელთა მხარდაჭერით შექმნილ „კავკასიის კომიტეტში“, რომლის წევრებიც იყვნენ ქართველები, აზერბაიჯანელები და მთიელები – ჩრდილოკავკასიელები.

სომხები ქართველებისაგან ითხოვდნენ სამომავლოდ სომხეთის სასარგებლოდ ტერიტორიულ დათმობებს, რის სანაცვლოდაც ზემოაღნიშნულ ორგანიზაციაში შესვლის თანხმობას იძლეოდნენ. ტერიტორიულ დათმობებში ისინი გულისხმობდნენ იმას, რომ ნ. ჟორდანიას მთავრობას, რომელსაც პრაქტიკულად არანაირი ძალაუფლება საქართველოს საკითხების გადაწყვეტაში აღარ გააჩნდა, სომეხი დაშნაკებისათვის უნდა მიეცა, თუკი ოდესმე ქართველები და დევნილი მთავრობა სამშობლოში დაბრუნდებოდნენ და ქვეყანას კვლავ სოციალ-დემოკრატები უხელმძღვანელებდნენ, საქართველოს სომხეთისათვის უნდა დაეთმო ახალციხისა და ახალქალაქის ყოფილი მაზრები. იდეა იმდენად აბსურდული იყო, რომ მას მხარს არ დაუჭერდა ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის არც ერთი ლიდერი, მათ შორის არც ნ. რამიშვილი.

ერთადერთი ევგ. გეგეჭკორი იყო, რომელიც თვლიდა, რომ საქართველო ამ დათმობებზე უნდა წასულიყო და ამ საკითხს ხშირად აყენებდა ნ. ჟორდანიას მთავრობის წინაშე, თუმცა – ყოველთვის წარუმატებლად. ამასთან დაკავშირებით ხშირი იყო საკმაოდ მწვავე შეხლა-შემოხლა რამიშვილსა და გეგეჭკორს შორის.

ნ. რამიშვილის მკვლელობამდე რამდენიმე ხნით ადრე ევგ. გეგეჭკორმა ნ. ჟორდანიას მთავრობისა და ნაციონალური ცენტრის გაერთიანებული სხდომის წინაშე კიდევ ერთხელ დააყენა სომეხი დაშნაკების მოთხოვნის განხილვის საკითხი. აქ კვლავ იფეთქა ნ. რამიშვილმა და, რომ არა იქ მყოფთა ჩარევა, ამ უკანასკნელსა და ევგ. გეგეჭკორს შორის ნამდვილი ხელჩართული ბრძოლა გაიმართებოდა.

ევგ. გეგეჭკორი ლანძღავდა ნ. რამიშვილს და უყვიროდა, რომ ის უნდა მომკვდარიყო და ეს გაკეთდებოდა კიდეც. ამ ინციდენტის შემსწრენი და მონაწილენი, მათ შორის ევგ. გეგეჭკორი, გააფრთხი-

---

და ამჟამად ნავთობის საკითხზე მოლაპარაკებას აწარმოებს ამერიკული ფირმა „სტანდარტ ოილთან“

ლეს, რომ აღნიშნული ფაქტი არ გახმაურებულიყო, თუმცა მოგვიანებით თვით ევგ. გეგეჭკორმა უამბო ყოველივე თანამებრძოლებს, პირველ რიგში, თავის უახლოეს მეგობარს, მეწარმე აკაკი ხოშტარიას. მალე ეს ამბავი მთელ ქართულ ემიგრაციას მოედო.

ამ საკითხში მეტად აქტიურობდნენ და გეგეჭკორს ემხრობოდნენ მეგრული წარმომავლობის ემიგრანტები, განსაკუთრებით – თეთრგიორგელები. მომხდარ ფაქტთან დაკავშირებით ხმები, ხშირ შემთხვევაში, სპეციალურად ვრცელდებოდა, რათა მომავალი მკვლელობისათვის „ზნეობრივი საფუძველი" მომზადებულიყო.

ოპოზიციის სახე და მათი ცალკეული ლიდერების დამოკიდებულება კიდევ ერთხელ გამოჩნდა ნ. რამიშვილის მკვლელობისთანავე. პარტიაში, ჟორდანია-რამიშვილის დაჯგუფების მწუხარების ფონზე, ოპოზიციონერების – ირ. წერეთლისა და რ. არსენიძის თანამოაზრეები, მართალია, აშკარად არ გამოხატავდნენ კმაყოფილებას მომხდარი ფაქტის გამო, მაგრამ ხალისიანად იყვნენ და იმედი ჰქონდათ, რომ ნ. რამიშვილის მხარდაჭერის გარეშე დარჩენილი ნ. ჟორდანია მათ წინააღმდეგობას ვეღარ გაუწევდა და პარტიაში გაბატონებულ მდგომარეობას თუ არა, ხელმძღვანელ თანამდებობებს მაინც დაიკავებდნენ.

ოპოზიციის ნაწილი – რუბენ ყიფიანი, ისიდორე ქარსელაძე და სხვები არ მალავდნენ ნ. რამიშვილის მკვლელობით გამოწვეულ სიხარულს. სოციალ-დემოკრატებს შორის იყო მესამე დაჯგუფება, რომელიც ძირითადად შედგებოდა იმ პირებისაგან, რომელთაც პრეტენზია ჰქონდათ, ყოფილიყვნენ პარტიის ხელმძღვანელ ბირთვში, მაგრამ ვერ მოხვდნენ საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის საზღვარგარეთის ბიუროში. ესენი იყვნენ გრიგოლ უროტაძე და ივანე ჭავჭავაძე. მათ რიგებს ასევე მიეკუთვნებოდა ვასო წულაძე, რომელიც, მართალია, შეყვანილ იქნა მენშევიკთა საზღვარგარეთის ბიუროს შემადგენლობაში, თუმცა უფუნქციოდ დარჩა და ვერ მიიღო მატერიალური დახმარება.

ნ. რამიშვილის საწინააღმდეგოდ იყო განწყობილი კიდევ ერთი ოპოზიციური ჯგუფი, რომელსაც ვიქტორ ნოზაძე მეთაურობდა.

ზემოაღნიშნულ მესამე ჯგუფს (გ. უროტაძე, ი. ჭავჭავაძე) სათავეში ედგა ევგენი გეგეჭკორი, რომელსაც უნდოდა სოციალ-დემოკრატიულ პარტიაში ნ. რამიშვილის, ანუ საქართველოს სოციალ-დე-

მოკრატიული პარტიის საზღვარგარეთული ბიუროს თავმჯდომარის – ნ. ჟორდანიას მოადგილის ადგილის დაკავება. ამას გარდა, გეგეჭკორს სურდა, რომ ქართველ სოციალ-დემოკრატთა ხელმძღვანელობის წარუმატებლობა მთლიანად ნ. რამიშვილისათვის გადაებრალებინა და დაემტკიცებინა, რომ უთანხმოება მასა და ნ. რამიშვილს შორის ამ უკანასკნელის ბრალი იყო. ევგ. გეგეჭკორის ამ ახალ ოპოზიციას ემიგრაციაში „ჭაობი" დაარქვეს. დასახელება, ემიგრანტების აზრით, მის შემადგენლობას ზუსტად შეეფერებოდა, ვინაიდან მასში თავმოყრილი იყო სხვადასხვა მრწამსის, მათ შორის – რადიკალურად განსხვავებული შეხედულებებისა და საეჭვო რეპუტაციის ემიგრანტობა.

ერთი სიტყვით, ნ. რამიშვილის მკვლელობისათვის პიროვნულ-მსოფლმხედველობრივი საფუძვლები 1930 წლის დეკემბრის დასაწყისისთვის უკვე მომზადებული იყო.

ლ. ბერიას 1930 წლის 11 აგვისტოს საპროგრამო მოხსენება

მე-20 საუკუნის 30-იანი წლების დასაწყისისათვის საბჭოთა საქართველოს ხელმძღვანელობამ ჩათვალა, რომ ქართული ანტისაბჭოთა პოლიტიკური ემიგრაციის საქმიანობა მათთვის დიდ საფრთხეს წარმოადგენდა, რის გასანეიტრალებლადაც გადამჭრელი ზომების მიღება იყო აუცილებელი: უპირველეს ყოვლისა, საბჭოთა სპეცსამსახურებისათვის – სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველოსათვის ახალი ამოცანების დასახვა და მისთვის შესაბამისი იდეოლოგიური და მატერიალური მხარდაჭერა.

1930 წლის 11 აგვისტოს საქართველოს კომუნისტური პარტიის (ბოლშევიკების) ცენტრალურ კომიტეტში გაიმართა ქართველი მენშევიკების წინააღმდეგ ბრძოლის სტრატეგიული და ტაქტიკური საკითხებისადმი მიძღვნილი თათბირი. მასზე მიწვეულები იყვნენ საქართველოს სსრ სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველოს ხელმძღვანელები და პასუხისმგებელი მუშაკები. შეკრებაზე სიტყვით გამოვიდა საქართველოს სსრ სახალხო კომისართა საბჭოსთან არსებული სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველოს თავმჯდომარე ლ. ბერია. მოხსენება კონფიდენციალური ხასიათისა იყო.

შეკრება გახსნა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივანმა სამსონ მამულიამ:

„ამხანაგებო, მენშევიკების წინააღმდეგ ბრძოლის საკითხი ყოველთვის იდგა პარტიის დღის წესრიგში და დღეს, ამდენი წლის შემდეგ, იგი კიდევ უფრო ძლიერ გვაღელვებს ჩვენ. უნდა ვაღიაროთ, რომ ქართული მენშევიზმი დღეს უკვე ნამდვილი რეალობაა და იგი სულაც არ არის დამარცხებული როგორც იდეოლოგიურად, ისე ფიზიკურად. ამდენად, ნათელია, რომ იგი ჩვენთვის დიდ საშიშროებას წარმოადგენს დღეს, სწორედ მაშინ, როცა ჩვენი პარტია უამრავი პრობლემით ჩიხშია მოქცეული.

ჩვენ არა გვაქვს უფლება დავმალოთ ის, რომ გასული წლის გაზაფხულზე ბრძოლის სულის ჩამდგმელები სწორედ კონტრრევოლუციონერი მენშევიკები და კულაკები იყვნენ და ამ ბრძოლაში, რომელიც ჩვენ მათ წინააღმდეგ გავმართეთ, დამარცხებული ჩვენ აღმოვჩნდით. ჩვენ სერიოზულად უნდა ჩავუფიქრდეთ ამ ფაქტს, თითოეულმა ჩვენთაგანმა საკმაოდ გაიაზროს მოვლენები, მენშევიკების წინააღმდეგ ბრძოლის საკითხი მთელი თავისი სიღრმით უნდა იქნას შესწავლილი.

ამხანაგებო, მენშევიკებმა თავისი გავლენის ქვეშ მოაქციეს არა მარტო კულაკობა და შეძლებული გლეხობა, არამედ თვით ზოგიერთი კომუნისტიც კი და საკმაოდაც ფართოდ. ეს უკანასკნელნი კულაკებთან ერთად იბრძოდნენ კოლექტივიზაციის წინააღმდეგ და ღიად გვაკრიტიკებდნენ კიდეც. ასეთი ოპოზიცია ვლინდება და მეორდება იმ მომენტში, როცა გლეხებს ხორბალს ართმევენ, და იმ დროსაც, როცა გადასახადების აკრეფა მიდის. ასევე უნდა ვაღიაროთ, რომ ჩვენ ვიმყოფებით დიდი საშიშროების წინაშე, იმდენად, რამდენადაც იზრდება მათი გავლენა მუშათა კლასზე. ეს გამოიხატება როგორც უწყვეტი საბოტაჟებით, ისე სამუშაო ადგილებზე. უკმაყოფილება და უნდობლობა დღითი დღე იზრდება.

ყველას ესმის, რომ ჩვენი ეკონომიკური პრობლემებითა და მოსახლეობის სურსათით მომარაგების საკითხში სიძნელეებით ჩვენ უნდა გვეშინოდეს კონტრრევოლუციონერების, რომლებიც მოძრაობაში მოვიდნენ ჩვენი პარტიის მიმართულების შეცვლის მომხრეებთან ერთად და ასე, ისინი ჩვენზე იერიშისათვის ემზადებიან.

ამ მოძრაობის სათავეში, როგორც ყოველთვის, ქართველი მენშევიკებია, რომლებისთვის ჩვენ თავები არ ნაგვიცლია, და რომლებსაც ჯერ კიდევ შესწევს წინააღმდეგობის გაწევის უნარი. თქვენ იცით, თუ როგორი ძალისხმევით წარვმართეთ ჩვენ მათ წინააღმდეგ ბრძოლა და რა დაგვიჯდა ჩვენ ეს ბრძოლა! მაგრამ ჩვენ მაინც ვერ შევძელით მათ მიერ მოწამლული ატმოსფეროს მთლიანად განმენდა. მათი გავლენა ღრმად იყო ფესვგადგმული ქართველ ხალხში და ასეთი გავლენის მოსპობა არც თუ ისე ადვილი აღმოჩნდა, როგორც ამას ფიქრობდა ზოგიერთი ჩვენი ამხანაგთაგანი.

ჩვენ არ ვუარყოფთ იმას, რომ ჩვენმა ორგანიზაციებმა მენშევიკების წინააღმდეგ ბრძოლაში დიდი ღვაწლი გასწიეს, განსაკუთრებით იმ ორგანიზაციებმა, რომელთა წარმომადგენლებიც თქვენა ხართ. მაგრამ ჩვენ ვერ დავმალავთ იმასაც, რომ ბრძოლა ბოლომდე არ მისულა და დღეს თუ ჩვენ არ მივიღებთ გადამწყვეტ ზომებს, უკვე გვიან იქნება. სწორედ ამიტომ შევიკრიბეთ ჩვენ აქ ამ ორგანიზაციის თაოსნობით, რომელიც წარმართავს საქართველოს მუშათა კლასს და, რომელიც თქვენგან მოითხოვს მთელს თქვენს ძალისხმევას ჩვენთვის ყველაზე უფრო საშიში მტრის წინააღმდეგ.

თავის მხრივ, საქართველოს კომუნისტური პარტია დარწმუნებულია, რომ თქვენ გადალახავთ ყველანაირ სიძნელეებს და თქვენი რკინის ხელებით შეძლებთ ქართული მენშევიზმის ამოძირკვას, გაწმენდთ მათ მიერ მოწამლულ გარემოს. საქართველოს კომუნისტური პარტიის სამდივნოს აუცილებლად მიაჩნია მიღებულ იქნას დღეს, ამ კრებაზე, გადამწყვეტი ზომები კონტრრევოლუციონერების წინააღმდეგ, ხოლო ჩვენ კი, პირობას ვიძლევით მხარში ამოვუდგეთ მას ყოველნაირად".

შემდეგ სიტყვით გამოვიდა ლ. ბერია:

„ამხანაგებო, მენშევიკების წინააღმდეგ ბრძოლის საკითხი ყოველთვის იპყრობდა ჩვენ ყურადღებას, რამეთუ მთელი საბჭოთა კავშირის მასშტაბით საქართველოს მენშევიკური პარტია ყველაზე უფრო ძლიერი და გავლენიანია კონტრრევოლუციურ ორგანიზაციათა შორის. სწორედ ამიტომაც მენშევიკების წინააღმდეგ ბრძოლა დიდ ენერგიას მოითხოვს, ისინი ჯერ კიდევ არ არიან დამარცხებულნი და ჩვენც აუცილებლად გვმართებს მივიღოთ მათ წინააღმდეგ ბრძოლის აუცილებელი ზომები. ეს იმდენად აუცილებელია,

რამდენადაც მენშევიზმი გავლენას ახდენს ჩვენი პარტიის გენერალური ხაზის ყველა მიმართულებაზე, რამდენადაც სწორედ ის კვებავს ტროცკიზმს და მემარჯვენეთა მთელ ოპოზიციას.

ლენინური პარტია არ დაუშვებს სხვადასხვა კონტრრევოლუციონერთა ნებისმიერ იერიშს, და, როგორც ყოველთვის, ჩვენი ვალია გავერთიანდეთ ჩვენი პარტიის ირგვლივ და აღვმართოთ რკინის ბარიერი, რათა პარტია დავიცვათ ყოველგვარი შემოტევებისაგან. სწორედ ამიტომ ვუჭერთ მხარს ამ საკითხში პარტიის სამდივნოს ინიციატივას და ვფიქრობთ. აუცილებელია, რომ პარტიის მებრძოლი ორგანო „ჩეკა" ვითარების საქმის კურსში იყოს და მიიღოს გადამწყვეტი ზომები კონტრრევოლუციონერების წინააღმდეგ.

ამხანაგებო, ქართული მენშევიზმი არსებობს კვლავ და მხოლოდ ეს კმარა, რომ ყველაფერი გასაგები იყოს. მართალია, ეს ფაქტი ჩვენთვის ცნობილია და ჩვენც ასე გამუდმებით ვიბრძვით მის წინააღმდეგ, მაგრამ ამ ბოლო დროს მან უფრო განსაკუთრებულად და აქტიურად წარმოაჩინა თავი. სწორედ ესაა შედეგი იმისა, რომ ჩვენ ვაწყდებით ამდენ სიძნელეებს დღეს როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე მის გარეთაც.

თქვენ იცით, ამხანაგებო, ქართველი მენშევიკები ბრძოლას ჩვენს წინააღმდეგ წარმართავენ ორი ძირითადი მიმართულებით: შიგნიდან და გარედან. ეს ორი მიმართულება კოორდინირებულია და ჩვენს წინააღმდეგაა მიმართული. ჩვენ კი, ჩვენის მხრიდან, წინააღმდეგობა უნდა გავუწიოთ მათ ერთიანი ძალით – ერთიანი ფრონტით. ეს უფრო გააადვილებს ჩვენს ამოცანას.

სამწუხაროდ, ყველაფერი ასე არ არის სინამდვილეში და ჩვენს მტერსაც სწორედ ეს უქმნის უპირატესობას. საქართველოს შიგნით, ქართველი მენშევიკების წინააღმდეგ ბრძოლას წარმართავენ ჩვენი პარტია და ჩვენი „გპუ" (რუსულად: ГПУ – Государственное Политическое Управление – სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველო), მაგრამ უცხოეთში ამ ბრძოლას სათავეში უდგას დამოუკიდებელი ორგანიზაცია, რომელიც საბჭოთა კავშირის „გპუ"-ს ექვემდებარება. თქვენ მიხვდებით, რომ ეს არც თუ ისე ნორმალურია, და ვიდრე ყოველივე ეს ასეთნაირად გაგრძელდება, ჩვენთვის ძნელი იქნება საშიში მტრის დამარცხება.

მენშევიკების საქმიანობა ქვეყნის შიგნით, საქმიანობის ერთგვარი შემავსებელია და, ამიტომაც, გვმართებს ჩვენ, რომ მათ წინააღმდეგობა როგორც საქართველოში, ისე საზღვარგარეთ, გაერთიანებული ორგანიზაციით გავუწიოთ. სწორედ ასე დავამარცხებთ ჩვენ მათ.

ცხადია, ზოგჯერ მიღებული ზომები არაეფექტურია, ამიტომ სარგებლობს ძლიერი მტერი და ადვილად გვიწევს წინააღმდეგობას. მაგალითად, საქართველოს მდგომარეობის გათვალისწინებით, ჩვენ არ მოვინდომეთ, რომ პარიზში ქართული მენშევიკური პარტიის ზოგიერთი ოპოზიციონერი წევრი საქართველოს დაბრუნებოდა, მაგრამ ნებართვა დაბრუნებაზე მაინც იქნა გაცემული მათზე 1925 წელს. ჩვენ წინააღმდეგი ვიყავით მათი დაბრუნებისა, რამეთუ მათ ყოფნას პარიზის მენშევიკურ ორგანიზაციაში შეეძლო გამოეწვია ამ ორგანიზაციის დაშლა და ჩვენი ღრმა რწმენით, იგი უკვე გაუჩინარდებოდა დიდი ხნის უკან.

ჩვენ წერეთლის ოპოზიციურ დაჯგუფებას, რომელიც ებრძოდა მენშევიკების მომხრეებს, გამოვტაცეთ პარტიის ყველაზე აქტიური წევრები, რის შემდეგაც, ეს ჯგუფი საკმაოდ დასუსტდა და ადვილად იქნა დამარცხებული რამიშვილის მიერ. ასევე მოხდა ვეშაპელთან დაკავშირებითაც. რომ დარჩენილიყო იგი ემიგრანტების რიგში და ამით მათ წინააღმდეგ ძირგამომთხრელი საქმიანობა გაეწია, ჩვენი მდგომარეობა გაცილებით უკეთესი იქნებოდა დღეს. იგი ბევრად უფრო ენერგიული და ჭკვიანი იყო, ვიდრე ასათიანი და სხვები.

10 წლის გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ კონტრრევოლუციონერების წინააღმდეგ ბრძოლა უნდა წარიმართოს შიგნიდან, რათა ხელი შევუშალოთ კავშირს მათ შორის. ჩვენი დასაყრდენი იყო და იქნება ყოველთვის სხვადასხვა პარტიებს შორის უთანხმოების მიღწევა, ისევე, როგორც ერთი და იგივე პარტიის შიგნით თვით წევრებსაც შორის. ამ მეთოდმა ჩვენ დიდი სამსახური გაგვიწია და მომავალშიც ამ მიმართულებით უნდა ვიმუშაოთ.

დასაწყისში, ჩვენ ამას ვთხოვდით იმ ამხანაგებს, ვინც საზღვარგარეთ მოღვაწეობდა, მაგრამ, სამწუხაროდ, ისინი ამას ყურადღებას არ აქცევდნენ. ისინი უფრო ცდილობდნენ ზოგიერთების საბჭოთა „პლატფორმაზე" გადმობირებას და მათ უკან, საქართველოში გამობრუნებას, როგორც ეს მოხდა ზემოთხსენებული ოპოზიციის

წევრების შემთხვევაში. ჩვენ მოვითხოვდით, რომ ნებისმიერი ანტისაბჭოთა ორგანიზაციის აქტიური წევრების მიმართ არ გაცემულიყო საქართველოში უკან დაბრუნების ნებართვა, რამეთუ ჩვენ ისინი უფრო გვჭირდებოდა საზღვარგარეთ.

სამწუხაროდ, არავინ ყურად არ იღო ჩვენი განცხადება და დღესაც კი ეს საკითხი კვლავ გადაუწყვეტელი რჩება. მე თქვენ მოგიყვანთ რამდენიმე მაგალითს და თქვენ მიხვდებით, თუ რაოდენ დიდი სარგებლობა შეუძლია მოგვიტანოს გახლეჩის („უთანხმოების“) მიღწევამ ჩვენდამი ოპოზიციურად განწყობილ ორგანიზაციებში.

დავიწყოთ საქართველოთი: თქვენ იცით ის შემთხვევები, როცა რომელიმე ანტისაბჭოთა ორგანიზაციის მმართველი ორგანოს ერთი რომელიმე წევრი ჩვენ გვაწვდიდა ინფორმაციას მეორეზე იმ მიზნით, რომ ჩამოეშორებინა იგი, როგორც მოწინააღმდეგე და დაეკავებინა მისი ადგილი.

ჩვენ ვღებულობდით წერილობით ინფორმაციებს, სადაც გვატყობინებდნენ, რომ ესა თუ ის პირი მუშაობდა ამა თუ იმ ადგილას, ამა თუ იმ ორგანიზაციაში. ე. ი. ჩვენ ვაღწევდით ჩვენს მიზანს. შედეგად ჩვენ დავაპატიმრეთ მრავალი გავლენიანი პირი სხვადასხვა პარტიებიდან. ასევე გვაქვს ბევრი შემთხვევა, როცა ერთი პარტია, მაგალითად, ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია გვაწვდიდა ინფორმაციას მეორე პარტიის წევრებზე მათი ჩამოშორების მიზნით.

თქვენ კარგად გახსოვთ, რომ ეროვნული აჯანყების დროს ეროვნულ-დემოკრატებს სურდათ მოქცეულიყვნენ მოძრაობის სათავეში პოლიტიკური ჰეგემონიის მიღწევის მიზნით. ამიტომაც იყო, რომ ისინი იბრძოდნენ მენშევიკების წინააღმდეგ ზემოთმითითებული მეთოდების მეშვეობით.

უპირველესად, ჩვენ მათგან ვიღებდით ინფორმაციას წინამძღვრიშვილზე, მათი კომიტეტის წევრზე, რომელიც მკაცრად ქადაგებდა ერთობლივ მუშაობას მენშევიკებთან ერთად. შემდეგ, დაისახეს რა მიზნად მენშევიკური სამხედრო ორგანიზაციების განადგურება, მათ მოგვაწოდეს ინფორმაცია ნოდიაზე, რომელიც კავშირში იყო ამ სამხედრო ორგანიზაციებთან. რა თქმა უნდა, ისიც დაკავებული იქნა. მათი მეშვეობით შევძელით ჩვენ ჯუღელის დაკავება, და სწორედ მათ მოგვაწოდეს ჩვენ ფოსტით შეთქმულების გეგმა, რისი დახმარებითაც ჯუღელს ყველაფერი ვაღიარებინეთ.

პირველი გეგმის თანახმად, ჯანყი უნდა დაწყებულიყო ძველ ტიფლისში, და თუ იგი მიზანს მიაღწევდა, ჩვენ აღმოვჩნდებოდით საკმაოდ ძნელ სიტუაციაში, რამეთუ ყველა მენშევიკური შეიარაღებული ძალები იქ იყო ზუსტად კონცენტრირებული. ეროვნულ-დემოკრატებს ეს არ გამოჰპარვიათ და შეეცადნენ მოეწყოთ აჯანყება სხვა გეგმით. მათ სურდათ დაყრდნობოდნენ ჩოლოყაშვილს, რაც მართლაც გააკეთეს და ამიტომაც ჩვენ გაგვიადვილდა ამ აჯანყების ჩაქრობა.

თქვენ ამჩნევთ, ალბათ, თუ რა დიდი სამსახური გაგვიწია უთანხმოებამ, რომელიც ამ ორი ანტისაბჭოურ პარტიას შორის არსებობდა.

ჩვენ დარწმუნებული ვართ ამჟამად, რომ ეს ინფორმაცია ჩვენ მოგვდიოდა ეროვნულ-დემოკრატებისაგან. შემდგომში, ჩვენ ვცდილობდით შეგვექმნა პარალელურად, უკვე არსებული ორგანიზაციებისგან ახალი ორგანიზაციები, რომლებიც ოპოზიციას გაუწევდნენ მათ წინამორბედებს და აქაც ჩვენ საუკეთესო შედეგს მივაღწიეთ.

გასულ წელს, მენშევიკურ პარტიაში, ჩვენგან დამოუკიდებლად, შეიქმნა მეორე ცენტრალური კომიტეტი. სამწუხაროდ, ჩვენ ვერ ვისარგებლეთ მათი სამსახურით, რადგან გვიან გავიგეთ მათ შესახებ, მაგრამ, ცხადია, ამ ორი კომიტეტის არსებობა აშკარად აფერხებდა მენშევიკების მუშაობას.

დღეს ვითარება შეიცვალა: მათ მიაღწიეს ამ ორი კომიტეტის გაერთიანებას. მომავალში, ჩვენ აუცილებლად უნდა ვისარგებლოთ სხვადასხვა ორგანიზაციების ოპოზიციური საშუალებებით და შედეგებიც დამაკმაყოფილებელი გვექნება.

გადავიდეთ ეხლა ემიგრაციის საკითხზე. სურათი დღეს ასეთია: ჩვენს წინააღმდეგ მიმართული ყველანაირი მუშაობა წარიმართება საზღვარგარეთ მყოფი ეროვნული მთავრობისა და საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ბიუროს მიერ. სწორედ ამ ორგანიზაციების ირგვლივ იკრიბება ყველა კონტრრევოლუციური ძალა კავკასიაში. ამას გარდა არსებობს კიდევ მენშევიკური პარტიის ორგანიზაციები.

პარიზის მენშევიკურ ორგანიზაციაში არსებობს ოპოზიცია, რომელსაც წერეთელი უდგას სათავეში. სამწუხაროდ, ეს ოპოზიცია აქტიური არ არის და მისი მუშაობა საკმაოდ არაენერგიულია. მე

ვიმეორებ, რომ ამ ოპოზიციის ყველაზე აქტიური წევრები უკვე დაბრუნდნენ საქართველოში 1925 წელს. მიუხედავად ამ სისუსტისა, ამ ორგანიზაციას შეეძლო ჩვენთვის გაეწია დიდი სამსახური, ჩვენ რომ ჩვენს ხელში გვქონდეს კონცენტრირებული მენშევიკური ემიგრაციის წინააღმდეგ ბრძოლა და არ ყოფილიყო შუამავალი ორგანიზაცია, როგორც დღეს ამას აქვს ადგილი.

ოპოზიციის უმრავლესობა ყველანაირი მეთოდით ცდილობს ხელი შეუშალოს ჟორდანიას და რამიშვილის მუშაობას. რამიშვილის პოზიცია მთლად მყარი არ არის, თუნდაც თვით წევრებს შორის. მაგრამ იგი მაინც ახერხებს საქმეების მოგვარებას. რამიშვილის მომხრეებს შორის უთანხმოება თანდათანობით უფრო ღვივდება, და, ცოტა ხანში, შესაძლებელია მოხდეს კიდეც გახლეჩა. ამას ადასტურებს თვით ინფორმაციებიც, რომელთაც ჩვენ ვუწოდებთ „ნებაყოფლობითი ინფორმატორების ინფორმაციას“.

ამხანაგებო, ჩვენ სისტემატურად ვიღებთ პარიზიდან სხვადასხვა ხასიათის ინფორმაციას და ძალიან ხშირადაც.სრულ ანგარიშებს სხვადასხვა კრებების შესახებ. ეს ინფორმაცია უდაოდ სწორია და მას შეეძლო ჩვენთვის დიდი სამსახურის გაწევა, ჩვენ რომ ვიცოდეთ მათი გამოყენება. ინფორმაცია ემთხვევა ჩვენი სპეციალური აგენტების მიერ მოწოდებულ ინფორმაციას, მაგრამ ამ უკანასკნელთა ინფორმაციას ჩვენ მოგვიანებით ვიღებთ.

ის ფაქტი, რომ ჩვენ ვიღებთ ინფორმაციას უცხო პირებისაგან კიდევ ადასტურებს, რომ ვითარება მენშევიკურ ორგანიზაციაში სრულიად არეულია. ის, რომ ეს ინფორმაცია მოწოდებულია სრულიად უცხო პირებისაგან, ამას მათი ნაწერების ექსპერტიზაც ადასტურებს. ჩვენ ინფორმაციას ვიღებთ ყოველთვის, როგორც კი რომელიმე პირი ჩამოდის პარიზიდან საქართველოში. მაგალითად, ჩვენ მიღებული გვაქვს სამი წერილი, რომლებიც ეკუთვნის სამ სხვადასხვა პირს და, რომლებიც ჩვენ გვაცნობენ ინფორმაციას ფერშელაიშვილზე (ალბათ, ფირცხალაიშვილზე – გ. ს.). შემდგომ, ჩვენ მივიღეთ 7 წერილი, რომელთაც გვწერენ 4 სხვადასხვა პირი, ლორდელისა და ღლონტის თაობაზე. ეს ორი ინფორმაცია გადამოწმდა და მათში მითითებული პირებიც მართლაც ჩამოვიდნენ საქართველოში.

ხოლო რაც შეეხება ინფორმაციას ინწკირველზე და შარაშიძეზე, რომელსაც შეიცავდა 5 ავტორისაგან მოწოდებული 14 წერილი, სწო-

რი არ აღმოჩნდა. ასევე ინფორმაციაც ბერიშვილზე და გოგიბერიძეზე (7 ავტორის 15 წერილი). ბერიშვილი მხოლოდ წელს ჩამოვიდა და მასზე ჩვენ 26 წერილი მივიღეთ 15 პირიდან ერქომაიშვილი, ცნობილი ბანდიტი, და ვინმე კიკვაძე მასთან ერთად ჩამოვიდნენ.

ამ ბოლო პირებზეც იყო ლაპარაკი იმ წერილებში. ეს წერილები და სხვადასხვა ინფორმაცია ადასტურებს იმას, თუ რამდენია იმ პირთა რიცხვი, რომელიც არ იზიარებს მენშევიკური პარტიის უმრავლესობის პოლიტიკას. შესაძლებელია, რომ ამ პირებს შორის არის ისეთებიც, რომლებიც არ მიეკუთვნებიან ღიად ოპოზიციას, მაგრამ არც იზიარებენ უმრავლესობის აზრს.

საერთოდ, ეს სურათი ჩვენ ნათლად მიგვითითებს იმაზე, თუ რაოდენ დემორალიზებულია პარიზის მენშევიკური ორგანიზაცია და რამდენად ადვილია მათი სრული განადგურება ჩვეული და ენერგიული მუშაობის შედეგად.

ასევე აღვნიშნავთ, რომ ჩვენ ინფორმაციას გვაწვდიან „ნებაყოფლობითი ინფორმატორები" ოპოზიციის მუშაობაზე და მათი დეტალური ანგარიშებიდან ვიგებთ, რომ ვითარება მათთან არასახარბიელოა. იქაც არ არის ერთსულოვნება, რაც საშუალებას აძლევს უმრავლესობას თავისუფლად იბრძოლოს სიძნელეების აღმოსაფხვრელად.

ახლა შევეხოთ ვითარებას სხვა პარტიებში: ფედერალისტების რიცხვმა იკლო, მათი მდგომარეობა არც თუ ისე საგანგაშოა. მათი გავლენა იმდენად მწირია, როგორც საქართველოში, ისე საზღვარგარეთ, რომ მათზე ლაპარაკიც კი ზედმეტია. უფრო ბევრნი არიან ეროვნულ-დემოკრატები და მათი გავლენაც მნიშვნელოვანია. მაგრამ აქ მათი ძალა მინიმალურია და ჩვენ ხელს ვერ შეგვიშლის მუშაობაში. მათი ხელმძღვანელები ისე არიან დაშინებული, რომ ვერც კი ბედავენ თავის გამოყოფას.

საზღვარგარეთ ეროვნულ-დემოკრატები საკმაოდ სერიოზულ ძალას წარმოადგენენ და 2 ჯგუფადაა გაყოფილი. ერთ ჯგუფს სათავეში უდგათ ისეთი გავლენიანი პირები, როგორიცაა გვაზავა, თაყაიშვილი, ხოლო მეორე ჯგუფი მხარს უჭერს ეროვნულ მთავრობას და გვერდიგვერდ მუშაობს მასთან, სხვაგან კი ასათიანის დაჯგუფება უფრო მრავალრიცხოვანია, იგი განცალკევებულად და დამოუკიდებლად საქმიანობს.

ეს დაჯგუფება კავშირშია ოპოზიციასთან, რომელშიც შედის „გამორჩეულები“ და მთიელები და უშვებენ საკუთარ გაზეთს სახელწოდებით „სამშობლო“. დროდადრო ისინი აქვეყნებენ ბროშურებსაც. მათი მუშაობა მიმართულია მხოლოდ მენშევიკების წინააღმდეგ. ჩვენთვის ადვილია მათი გამოყენება და მათდამი ჩვენ განსაკუთრებულ ყურადღებას ვიჩენთ. ასათიანის ირგვლივ გაერთიანებულია ამირეჯიბი, ვაჩნაძე, გაბაშვილი და სხვები. არსებობს კიდევ სხვა დაჯგუფებები, მაგრამ ისინი ჩვენთვის უმნიშვნელოა.

სპირიდონ კედია სრულიად იზოლირებულია და არავითარ აქტიურ საქმიანობას არ მისდევს. ასათიანის ოპოზიციას შეუძლია ჩვენ გაგვიწიოს მნიშვნელოვანი სამსახური თავისი დეტალური ინფორმაციებით მენშევიკური ემიგრაციის მუშაობაზე. ნათელია, რომ ისინი საქმის კურსში არიან მათი საქმიანობის შესახებ და კიდევაც კარგად ახერხებენ იმის გაგებას, თუ რა ხდება მათთან.

ისინი ასევე გვაწვდიან ჩვენ ინფორმაციას კავკასიის კომიტეტის საქმიანობის შესახებ. ეს ინფორმაციები გადამოწმდა ჩვენს მიერ რამდენჯერმე და საკმაოდ დამაჯერებელი აღმოჩნდა. განა ჩვენი სიყვარულის გამო გვაწვდიან ისინი ამ ინფორმაციას, ამით ისინი ბრძოლას განაგრძობენ „პოზიციის“ წევრების წინააღმდეგ.

მათ მიერ მოწოდებული ცნობების მიხედვით, ასევე „ჩვენების“ ინფორმაციით, მენშევიკების მეთაურებს შორისაც არ არის ერთსულოვნება. მათ შორის არის წერეთელი, რომელიც ასე დიდი ხანია ებრძვის ჟორდანია-რამიშვილს.

ამ ინფორმაციებზე დაყრდნობით, ჩვენ ვიცით, რომ ჩხენკელიც აუჯანყდა ჟორდანიას და უკვე არც ემორჩილება მას. როგორც ჩანს, მისი სიმპათია უფრო ასათიანისკენ იხრება.

ამხანაგებო, ერთი სიტყვით, ემიგრაციაში ანარქიაა გამეფებული და ჩვენ უნდა ვისარგებლოთ ამით, რომ ჩავახშოთ სრულიად ეს დაწყევლილი მენშევიზმი და ეს ისე, რომ მათ არასდროს შეძლონ კვლავ ფეხზე წამოდგომა. ამისათვის საჭიროა ემიგრაციის დეზორგანიზაცია, გახლეჩა, რის შემდეგაც ჩვენი ბრძოლა უფრო გაგვიადვილდება.

საქართველოში მენშევიზმი ემიგრაციიდან იღებს საკვებს და, როგორც კი შეწყდება კავშირი მათ შორის, ჩვენ მივაღწევთ იმ ორგანიზაციების განადგურებას, რომლებიც აქ არსებობენ.

ნუ დაგვავიწყდება, რომ საერთაშორისო მენშევიზმს და მოღალატე სოციალისტებს კვებავს თვით ქართული მენშევიზმი და ამ უკანასკნელის განადგურება ჩვენთვის ძალიან მნიშვნელოვანი იქნება. დიდი ხანია ჩვენი ყურადღება ამ ფაქტზეა გამახვილებული და სწორედ ჩვენი წყალობით იქნა მიღწეული, რომ ბოლო ორი წელი კავშირი საქართველოსა და ემიგრაციას შორის გაწყვეტილია.

ძნელია იმუშაო აქედან, ეს მოითხოვს უამრავ თანხებს და ძალას, მაგრამ ჩვენ შევძელით ყველანაირი სიძნელეების გადალახვა. თუმცა მენშევიკების ერთმა ემისარმა მაინც მოახერხა საქართველოში შემოღწევა ამ ზაფხულს. ის ფაქტი, რომ საზღვარგარეთ მყოფმა მენშევიკთა მეთაურებმა საქართველოში გამოაგზავნეს ისეთი უკიდურესად ენერგიული პიროვნება, როგორიც შალვა ბერიშვილია, მეტყველებს იმაზე, თუ რაოდენ დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ ისინი საქართველო-ში მუშაობას და მასთან კავშირს.

ბერიშვილმა, რომელიც ასეთი დიდი გავლენით სარგებლობს საქართველოს ახალგაზრდობაში, თავის ორ მცველთან ერთად შეაღწია ჩვენს სასაზღვრო დაცვაში და დაუკავშირდა მენშევიკთა ბანდებს. ეს მათი საოცარი წარმატებაა, ჩვენთვის კი – დიდი მარცხი, რამეთუ მათ შესძლეს აღედგინათ კავშირი საზღვარგარეთ და ჩვენც ამ კავშირის ფაქტის წინაშე ვდგევართ. ჩვენი ინფორმაციით, მათ ჩაატარეს კონფერენცია და აირჩიეს ახალი ცენტრალური კომიტეტი.

სამწუხაროდ, ჩვენ უნდა ვაღიაროთ, რომ მათ ჩამოაყალიბეს ორგანიზაციის ახალი სახე, რომელზეც ჩვენ ჯერ-ჯერობით არავითარი ინფორმაცია არ გაგვაჩნია. იმედია, რომ მენშევიკები მალე წააწყდებიან ჩვენი მხრიდან გააფთრებულ წინააღმდეგობას და ასე თავისუფლად ვერ შეძლებენ მუშაობას. არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ჩვენს წინააღმდეგ დარაზმულია მთელი კავკასიის კონტრრევოლუციონერები და, რომ მენშევიკები მჭიდრო კავშირში იმყოფებიან „გამორჩეულებსა“ („მუსავატელები“) და მთიელებთან. გასულ ზაფხულს მათმა გაერთიანებულმა ბანდებმა ჩვენს წინააღმდეგ დაიწყეს გამოსვლები, ეს იმ წყეული მენშევიკების საქმეა კვლავ.

ჩვენი ინფორმაციით, მენშევიკებს განზრახული აქვთ ჩამოაყალიბონ აქ, საქართველოში, კავკასიის კომიტეტის ქვეკომიტეტები, რომელთაც აფინანსებენ ჩვენს წინააღმდეგ მებრძოლი ევროპელი იმპერიალისტები. ყოველივე აქედან გამომდინარე, მენშევიკები-

სა და კავკასიურ კონტრრევოლუციასთან ბრძოლის საკითხი განა მხოლოდ ჩვენი მსჯელობის საგანი უნდა იყოს, იგი უნდა გადაიქცეს მთელი საბჭოთა კავშირის რევოლუციური ორგანიზაციის განხილვის ობიექტად.

ჩვენ უნდა მოვითხოვოთ ცენტრალური პოლიტბიუროდან სპეც. თანხები, რათა ვიმოქმედოთ მათ წინააღმდეგ. ხაზი უნდა გაესვას მხოლოდ იმას, რომ ქართულ კონტრრევოლუციასთან ბრძოლა, როგორც საქართველოში, ისე მის ფარგლებს გარეთ, უნდა განხორციელდეს გაერთიანებული ორგანიზაციის ძალებით. ამის გარეშე ჩვენ ვერაფერს მივაღწევთ. უნდა გავაერთიანოთ ჩვენი საქმიანობა აქაც და საზღვარგარეთ და მივიღოთ ზომები საჭიროებისამებრ.

ხშირად, ესა თუ ის ვითარება ჩვენგან მოითხოვს კონკრეტულ ნაბიჯს, მაგრამ ხომ შესაძლებელია, რომ მათ, ვინც საზღვარგარეთაა იმოქმედონ საწინააღმდეგო მიმართულებით. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს უთანხმოებას, რომელიც უკვე არსებობს პარტიებს შორის და ამ უთანხმოებით არსებობის საკითხს.

ამას მივაღწევთ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი ეს საქმე ჩვენზე იქნა დაკისრებული მთლიანად.

ამასთან დაკავშირებით, საქართველოს კომუნისტური პარტიის სამდივნომ წინამდებარე საკითხი უნდა წარუდგინოთ ცენტრალურ ორგანოებს. სხვა დანარჩენი პრობლემების გადაწყვეტა დამოკიდებულია სწორედ ამ საკითხზე და თუ იგი გადაწყდა ჩვენი წინადადების შესაბამისად და ჩვენს სასარგებლოდ, ჩვენ უნდა დავსვათ საკითხი სპეციალურ თანხებზე, რომლებიც საჭიროა ამ მიმართულებით საზღვარგარეთ სამუშაოდ.

ნაწილი ამ თანხებისა, ბუნებრივია, უნდა მოგვაწოდოს იმ ორგანიზაციამ, რომელიც ასრულებს ამ საქმეს და რომელიც საკმაოდ დიდ თანხებს ხარჯავს არც თუ ისეთ ჭკვიანურ საქმეებზე; ყოველგვარი რეზოლუციის გარეშე, როგორიცაა „კუტეპოვი“, „პეტლურა“ და ყალბი „ჩერვონცების“ საქმე.

ჩვენ რომ რაღაც მინიმალური თანხა დაგვეხარჯა იქედან, რაც დაიხარჯა „კუტეპოვის“ საქმეზე, ან „პეტლურას“ მკვლელობაზე პარიზში მყოფი ქართველი მოხეტიალეების მოსასყიდად, ჩვენ ნამდ-

ვილად შევძლებდით იქ მყოფი მენშევიკების მეთაურების მოცელვას და განადგურებას".[12]

ლ. ბერიამ დაამთავრა თავისი გამოსვლა საბჭოთა კავშირის ცენტრალურ კომიტეტსადმი თხოვნით, რათა საქართველოს სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველოსათვის სოციალ-დემოკრატების წინააღმდეგ საბრძოლველად გაეზარდათ უფლებები როგორც საქართველოში, ისე საზღვარგარეთ და ამისათვის გამოყოფილიყო საჭირო თანხები.

საქართველოს კომუნისტთა ერთ-ერთი თავკაცის – სამსონ მამულიას (შემდგომში რეპრესირებულის) და საქართველოს სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველოს ხელმძღვანელის ლ. ბერიას პათოსიდან გამომდინარე, ჩეკისტები მზად იყვნენ მათ წინაშე პარტიის მიერ დასმული განსაკუთრებული ამოცანების შესასრულებლად ქართული ანტისაბჭოთა პოლიტიკური ემიგრაციის წინააღმდეგ საბრძოლველად, რაც არ იყო იოლი საქმე.

ლ. ბერიას საზღვარგარეთ მოქმედი ანტისაბჭოთა ემიგრანტული ორგანიზაციების წინააღმდეგ ბრძოლის მთავარ მეთოდად მიაჩნდა მათი ლიდერების ერთმანეთისადმი სამკვდრო-სასიცოცხლოდ გადამტერება, ამ ნიადაგზე წინააღმდეგობების გამძაფრება, ფიზიკური ლიკვიდაციის ჩათვლითაც კი.

დაქსაქსული, პოლიტიკურად უუნარო და ერთმანეთისადმი გადამტერებული ქართველები საბჭოთა ხელისუფლებისათვის საფრთხეს ვეღარ შექმნიდნენ. ლ. ბერიას მიაჩნდა, რომ ყოველივე ამისათვის აუცილებელი იყო ფინანსები, განსაკუთრებით „ქართველი მოხეტიალეების მოსასყიდად".

ლ. ბერიას ზემოაღნიშნული მოხსენებიდან სამი თვეც არ იყო გასული, რომ „ქართველი მოხეტიალის" ხელით პარიზის ერთ-ერთ ცენტრალურ მოედანზე აღესრულა ქართული პოლიტიკური ემიგრაციისა და ანტისაბჭოთა საქმიანობის გამორჩეული ლიდერი ნ. რამიშვილი.

ნ. რამიშვილის მკვლელობის საქმის წინასწარი გამოძიება

1930 წლის 7 დეკემბერს, დაახლოებით 16.00 საათისათვის, დელა მეჟონ ბლანშის კვარტლის პოლიციის უბანში მოხდა პარმენ ჭანუყვაძის დაკითხვა. დაკითხვას აწარმოებდა პარიზის პოლიციის კომისარი კამილ ფოგენი თარჯიმნის მიშელ ვიეფის მონაწილეობით.

პირველივე შეკითხვის შემდეგ პ. ჭანუყვაძემ ისაუბრა საკუთარ თავზე:

„მე, პარმენ ჭანუყვაძე, დავიბადე 1895 წლის 14 ივლისს ოზურგეთში იოსებისა და ლუიზას ოჯახში, დღემდე ვცხოვრობ პარიზში მულენ დე ბიორის ქ. №20, ადრე სამართალში არმიცემული, ვარ ქართველი, ვფლობ მხოლოდ ქართულ ენას, ვმუშაობ შავ მუშად დე ლა შაპელის სადგურზე და გამოვიმუშავებ დღეში 27 ფრანკს“.

გამომძიებელი: „თქვენ დაკავებული იყავით დღეს, 15 საათისათვის, იმ მომენტში, როდესაც სასიკვდილოდ დაჭერით თქვენი თანამემამულე ნ. რამიშვილი, რომელსაც უთვალთვალებდით და შეხვდით შემართული რევოლვერით საამშენებლო მოედნის ღობის უკან. რევოლვერი შემდგომში ჩვენს მიერ ამოღებულ და წარმოდგენილ იქნა. თქვენ ბრალი გედებათ განზრახ მკვლელობაში“.

პ. ჭანუყვაძე: „დიახ, მე ეს ჩავიდინე შემდეგ მიზეზთა გამო:

1. დაახლოებით ერთი წლის წინ დავკარგე სამუშაო ადგილი დუბსის ქარხანაში. გამოვედი საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტიიდან, რომელსაც ხელმძღვანელობდა ნ. რამიშვილი. სწორედ მისმა მომხრეებმა დამაკარგვინეს ადგილი ქარხანაში.

2. ვადანაშაულებ ნ. რამიშვილს მასში, რომ წააქეზა ქართველი ხალხი საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ რამდენიმე ამბოხებაში, როდესაც არ არსებობდა გამარჯვების არავითარი შანსი.

3. ვადანაშაულებ აგრეთვე მასში, რომ ნ. რამიშვილმა დაამახინჯა ქართული ანტიკომუნისტური მოძრაობა. მისი „დამსახურებაა“ ამ მოძრაობის დანაწევრება მცირე ჯგუფებად“.

დაკითხვის ბოლოს პ. ჭანუყვაძემ განაცხადა:

„მე არ ვიმალებოდი, როდესაც ვესროლე რამიშვილს. მე მივემართებოდი მისკენ პირდაპირ და ვესროლე იმდენჯერ, რომ ახლა ამის

დაზუსტება არ შემიძლია. გული მწყდება, რომ შევასრულე შურისძიების ეს აქტი საფრანგეთში, მაგრამ მეტის მოცდა მე არ შემეძლო“.

პ. ჭანუყვაძე იმავე დღეს კიდევ ერთხელ დაიკითხა. დასმულ კითხვაზე მან უპასუხა:

„ნ. რამიშვილს სიკვდილი მივუსაჯე დაახლოებით 8 თვის წინ. ამ მომენტისათვის ბ-ნმა ნ. რამიშვილმა უკვე გააგზავნა სხვა პატრიოტები არალეგალურად საქართველოში, მაშინ როცა მე ამისათვის დიდი ხანია ვიბრძოდი და ის მპირდებოდა კიდევაც გაგზავნას. იარაღი ვიყიდე მეთევზეთა უბანში, დაახლოებით 6 კვირის წინ. ნ. რამიშვილს ველოდებოდი ნახევარი საათის განმავლობაში. მან იცოდა, რომ ვეძებდი. მხოლოდ მისმა ქცევამ მაიძულა შემესრულებია ეს აქტი“.

პ. ჭანუყვაძის შემდეგი დაკითხვა მოხდა 17 დეკემბერს. მის ინტერესებს უკვე იცავდა ანრი ტორეზი, საფრანგეთის კომპარტიის მაშინდელი ლიდერის – მორის ტორეზის ძმა. აღნიშნულ დაკითხვას ტორეზი ვერ დაესწრო. მას ცვლიდა ვინმე ჟოლი. დაკითხვა დაიწყო პ. ჭანუყვაძის ბიოგრაფიული დეტალების დაზუსტებით, რის შედეგადაც გაირკვა შემდეგი:

საქართველო მას დაუტოვებია 1924 წლის აგვისტოს წარუმატებელი აჯანყების შემდეგ, 1924 წლის ნოემბერში, და გადასულა თურქეთში, იქიდან კი – საფრანგეთში, კერძოდ, ქალაქ მარსელში. მარსელიდან, საქართველოს ელჩის ხელშეწყობით, პ. ჭანუყვაძე 1925 წლის იანვარში გაგზავნილი ყოფილა სამუშაოდ ქ. ოდენკურში, საავტომობილო ქარხანა „პეჟოში“.

1926 წლის აგვისტოში პ. ჭანუყვაძე გადასულა ქალაქ ბელანკურში, დასახლებულა სენტკლუს ქუჩაზე და მუშაობა დაუწყია საავტომობილო ქარხანა „რენოში“, საიდანაც მალევე წასულა. შემდგომ პ. ჭანუყვაძეს მუშაობა დაუწყია მონპარნასის სადგურზე, სადაც უმსახურია 1927 წლის თებერვლამდე. ამის მერე პ. ჭანუყვაძეს უმუშავია სხვადასხვა ადგილებში. შრომით მოწყობაში მისთვის დახმარება აღმოუჩენია საფრანგეთის არმიის თადარიგის პოლკოვნიკ კოკეს, რომელსაც ჰყავდა ქართველი მეუღლე. ამ უკანასკნელის დახმარებით, ის მოწყობილა ერთ-ერთ მაღაზიაში გარსონად, სადაც დარჩენილა 7 თვის განმავლობაში.

შემდგომ პ. ჭანუყვაძეს 1928 წლის ნოემბრამდე უმუშავია სადგურ დე ლა შაპელში. ამის შემდეგ დაბრუნებულა „რენოს“ ქარხანაში, სადაც დარჩენილა 1929 წლის ივნისამდე. მოგვიანებით პ. ჭანუყვაძეს ბელანკურში დაუწყია მუშაობა კონსერვების ყუთების ფაბრიკაში.

1929 წლის 18 დეკემბერს პ. ჭანუყვაძე, ის ამ პერიოდისათვის უმუშევარი, დაბრუნებულა ოდენკურში. სამსახური მაინც ვერ უშოვია.

პ. ჭანუყვაძე ოდენკურში კიდევ ერთ თვეს დარჩენილა სამუშაოს საშოვნელად, მაგრამ – უშედეგოდ. 1930 წლის იანვარში ის კვლავ პარიზში დაბრუნებულა. უმუშევრობის გამო დანაზოგი თანხა თანდათან შემოჰხარჯვია.

პ. ჭანუყვაძე 1930 წლის ივნისში მუშაობას იწყებს მონპარნასის სადგურში, თუმცა თვენახევრის შემდეგ კვლავ უმუშევრად დარჩენილა. 1930 წლის 26 აგვისტოს პ. ჭანუყვაძეს ბინა უქირავებია მულენ დე ბიორის ქ. №20-ში, სადაც ცხოვრობდა დანაშაულის ჩადენამდე. ამ პერიოდისათვის პ. ჭანუყვაძეს უმუშავია დე ლა შაპელის სადგურში.

პ. ჭანუყვაძის მორიგი დაკითხვა შედგა 26 დეკემბერს.

დასმულ შეკითხვაზე პ. ჭანუყვაძემ უპასუხა, რომ ის საფრანგეთში ჩასვლიდან ცხრა თვის განმავლობაში იყო საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წევრი, რომლის გამოჩენილი მოღვაწეც, მისივე აზრით, ყოფილა ნ. რამიშვილი. შემდეგ მას მიუტოვებია ეს პარტია.

დაკითხვის პროცესში პ. ჭანუყვაძემ გამოხატა თავისი დამოკიდებულება ემიგრაციაში არსებული ქართული პოლიტიკური პარტიების მიმართაც:

„...1926 წელს გამიჩნდა სიმპატიები ეროვნულ-დემოკრატიული და განსაკუთრებით ბოლშევიკების პარტიების მიმართ. მე ოფიციალურად არ შევსულვარ ეროვნულ-დემოკრატიულ პარტიაში, მაგრამ ვკითხულობდი მათ პუბლიკაციებს. ამ პარტიას გააჩნია ცენტრი და ბიურო, მაგრამ მე არ ვიცი მათი ადგილ-სამყოფელი. გარეგნულად ვიცნობდი ამ პარტიის ბევრ წევრს, მაგრამ არ ვიცნობდი არცერთს პირადად. არასდროს დავსწრებივარ ამ პარტიის კრებებს, თუმცა ამისათვის დროც არ მქონდა“.

ერთ-ერთი დაკითხვის ოქმის თანახმად, პ. ჭანუყვაძე 1929 წლის 18 დეკემბერს დაბრუნებულა ოდენკურში, „პეჟოს“ ქარხანაში, რათა მოწყობილიყო სამუშაოდ, მაგრამ, ქართველ ემიგრანტთა ასოციაციის პრეზიდენტის ბაქრაძის ჩარევით, ის იმავე დღეს გაუთავისუფლებიათ სამუშაოდან. ბაქრაძეს გათავისუფლების მიზეზად დაუსახელებია ემიგრანტი შარაბიძე, რომელსაც ჭანუყვაძე პირად იდეურ მტრად მიიჩნევდა ჯერ კიდევ საქართველოში ყოფნისას.

სამსახურიდან დათხოვნის მიუხედავად, ჭანუყვაძეს ოდენკური არ დაუტოვებია. ამის შემდეგ ამ უკანასკნელის ირგვლივ სიტუაცია იმდენად გართულებულა, რომ, ქართული სათვისტომოს თხოვნით, პრობლემის მოსაგვარებლად ოდენკურში 1930 წლის 20 იანვარს ნ. რამიშვილი ჩასულა. იმავე დღეს ჩატარებულა ქართული სათვისტომოს შეკრება ნ. რამიშვილის უშუალო მონაწილეობით, რომელზეც 20 ხმით 6-ის წინააღმდეგ გადაწყვეტილა ჭანუყვაძის გამგზავრება ოდენკურიდან, რის თაობაზეც მეორე დღეს ამ უკანასკნელისათვის უცნობებია თვით ნ. რამიშვილს.

„გამგზავრების წინ მე ვთხოვე რამიშვილს, დავებრუნებიე საქართველოში, ვინაიდან არ მქონდა მუშაობის საშუალება. ბუნებრივი იქნებოდა, რომ იგი დამხმარებოდა საქართველოში დაბრუნებაზე. რამიშვილი დამპირდა, რომ შემისრულებდა თხოვნას. მან მითხრა, რომ მიმემართა მისი ნათესავისთვის – შალვა ბერიშვილისთვის, რომელიც ცხოვრობდა ბილანკურში სენტ-კლუს ქ. №23-ში. ვფიქრობდი, რომ მასთან მომელაპარაკებია ჩემი რეპატრიაციის პროცესთან დაკავშირებით.

წავედი შ. ბერიშვილის სანახავად და მას ვკითხე მისი ბიძის – ნ. რამიშვილის მისამართი. მიპასუხა, რომ ეს მისთვის სირთულეს არ წარმოადგენდა, იგი დაკავებული იყო რეპატრიაციის გენერალური გეგმით და მითხრა, რომ მომაწვდიდა ცნობას რამდენიმე დღეში. მე გავაფრთხილე ნ. რამიშვილი, რომ ცოტა დაეჩქარებია პროცესი, ვინაიდან 1 აპრილის შემდეგ ვეღარ დავბრუნდებოდი საქართველოში.

20 დღის შემდეგ დავბრუნდი შ. ბერიშვილთან, მაგრამ მისგან ვერანაირი ინფორმაცია ვერ მივიღე. იქიდან დაბრუნებულმა, 1930 წლის 1 აპრილს, გავიგე, რომ შ. ბერიშვილი ჩავიდა საქართველოში ჩვენს ორ თანაპატრიოტთან ერთად.

აღმოვჩნდი რა მოტყუებული უკვე დიდი ხნის განმავლობაში და დავრჩი რა უსახსროდ და უმუშევარი, მისიისაგან და მთავრობისაგან მოვითხოვე მიყენებული ზარალის ანაზღაურება ოდენკურიდან ჩემი გამოგდების გამო. ამასთან დაკავშირებით, მე არ მიმიღია არანაირი პასუხი. მოვითხოვე, დაებრუნებიათ ჩემთვის ყველა ჩემი შეკითხვა და საჩივარი, რომლებსაც ვაგზავნიდი მისიაში და მთავრობაში საფრანგეთში ჩემი ყოფნის მთელი პერიოდის განმავლობაში. ყველა ეს დოკუმენტი დამიბრუნდა და მხოლოდ ამ მომენტიდან დაწყებული მე გამიჩნდა ნ. რამიშვილისათვის სამაგიეროს გადახდის სურვილი.“

1931 წლის 5 იანვარს დაიკითხა ნიკოლოზ (კოლია) შარაბიძე.

კ. შარაბიძე იყო 1924 წლის აგვისტოს აჯანყების ერთ-ერთი ორგანიზატორი და ხელმძღვანელი ოზურგეთის რაიონში. სწორედ ამ დროს გაუცვნია მას პარმენ ჭანუყვაძე, რომლისთვისაც შეუთავაზებია ამბოხებაში მონაწილეობა. თანხმობის მიღების შემდეგ, ჭანუყვაძე რომელიღაც სოფელში დავალებითაც გაუგზავნიათ, მაგრამ „ჩემს მიერ საგანგებო მისიით ერთ-ერთ სოფელში გაგზავნილი ჭანუყვაძე გაქრა და მას საქართველოში შევხვდი მხოლოდ ჩვენი მოძრაობის დამარცხების შემდეგ.

მე გამოვთქვი საყვედური მის მიმართ და ჩვენ ამით დავშორდით. მე გავემგზავრე საფრანგეთში და გარკვეული პერიოდის შემდეგ მას კვლავ შევხვდი ქ. მარსელში. სხვა მრავალ ქართველთან ერთად ჩვენ ჩავედით ოდენკურში სამუშაოს საძებრად. ორივენი მიგვიღეს ოდენკურში „პეჟოს“ ქარხანაში. მაგრამ, მისი მძიმე ხასიათის და სამშობლოს დატოვებით გამოწვეული ნოსტალგიის გამო, ჭანუყვაძესთან ცხოვრება იყო საკმაოდ რთული და ხშირად ქონდა ადგილი კამათს მასსა და თანამემამულეთა შორის.

ოდენკურში ჭანუყვაძის ქცევა ეწინააღმდეგებოდა ქართველთა მიერ დაწესებული ქცევის ნორმებს და ამიტომ მას შეთავაზეს დაეტოვებია ოდენკური. ეს იყო 1925 წელს, მაგრამ ჭანუყვაძემ, რომელიც მუშაობდა პეჟოში 1925 წლის იანვრიდან, არ მოინდომა წასვლა, მაგრამ იყო რა იგნორირებული თავისი მეგობრების მიერ, 1926 წელს ის მაინც გაემგზავრა ოდენკურიდან, ანუ მუშაობის დაწყებიდან წელიწადნახევრის შემდეგ“ – აღნიშნა ნ. შარაბიძემ.

კ. შარაბიძის განმარტებით, 1929 წლის ოქტომბერსა თუ დეკემბერში, პ. ჭანუყვაძე დაბრუნებულა ოდენკურში და დაუწყია მუშაობა „პეჟოს“ ქარხანაში. საქართველოს ასოციაციას პ. ჭანუყვაძისათვის განუცხადებია, რომ, ვინაიდან ის არ ემორჩილებოდა წესდების მოთხოვნებს, უმჯობესი იქნებოდა, თუკი დატოვებდა ოდენკურს.

„ჭანუყვაძის მუშაობის ერთი დღის შემდეგ, ბატონი ბაქრაძე მობრძანდა ქარხანაში, რათა დაესაქმებია ქართული კოლონიის სხვა წევრები. ამავდროულად, ბატონმა ბაქრაძემ გამოხატა თავისი მოსაზრება ჭანუყვაძის მძიმე ხასიათის გამო და ამის შემდეგ ჭანუყვაძე დაუყონებლივ იქნა განთავისუფლებული სამუშაოდან“, – დასძინა ნ. შარაბიძემ.

1931 წლის 6 იანვარს დაიკითხა ემიგრანტი ვლადიმერ ბაქრაძე. მან აღნიშნა:

„ჩემს ჩამოსვლამდე ერთი დღით ადრე, ქართველთა წრემ ერთმნიშვნელოვნად ხმა მიცა ჭანუყვაძის გარიცხვას, ვინაიდან მას ქონდა მძიმე ხასიათი და ემტერებოდა შარაბიძეს, რომელსაც იცნობდა ჯერ კიდევ საქართველოდან, აქ კი იყო მისი თანამშრომელი-კომპანიონი. შარაბიძესვე დაევალა გადაეცა ჭანუყვაძისთვის ქართველთა გადაწყვეტილება, მაგრამ მან ამის გაკეთება არ ისურვა“.

ვ. ბაქრაძის აზრით, ნ. შარაბიძე, როგორც რუსული და ქართული არმიების სამხედრო ოფიცერი, საკმაოდ დაფასებული და თანამემამულეთა შორის ავტორიტეტული პიროვნება ყოფილა. იმის გამო, რომ მას პ. ჭანუყვაძე ემუქრებოდა, ნ. შარაბიძის პარიზელ მეგობრებს ურჩევიათ მისთვის, დაეტოვებინა საფრანგეთის დედაქალაქი და სამუშაოდ გადასულიყო ქ. სოშოში. 1929 წლის დეკემბერში ჭანუყვაძე დაბრუნებულა ოდენკურში.

„მისმა დაბრუნებამ გამოიწვია აღშფოთება თანამემამულეთა შორის. როგორც კი გავიგე ამბავი მისი ჩამოსვლის თაობაზე, მივიწვიე იგი ასოციაციის შტაბბინაში, რათა კიდევ ერთხელ მიმეხვედრებია, რომ მის ყოფნას ოდენკურში შეიძლება უსიამოვნებები მოყოლოდა და ამიტომ კარგი იქნებოდა დაეტოვებია ოდენკური,“ – აღნიშნა ვ. ბაქრაძემ.

ვ. ბაქრაძის ამ წინადადებას პ. ჭანუყვაძე დათანხმებია, თუმცა იმ პირობით, რომ ბაქრაძე მას სამუშაოს მოუძებნიდა პარიზში. ბაქრაძეს აღნიშნულის თაობაზე იმავე დღეს მიუმართავს ქართველთა

წარმომადგენლობისათვის პარიზში, საიდანაც უმალვე უპასუხიათ, რომ პ. ჭანუყვაძეს დაასაქმებდნენ, როგორც კი პარიზში ჩავიდოდა. ამ გადაწყვეტილების თაობაზე ვ. ბაქრაძეს უცნობებია ჭანუყვაძისათვის, მაგრამ ამ უკანასკნელს გამგზავრებაზე უარი უთქვამს. სამაგიეროდ, ქართული სათვისტომოს გვერდის ავლით, ის მაინც გაფორმებულა სამუშაოზე „პეჟოს“ ქარხანაში.

მეორე დღეს შემდგარა შეხვედრა ქარხნის ხელმძღვანელობასა და ვ. ბაქრაძეს შორის. არსებული წესის თანახმად, ვინაიდან სათვისტომო ვალდებული იყო საფრანგეთის ხელისუფლების წინაშე თითოეული ემიგრანტის ქცევაზე, ქარხნის ხელმძღვანელობას უკითხავს ბაქრაძისთვის, იღებდა თუ არა პასუხისმგებლობას ჭანუყვაძის საქმიანობაზე, რაზეც ვ. ბაქრაძეს უარით უპასუხია.

მეორე დღეს პ. ჭანუყვაძე სამსახურიდან გაუთავისუფლებიათ. პ. ჭანუყვაძეს ამის შემდეგ ოდენკური მაინც არ დაუტოვებია. ბაქრაძე დაინტერესებულა, თუ რა გეგმები ჰქონდა მას. ამ უკანასკნელს უპასუხია, რომ დატოვებდა ოდენკურს იმ პირობით, თუკი ასოციაცია აუნაზღაურებდა მგზავრობის საფასურს და ყოველდღიურ ხარჯებს. ბაქრაძის განმარტებით, ჭანუყვაძისათვის ქართულ სათვისტომოს, მართლაც, გამოუყვია 500 ფრანკი. „მინისტრი რამიშვილი ჩამოვიდა ოდენკურში, რათა მოენახულებია ქართველი თანამემამულენი, მაგრამ მისი ჩამოსვლისათვის ჭანუყვაძე უკვე დათხოვნილი იყო ქარხნიდან,“ – აღნიშნა ბოლოს ბაქრაძემ.

1931 წლის 8 იანვარს დაიკითხა მკვლელობის ერთ-ერთი თვითმხილველი ემილ ლეჟიონი, რომელმაც დაადასტურა პ. ჭანუყვაძესთან ორთაბრძოლის პროცესში ს. მენაღარიშვილის მიმართულებით რამდენიმე გასროლის ფაქტი.

იმავე დღეს დაიკითხა მოწმე მათე ბოლქვაძე.

მისი ჩვენების თანახმად, ის 1930 წლის 7 დეკემბერს, 14.45 საათისათვის გობელენების ქუჩით მიემართებოდა ქართველთა შეკრებაზე, როდესაც გაუგონია რევოლვერიდან ორი თუ სამი გასროლის ხმა, მოუხედავს და დაუნახავს ძირს დავარდნილი ადამიანი, რომელსაც უკვე ბევრი სისხლი ჰქონდა დაკარგული. მეორე თანამემამულეს, ბოლქვაძის ჩვენებითვე, მაგრად ეჭირა კაცი, რომელსაც გასროლა მოუხდენია.

1931 წლის 8 იანვარს დაიკითხა მოწმე მიხეილ კედია, რომელიც ცხოვრობდა იტალიის მოედანზე, ბინა №18-ში. მიხ. კედიამ აღნიშნა, რომ 1930 წლის 7 დეკემბერს დანაშაულის ადგილზე არ იმყოფებოდა, თუმცა ერთ-ერთი თანამემამულის შეტყობინების შემდეგ, მისულა პოლიციაში და შეუსრულებია თარჯიმნის მოვალეობა.

მიხ. კედიამ შემდეგი განმარტება გააკეთა: „მე ვიცნობდი ნ. რამიშვილს 13 წლის განმავლობაში, როგორც საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრს. იგი დამხობილი იყო საბჭოელთა მიერ 1921 წელს რუსეთის აგრესიის შემდეგ. 1918 წლის 26 მაისს საქართველომ გამოაცხადა თავისი დამოუკიდებლობა და ბატონი რამიშვილი გახდა ამ მთავრობის საბჭოს პირველი თავმჯდომარე. მაგრამ 1921 წელს საბჭოელებმა ისევ მოახდინეს საქართველოს ოკუპაცია და მთელმა მთავრობამ, ბატონ რამიშვილის ჩათვლით, დატოვა საქართველო, რათა არ ყოფილიყვნენ დასჯილნი ბოლშევიკების მიერ“.

შემდეგ მიხ. კედიამ გამოთქვა მოსაზრება პ. ჭანუყვაძესთან და ნ. რამიშვილთან დაკავშირებით: „მე არ ვიცნობდი ჭანუყვაძეს. მე არ ვიცი, თუ რომელ პოლიტიკურ პარტიას მიეკუთვნებოდა იგი. მე არ ვიცი ზუსტად – არის, თუ არა ჭანუყვაძე საბჭოეთის აგენტი. ნოე რამიშვილი იყო ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფიგურა მათ შორის, ვინც იმყოფებოდა პარიზში, ამიტომ არ არის გასაკვირი, რომ მისი აქტიურობა არ გამოეპარა საბჭოეთს, რომელიც მას უთვალთვალებდა. მისმა მკვლელობამ მე არ გამაკვირვა და მე ვთვლი, რომ იმ დროისათვის ეს იყო ბოლშევიკების შურისძიება“.

იმავე დღეს მოხდა მიხ. კედიასა და პ. ჭანუყვაძის დაპირისპირება. ამ უკანასკნელმა აღნიშნა, რომ წარმოდგენილ მოწმეს არ იცნობდა.

1931 წლის 13 იანვარს გამომძიებელს წერილობით მიმართა ნ. რამიშვილის ქვრივმა მარიამ რამიშვილმა. მასში, კერძოდ, ნათქვამი იყო:

„თქვენ, ამა წლის 8 რიცხვში, ხუთშაბათს, კეთილ ინებეთ და შემახსენეთ იმ განმარტებების თაობაზე, რომლებიც მე გავაკეთე პოლიციის კომისრის წინაშე, ჩემი მეუღლის მკვლელობიდან მეორე დღეს.

აღნიშნული განმარტებები ეხებოდა ბრალდებულის მხრიდან სახალხოდ ერთ-ერთი შეკრების დროს გაკეთებულ მუქარას მის მო-

მავალ მსხვერპლთან დაკავშირებით. ინფორმაცია მე მომაწოდეს, როგორც მე ადრე განვაცხადე, მეგობრებმა, რომლებიც მოვიდნენ მკვლელობის დღეს, რათა გამოეთქვათ ჩემთვის სამძიმარი.

შემოწმების შედეგად გაირკვა, რომ ისინი არ შეესაბამებოდნენ სიმართლეს და ჭეშმარიტების დადგენის სურვილი მავალდებულებს განგიცხადოთ ამის შესახებ დროულად.

იმ პერიოდში, როდესაც მე მომეწოდა ზემოაღნიშნული ინფორმაცია, ვიმყოფებოდი ღრმა მწუხარების ვითარებაში და ფაქტიურად არ მქონდა დრო მათ გადასამოწმებლად, რის გამოც დავუშვი შეცდომები, რასაც გულწრფელად ვაღიარებ".

ზემოაღნიშნულთან დაკავშირებით, სავარაუდოდ, ამ შემთხვევაში საქმე შემდგომში მდგომარეობდა: ნ. რამიშვილის გარდაცვალების დღეს მის მეუღლესთან სამძიმრის სათქმელად იმყოფებოდნენ ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის წარმომადგენლები, დამოუკიდებელი საქართველოს ყოფილი შინაგან საქმეთა მინისტრის მეგობრები, რომელთაც საუბრისას დამწუხრებულ ქვრივს აუწყეს, რომ მკვლელობაში ბრალდებულ პ. ჭანუყვაძეს თითქოს ერთ-ერთ შეკრებაზე სახალხოდ გამოუთქვამს ნ. რამიშვილის მოკვლის სურვილი. სწორედ ეს უცნობებია ქ-ნ მ. რამიშვილს გამოძიების პირველსავე დღეებში პარიზის პოლიციისათვის, თუმცა უცნობია, თუ რამ ან ვინ აიძულა საწინააღმდეგო განცხადების გაკეთება.

როგორც წინასწარი, ასევე სასამართლო გამოძიების პროცესში ერთ-ერთ მთავარ მოწმედ ფიგურირებდა ქართველი ემიგრანტი დომენტი ქერქაძე რომელიც განტევების ვაცად იქცა როგორც პ. ჭანუყვაძის მხარდამჭერთა, ისე მოწინააღმდეგე ქართველ ემიგრანტთა დაჯგუფებების ხელში. ამაში უფრო ღრმად დავრწმუნდებით, როდესაც მოწმე დომენტი ქერქაძის (25 წლის, დაბალი კვალიფიკაციის დამხმარე მუშა, მცხოვრები პერსელვალის ქ. №6-ში) დაკითხვის ოქმს და ემიგრანტთა დამოუკიდებელი გამოძიების მიერ დაფიქსირებულ რამდენიმე ურთიერთგამომრიცხავ ჩანაწერს გავეცნობით, თუმცა სასამართლომ საბოლოოდ მისი მოსაზრებები სარწმუნოდ არ მიიჩნია და არ გაიზიარა.

დ. ქერქაძემ განაცხადა:

„1930 წლის დასაწყისში, მე, ორთვენახევრის განმავლობაში, ვცხოვრობდი ერთ ჭერქვეშ ჭანუყვაძესთან ერთად. ჩვენ ვქირაობ-

დით ოთახს სასტუმრო „პაკსში“, სანტ-კლუს ქ. №37-ში და ნაციონალურ მოედანზე ბელანკურში.

მე ის შევიკედლე, ვინაიდან იყო უსახსროდ. ჩვენ ყოველთვის გვქონდა კონტაქტები ქართველ თანამემამულეებთან და რუსებთან, რომლებიც ცხოვრობდნენ პარიზში. ერთხელ ჭანუყვაძემ ჩაიცვა ჩემი ლაბადა და როდესაც მან მე ის დამიბრუნა, მის ერთ-ერთ ჯიბეში აღმოვაჩინე პარიზში საბჭოთა რუსეთის საელჩოს, რომელიც მდებარეობს გრენელის ქ. №79-ში, მოსაწვევი წერილი. აღნიშნულ წერილზე მინიშნებული იყო: „მობრძანდით აქ“. მან მე ეს წერილი მომთხოვა ორი დღის შემდეგ და მე დავუბრუნე. მაშინ ჭანუყვაძემ აიღო „პარაბელუმის“ სისტემის რევოლვერი და მკითხა „წამოხვალ შენ ჩემთან ერთად?“. მე შემეშინდა და გავყევი მას.

ჩვენ ერთად მივედით საბჭოთა საკონსულოში. ვიღაცამ იკითხა ჩემი გვარი, წლოვანება და სხვადასხვა განმარტებები, მათ შორის რამდენი ხნის განმავლობაში ვიმყოფებოდი საფრანგეთში და ა.შ. მე მკითხეს – მინდოდა თუ არა დაბრუნება საქართველოში, რაზეც გავეცი დადებითი პასუხი. ჭანუყვაძემ, რომელიც ჩემთან ერთად იმყოფებოდა, მითხრა: „15 დღის ან 3 კვირის შემდეგ ჩვენ გავემგზავრებით საქართველოში!“ მე ამის შემდეგ მას აღარ შევხვედრივარ, გარდა 1930 წლის 6 დეკემბრისა, როდესაც მას შევხვდი შემთხვევით, დაახლოებით 22.30 საათზე სოვაჟეოს ქუჩაზე. მან მკითხა, ვიცოდი თუ არა, სად ცხოვრობდა ნ. რამიშვილი. ვუპასუხე, რომ ამის თაობაზე არაფერი ვიცოდი და ჩვენ ერთმანეთს დავცილდით“.

იმავე დღეს მოხდა დ. ქერქაძისა და პ. ჭანუყვაძის დაპირის-პირება. გაეცნო რა დ. ქერქაძის ჩვენებას, პ. ჭანუყვაძემ აღნიშნა: „ყველაფერი, რაც კი თქვა მოწმემ, ტყუილია. მართალია მხოლოდ ის, რომ 4 თუ 5 თვის განმავლობაში ვცხოვრობდი მასთან ერთად, დანარჩენი ტყუილია. მის ტყუილზე მოწმობს ის, რომ მას ეშინია და არ ისურვა ჩემი თანდასწრებით მიეცა ჩვენება. ამასთან ერთად ის ბანდიტია, რომელმაც გაძარცვა საფოსტო განყოფილება თბილისში“.

დ. ქერქაძემ, თავის მხრივ, განაცხადა, რომ პ. ჭანუყვაძე ცრუობდა.

1931 წლის 24 და 27 თებერვალს დაიკითხნენ მოწმეები ბენუა მოსიენი, მკვლელობის თვითმხილველი და ლუი ბაინი – პოლიციელი.

1931 წლის 18 მარტს დაიკითხა 50 წლის მარიუს კონში, რომელმაც განაცხადა:

„მე ვცხოვრობ ქალბატონ რამიშვილის თითქმის მოპირდაპირე მხარეს. მისი მეუღლის გარდაცვალებიდან რამდენიმე დღით ადრე, დღის მეორე ნახევარში, შორიახლოს შევნიშნე უცხოელი, რომელიც ჩვენი ვილის მახლობლად მიმოდიოდა.

დანაშაულის მოხდენიდან მეორე დღეს მომეჩვენა, რომ გაზეთებში გამოქვეყნებული მკვლელის პორტრეტში შევიცანი ზემოაღნიშნული პიროვნება“.

იმავე დღეს მოხდა მარიუს კონშის დაპირისპირება პ. ჭანუყვაძესთან. პ. ჭანუყვაძემ დაპირისპირებისას აღნიშნა, რომ არასდროს ყოფილა ფონტენეი ო როზიზე და საერთოდაც არ იცოდა მისი ადგილსამყოფელი. კონშმა კი განაცხადა: „მე არ შემიძლია ამოვიცნო წარმოდგენილ პიროვნებაში ის, ვინც ვიხილე ჩვენს კვარტალში. პიროვნება, რომელიც მე შევნიშნე, როგორც მე მომეჩვენა, იყო უფრო ღია ფერის სახის. მე ეს ადამიანი ვერ ამოვიცანი“.

1931 წლის 18 მარტს იკითხება მოწმე ჟანა ხუბერტი, კონშის მეუღლე. მან თქვა:

„ჩემი ძაღლის ყეფამ მაიძულა შემემჩნია ადამიანი, რომელიც, როგორც მომეჩვენა, იყო უცხოელი. იგი კვარტალში აქეთ-იქით მიმოდიოდა. მომეჩვენა, რომ ამ ადამიანში ამოვიცანი რამიშვილის მკვლელი, რომლის ფოტოსურათებიც ქვეყნდებოდა გაზეთებში. ნათქვამს დავამატებ იმასაც, რომ მკვლელობიდან ერთი კვირის განმავლობაში ეს ადამიანი ჩვენს კვარტალში ორჯერ ვნახე“.

1931 წლის 9 აპრილს, საგამოძიებო ჯგუფის მუშაობის დასრულებასთან დაკავშირებით, ქ. პარიზში ჟანდარმერიის ქვეგანყოფილების უფროსმა ვუინომ ზემდგომი ინსტანციისათვის წარსადგენად მოამზადა პატაკი – დასკვნა პ. ჭანუყვაძის პიროვნებასთან დაკავშირებით. აღნიშნულ დოკუმენტში დეტალურად არის ასახული პ. ჭანუყვაძის ცხოვრება და საქმიანობა საფრანგეთში, მისი შემოსავლები და მონაცემები სამსახურისა და საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით. მასში ასევე მინიშნებულია, რომ ის საფრანგეთის სპეცსამსახურისათვის, როგორც პოლიტიკური ორგანიზაციის წევრი, ცნობილი არ იყო და მას საფრანგეთში ყოფნის პერიოდში ამ თვალსაზრისით თავისი პიროვნებისადმი ყურადღება არაფრით მიუქცევია.

ამით დასრულდა წინასწარი გამოძიება.

მკვლელი

ნ. რამიშვილის მკვლელობის პირველივე წუთებიდან ცხადი გახდა, რომ ამ სისაძაგლის ავტორი ქართველი ემიგრანტი პარმენ ჭანუყვაძე იყო, რაც აღიარა კიდეც პარიზის პოლიციის წინაშე. გამომძიებლისათვის მიცემული ჩვენების თანახმად, ის დაბადებული ყოფილა 1895 წლის 14 ივლისს ოზურგეთში მშობლების – იოსებისა და ლუიზას ოჯახში. პ. ჭანუყვაძეს ჰყოლია სამი ძმა – გრიშა, პახუმი და ბესარიონი, აგრეთვე დები – მარო, თამარი და ნინა.

1914 წელს პ. ჭანუყვაძე გაუწვევიათ მეფის რუსეთის არმიაში. 1917 წელს, უკვე ა. კერენსკის მთავრობის პერიოდში, მისთვის მიუნიჭებიათ ლეიტენანტის წოდება. საქართველოს დამოუკიდებლობის დღიდან უმსახურია საქართველოს სახალხო გვარდიაში საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ მონაწილეობა მიუღია ბოლშევიკების წინააღმდეგ წარმოებულ პარტიზანულ ბრძოლებში და 1924 წლის აგვისტოს აჯანყებაში. წარუმატებლობის შემდეგ, ამავე წლის ნოემბერში საქართველოდან თურქეთში გადასულა, იქიდან კი საფრანეთში მოხვედრილა.

როგორც წინასწარი, ისე სასამართლო გამოძიების მიმდინარეობისას პ. ჭანუყვაძემ დაასახელა ნ. რამიშვილის მკვლელობის რამდენიმე მოტივი. თუმცა ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის წარმომადგენლებს, უპირველეს ყოვლისა სოციალ-დემოკრატებს, იმთავითვე გაუჩნდათ ეჭვი, რომ მკვლელობა ბოლშევიკების წაქეზებით იყო მომხდარი, რისი საფუძველიც, მათი აზრით, რეალურად არსებობდა, თავად პ. ჭანუყვაძე კი საბჭოთა სპეცსამსახურების ხელში ბრმა ინსტრუმენტი იყო. აღნიშნული მოსაზრება დაფიქსირდა დევნილი მთავრობის მიერ წარმოებული დამოუკიდებელი გამოძიების პროცესში.[12]

1. შალიკო კალანდაძე წერილობით მიმართავს ძმას (8.02.31):

„...ამ ჭანუყვაძემ დამიწყო ლაპარაკი საქართველოს შესახებ და მახსოვს კარგად მისი ლაპარაკი, რომ *ჩვენ ყველა უნდა „გავკომუნისტებულიყავით"* და ამ ჯოჯოხეთისაკენ არ წამოვსულიყავით, რომ კომუნისტების წინააღმდეგ ბრძოლა უნიადაგოა და, როგორც მისი სიტყვებიდან სჩანდა, დანაშაულიცაა – „მოვტყუვდით და რაღა საჭიროაო". ამის შესახებ მე ოდენკურში ველაპარაკე ამხანაგებს, მაგრამ ამაზე არავის ყურადღება არ მიუქცევია.

გარდა ამისა, მნიშვნელოვანია სხვა მომენტი. ოდენკურში არ იქნა მიღებული ჭანუყვაძე, როგორც საშიში ელემენტი კოლონიისათვის. ბიუროს წინ იდგა და ვიღაცეებს გამოემშვიდობა. მე ამ დროს ქარხნიდან გამოვედი. მან მათ გააყოლა თვალები, მუშტები დაჭიმა და ჩაილაპარაკა: „დედას გიტირებთ, *ჩეკისტი გავხდები და მაგას არ შეგარჩენთო*“. მე ამისათვის სრულიად არ მიმიქცევია ყურადღება. გაბრაზებული კაცის შემთხვევით წამოსროლილ სიტყვებად მივიჩნიე. შემდეგ კი – ასეთი უსაშინლესი ამბავი“.

2. არჩილ გედევანიშვილი(ქ. პარიზი, 18 დეკემბერი, 1930 წელი):

„...დადიოდა ყოველთვის ჩაფიქრებული და ემდუროდა ბედს. ხშირად გამოთქვამდა სურვილს საქართველოში დაბრუნების შესახებ. ვიცი, რომ ეძებდა წყაროებს საქართველოში დაბრუნებაზე. ეს მას გამოუთქვამს ყველას წინაშე და აგრეთვე ჩემთანაც“.

3. ფილიპე შარაძე:

„1929 წლის მაისის დამლევს, თუ ივნისის დამდეგი იქნებოდა, საღამო ხანი იყო, მას შევხვდი „გეტეს“ ქუჩაზე. რამოდენიმე ქართველი იდგა მასთან და მუსაიფობდნენ. ვკითხე, თუ რას შვრება, მუშაობს თუ არა. ის მობრუნდა, ხელი გამომდო და მთხოვა გამევლო მასთან, რადგან ცოტა რამ საქმე მაქვსო. პირველად შემაქო და შემდეგ მითხრა, საქართველოში მივდივარ, ვიზა და ფული მივიღე და შეიძლება რამეს დამაბარებ სახლშიო, თან მთხოვა ერთი კოსტუმი მეყიდინებია და ბოლტებიანი ტრიკოს შალვარი. არ მომეწონა ეს და მაშინვე ვუთხარი, რომ იცი ბოლშევიკები შენ ასე ადვილად არ შეგირიგებენ. ისინი უთუოდ ჩეკისტობას მოგთხოვენ და ხომ იცი შენ იძულებული იქნები ის ხალხი, რომლებიც ჩვენ გვინახავდა და ჩვენთვის თავს სწირავდა, უნდა დააპატიმრონ და შეავიწროვონ მეთქი. არა, ასე არ არის საქმე – მიპასუხა. მამაჩემი კარგად იცნობს ფილიპე მახარაძეს და ის დამიდგება თავდებად. მე იმან უნდა გამიშვას, ვინც ჩემი პატრონია. თუ არალეგარულად არ გამიშვეს, მაშინ ვინმეს მოვკლავ უთუოდო. ამ დროიდან ის თითქმის სულ უმუშევრად ცხოვრობდა“.

4. ავთანდილ ურუშაძე(1930 წლის 15 დეკემბერი):

„შარშან, ე.ი. 1929 წლის დეკემბერში ჭანუყვაძე ჩამოვიდა ოდენკურში. ის არ მოდის საზოგადოებასთან ისთე ჩერდება კაფეში, ქირაობს ოთახს და ამბობს, რომ ჩამოვედი სამუშაოდ. აქ არის შა-

რაბიძე. ის ეწყობა ქარხანაში, მაგრამ იქნა დათხოვნილი ქარხნის დირექტორის მიერ. ჭანუყვაძე მიდის და კოლონიის თავმჯდომარეს ბაქრაძეს უთხრა, რომ შენ გამომაგდეო, ემუქრება კოლონიის გამგეობის თავმჯდომარეს. ამხანაგებმა მე პირადად დამავალეს – მიდი, მოელაპარაკე ჭანუყვაძეს, რომ წავიდეს აქედანო. მე წავედი, მოველაპარაკე და დაიწყო მუქრობა.

ის წამოვიდა პარიზში და რამოდენიმე დღის შემდეგ ისევ დაბრუნდა უკან. რა საქმეზედ – არ ვიცი. მოდის ახლა და მიბარებს. მივედი და მითხრა: მე ოდეკურში ჩამოსვლა ფული დამიჯდა, მომეცით ეს თანხა. ის ასახელებდა დაახლოებით 800 ფრანკს. იყო ჩემი პასუხი: „არავითარ შემთხვევაში ერთი ფრანკის გამღებიც არა ვართ...“ ეს იყო დაახლოებით იანვრის პირველ რიცხვებში.

ამ დღეებში ჩვენთან ჩამოდის ბატონი ნოე რამიშვილი. ის ეცნობა ამ მდგომარეობას და მეუბნება, რომ მომიყვანეთ, მე მოველაპარაკები, შეიძლება დავაჯერო რამე. ნოე რამიშვილი მას ვერ იცნობდა. გამოელაპარაკა. ჭანუყვაძემ წამოაყენა ეს მოთხოვნილებანი. ეს ფული დამეხარჯა და მომეცითო. მაშინ ნ. რამიშვილი წამოდგა და გვითხრა, თუ გსურთ უსიამოვნება მოიცილოთ თავიდან, მიეცით ამ კაცს რამდენიც შეგიძლიათ და ის წავა აქედანო.

რამიშვილის რჩევით მივეცით 500 ფრანკი. ადგა ჭანუყვაძე და მადლობა გადაუხადა რამიშვილს, თქვენ რომ არ მობრძანებულიყავით, ასე ამ ფულს არ მომცემდენო. აქ იყო კოლია, კოლონიის თავმჯდომარე ბერაძე, ზოსიმე ჯორბენაძე და მე – ავთო ურუშაძე. ჭანუყვაძემ დატოვა ოდენკური. მე კატეგორიულად ვამბობ – ჭანუყვაძე თავის დღეში არ ყოფილა საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წევრი საქართველოში“.

5. გრიგოლ ორაგველიძე(1930 წლის 17 დეკემბერი):

„უფროსი ამხანაგების დავალებით (ს. მენაღარაშვილი და კ. საბახტარაშვილი) მე მსურს სქემატურად დავახასიათო პარმენ ჭანუყვაძე და ეჭვს ქვეშ მყოფი დავით მუჯირი. პირველს – მკვლელს ვიცნობდი ძლიერ ცოტად. ოდენკურში მე ჩავედი სხვა მუშებთან ერთად. ის კიდევ იდგა რატომღაც მოშორებით ჩვენს წრესთან. ჩვეულებრივი ოხუნჯობით მე მას ერთხელ მივმართე – პარმენ, რაშია საქმე, ბიჭო, რომ თავი ეგრე გიჭირავს შორს. ეგრე იფიქრებს კაცი, შენი შემხედვარე, თითქოს შენ იმყოფებოდე შენს ამხანაგებთან კი

არა, არამედ შენს მტრებში. პასუხი დამახასიათებელი იყო, რაიც მე მომყავს სიტყვა-სიტყვით: „შენ ჯერ ახალგაზრდა ხარ. შენ არ იცი რა არის ცხოვრება. მე კი ჩემი დღე განვლე, რასაც ვცოცხლობ, თითქოს ეს კარტში მოგებული ცხოვრებაა. სანამ საჭირო ვიყავ, მომიხმარენო, ოჯახი დამაქცევინეს, დღეს კი ყველანი ჩემს წინააღმდეგ არიან".

მეორედ ჩამოვბრუნდი. მკვლელი ისევ ისეთ ხასიათზე იყო. მდგომარეობა უფრო გამწვავებულიყო. ის უკვე აშკარად აგინებდა ყველას, სოციალისტებს და თავს აფარებდა შეფიცულთა სახლებს. როგორც მითხრეს შემდეგ, ის არც შეფიცულებმა მიიღეს და ასე რომ დარჩა გაურკვეველ პოზიციებზე.

რაც შეეხება დავით მუჯირს. ეგ იყო საქართველოში ჩემი მეგობარი. ჩვენ ერთმანეთს დავშორდით მას შემდეგ, რაც ის გადავიდა საქართველოს ოკუპანტების ბანაკში. პიროვნება მუდამ საეჭვო იყო საქართველოს დაპყრობის შემდეგ. მიუხედავად ამისა, უნდა ითქვას, რომ ამ პიროვნებამ ჩემს საქართველოში ყოფნის დროს ბევრჯერ ეწამა ციხეებში. ციხიდან რომ გამოვიდა, უკვე სრულად გამოცვლილიყო. ის უკვე კომუნისტებისკენ იცქირებოდა. ჩვენ ერთმანეთს დავშორდით. აჯანყების შემდეგ, ერთი თვის შემდეგ, ის შემხვდა საღამოს სუფრაზე. საუბარი იყო პოლიტიკურ თემაზე. ის აშკარად აგინებდა მოძრაობის სულის ჩამდგმელებს „...какую мерзость они сделали" (... რა საძაგლობა ჩაიდინეს). მე გულმოსულმა ისევ რუსულ ენაზე ვუპასუხე: „...эти произнесённые слова, тупость..." (... ეს წარმოთქმული სიტყვები უაზრობაა) და ის წავიდა თბილისში.

კომუნისტები ვერ დაატუსაღებდნენ, ვინაიდან მას ჯიბეში ჰქონდა რაღაც გამამართლებელი საბუთი. მე აქ გავიგე მისი ჩამოსვლა, შემატყობინა მისმა დედამ. გამიხარდა მოკლედ იმიტომ, რომ ჩემი მეგობარი დაუბრუნდა თავის გზას. მე მუდამ ვფიქრობდი: ნუთუ გულწრფელია მისი წამოსვლა? თუ სხვა მიზანი არა აქვს. მე გადავწყვიტე, რომ ის წამოვიდა ერთი მიზნისთვის – ესწავლა... მე ის გამოცვლილი მეჩვენა".

6. გერონტი სურგულაძე(1930 წლის 8 დეკემბერი):

„ჭანუყვაძეს ვიცნობ, როგორც მეზობელს საქართველოდან. პარიზში მას ხანდახან ვხვდებოდი. მისი ლაპარაკიდან ვატყობდი, რომ ის უძლური იყო შეჩვეოდა აქაურ ცხოვრებას. იგი იმდენად იყო

დაცემული სულიერად და ზნეობრივად, რომ მისი ლაპარაკიდან სჩანდა, რომ მზად იყო ყოველგვარი ზომები მიეღო სახლში დასაბრუნებლად. ემჩნეოდა, რომ ის ამ მიზნით ცდილობდა დაკავშირებოდა ბოლშევიკურ საელჩოს. ჩემის ღრმა რწმენით, ჭანუყვაძეს არ გააჩნდა არც გამბედაობა და არც ნივთიერი საშუალება ასეთი აქტის შესასრულებლად. ის შეიქმნა ბოლშევიკების ბრმა აირაღი".

7. ქრისტეფორე ინაიშვილი (1930 წლის 16 დეკემბერი, პარიზი):

„პარმენ ჭანუყვაძეს ვიცნობ მე საქართველოდან. ვმსახურობდით ერთად სამხედრო სამსახურში. ჭანუყვაძე არავითარ პოლიტიკურ პარტიას არ ეკუთვნოდა და არც საქართველოში არც აქ არ ყოფილა სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წევრი. ყველა ქართველი ოდენკურში საეჭვო თვალით უყურებდა ჭანუყვაძის მოქმედებას. თითქმის ოდენკურში მყოფი ქართველები ყველა გაიმიჯნა მისგან. იქაურ პოლიციის თვალში საეჭვო შეიქმნა ჭანუყვაძე.

ის 1926 წელს გადმოვიდა პარიზში. აქ კი გავიგე, რომ მას ჰქონდა კავშირი ბოლშევიკების საელჩოსთან. როცა შევხვდებოდი, ვეტყოდი, თუ რას აკეთებ თქვა – მიპასუხებდა, არაფერსო. მუშაობით არ მუშაობდა და არც სურდა სამუშაოზე მოწყობა. ამა წლის დასაწყისში ის წავიდა ქალაქ ოდენკურში. ჩემი დაკვირვებით, იქ ელოდებოდა ბ-ნ რამიშვილს და იქ აპირებდა სისრულეში მოეყვანა ГПУ -ს დავალება. ბატონი რამიშვილი მას სულ ვერ იცნობდა. ჩემი შეხედულებით ჭანუყვაძე იყო ყოვლად უინიციატივო. მას, თავისი ინიციატივით არ შეეძლო არავითარი საქმის გაკეთება და ის შეიქმნა ბრმა იარაღი ГПУ-ს".

8. ვალიკო ინწკირველი(1930 წლის 9 დეკემბერი):

„აქ, პარიზში, ყველას, ვინც შეხვდებოდა, სახლში დაბრუნებას ურჩევდა. ჩემთან ლაპარაკის დროს კიდეც წამოცდა, რომ ის მალე დაბრუნდებოდა ბოლშევიკური საელჩოს მეშვეობით. სწორედ მე მას ამ ხანებში ხშირად ვხედავდი დავით მუჯირთან ერთად, რომელიც საეჭვოდ მიმაჩნია და რომელმაც, ჩემი ღრმა რწმენით, ბევრი იცის ჭანუყვაძის კავშირზე ბოლშევიკებთან. ღრმად ვარ დარწმუნებული, რომ ჭანუყვაძე ჩვენი ქვეყნის მტრების მოსყიდულია. და ამ საფასურით, რომელიც ბოლშევიკების წაქეზებით ჩაიდინა, სურდა საქართველოში დაბრუნება. ის იმდენად ლაჩარი და მშიშარაა, რომ თავისი გადაწყვეტილებით ასეთ მკვლელობას ვერ ჩაიდენდა".

9. პოლიკარპე ინწკირველი(1930 წლის 8 დეკემბერი):

„...ერთხელ მას ვუშოვე სამუშაო, მაგრამ დროებითი საქმე მაქვსო, თუ რა საქმე, არ უთქვამს, მაგრამ როგორც ვეჭვობ, ეს მკვლელობა იყო მისი საქმიანობა. უკანასკნელი წლების განმავლობაში ისე ეჭირა თავი, სრულიად ადვილი იყო ბოლშევიკების აგენტებს მასთან დაეჭირათ საქმე და მიეცათ რაიმე დავალება. ქართველებისგან მისი გამიჯვნა იყო გამოწვეული იმით, რომ დადიოდა, სახლში უნდოდა წასვლა და ბოლშევიკების საელჩოში დადისო".

ყურადღებას იმსახურებს ემიგრანტ დომენტი ქერქაძის მიერ დაწერილი სამი წერილი თუ ჩანაწერი.

1. დ. ქერქაძის წერილი, დათარიღებული 1931 წლის 28 იანვრით:

„ქალბატონო მარო, მაქვს პატივი დამატებით გაცნობოთ შემდეგი: ჭანუყვაძის მკვლელობის წინ სამი ოთხი დღისა, მითხრა, რომ, ბიჭო, თუ რაიმე საქმე მომივიდეს და ჩავვარდი, მიმართე ალ. ასათიანს, ალიკა ამილახვარს, ლეო კერესელიძეს, სპირიდონ კედიას, სიმონიკა ბერეჟიანს და უთხარი, რომ დამეხმარონ, ვექილები დამიქირაონ"

2. დ. ქერქაძის უთარიღო წერილი, დაწერილი ნაგლეჯ ფურცელზე გაკრული ხელით და, როგორც ჩანს, ნაჩქარევად. იკითხება ძნელად:

„1930 წლის დეკემბერში მოხდა ნოე რამიშვილის მკვლელობა, რამაც თავისებური გავლენა მოახდინა ქართველ მენშევიკებზე. როგორც ირკვევა, მათ ეს არასასიამოვნი ამბავი – მკვლელობა, თავისი პარტიული მიზნების გასატარებლად გამოიყენეს, რისი მსხვერპლიც მე შევიქენი.

საქმე შემდეგნაირად დაიწყო: ნ.რამიშვილის მოკვლის და დასაფლავების შემდეგ მივიღე ცნობა, რომ ქართველ ლეგაციაში მიბარებენ, სადაც დაუყოვნებლივ გამოვცხადდი. იქ დამხვდა ს. მენაღარაშვილი და შ. ბერიშვილი, ორი ცნობილი მენშევიკი.

მათ მოურიდებლად მითხრეს, რომ მე უნდა ვიკისრო ცრუ მოწმის, ხოლო სასამართლოს წინაშე უნდა შევეცადო მტკიცება, რომ რამიშვილის მკვლელობა ჭანუყვაძის მიერ დანამდვილებით იყო ბოლშევიკების დავალებით ჩადენილი.

ჩემს უარს ენერგიული მუქარა და შემოტევა მოჰყვა. რამდენადაც დიდი იყო წინააღმდეგობა ჩემს მხრიდან, იმდენად მეტი იყო გაკაპასება და მუქარა. დავრწმენდი, რომ საქმე უფრო სერიოზული იყო, ვიდრე მე მომეჩვენა და თვით ჩემი სიცოცხლეც საფრთხეში დავინახე. იძულებული შევიქმენი მათ მიერ წინდაწინ დამზადებული წერილი რამიშვილის ქვრივის სახელზე გადამეწერა და ხელი მომეწერა.

ამის შემდეგ მივიღე საბახტრიშვილისაგან ცნობა, რომ დაბარებული ვარ სასამართლოში. პირზე დადგომის წინა წუთებამდე (...გაუგებარია – გ.ს.), თუ არა და მენშევიკური მთავრობა შურს იძიებდა და ჩემს თავს მოაკვლევინებდა, შიშისა და მუქარის ქვეშ ვიყავი, როცა წარვუდექი სასამართლოს. გავიმეორე ადრე დაწერილი სიყალბე, რის შემდეგაც სახლში აღარ გამომიშვეს და დამაბინავეს ბიანკურში (გაუგებარია – გ.ს.). შემორტყმული ვიყავი მათთვის საიმედო ხალხით. შემდეგ გადის რამოდენიმე ხანი და სრულიად მოულოდნელად მეძახიან ტელეფონით და მაძლევენ მისამართს, სადაც ვითომ მელის ვექილი და უნდა დაუყოვნებლივ გამოვცხადდე. (გაუგებარია – გ.ს.) შევხვედროდი პოლ ბონკურს. ვუამბე ყოველივე, რაც თქვენ გაუწყეთ. მან მიპასუხა, რომ განმეცხადებია სასამართლოში. ამით დასრულდა ჩემი მასთან საუბარი“...

3. დ. ქერქაძის 1931 წლის 12 აგვისტოს წერილი:

„1930 წლის დეკემბრის თვეში იქნა ტრაგიკულად მოკლული ნოე რამიშვილი. მკვლელია ჭანუყვაძე, რომელიც მან კომუნისტების დავალებით მოკლა. ნოე რამიშვილის სიკვდილის ცოტა ხნის შემდეგ, მე ეს წერილობით ვაცნობე მის დაქვრივებულს, ვინაიდან მე კარგად ვიცოდი, თუ რა დამოკიდებულებაში იყო ჭანუყვაძე კომუნისტებთან და ვარ მოწამე იმისა, რომ მან არა პირადი განზრახვით მოკლა, არამედ ის ეწეოდა აგენტობას და მან შეასრულა კომუნისტების დავალება.

სიკვდილამდის მე არ მჯეროდა, თუ ამ სისაძაგლეს ჩაიდენდა ჭანუყვაძე. როდესაც მე წერილი გავუგზავნე მის დამწუხრებულ მეუღლეს, წერილი იქნა მიტანილი სუდში, სადაც მე დამიბარეს და ყველასფერი სიმართლით პირდაპირ წარვუდექი ჭანუყვაძეს და განვუცხადე, რომ მან მოკლა ნოე რამიშვილი კომუნისტების დავალებით. ცოტა ხნის შემდეგ, მე რომ ჭანუყვაძეს პირადად წარვუდექი, ჭანუყვაძის ამხანაგებმა მე სიკვდილის მუქარით დამაძალეს და სა-

დაც ჩემთან ერთად წამოვიდნენ პროზექტურაში და მათი განცხადებით და ძალდატანებით, მე ნებას დავყევი, ვინაიდან მე არავითარი ძალა არ მქონდა და არ მომეცა საშუალება სიმართლის ლაპარაკისა, სანამ ყველაფერი გამოაშკარავდება და ვილაპარაკო ყველაფერი ის, რაც სიმართლეს წარმოადგენს. ჩემთან ერთად, რომლებიც მოვიდნენ სიკვდილის დამუქრებით, ესენი იყვნენ თომა ბექაური, ლილე ჩიქოვანი, სინჯიკაშვილი, გეგელია, რომლებმაც წინადადება მომცეს, რომ თუ არ გადავთქვი, სიკვდილი მომელოდა და მათმა მოაწყვეს ჩემი ტორეზთან მისვლა, ვითომ მე მეძახოდა ტორეზი, სადაც მე შეცდომით მიმიყვანეს.

ამის შემდეგ ვუამბე, რომ ტორეზმა მე მასთან მიმიტყუა და ქრთამი შემომაძლია, რომ ეს ჭანუყვაძის საქმე გადამებრალებია და კომუნისტებს არ დაბრალებოდათ. ამის შემდეგ მე სპირიდონ კედიამ მომცა წინადადება, რომ მე და საერთოდ უმრავლესობა, წინააღმდეგია, რომ ჭანუყვაძეს დაუმტკიცდეს კომუნისტების დავალებით რამიშვილის მკვლელობაო".

ამ სამი დოკუმენტის მიხედვით, რთულია იმის თქმა, თუ რა შემთხვევაში ამბობს სიმართლეს დ. ქერქაძე და როდის განიცდის ვინმეს ზეგავლენას, თუმცა ფაქტია, რომ ეს დოკუმენტები არსებობს და ნ. რამიშვილის მკვლელობის დოკუმენტური მასალის ანალიზისას მათ ანგარიში უნდა გაეწიოს.

ქართველ ემიგრანტთა მიერ გამოთქმული მოსაზრებებიდან გამომდინარე, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ პ. ჭანუყვაძე საკმაოდ რთული ხასიათის პიროვნება ყოფილა. ზომაზე მეტად ფიცხს, ძალიან უჭირდა თანამემამულეებთან საერთო ენის გამონახვა, ქედმაღლობდა, განკერძოებულად ცხოვრობდა, უჩიოდა ბედს, ვერ ეგუებოდა ემიგრანტულ ცხოვრებას, ხშირად იყო უმუშევარი. დიდხანს ერთ ადგილზე მუშაობას გულს ვერ უდებდა, პრაქტიკულად არავისთან მეგობრობდა, მატერიალურად ძალიან უჭირდა, ხშირად მოსდიოდა კონფლიქტი ქართველ ემიგრანტებთან, მუდმივად გამოთქვამდა სამშობლოში დაბრუნების სურვილს და ეძებდა საამისო როგორც ლეგალურ, ისე არალეგალურ გზებს.

პ. ჭანუყვაძემ, ამ და სხვა პირადი თვისებების გამო, ფეხი ვერ მოიკიდა ოდენკურში „პეჟოს" ქარხანაში, სადაც ქართველ ემიგრანტთა ყველაზე დიდი კოლონია იყო. უფრო მეტიც – შექმნა კონ-

ფლიქტური სიტუაციები, რის შედეგადაც გამოძევებულ იქნა ოდენკურიდან ქართული სათვისტომოს თავკაცების მიერ. პ. ჭანუყვაძეს თანამემამულეები უინიციატივო პიროვნებად მიიჩნევდნენ, რის გამოც თვლიდნენ, რომ მას არ შეეძლო საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ერთ-ერთი ლიდერის მკვლელობის გადაწყვეტილების დამოუკიდებლად მიღება.

გამოკითხულ ქართველ ემიგრანტთა უმეტესობა ადასტურებდა, რომ პ. ჭანუყვაძე ეძებდა გზებსა და საშუალებებს საფრანგეთში საბჭოთა დიპლომატიურ წარმომადგენლობებთან კონტაქტებისათვის. პ. ჭანუყვაძე აპოლიტიკური პიროვნება იყო – ასე მიიჩნევდნენ ქართველი ემიგრანტები. ის არ ყოფილა რომელიმე პარტიის, მით უმეტეს, საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წევრი. მისი სიმპათიები უფრო ეროვნულ-დემოკრატებისაკენ, მეტადრე თეთრგიორგელებისა და შეფიცულებისაკენ იხრებოდა. გამოკითხული ქართველი ემიგრანტები იხსნებდნენ პ. ჭანუყვაძის გამონათქვამებს მისი მამისა და ცნობილი ბოლშევიკის – ფილიპე მახარაძის მეგობრობაზე; რომ, თუკი არ გაუშვებდნენ სამშობლოში, აუცილებლად ვინმეს მოკლავდა; მის მოსაზრებას, რომ ქართველები ემიგრაციაში არ უნდა წასულიყვნენ და უნდა „გაკომუნისტებულიყვნენ" და სხვა.

პ. ჭანუყვაძე სასჯელს საფრანგეთის სამხრეთში, კლერმონფერნში იხდიდა.

პარმენ ჭანუყვაძემ ემიგრანტულ საზოგადოებას თავი შეახსენა 1933 წელს, როდესაც ნ. რამიშვილის ვაჟიშვილმა აკაკი რამიშვილმა მიიღო დედის სახელზე ციხის ექიმის ხელით გამოგზავნილი, 1932 წლის შემოდგომით დათარიღებული პ. ჭანუყვაძის წერილი. წერილში ის ინანიებდა ჩადენილ დანაშაულს, წყევლა-კრულვით მოიხსენიებდა წამქეზებლებს და ითხოვდა შუამდგომლობას, რათა ხელახლა დაკითხულიყო სასამართლოს მიერ, რომლის წინაშეც პ. ჭანუყვაძე იტყოდა სიმართლეს და დაასახელებდა ყველა იმ პიროვნებას, რომლებიც მონაწილეობდნენ ნ. რამიშვილის მკვლელობის ორგანიზებაში. ზემოაღნიშნული წერილის არსებობა დაგვიდასტურა ცნობილმა ქართველმა ემიგრანტმა, ნ. რამიშვილის ძმიშვილმა, მამია ბერიშვილმა, 2002 წელს თბილისში ყოფნისას.

იმავე ექიმმა, თითქმის ერთი წლის შემდეგ, აკაკი რამიშვილს შეატყობინა, რომ პ. ჭანუყვაძე ბოლო პერიოდი რელიგიურ ექსტაზში

იყო ჩავარდნილი და წვერმოშვებული თითქმის გამუდმებით, მუხლებზე დაჩოქილი, ლოცულობდა. ასეთ მდგომარეობაში პ. ჭანუყვაძეს დიდხანს აღარ უცოცხლია და 1934 წელს გარდაიცვალა. მისი საფლავი უცნობია.

2003 წლისთვის, ოზურგეთის რაიონის სოფელ შემოქმედში – ჭანუყვაძეთა გვარის ძირძველ კუთხეში, ცხოვრობდა პ. ჭანუყვაძის ერთადერთ ნათესავი, ძმისშვილი თენგიზ ჭანუყვაძე, რომელთანაც ინახებოდა პ. ჭანუყვაძის რამდენიმე ფოტოსურათი, ორი წერილი და ბათუმის სახელოსნო სასწავლებლის დამთავრების დამადასტურებელი ატესტატი.

პ. ჭანუყვაძის მიერ 1926 წელს მშობლებისადმი გამოგზავნილ წერილებში გადმოცემულია ემიგრაციაში მყოფი ადამიანის მძიმე სულიერი მდგომარეობა.

თ. ჭანუყვაძემ გაიხსენა ერთი საინტერესო დეტალი. კერძოდ, როგორც მან აღნიშნა, წლების მანძილზე მათი ოჯახისათვის ცნობილი ყოფილა, რომ პარმენ ჭანუყვაძეს ფარული ურთიერთობა აკავშირებდა საბჭოთა სპეცსამსახურებთან და საზღვარგარეთ ამ უკანასკნელის დავალებებს ასრულებდა, თუმცა ჩეკისტებს ის გამოუყენებიათ და ბოლოს ბედის ანაბარა მიუტოვებიათ.

სასამართლო პროცესი

ნ. რამიშვილის მკვლელობის საქმესთან დაკავშირებით სასამართლო პროცესი გაიხსნა 1931 წლის 12 ნოემბერს ქ. პარიზში, დღის ორ საათზე და მან სულ სამ დღეს გასტანა.

სენის ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს თავმჯდომარეობდა ბ. ბარნო. სახელმწიფო ბრალმდებლის როლში გამოდიოდა ბ. სირანი. ბრალდებულ პ. ჭანუყვაძის ადვოკატები იყვნენ ანრი ტორესი და გაბრიელ დელატრი. ნ. რამიშვილის ქვრივის – მარიამ რამიშვილის, როგორც სამოქალაქო მოსარჩელის, ინტერესებს იცავდა ადვოკატი მორო დე ჯიაფერი. ამ უკანასკნელის ნაცვლად თავდაპირველად დაცვის ფუნქცია უნდა შეესრულებინა საფრანგეთის პარლამენტის ყოფილ წევრს პოლ ბონკურსა და მის სიძეს – დარსს. მაგრამ პ. ბონკურმა დატოვა სოციალისტური პარტია და შევიდა საფრანგე-

თის მთავრობის შემადგენლობაში, ამიტომ მ. რამიშვილის დაცვა მან ადვოკატ მორო დე ჯიაფერის გადააბარა.

გარკვეული ფორმალური პროცედურების გავლის შემდეგ, სხდომის თავმჯდომარემ გამოაქვეყნა საბრალდებო დასკვნა, რომლის თანახმადაც, პ. ჭანუყვაძეს ბრალი ედებოდა შემდეგში:

1. 1930 წლის 7 დეკემბერს, დღის 3 საათზე, გობლენის ქუჩაზე იარაღიდან გასროლით მოკლა საქართველოს ყოფილი შინაგან საქმეთა მინისტრი ნ. რამიშვილი;

2. მკვლელობა ჩაიდინა, მისივე განცხადებით, წინასწარი განზრახვით;

3. მკვლელობა მოხდა მსხვერპლის ხაფანგში წინასწარი შეტყუებით;

4. პ. ჭანუყვაძეს, წინასწარი განზრახვით, გადაწყვეტილი ჰქონდა სარდიონ მენაღარაშვილის სიცოცხლის ხელყოფაც.

ამის შემდეგ სასამართლო შეუდგა მოწმეთა დაკითხვას.

თავდაპირველად დაიკითხა დოქტორი პოლიონი, რომელმაც, სამედიცინო ექსპერტიზის დასკვნის თანახმად დაადასტურა, რომ მკვლელობა ჩადენილი იყო ცეცხლსასროლი იარაღიდან გასროლით და მიბჯენით.

შემდგომ დაიკითხა მკვლელობის უშუალო შემსწრე სარდიონ (სანდრო) მენაღარიშვილი, რასაც მოჰყვა ერთგვარი გაუგებრობა, დაკავშირებული მოწმის მიერ სხდომაზე სასაუბრო ენის არჩევასთან დაკავშირებით. თავიდან, ს. მენაღარიშვილს სხდომის თავმჯდომარემ შესთავაზა, სათქმელი რუსულ ენაზე გამოეთქვა, რისთვისაც მორო დე ჯიაფერიმ თარჯიმნად პარიზის უნივერისტეტის სამართლის პროფესორის მიხეილ მუსხელიშვილის კანდიდატურა დაასახელა. თუმცა საბოლოოდ გადაწყდა, რომ ს. მენაღარიშვილი სასამართლო სხდომაზე ფრანგულად ისაუბრებდა.

ს. მენაღარაშვილმა გაიმეორა წინასწარი გამოძიებისათვის მიცემული ჩვენება, რომ პ. ჭანუყვაძე მკვლელობის მომენტში მასთან და ნ. რამიშვილთან მოულოდნელად მიიჭრა და ამ უკანასკნელს მიბჯენით ესროლა. მკვლელი ასევე ცდილობდა მის მოკვლასაც, თუმცა ხელჩართულ ბრძოლაში, უკვე თავმოყრილი ხალხის თანდასწრებით, მან ეს ვეღარ მოახერხა.

ს. მენაღარაშვილს შეკითხვები დაუსვეს როგორც პ. ჭანუყვაძის ადვოკატებმა, ისე მოწინააღმდეგე მხარემ.

შემდეგ დაიწყო პ. ჭანუყვაძის დაკითხვა. ჭანუყვაძემ მკვლელობის მოტივებად წინასწარი გამოძიებისას მიცემული ჩვენებისაგან რამდენადმე განსხვავებული ვარიანტი წარმოადგინა, კერძოდ:

1. პირადი შურისძიება, დაკავშირებული „პეუოს“ ქარხნიდან გამოძევებასთან, რაშიც ნ. რამიშვილს სდებდა ბრალს;

2. ნ. რამიშვილს შეეძლო პ. ჭანუყვაძის საქართველოში გაგზავნა, მაგრამ არ დაეხმარა;

3. ნ. რამიშვილი თავისი საქმიანობით და მსოფლმხედველობით საქართველოს მტერი იყო და ზრუნავდა მხოლოდ პირადი კეთილდღეობისათვის.

სხდომის პირველ დღეს მოწმეებად იყვნენ დაკითხულები ჟან მარტენი და ანდრეა მარკე, რომლებმაც ისაუბრეს ნ. რამიშვილის პირად დადებით თვისებებზე და მის დამსახურებაზე საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის საკითხში.

სხდომის მეორე დღეს განსაკუთრებული ვნებათაღელვა გამოიწვია მოწმე დომენტი ქერქაძის ახსნა-განმარტებებმა. ამ უკანასკნელმა გაიმეორა წინასწარი გამოძიების დროს მიცემული ჩვენება. კერძოდ, ნ. რამიშვილის მკვლელობიდან რამდენიმე დღის შემდეგ დ. ქერქაძეს წერილობით მიუმართავს ნ. რამიშვილის მეუღლისათვის. წერილში აღნიშნული ყოფილა, რომ დ. ქერქაძე კარგად იცნობდა პ. ჭანუყვაძეს, ვინაიდან ბოლო თვეების განმავლობაში ერთად ცხოვრობდნენ. დ. ქერქაძე და პ. ჭანუყვაძე ორჯერ ყოფილან პარიზის სსრკ-ის საელჩოში. ორივე შემთხვევაში დ. ქერქაძე, თითქოს, გარეთ უცდიდა პ. ჭანუყვაძეს. ამ უკანასკნელს შენობიდან გამოსვლისას დ. ქერქაძისთვის უთქვამს, რომ მისი საქართველოში დაბრუნების საკითხი წყდებოდა და შეჰპირებია, რომ ქერქაძესაც წაიყვანდა სამშობლოში.

ზემოაღნიშნული წერილის გადაცემიდან რამდენიმე დღის შემდეგ დ. ქერქაძე, ემიგრანტ გ. გეგელიას თანხლებით, მისულა პოლიციაში, სადაც წერილობითი განცხადება გაუკეთებია იმასთან დაკავშირებით, რომ ნ. რამიშვილის ქვრივისადმი გაგზავნილი წერილი ს. მენაღარიშვილისა და შ. ბერიშვილის მხრიდან ძალდატანებით ჰქონდა დაწერილი.

რამდენიმე დღის შემდეგ დ. ქერქაძეს თავისი მეგობრებისათვის უცნობებია: „სპ. კედიას ტენდენციის ხალხი: გეგელია და მისი მეგობრები დამემუქრნენ, დამაშინეს, მოტყუებით მიმიყვანეს ჭანუყვაძის დამცველ ადვოკატ ტორესის კაბინეტში, სადაც მისმა თანაშემწემ მიმიღო და მის წინაშე აღნიშნული პირების ჩაგონებით უარი ვთქვი პირველ ჩვენებაზე, ჩვენება მენაღარიშვილის და ბერიშვილის მიერ მუქარით გამოტყუებულად გამოვაცხადე. ტორესის თანაშემწემ მირჩია, ჩემი ნაამბობი პოლიციაში განმეცხადებინა".

დომენტი ქერქაძის ამ ჩვენების გამო პ. ჭანუყვაძის ადვოკატმა ტორესმა ს. მენაღარიშვილს არაკორექტულად მიმართა და სასამართლოს თავმჯდომარეს განუცხადა, რომ სწორედ ეს უკანასკნელი იყო ის პიროვნება, რომელმაც ზემოქმედება მოახდინა მოწმე დ. ქერქაძეზეო.

ს. მენაღარიშვილმა კატეგორიულად უარყო მოდავე მხარის ეს ბრალდება, ხოლო ნ. რამიშვილის ადვოკატმა მორო დე ჯიაფერიმ რეპლიკით უპასუხა: „თქვენ გინდათ, ამოდენა საქმე წვრილმანებზე დაახურდაოთ ?''

სასამართლოზე დ. ქერქაძემ დაბეჯითებით განაცხადა, რომ სწორი იყო მისი პირველი ჩვენება. რაც შეეხება ტორესთან მისვლას და პოლიციაში განცხადების გაკეთებას, ეს მომხდარა შანტაჟისა და მუქარის შედეგად, რომელიც განუხორციელებიათ გ. გეგელიას და „კედიას ხალხს". დ. ქერქაძემ თავისი საქციელი იმით ახსნა, რომ უნდოდა როგორმე თავი ცოცხლად მიეტანა სასამართლო პროცესამდე, სადაც სიმართლეს განაცხადებდა.

სხდომაზე მოხდა დ. ქერქაძისა და გ. გეგელიას დაპირისპირება. დ. ქერქაძემ კიდევ ერთხელ გაიმეორა ადრე მიცემული ჩვენება. გ. გეგელიამ ძალდატანების ფაქტი უარყო და განაცხადა: ,,ქერქაძე თვითონ მოვიდა ჩემთან ღამის პირველ საათზე და მითხრა, ძალა დამატანეს და ყალბი ჩვენება მიმაცემინესო. ჩემი რჩევით იგივე განაცხადა პოლიციაში, მე კი მას ვახლდი, როგორც თარჯიმანი".

შემდეგ დაიკითხნენ მოწმეები პრადნე და ჟოკი, რომლებმაც დაადასტურეს გ. გეგელიას ჩვენებები. საბოლოოდ პროკურორმა და სამოქალაქო მოსარჩელემ უარი განაცხადეს მოწმე დ. ქერქაძეზე, როგორც პიროვნებაზე, რომელიც ნდობას არ იმსახურებდა.

სხდომის მესამე დღეს დაიკითხა მოწმე ვ. ბაქრაძეც, ოდენკურის ქართული კოლონიის თავმჯდომარე, რომელმაც ასევე დაადასტურა წინასწარი გამოძიებისას მიცემული ჩვენება.

სხდომაზე საინტერესო სიტყვით გამოვიდა დამფუძნებელი კრების თავმჯდომარის ამხანაგი (მოადგილე) სიმონ მდივანი, რომელმაც საკმაოდ ვრცლად ისაუბრა ნ. რამიშვილის პიროვნებაზე და მის დამსახურებებზე.

სასამართლო განხილვაზე სიტყვით გამოვიდნენ უცხოელი მოწმეებიც: შვეიცარიელი ჟურნალისტი, „ჟურნალ დე ჟენევის“ რედაქტორი ჟან მარტენი; საფრანგეთის პარლამენტის დეპუტატი და ქალაქ ბორდოს მერი ადრეან მარკე; ბელგიის ყოფილი განათლების მინისტრი კამილ ჰიუსმანი. მათ ისაუბრეს საქართველოზე, მის სწრაფვაზე თავისუფლებისაკენ, ნ. რამიშვილის პიროვნებაზე, მის დამსახურებაზე საქართველოს, როგორც დამოუკიდებელი ქვეყნის, ჩამოყალიბებისა და თავდაცვისუნარიანობის განმტკიცების საქმეში, მის დადებით თვისებებზე, პატრიოტიზმზე და თვალსაჩინო ანტიბოლშევიკურ მოღვაწეობაზე.

სასამართლომ მოუსმინა აგრეთვე სამ მოწმეს სოფელ ლევილიდან, სადაც რამდენიმე წლის მანძილზე ცხოვრობდა ნ. რამიშვილი ოჯახითურთ. ესენი იყვნენ: ლევილის მერი ბ. გოდფრუა, ქალბატონები გრობი და ბურე. მათმა გამოსვლამ განსაკუთრებული შთაბეჭდილება მოახდინა დამსწრე საზოგადოებაზე.

მოწმეთა ჩვენებებით, კიდევ ერთხელ დადასტურდა პ. ჭანუყვაძის მოტივების უსაფუძვლობა. აღნიშნულის თაობაზე, ჯერ კიდევ სასამართლოს მიმდინარეობის პროცესში, ამიერკავკასიის სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველოს მიერ მომზადებულ „სრულიად საიდუმლო“ ანგარიშშიც იყო მთითებული: „Мотив убийства было установлено юридическими данными. Те мотивы, которые приводит обвиняемый Чануквадзе, не могут объяснить совершенного им акта [12]“[60].

შემდგომ დაიწყო მხარეთა კამათი.

---

12 მკვლელობის მოტივი დადგინდა იურიდიული მონაცემებით. ის მოტივები, რომლებიც მოჰყავს ბრალდებულ ჭანუყვაძეს, ვერ ხსნის მის მიერ ჩადენილ აქტს.

პირველმა სიტყვა ითხოვა სამოქალაქო მოსარჩელის ადვოკატმა მორო დე ჯიაფერიმ. მან არგუმენტირებულად გააბათილა პ. ჭანუყვაძის მიერ დასახელებული მკვლელობის მოტივები, ვინაიდან, მისი აზრით, რეალურ მოტივსა და მიზანს ბრალდებული საგულდაგულოდ მალავდა.

ადვოკატის შინაგანი რწმენით, პ. ჭანუყვაძე „იყო მოსკოვის ნების აღმსრულებელი“. მორო დე ჯიაფერიმ თავის გამოსვლაში განცვიფრება გამოხატა იმის გამო, რომ მას ეგონა, დამნაშავის სკამზე იხილავდა ადამიანს, რომელსაც სინდისის ქენჯნა აწუხებდა და მომხდარს განიცდიდა. მოხდა კი პირიქით – სასამართლო სხდომის დარბაზში მსხდომი ნ. რამიშვილის ქვრივის და მისი მცირეწლოვანი შვილების უმწეო მდგომარეობაში დანახვამაც კი ვერ აიძულა პ. ჭანუყვაძე, ბოდიში მოეხადა მათთვის.

პ. ჭანუყვაძის ადვოკატის – ა. ტორესის გამოსვლა უფრო პოლიტიკური ხასიათისა იყო. მან ვრცლად ილაპარაკა საქართველოს დამოუკიდებლობაზე, რომელიც, თურმე, ფიქცია ყოფილა და ის სულაც მოსკოვიდან გამოძევებული, ადრე პრორუსული ორიენტაციის რამდენიმე პოლიტიკოსის, მათ შორის ნ. რამიშვილის, გამოგონილი იყო. ტორესს მიაჩნდა, რომ პ. ჭანუყვაძე უმუშევრობის მსხვერპლი იყო და ამ მდგომარეობაში, თითქოს, ხელოვნურად ჩააყენეს ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა.

ადვოკატმა დელატრმა თავის სიტყვაში აღნიშნა, რომ მკვლელობა მომხდარი იყო ძირითადად პირადი მოტივების გამო და შეეცადა ამ მოსაზრების დამტკიცებას. სიტყვის დასასრულს მან ადვოკატ მორო დე ჯიაფერის ასე მიმართა: „როგორ ფიქრობთ, ჩვენ ვერ შევძლებდით პოლიტიკურ არენაზე თქვენს დამარცხებას? რა თქმა უნდა, შევძლებდით. თუკი თქვენ მოიყვანდით 40 მოწმეს, ჩვენ მოვიყვანდით 60-ს, ისეთებს, როგორებიც არიან ბატონი სპ. კედია – ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ლიდერი და ეროვნული ოპოზიციის ბელადი. მაგრამ იქ, სადაც ადამიანის ბედი წყდება, ჩვენ არ გვინდა პოლიტიკის კეთება“.

სასამართლო სხდომის მიმდინარეობის პერიოდში ქართველ ემიგრანტთა შორის გავრცელდა აზრი, თითქოს, მოწმეთა დაკითხვამდე ადვოკატ მორო დე ჯიაფერის სასამართლოსათვის განუცხადებია, რომ, თუკი სხდომის მიმდინარეობისას არ წამოიჭრებოდა

პოლიტიკური საკითხები, ის უარს იტყოდა რამდენიმე ქართველი ემიგრანტი მოწმის დაკითხვაზე. ამ წინადადებას, თითქოს, დასთანხმებია პ. ჭანუყვაძის ადვოკატი დელატრიც. ამ შეთანხმების თანახმად, არ მომხდარა ემიგრანტების – სპ. კედიას, ბ. გვაზავასა და სხვათა დაკითხვა.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ სხდომების მიმდინარეობის პროცესში პ. ჭანუყვაძეს თავი მშვიდად ეჭირა და თავს დამნაშავედ არ ცნობდა.

საბოლოოდ, მიუხედავად იმისა, რომ პ. ჭანუყვაძეს იცავდნენ საფრანგეთში ცნობილი ადვოკატები ანრი ტორეზი და გაბრიელ დელატრი, სამდღიანი სასამართლო განხილვის შედეგად, მას მიესაჯა 10 წლით თავისუფლების აღკვეთა, საპატიმრო ვადის მოხდის შემდეგ 20 წლით საფრანგეთში ცხოვრების აკრძალვით. ეს იყო პირველი შემთხვევა, როდესაც ფრანგულმა სასამართლომ პოლიტიკურ ნიადაგზე მკვლელობისათვის დამნაშავე ასე მკაცრად დასაჯა.

ქართული ემიგრაცია და მასთან დაახლოებული უცხოეთის საზოგადოება ღრმად იყო დარწმუნებული, რომ პ. ჭანუყვაძეს გაამართლებდნენ. ამის საბაბს იძლეოდა თავის დროზე გრ. ვეშაპელის მკვლელის – ავთანდილ მერაბიშვილისა და უკრაინელ ნაციონალისტა ლიდერის – ს. პეტლიურას მკვლელის – შალომ შვარცბალდის გამართლება.

საბჭოთა დაზვერვა მიიჩნევდა, რომ პ. ჭანუყვაძის დაცვა სასამართლო პროცესზე ჩავარდა. დაცვას შეეძლო ნ. რამიშვილის მკვლელის გამართლება, თუკი მკვლელობის მოტივების სიმძიმის ცენტრი გადავიდოდა პოლიტიკურ და არა პირად, ან საყოფაცხოვრებო მოტივებზე.[60]

ნ. რამიშვილის მკვლელობის სასამართლო პროცესთან დაკავშირებით შეიქმნა საინტერესო ვითარება:

პ. ჭანუყვაძის ადვოკატი ა. ტორესი დაქირავებული იყო საფრანგეთში საბჭოთა კავშირის საელჩოს მიერ. ეს უკანასკნელი იმ პერიოდის თითქმის ყველა დავებში წარმოადგენდა სსრ კავშირის ინტერესებს. ამდენად, მისი გამოსვლა სასამართლო პროცესზე ადვოკატის რანგში თავისთავად ბადებდა კითხვებს და ქართველ ემიგრანტებს, მეტადრე – სოციალ-დემოკრატებს, ეჭვს უჩენდა ნ. რამიშვილის

მკვლელობის წაქეზებაში საბჭოთა სპეცსამსახურების აგენტთა შესაძლო მონაწილეობის თაობაზე.

პ. ჭანუყვაძის ინტერესებს იცავდა მეორე ადვოკატიც – ფრანგი მემარჯვენე დელატრი. როგორც შემდეგომ გაირკვა, ეს უკანასკნელი დაქირავებული იყო ნ. რამიშვილის პირადი მტრის – აკაკი ხოშტარიას მიერ, რომელიც ამავდროულად ევგ. გეგეჭკორის უახლოესი მეგობარი იყო. ა. ხოშტარია, ცნობილი მეწარმე და ქველმოქმედი, იმ მომენტში მატერიალურად არცთუ ისე სახარბიელო მდგომარეობაში ყოფილა, თუმცა ადვოკატის დაფინანსებაში მას დახმარებია ევგ. გეგეჭკორის სომეხი მეგობარი აჯამოვი, რომელსაც, როგორც ზემოთ ვიხილეთ, ცუდი დამოკიდებულება ჰქონდა ნ. რამიშვილთან.

გამოდის, რომ დაშნაკი აჯამოვისა და ევგ. გეგეჭკორის ინტერესები ნ. რამიშვილთან დაკავშირებით ერთმანეთს დაემთხვა. სავარაუდოდ, ამიტომ იყო, რომ ევგ. გეგეჭკორი ასე ენერგიულად ცდილობდა პ. ჭანუყვაძის გამართლებას.

ჩამოყალიბდა საკმაოდ უცნაური მდგომარეობა: ნ. რამიშვილის მკვლელს იცავდა ორი, თითქოს, ურთიერთსაპირისპირო მხარე – ერთი მხრივ, საფრანგეთში საბჭოთა კავშირის საელჩო, პრაქტიკულად საბჭოთა დაზვერვის პარიზის რეზიდენტურა, და, მეორე მხრივ, ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის ერთ-ერთი ცნობილი მოღვაწე ევგ. გეგეჭკორი მეგობრებითურთ (ხოშტარია-აჯამოვი). ამ საკითხში მათი ინტერესები დაემთხვა, თუმცა ამან პ. ჭანუყვაძეს მაინც ვერ უშველა.

პ. ჭანუყვაძის მიმართ გამოტანილი განაჩენის სიმკაცრე, სავარაუდოდ, იმანაც განაპირობა, რომ სასამართლო პროცესზე მკვლელის დაცვა პრაქტიკულად არც ერთ ქართველს არ უცდია, ჯერ ერთი, წამქეზებელთა შესაძლო რეაქციის შიშით და, მეორეც, ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის შიგნით ფარული შეთანხმების გამო.

ნ. რამიშვილის სასამართლო პროცესის მიმართ იმთავითვე დიდ ინტერესს იჩენდა ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის სპირიდონ კედიას დაჯგუფება. მათ უპარტიო ქართველი ემიგრანტები შალვა ბერიძე და ვახტანგ მაჩაბელი მიავლინეს პ. ჭანუყვაძის ადვოკატ გ. დელატრისთან, რათა პროცესზე პოლიტიკურ მოტივებზე ყოფილიყო აქცენტები გადატანილი.

ამ უკანასკნელმა ქართველებს განუცხადა, რომ უკვე ძალზე გვიანი იყო რამიშვილის მკვლელობასთან დაკავშირებით პოლიტიკუ-

რი მოტივების წინ წამოწევა. „ჩვენთვის ეს ძალზე სარისკოა, ვერ შევძლებთ პროცესის დაწყებამდე ერთ კვირაში მოვამზადოთ ყველა მასალა და გამოვძებნოთ დრო საიმისოდ, რომ შევისწავლოთ ჩვენებები ყველა იმ მოწმისა, რომლებზეც თქვენ მიუთითებთ. თქვენს მიერ დასახელებული მოწმეებიდან ჩვენ შეგვიძლია გამოვიძახოთ მხოლოდ ოთხი მათგანი: სპირიდონ კედია, ევგენი გეგეჭკორი, ალექსანდრე ასათიანი და გიორგი გეგელია“ – განაცხადა დელატრიმ. ამის შემდეგ ადვოკატები ტორესი და დელატრი რამდენჯერმე ესაუბრნენ სპ. კედიასა და გ. გეგელიას სასამართლო პროცესზე მათი მოწმეებად შესაძლო გამოძახებასთან დაკავშირებით. გაცილებით მომზადებულნი შეხვდნენ სასამართლო პროცესს ქართველი სოციალ-დემოკრატები.[60]

შესაბამისად, სასამართლოს გადაწყვეტილებით უკმაყოფილო იყო ეროვნულ-დემოკრატთა ეს ჯგუფი, აგრეთვე „შეფიცულები“, „საქართველოს სამხედრო კავშირი“ და ორგანიზაცია „თეთრი გიორგი“, რომელთაც შექმნეს პ. ჭანუყვაძის დახმარებისათვის მუდმივმოქმედი ორგანიზაცია.

ისინი თავიდან შეეცადნენ სასამართლო გადაწყვეტილების გადახედვას. ხელახალი გამოძიების წინააღმდეგი იყო ნ. რამიშვილის ოჯახი. ეს, სავარაუდოდ, გამოწვეული უნდა ყოფილიყო იმით, რომ, ჯერ ერთი, მათთვის კარგახნის ცნობილი იქნებოდა ნ. რამიშვილის მკვლელობის წამქეზებლები და ქართველ ემიგრანტთა ის ჯგუფები, რომელებიც იმთავითვე მტრობდნენ მათ და, შიშისა თუ სხვა გარემოებათა გამო, აღარ სურდათ მოშუშებული იარების განახლება; ანდა, უბრალოდ, დააშინეს, ან „ურჩიეს“, რომ ნ. რამიშვილის მკვლელობის თემის ხელახალი წამოწევა დააზარალებდა საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის საქმეს.

უცნაურია, რომ მამის მკვლელობაზე, მკვლელსა და წამქეზებლებზე არ საუბრობს ნ. რამიშვილის ვაჟიშვილი აკაკი რამიშვილი თავის წიგნში „ჩვენი შეცდომები – 1918-1921 წწ.“ (თბილისი, 1999).

აკ. ხოშტარია ნ. რამიშვილის სასამართლო პროცესიდან მოკლე ხანში, 1932 წელს, 59 წლის ასაკში, მოულოდნელად გარდაიცვალა. დაკრძალეს პარიზში პერ-ლაშეზის სასაფლაოზე. მისი სიკვდილის შემდეგ ემიგრაციაში გავრცელდა ხმები, რომ პ. ჭანუყვაძის წამქეზებლების იდეური სულისჩამდგმელი სწორედ აკ. ხოშტარია

იყო. ქართველი ემიგრანტები ასევე დიდ ეჭვს გამოთქვამდნენ მისი ასეთი მოულოდნელი გარდაცვალების გამო.

მკაცრმა სასჯელმა სასოწარკვეთილებაში ჩააგდო თავად პ. ჭანუყვაძე, რადგანაც, როგორც ჩანს, წამქეზებლებმა ის წინასწარ დაარწმუნეს, რომ არ დაისჯებოდა. მან სასამართლო დარბაზი თავზარდაცემულმა დატოვა. მალე პ. ჭანუყვაძე ყველას გადაავიწყდა.

საბჭოთა საგარეო დაზვერვა პ. ჭანუყვაძის სასამართლო პროცესის დასრულების შემდეგ იტყობინებოდა, რომ ატმოსფერო ქართულ ემიგრაციაში კვლავ დაძაბული რჩებოდა. სოციალ-დემოკრატები იმათ, ვინც პ. ჭანუყვაძის დასაცავად გამოდიოდნენ, არც კი ესალმებოდნენ, და აგრესიულად იყვნენ განწყობილნი ყველას მიმართ, ვისაც თუნდაც არაპირდაპირი შეხება ჰქონდა მკვლელობასთან.

მკვლელობის მოტივები და სისხლიან ტერორში მონაწილე პირები

ნ. რამიშვილის მკვლელობის პირველი წუთებიდან საზოგადოებაში, განსაკუთრებით – ქართველ ემიგრანტთა შორის, ინტენსიურად ვრცელდებოდა ინფორმაცია იმის თაობაზე, რომ ეს იყო საბჭოთა სპეცსამსახურების მიერ დაგეგმილი და განხორციელებული ოპერაცია. რა აძლევდა მათ ამის საფუძველს?

1. ნ. რამიშვილი, როგორც რუსეთისა და საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის გამორჩეული თეორეტიკოსი და პრაქტიკოსი, მუდმივად უპირისპირდებოდა ბოლშევიზმს, მეტადრე ისეთ მნიშვნელოვან საკითხში, როგორიც იყო ტერორიზმი.

2. ნ. რამიშვილის მიმართ პირადი მტრობა ჰქონდა ი. სტალინს, რომელიც დამარცხებით მიყენებულ გულისტკივილს არავის პატიობდა.

3. ნ. რამიშვილს ქართველი სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ლიდერებს შორის ყველაზე მკაფიო და შეურიგებელი პოზიცია ეკავა ეროვნულ საკითხში.

4. ნ. რამიშვილის აქტიური ძალისხმევით, 1918 წლის 26 მაისს გამოცხადდა საქართველოს დამოუკიდებლობა. ის იყო დამოუკი-

დებელი საქართველოს მთავრობის პირველი თავმჯდომარე და შინაგან საქმეთა უცვლელი მინისტრი.

5. საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებამდე რამიშვილმა 1918 წლის იანვარში მტკიცე პოზიცია დაიკავა საქართველოში მყოფი რუსეთის სამხედრო დანაყოფების (კავკასიის არმიის) მიმართ და ისინი ქვეყნის ტერიტორიიდან უმტკივნეულოდ გაიყვანა.

6. ნ. რამიშვილის ძალისხმევით, საქართველომ საგარეო პოლიტიკის ვექტორები მიმართა ევროპისაკენ, რამაც რუსეთის გაღიზიანება გამოიწვია.

7. ნ. რამიშვილმა, როგორც შინაგან საქმეთა მინისტრმა, ქაოსისა და ეკონომიკური პრობლემების ფონზე, მეტნაკლებად მოახერხა ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის დაცვა, ქვეყანაში წესრიგის დამყარება და საქართველოში ბოლშევიკების, განსაკუთრებით – ქართველი ბოლშევიკების, ანტიეროვნული საქმიანობის აღკვეთა.

8. დიდი იყო ნ. რამიშვილის, როგორც სოციალ-დემოკრატის, საერთაშორისო ავტორიტეტი. მას კარგი ურთიერთობა ჰქონდა საერთაშორისო ინტერნაციონალთან: პირადი მეგობრობა აკავშირებდა რუსეთის მტერთან, პოლონელი ხალხის ეროვნულ გმირ იუზეფ პილსუდსკისთან და სხვებთან.

9. ნ. რამიშვილი 1921 წლის ბოლშევიკური ანექსიის შედეგად საზღვარგარეთ გადახვეწილი ერთ-ერთი ყველაზე ენერგიული ანტისაბჭოთა მოღვაწე იყო. მისი ძალისხმევით 1921-1930 წლებში იგეგმებოდა და ხორციელდებოდა ღონისძიებები, რომლებიც მოსვენებას არ აძლევდა საბჭოთა ხელისუფლებას და მის სპეცსამსახურებს.

10. ნ. რამიშვილის მიმართ კეთილგანწყობილი არც ლავრენტი ბერია იყო. 1920 წელს ბაქოდან არალეგარული საქმიანობისათვის ბოლშევიკების დახმარებით თბილისში გამოგზავნილი საქართველოს ჩეკისტთა მომავალი თავკაცი, ნ. რამიშვილის განკარგულებით, დააპატიმრეს, თუმცა, მოგვიანებით, სხვა ბოლშევიკებთან ერთად გააათავისუფლეს და გააძევეს საქართველოდან.[48]

ლ. ბერიას 1930 წლის 11 აგვისტოს მოხსენების პათოსიდან გამომდინარე, ეჭვს არ უნდა იწვევდეს ის ფაქტი, რომ საბჭოთა ხელისუფლების დღის წესრიგში დამდგარიყო ქართული ანტისაბჭოთა ემიგრაციის ლიდერების არა მარტო იდეური, არამედ ფიზიკური

განადგურების საკითხი და არჩევანი იმ პერიოდში ყველაზე აქტიურ ნ. რამიშვილზე შეჩერებულიყო. ეს საკითხი დღის წესრიგში უნდა დამდგარიყო ჯერ კიდევ საქართველოში 1924 წლის აგვისტოს აჯანყების პერიოდიდან, როდესაც ნ. რამიშვილი მიჩნეულ იქნა მის ერთ-ერთ მთავარ ორგანიზატორად.

ბოლშევიკების გათვლა უდავოდ სწორი იყო – ანტისაბჭოთა საქმიანობაში პრაქტიკულად მარტო დარჩენილი ნოე ჟორდანია საბჭოთა ხელისუფლებისათვის დიდ პრობლემებს ვეღარ შექმნიდა.

ნ. რამიშვილის ფიზიკური მოსპობა იმ პერიოდში საბჭოთა სპეცსამსახურებში აპრობირებული მეთოდით – უცნობი მკვლელის მეშვეობით, ანდა მისი „უგზო-უკვლოდ გაუჩინარების" გზით არაეფექტური იქნებოდა, მით უმეტეს – საზღვარგარეთ თეთრგვარდიელი ემიგრანტი ლიდერების გახმაურებული მკვლელობებისა და მოტაცება-გამოტყუებების ფონზე. ამდენად, აუცილებელი გახდა უფრო მზაკვრული მეთოდის მოფიქრება, რითაც საბჭოთა ხელისუფლება ერთდროულად რამდენიმე საკითხს გადაწყვეტდა.

ლ. ბერიამ თავის მოხსენებაში პირდაპირ მოითხოვა საბჭოთა კავშირის მთავრობისაგან საქართველოს სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველოსათვის შესაბამისი სუბსიდიების გამოყოფა საზღვარგარეთ ქართველი ემიგრანტი ლიდერების ფიზიკური განადგურებისათვის. მიიღეს თუ არა ასეთი ფინანსური მხარდაჭერა საბჭოთა საქართველოს სპეცსამსახურებმა, უცნობია, თუმცა შედეგი თვალსაჩინოა: ნ. რამიშვილი მოკლულ იქნა ლ. ბერიას მიერ გაკეთებული მოხსენებიდან ოთხ თვეში.

ნ. რამიშვილის მკვლელობა პოლიტიკური მოტივით გაცილებით მომგებიანი იქნებოდა, თუკი ის ქართველი თანამოძმის ხელით მოხდებოდა. საჭირო იყო შემსრულებლისა და შესაბამისი საბაბის პოვნა, უფრო სწორად, მოძებნა ისეთი სუსტი ფსიქიკის მქონე პიროვნებისა, რომელსაც, საუკეთესო შემთხვევაში, პოლიტიკურ ან პირად თუ საყოფაცხოვრებო ნიადაგზე წააქეზებდნენ ნ. რამიშვილის წინააღმდეგ.

ფსიქოლოგიური დამუშავება გზააბნეული, უსახსროდ დარჩენილი და ნოსტალგიით შეპყრობილი ადამიანისა უკვე ადვილი საქმე იყო. ასეთ ვითარებაში ემიგრანტი პ. ჭანუყვაძე მართლაც რომ იდეალური კანდიდატურა იყო. მით უმეტეს, გასათვალისწინებელი

იყო პარმენ ჭანუყვაძის აკვიატებული სურვილი, დაბრუნებულიყო საქართველოში (წინააღმდეგ შემთხვევაში „ვინმეს მოვკლავ უთუოდო..."), მისი მერყევი ხასიათი, ქართველ ემიგრანტებთან და ემიგრანტულ ცხოვრებასთან შეუგუებლობა და სხვა.

მიუხედავად საკმაოდ საფუძვლიანი ვერსიებისა და მოსაზრებებისა, რომ ნ. რამიშვილის მკვლელობა ორგანიზებული იყო საბჭოთა სპეცსამსახურების მიერ, ვერც წინასწარი და ვერც სასამართლოს გამოძიების პროცესში ამის დამადასტურებელი პირდაპირი მტკიცებულებები ვერ იქნა მოპოვებული.

პ. ჭანუყვაძეს რომ ბოლშევიკები მართავდნენ, ამაში დარწმუნებული იყო თვით საფრანგეთის სენის რეგიონის პროკურორი სირამიც, ამ უკანასკნელმა სასამართლოს სხდომაზე სახალხოდ განაცხადა:

„...ბატონებო, ვთქვა, რომ ჭანუყვაძის ზურგს უკან დგანან ბოლშევიკები, არ შემიძლია, იმიტომ, რომ მე არ გამაჩნია საჭირო იურიდიული მტკიცებულობები. მოწმე ქერქაძე კი არ იმსახურებს ნდობას და მისი ჩვენება უარყოფილია. მაგრამ ის, რომ ვიღაც დგას ჭანუყვაძის უკან, ეს ეჭვსგარეშეა. ვის უნდოდა რამიშვილის სიკვდილი? ბოლშევიკებს. ჭანუყვაძეს სურს სამშობლოში დაბრუნება. მან შეიძლება მიმართა კიდეც საბჭოთა წარმომადგენლობას, მაგრამ იქ კომპენსაციის გარეშე არაფერს აკეთებენ". სიტყვის დასასრულს პროკურორმა პირდაპირ მიმართა ბრალდებულს: „...ხომ დაგპირდნენ რეპატრიაციას თქვენ, დამნაშავე ჭანუყვაძე?".[53]

იმ პერიოდში შექმნილი ვითარების, აგრეთვე არსებული დოკუმენტებისა და ცნობების ანალიზი, რომლებიც რაიმე კუთხით ეხება ნ. რამიშვილის მკვლელობას, გვაძლევს საშუალებას, სრულად გავიზიაროთ ფრანგი პროკურორის აზრი.

ნ. რამიშვილის ირგვლივ ვითარების დაძაბვის თაობაზე შესაბამისი დავალება უნდა მიეღო საბჭოთა საგარეო დაზვერვის პარიზის რეზიდენტურასაც. ნაკლებად სავარაუდოა, რომ პ. ჭანუყვაძეზე პირდაპირი ზემოქმედება საბჭოთა სპეცსამსახურებს დაზვერვის შენიღბული თანამშრომლების მეშვეობით განეხორციელებინათ. მაშინ ამის არანაირი აუცილებლობა არ არსებობდა, ვინაიდან იმ პერიოდისათვის ქართულ ემიგრაციაში საბჭოთა დაზვერვას საკმარისი ფარული ოპერატიული ძალები ჰყავდა. ვინ უნდა ყოფილიყო პიროვნება (ან პიროვნებები), რომელიც შეეცდებოდა ჭანუყვაძის წა-

ქეზებას, და რომელი პოლიტიკური დაჯგუფების წარმომადგენელი უნდა ყოფილიყო ის?

პ. ჭანუყვაძის წაქეზებაში საბჭოთა სპეცსამსახურები გამოიყენებდნენ ემიგრაციაში მყოფ ორ პოლიტიკურ დაჯგუფებას: ქართველ სოციალ-დემოკრატებს და მემარჯვენე პოლიტიკურ ძალებს – ეროვნულ-დემოკრატებს, რადიკალურად განწყობილ თეთრგიორგელებსა და შეფიცულებს. ამ გზით საბჭოთა ხელისუფლება ნ. რამიშვილის ლიკვიდაციასაც განახორციელებდა და ემიგრაციაში მყოფი პოლიტიკური ძალების დისკრედიტაციასაც შეძლებდა.

ნ. რამიშვილსა და ევგ. გეგეჭკორს შორის მომხდარმა ინციდენტმა, მეგრული წარმოშობის ემიგრანტებისა და თეთრგიორგელების მიერ ამ ფაქტის გაზვიადებამ და პოლიტიზებამ გადამწყვეტი როლი ითამაშა ნ. რამიშვილის მკვლელობაში. გადაჭრით შეიძლება ითქვას, რომ მომავალი მკვლელობისათვის იდეოლოგიური საფუძვლების მომზადების გარეშე, რაც, საერთო ჯამში, დანაშაულის წაქეზებაში გამოიხატებოდა, შეუძლებელი იყო პ. ჭანუყვაძეს ნ. რამიშვილის მკვლელობა გაებედა, მით უმეტეს, რომ მკვლელი მხდალი პიროვნება იყო.

ერთხელ პარიზის ახლოს, დაბა ბიანკურში, ნ. რამიშვილი და პ. ჭანუყვაძე ერთმანეთის პირისპირ აღმოჩნდნენ. ამ უკანასკნელს თავისი მომავალი მსხვერპლის ლანძღვა-გინება დაუწყია, თუმცა, როდესაც ქართველ სოციალ-დემოკრატთა ერთ-ერთი ლიდერი მას გამოსდევნებია პასუხის გასაცემად, პ. ჭანუყვაძე უკანმოუხედავად გაქცეულა. ამის მიუხედავად, პ. ჭანუყვაძემ მაინც გაბედა ნ. რამიშვილის მოკვლა. ეს გადაწყვეტილება მან მიიღო წამქეზებლების ზემოქმედებით და დარწმუნებული იყო, რომ სასამართლოზე ის გამართლდებოდა ისე, როგორც ეს მოხდა გრ. ვეშაპელისა და ს. პეტლიურას მკვლელობის შემთხვევაში.

ქართული ანტისაბჭოთა პოლიტიკური ემიგრაციის ერთ-ერთი ცნობილი მოღვაწე, ნ. რამიშვილის დისშვილი, შალვა ბერიშვილი მიიჩნევს, რომ პ. ჭანუყვაძის წაქეზებაში აქტიურად იყვნენ ჩართულები მიხეილ კედია, კალე სალია და თეთრგიორგელები, აგრეთვე ზოგიერთი ქართველი სოციალ-დემოკრატი. მაგალითად, ი. წერეთლის ოპოზიციური ფრთის წარმომადგენელი რუბენ ყიფიანი.

შ. ბერიშვილის გადმოცემით, ნ. რამიშვილის მკვლელობის გადაწყვეტილება, თითქოს, მიღებულა მკვლელობამდე ცოტა ხნით

ადრე, თეთრგიორგელების შეკრებაზე, რომელსაც ესწრებოდნენ მისი ხელმძღვანელი ლეო კერესელიძე, აგრეთვე მიხეილ კედია, კალე სალია და ნიკო დგებუაძე, თუმცა მკვლელის წაქეზებაში მონაწილეობდნენ მხოლოდ მიხ. კედია და კ. სალია.

რამდენად შეეფერება სიმართლეს შ. ბერიშვილის ეს მოსაზრება, ძნელი სათქმელია. როგორც სასამართლო გამოძიების პროცესში გაირკვა, მიხ. კედია პ. ჭანუყვაძეს ადრე არ იცნობდა, რაც ამ უკანასკნელმაც დაადასტურა. გამოდის, რომ პ. ჭანუყვაძეს უშუალოდ მიხ. კედია ვერ წააქეზებდა და ამ საქმეში სხვა ქართველი ემიგრანტი იქნებოდა გამოყენებული. გამორიცხული არ არის, რომ მიხ. კედიას შესაძლო მკვლელობის ადგილის შორიახლოდან თვალყურის დევნება ჰქონოდა დავალებული. ამის დასტურია ის, რომ ტრაგედიიდან რამდენიმე წუთში ის უკვე მკვლელობის ადგილზე შეკრებილ ხალხთან ერთად იმყოფებოდა. წინასწარი გამოძიებისას მიხ. კედიამ ეს ფაქტი ახსნა იმით, რომ, ის, თითქოს, გამოძახებული იყო, როგორც თარჯიმანი.

რაც შეეხება ნიკო დგებუაძეს, მოგვიანებით დაზუსტებულა, რომ მას დანაშაულის წაქეზების პროცესში უშუალო მონაწილეობა არ მიუღია, თუმცა კარგად იცოდა, თუ ვინ იყვნენ პ. ჭანუყვაძის წამქეზებლები. იმის შიშით, რომ სოციალ-დემოკრატები მასზე შურს იძიებდნენ, ეს ფაქტი თავის დროზე უღიარებია კიდეც, რის გამოც დიდი უსიამოვნება მოსვლია თეთრგიორგელთა ხელმძღვანელობასთან, – წერს შ. ბერიშვილი.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ იმ პერიოდში ლ. ბერია მუდმივად ცდილობდა მაქსიმალურად ესიამოვნებინა ზემდგომი პარტიული, თუ სპეცსამსახურების ხელმძღვანელობისათვის, მეტადრე – ი. სტალინისათვის, და თხზავდა ისეთ ოპერატიულ-საგამოძიებო საქმეებს, რომლებიც მათ თვალში აამაღლებდა.

ლ. ბერიამ წინასწარ იცოდა, რომ ნ. რამიშვილის ფიზიკური ლიკვიდაცია მას წარმატებულ სპეცოპერაციად ჩაეთვლებოდა, და ამით საბჭოთა ქვეყნის მეთაურის ყურადღებასაც დაიმსახურებდა. მართლაც, ყოველივე ისე მოხდა, როგორც ლ. ბერიამ ჩაიფიქრა. იმ პერიოდში როგორც საქართველოში, ისე საზღვარგარეთ, ქართულ ემიგრაციაში, გავრცელდა ხმები იმის თაობაზე, რომ ლ. ბერიამ ნ. რამიშვილის მკვლელობა მთლიანად საკუთარ დამსახურებად მიითვალა, რითაც ი. სტალინის თვალში კიდევ უფრო დაფასდა, როგორც ნიჭიერი ჩეკისტი და ერთგული კომუნისტი.

ქართველის ხელით, ქართველების წაქეზებით და ქართველებისვე ორგანიზებით ჩადენილი მკვლელობით, საზღვარგარეთ ანტისაბჭოთა მოძრაობას ჩამოსცილდა ამ საქმეში ყველაზე ენერგიული და მიზანმიმართული პიროვნება – ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის ერთ-ერთი თვალსაჩინო ლიდერი ნ. რამიშვილი. ამ უკანასკნელის ადგილის დაკავების შანსი მიეცა ასევე ცნობილ, მაგრამ საეჭვო გარიგებებში გახვეულ და რეპუტაციაშელახულ ევგ. გეგეჭკორს.

ევგ. გეგეჭკორი ნებსითა თუ უნებლიეთ აღმოჩნდა ნ. რამიშვილის მკვლელობის, სულ ცოტა, არაპირდაპირი მონაწილე. უშუალოდ მკვლელობის ორგანიზება, რაც მკვლელის წაქეზებაში გამოიხატა, დიდი ალბათობით, განახორციელეს თეთრგიორგელებმა, მკვლელი კი აღმოჩნდა ამ უკანასკნელთა მიმართ სიმპათიით განწყობილი პ. ჭანუყვაძე.

უდავოა, რომ ნ. რამიშვილის მკვლელობის პროცესს (გ. გეგელიას მსგავსი პირების მეშვეობით) აკონტროლებდა საბჭოთა საგარეო დაზვერვის პარიზის რეზიდენტურა. რაც შეეხება დასტურს ასეთი ტიპის სპეცოპერაციებზე, ის მხოლოდ საბჭოთა ქვეყნის პირველი პირისგან და, შესაბამისად, საბჭოთა სპეცსამსახურის ხელმძღვანელობისაგან მოდიოდა.

მკვლელობისათვის იდეური საფუძვლები ბუნებრივადაც მზადდებოდა და ამ პროცესს, ნებსით თუ უნებლიედ, ხელს უწყობდნენ ქართველი ემიგრანტები. მკვლელიც შესაბამისი ნიშნით შეირჩა. ჭანუყვაძეს კონტაქტები საბჭოთა დაზვერვის წარმომადგენლებთან უთუოდ ექნებოდა საბჭოთა საელჩოში სტუმრობის დროიდან, თუმცა, როგორც ჩანს, მასზე უშუალო ზემოქმედება მაინც საელჩოს მიღმა მყოფი ქართველების მეშვეობით ხორციელდებოდა.

ერთი საინტერესო, მოკლე ჩანაწერი აქვს ნიკო ურუშაძეს 1980 წლის დეკემბერში ნ. რამიშვილის მკვლელობის 50 წლისთავისადმი მიძღვნილ სტატიაში: „საფრანგეთის „ლიბერაციის“ შემდეგ ერთი პარიზელი პარტიზანი თავის მოგონებებში, რომელიც „სამშობლოს ხმაში“ მოათავსა, პირდაპირ თუ არა, გასაგებად წერს, რომ მას მონაწილეობა აქვს მიღებული ამ მკვლელობაში“.[49]

ქართულ ემიგრაციაში დიდხანს დადიოდა ხმები იმის თაობაზე, რომ ნ. რამიშვილის მკვლელობის წაქეზებასთან დაკავშირებით იმთავითვე საქმის კურსში იყო ევგ. გეგეჭკორი. მათთვის ცხადი იყო,

თუ ვინ იყვნენ წამქეზებლები, რომლებიც გრძნობდნენ საკუთარ დანაშაულს თუ შეცდომას, და შიშობდნენ, რომ სოციალ-დემოკრატები მათზე შურს იძიებდნენ.

ნ. რამიშვილის გარდაცვალების შემდგომ განვითარებულმა მოვლენებმა ცხადყო, როგორც სოციალ-დემოკრატებს, ისე მემარჯვენე პოლიტიკურ ორგანიზაციებსა და დაჯგუფებებს ხელს არ აძლევდათ, რომ ანტისაბჭოთა მოძრაობის ერთ-ერთი ლიდერი ქართველების წაქეზებით ყოფილიყო მოკლული. ამით ილახებოდა ქართული ანტისაბჭოთა პოლიტიკური ემიგრაციის იმიჯი საერთაშორისო არენაზე, რაც ევროპის ქვეყნების მთავრობების პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებსა და ანტისაბჭოთა საქმიანობის შემდგომ დაფინანსებაზე უეჭველად აისახებოდა.

აქედან გამომდინარე, საზღვარგარეთ მყოფ პრაქტიკულად ყველა ქართულ პოლიტიკურ ძალას ხელს აძლევდა, რომ ნ. რამიშვილის მკვლელობის ორგანიზატორად საბჭოთა პოლიტიკური ხელმძღვანელობა და საბჭოთა სპეცსამსახურები გამოცხადებულიყო.

„ნოე რამიშვილის მკვლელობამ მთელი ქართველობა შეარყია და ღრმად ჩააფიქრა. მათ დაივიწყეს ყოველგვარი განხეთქილება და ყველა გულწრფელი ქართველი, განურჩევლად პარტიული მიმართულებისა, ღრმა მწუხარებას განიცდიდა მებრძოლი ქართველი ერის ერთ-ერთ გამოჩენილ და დამსახურებულ ხელმძღვანელის მკვლელობით," – იტყვის მოგვიანებით ცნობილი ქართველი ემიგრანტი მოღვაწე ნიკო ურუშაძე.[49]

ნ. რამიშვილის დაკრძალვის დღეს, 1930 წლის 14 დეკემბერს, პოლონეთის გავლით საქართველოდან ხანმოკლე არალეგალური საქმიანობის შემდეგ საფრანგეთში დაბრუნდა მისი დისშვილი შალვა ბერიშვილი, რომელიც მკვლელობის რეალური მოტივებისა და მასში ქართველების მონაწილეობის ფაქტების მიჩქმალვამ და ყოველივეს ბოლშევიკებისათვის გადაბრალებამ ძალზე აღაშფოთა. მან თავისი დამოკიდებულება დაუფარავად გამოხატა საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის საზღვარგარეთის ბიუროს ერთ-ერთ სხდომაზე, რომელსაც ევგ. გეგეჭკორიც ესწრებოდა.

სხდომაზე შ. ბერიშვილმა განაცხადა, რომ ნ. რამიშვილის მკვლელობას ვერავინ გაბედავდა, რომ არა ინციდენტი ნ. რამიშვილსა და ევგ. გეგეჭკორს შორის, რამაც ხელ-ფეხი გაუხსნა წამქეზებლებსაც

და მკვლელსაც. ევგ. გეგეჭკორს შ. ბერიშვილის განცხადებაზე პასუხი არ გაუცია. შ. ბერიშვილმა შემდგომაც არაერთხელ გამოთქვა პროტესტი მომხდართან დაკავშირებით და დაემუქრა ნაქეზების ორგანიზატორებს (მისი აზრით, მიხ. კედიას და კ. სალიას), რომ ბიძის ვერაგული მკვლელობისათვის მათზე აუცილებლად შურს იძიებდა.

მიუხედავად იმისა, რომ ნ. რამიშვილის მკვლელობა მთლიანად საბჭოთა სპეცსამსახურებს დაბრალდა, ქართულმა ემიგრაციამ კარგად უწყოდა, თუ რა როლი ეკისრებოდათ ამ ბინძურ საქმეში თვით ქართველებს. ამან, ცოტა არ იყოს, შეაშინა არა მარტო მიხ. კედია და კ. სალია, არამედ ამ უკანასკნელთა მეგობრები, ნათესავები და ახლობლები, რომლებიც ფიქრობდნენ, რომ შურისძიება, მეტადრე – შ. ბერიშვილის მხრივ, რეალურად იყო მოსალოდნელი.

მიხეილ კედიას მამა მელქისედეკ (მექი) კედია, საგანგებო რაზმის ყოფილი უფროსი, შეშინებული ხლებია ცნობილ ქართველ მოღვაწეს – ექვთიმე თაყაიშვილს და უთხოვია, შ. ბერიშვილის მხრიდან მოსალოდნელი საშიშროების თაობაზე საქმის კურსში ჩაეყენებინა ნ. ჟორდანია. ანალოგიური თხოვნით მას სოციალისტ-ფედერალისტთა ლიდერის – სამსონ ფირცხალავასთვისაც მიუმართავს.

ე. თაყაიშვილი და ს. ფირცხალავა მალევე შეხვედრიან ნ. ჟორდანიას, რომლისთვისაც გადაუციათ შეწუხებული მამის თხოვნა და აუხსნიათ, თუ რა სავალალო შედეგით შეიძლებოდა დამთავრებულიყო შ. ბერიშვილის მუქარა, და რას მოუტანდა ის ზოგადად ქართულ ემიგრაციასა და მის პრესტიჟს.

შ. ბერიშვილი კომპრომისზე წასვლას არ აპირებდა, თუმცა ბოლოს ნ. ჟორდანიასთვის ხათრი ვეღარ გაუტეხია და თავის განზრახვაზე – დაეხოცა მიხ. კედია და კ. სალია, ხელი აუღია, ოღონდ იმ პირობით, რომ ე. თაყაიშვილი და ს. ფირცხალავა მიხ. კედიასა და კ. სალიასგან მიიღებდნენ მონანიების წერილობით განცხადებას. ასეთი დოკუმენტი შემდგარა.

განცხადებაში მიხ. კედია და კ. სალია, თითქოს, ადასტურებდნენ, რომ ისინი იყვნენ პ. ჭანუყვაძის წამქეზებლები და ამ სიბინძურეში, მათ გარდა, არავინ მონაწილეობდა; აღიარებდნენ საკუთარ შეცდომებს, გამოხატავდნენ გულწრფელ მწუხარებას თავიანთი ქმედებების გამო და ითხოვდნენ პატიებას. ამას გარდა, მ. კედია და კ. სალია იძლეოდნენ პირობას, რომ პ. ჭანუყვაძის სასარგებლოდ სა-

სამართლო პროცესზე როგორც ისინი, ასევე მათი თანამოაზრეები მოწმეებად არ გამოვიდოდნენ.

მას შემდეგ, რაც შ. ბერიშვილი დაშოშმინებულა. სამეულს – ნ. ჟორდანიას, ე. თაყაიშვილსა და ს. ფირცხალავას შ. ბერიშვილისთვის უჩვენებიათ მ. კედიასა და კ. სალიას მიერ ხელმოწერილი წერილობითი განცხადება, თან უთხოვიათ, პატივი ეცა ბიძის ნათელი ხსოვნისათვის და მიეცა მათთვის სიტყვა, რომ ის წამქეზებლებზე შურს აღარ იძიებდა. შ. ბერიშვილი იძულებული გამხდარა, დასთანხმებულიყო.

მიუხედავად ამისა, მ. კედიასა და კ. სალიას მაინც დიდი შიში ჰქონიათ შ. ბერიშვილისა, რომელიც ბოლომდე ინარჩუნებდა კარგ ურთიერთობას ნ. ჟორდანიასთან, და, ინტრიგების ხლართვით, უცდიათ შ. ბერიშვილის საფრანგეთიდან გასახლება, თუმცა მათი მცდელობა უშედეგოდ დასრულებულა.[63] მოგვიანებით, მ. კედია, კ. სალია და მათი მეგობარი თეთრგიორგელები იძულებული გამხდარან, საფრანგეთიდან წასულიყვნენ.

სულ მალე წამქეზებლები დარწმუნდნენ, რომ ნ. რამიშვილის მკვლელობამ მათ ცუდის მეტი არაფერი მოუტანა. ამის თაობაზე ისინი ახლო გარემოცვაში ხშირად საუბრობდნენ და წუხდნენ მომხდარის გამო. მათ საქციელს ყველა გმობდა. თუმცა, ევგ. გეგეჭკორი გარეგნულად არ იმჩნევდა, არც იხტიბარს იტეხდა, მაგრამ ამ ფაქტმა არც მას მოუტანა სიკეთე. პირიქით, ამ საზარელი ამბის შემდეგ ქართულ ემიგრაციაში ევგ. გეგეჭკორი ყველას ეზიზღებოდა, რასაც ის კარგად გრძნობდა.

პ. ჭანუყვაძის ნაქეზებაში ქართველი სოციალ-დემოკრატების მონაწილეობის დამადასტურებელი თუნდაც არაპირდაპირი მტკიცებულებები ვერც წინასწარი და ვერც სასამართლო გამოძიების პროცესში ვერ იქნა მოპოვებული. ქართველი სოციალ-დემოკრატები მიიჩნევდნენ, რომ მათი გამორჩეული ლიდერის – ნ. რამიშვილის მკვლელობის ნაქეზებაში მონაწილეობდნენ ეროვნულ-დემოკრატები. ეს კარგად გამოჩნდა გამოძიების პირველი წუთებიდანვე, როდესაც ეროვნულ-დემოკრატები მოწმე დ. ქერქაძის გამოყენებას შეეცადნენ.

ძნელი დასაშვებია, რომ ნ. რამიშვილის ფიზიკური ლიკვიდაციით დაინტერესებული ყოფილიყო პარტიის ლიდერი სპ. კედია, რომელიც ამ ფაქტით ძალზე შეწუხებულა – აღნიშნავს მისი მეუღლე ს.

ჩიჯავაძე-კედია თავის წიგნში. მიუხედავად იმისა, რომ იდეოლოგიური თვალსაზრისით ეს ორი ქართველი პოლიტიკოსი ერთმანეთთან დაპირისპირებული ყოფილა, პირადი მტრობა მათ შორის არ არსებობდა. უფრო მეტიც, სპ. კედიას ნ. რამიშვილი ორჯერ გადაურჩენია: ერთხელ – ბათუმში, როდესაც მთავრობა ემიგრაციაში მიემგზავრებოდა; ნოე ჟორდანიასთან დაპირისპირებულ ქართველ პოლიტიკოსთა ნაწილს გადაუწყვეტია მთავრობის წევრების დაპატიმრება, მათ შორის – ნ. რამიშვილისაც. მეორედ სპ. კედიას დამოუკიდებელი საქართველოს შინაგან საქმეთა ყოფილი მინისტრი გადაურჩენია უკვე ემიგრაციაში, 1924 წლის აგვისტოს აჯანყების შემდეგ. „ერთ ემიგრანტ ქართველს (კვინიტაძე) გადაწყვეტილი ჰქონდა მისი მოკვლა, აქაც სპ. კედია გადაეღობა მის განზრახვას“ – აღნიშნავს ს. ჩიჯავაძე-კედია. აქვე იგი მიიჩნევს, რომ მისი მეუღლისადმი ლ. ბერიას მიერ იმთავითვე მიჩენილი ემიგრანტი გიორგი გეგელია ზომაზე მეტად აქტიურობდა პ. ჭანუყვაძის დაცვასთან დაკავშირებით როგორც წინასწარი, ისე სასამართლო გამოძიების პროცესში, რაც გარკვეულ ეჭვებს ბადებდა.[17]

ყურადსაღებია მოწმე დ. ქერქაძის წერილებსა და ჩვენებებში არსებული ზოგიერთი ინფორმაცია. ის ემიგრანტებისადმი გაგზავნილ ერთ-ერთ წერილში გამოთქვამს პ. ჭანუყვაძის აზრს იმასთან დაკავშირებით, რომ „ჩავარდნის“ შემთხვევაში მას დახმარების (ვექილების დაქირავების) იმედი ჰქონდა ქართველი ემიგრანტებისაგან: ალ. ასათიანის, ა. ამილახვრის, ლ. კერესელიძის, სპ. კედიასა და ს. ბერეჟიანისაგან.

საქართველოს დევნილი მთავრობის არქივში დაცულ სასამართლო მასალებში (უწყებაში) ფიგურირებენ მოწმეები, რომლებიც, აუცილებლობის შემთხვევაში, გამოძახებულ უნდა ყოფილიყვნენ სენის ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოში ნ. რამიშვილის მკვლელობის სასამართლო განხილვასთან დაკავშირებით. ესენი იყვნენ: სპირიდონ კედია, მცხ. ლამარტის ქ. №58-ში, გიორგი გეგელია, მცხ. ღარის ქ. №113-ში, ალექსანდრე ასათიანი, მცხ. ღარის ქ. №4-ში, ევგენი გეგეჭკორი, მცხ. ღარის ქ. №38-ში.

როგორც ვნახეთ, ზემოაღნიშნულ ქართველ ემიგრანტთა სასამართლო სხდომაზე გამოძახების აუცილებლობა, გარდა გ. გეგელიასი, არ დამდგარა.

ნ. რამიშვილის მკვლელობის შემდგომ განვითარებულ მოვლენებში საკმაოდ აქტიურად ფიგურირებს ემიგრანტი გიორგი გეგელია, რომელიც ემიგრანტთა თვალში კარგახნის გაშიფრული იყო, როგორც საბჭოთა დაზვერვის აგენტი, უფრო სწორად – ლ. ბერიას აგენტი, თუმცა ამას მისთვის ხელი არ შეუშლია, ახლო ურთიერთობა ჰქონოდა სპ. კედიასთან, რომელსაც გვერდიდან არ შორდებოდა.

ს. ჩიჯავაძე-კედია მიიჩნევს, რომ ქართული ემიგრაცია „მოსკოვის კლანჭებში იყო" და ეს უკანასკნელი ყველაფერს აკეთებდა, რათა ემიგრაცია არ ყოფილიყო ერთიანი და ძლიერი. ამისათვის მათ თითქმის ყველა პარტიაში ჰყავდათ „თავისი კაცი". გამონაკლისი არც ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია ყოფილა. სპ. კედიას ოჯახის გარემოცვას იმთავითვე გასჩენია ეჭვი გ. გეგელიას მიმართ, რომელიც ზედმეტ კეთილგანწყობას იჩენდა მათ მიმართ.[17]

როგორც ჩანს, იცოდა რა საბჭოთა ქვეყნის ლიდერის და თვით ლ. ბერიას დამოკიდებულება ნ. რამიშვილისადმი, გ. გეგელიამ ნაწილობრივ თავის თავზე მიიწერა პ. ჭანუყვაძის წაქეზებაში მონაწილეობა და გამოძიების პროცესში, შემდგომ კი მკვლელობასთან დაკავშირებულ მოვლენებში აქტიურად ჩაერთო, რითაც „პატრონების" წინაშე შერყეული რეპუტაციის აღდგენას შეეცადა.

ნ. რამიშვილის მკვლელობის ირგვლივ და მკვლელობის შემდგომ განვითარებულ მოვლენებთან დაკავშირებით გ. გეგელია რომ აქტიურობდა, მოწმობს შემდეგი ფაქტიც:

საბჭოთა კავშირის საგარეო დაზვერვიდან 1931 წლის 20 დეკემბერს საქართველოს გაერთიანებული სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველოს ხელმძღვანელის – ტ. ლორთქიფანიძის სახელზე გამოგზავნილი საიდუმლო ცნობების თანახმად, გ. გეგელია „ცენტრს" ატყობინებდა, რომ მოწმე დ. ქერქაძის წინააღმდეგ დაწყებული პროცესი წინ მიიწევდა, თუმცა მას, არა ეს უკანასკნელი, არამედ ს. მენაღარაშვილი და შ. ბერიშვილი აინტერესებდა. ვინაიდან, გ. გეგელიას გადმოცემით, დ. ქერქაძე ქართველ სოციალ-დემოკრატებს კარგად ჰყავდათ გადამალული და პოლიცია მის ასავალ-დასავალს ვერ პოულობდა, შეუძლებელი იყო მისგან ს. მენაღარიშვილისა და შ. ბერიშვილის საწინააღმდეგო ჩვენებების მიღება, რაც ამ უკანასკნელთა მიმართ სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას დააყენებდა. გ. გეგელიას სიტყვით, მისი ინტერესების დამცველი ადვო-

კატი ჟერსენი ირწმუნებოდა – რომც არ მოხერხებულიყო დ. ქერქაძის აღიარებითი ჩვენების მიღება, ის მენაღარაშვილი-ბერიშვილის საწინააღმდეგო პროცესს მაინც მოიგებდა.

ქართველ ემიგრანტთა მცირე ნაწილმა, მართლაც, დაიჯერა, რომ გ. გეგელია იყო პ. ჭანუყვაძის ერთ-ერთი წამქეზებელი. თვით აწ გარდაცვლილმა სოციალ-დემოკრატმა, ნ. რამიშვილის დისშვილმა მამია ბერიშვილმა ჩემთან საუბარში 2002 წლის აგვისტოში, როდესაც ის უკანასკნელად იმყოფებოდა საქართველოში, ნ. რამიშვილის მკვლელობის წაქეზებაში გ. გეგელიას როლზე პირდაპირ მიანიშნა:

„მ. ბ. – ...რამიშვილმა და სტალინმა გაარტყეს ერთმანეთს. რამიშვილი ხმელი იყო, მაგრამ მაგას ცალი ხელი ტკიოდა. რო გაარტყა, ქე წეიქცა მიწაზე და, რამიშვილო, გადაგიხდი მაგასო და გადაუხადა. გვარი აღარ მახსოვს მე, იმას დაავალა...

გ. ს. – ჭანუყვაძეს?

მ. ბ. – არა, ემიგრანტი რო ჩამევიდა მერე აქ, რა უქნენ, არ ვიცი. იმან დაპირდა – სტალინმა, თუ მოაკვლევინებ შენ იმასო, შენ წახვალ საქართველოშიო და ბედნიერი კაცი გახდებიო და ქე წამევიდა და რა უქნენ მერე, არ ვიცი, პროფესორი იყო, მე მგონი, უნივერსიტეტში.

გ. ს. – გეგელია ხომ არა?

მ. ბ. – გეგელია! მაგან იქირავა ჭანუყვაძე, აბა. ჭანუყვაძეს დაპირდა, რომე ბედნიერი კაცი იქნებიო, თუ წახვალ საქართველოშიო, ყველაფერი გექნებაო“.

ნ. რამიშვილის მკვლელობის საქმეში ჩახედული ქართველი ემიგრანტების ნაწილი მიიჩნევდა, რომ გ. გეგელიას, ქედმაღლობისა და ამბიციურობის გამო, ემიგრაციაში ვერ იტანდნენ. ასეთივე დამოკიდებულება ჰქონდა პ. ჭანუყვაძესაც. ერთხელ პ. ჭანუყვაძეს გ. გეგელიას მიმართ ფიზიკური ანგარიშსწორებაც კი დაუპირებია. ამგვარად, ნაკლებად სავარაუდოა, რომ გ. გეგელია პ. ჭანუყვაძის უშუალო წამქეზებელი ყოფილიყო.

ქართულ ემიგრაციას საბჭოთა დაზვერვასთან გ. გეგლიას ურთიერთობების ამსახველი ბევრი ფაქტი ჰქონდა დაფიქსირებული, მათ შორის ნ. რამიშვილის მკვლელობის შემდგომ პერიოდში. უფრო მეტიც, ს. მენაღარიშვილსა და სხვა ქართველ სოციალ-დემოკრატებს

მოუთხოვიათ გ. გეგელიას ქართული სათვისტომოდან გარიცხვა და ქვეყნიდან გაძევება, თუმცა ეს გადაწყვეტილება საბოლოოდ არ ყოფილა მიღებული.

გენერალი პ. სუდოპლატოვი თავის მემუარებში ახსენებს ვინმე გიგელიას (უნდა იყოს გეგელია), როგორც საბჭოთა დაზვერვის გამოცდილ და კვალიფიციურ აგენტს; გ. გეგელიაზე, როგორც საბჭოთა მზვერავზე, რომელიც „ოცი წლის განმავლობაში ასრულებდა „სპეციალურ" დავალებებს საფრანგეთში", „ფარულ აგენტზე" და „დავალების ზუსტ და აკურატულ შემსრულებელზე" – საუბრობს მწერალი კირილ სტოლიაროვიც.[25]

საქართველოს საარქივო მონაცემებით, გ. გეგელია, დაბადებული 1904 წელს ფოთის რაიონის სოფელ ჭალადიდში, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტი, მართლაც, გადაიბირა საქართველოს სსრ მთავარი პოლიტიკური სამმართველოს პასუხისმგებელმა მუშაკმა ლ. ბერიამ და გაიყვანა უცხოეთში საზღვარგარეთ სადაზვერვო ამოცანების გადასაწყვეტად.

გ. გეგელიას გაგზავნა უცხოეთში მომხდარა სწავლის გაგრძელების სურვილის მოტივაციით, რითაც შეინიღბა სპეცსამსახურის რეალური მიზანი. ის 1925 წელს ჯერ გერმანიაში, ხოლო შემდეგ – საფრანგეთში წასულა. სწავლობდა სორბონის უნივერსიტეტში.[20]

უმაღლესი განათლების მიღების შემდეგ გ. გეგელია, როგორც „ნევოზვრაშჩენეცი", საცხოვრებლად დარჩენილა პარიზში. მას ახლო ურთიერთობები დაუმყარებია ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის წარმომადგენლებთან, განსაკუთრებით – ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ლიდერთან, თავის ნათესავ სპ. კედიასთან. ყოფილა ანტისაბჭოთა ორგანიზაციების – „მომავლისა" და „კავკასიის" აქტიური წევრი, თანამშრომლობდა ემიგრანტულ ანტისაბჭოთა გამოცემებში. მონაწილეობა მიუღია მეორე მსოფლიო ომში, ომის დამთავრების შემდეგ დაჰკავშირებია საფრანგეთში სსრ კავშირის საელჩოს და ჩართული ყოფილა რეპატრიაციის პროცესებში.[26]

1947 წელს გ. გეგელია მეუღლესთან და სხვა რეემიგრანტებთან ერთად დაბრუნებულა საქართველოში, უცხოვრია თბილისში. მისი შემდგომი ბედი ტრაგიკული აღმოჩნდა.[39]

საზღვარგარეთ წარმატებული ფარული საქმიანობის სანაცვლოდ, საბჭოთა ხელისუფლება თავის დროზე დაჰპირებია გ.

გეგელიას, რომ საქართველოში დაბრუნების შემდეგ მას საბჭოთა საქართველოს იუსტიციის მინისტრად დანიშნავდნენ, თუმცა დაპირება დაპირებად დარჩენილა.

თუკი მოვახდენთ ნ. რამიშვილის მკვლელობის შედარებით ანალიზს იმ პერიოდის კიდევ ერთი ცნობილი ანტისაბჭოთა მოღვაწის – ს. პეტლიურას მკვლელობასთან, გარკვეულ დასკვნებამდე მივალთ.

1926 წლის მაისში პარიზში ვინმე შალომ შვარცბალდმა, თითქოს, უკრაინაში ებრაელთა გენოციდის საპასუხოდ, მოკლა უკრაინელ ნაციონალისტთა გამორჩეული ლიდერი ს. პეტლიურა. აი, როგორ აღწერს ამ ფაქტს (ვერსიას) თავის წიგნში „რუხ გენერლად" წოდებული ფრანგი ჟურნალისტი ალენ გერენი:

„Двадцать пятого мая 1926 года, вскоре после полудня, на углу бульвара Сан-Мишель и улицы Расин кто-то окликнул:

– Эй, пан Петлюра!

– Да, это я ...

– Так получай же, убийца! Вот тебе за твою резню! Вот тебе за погромы!

Шварцбард стрелял в Петлюру прямо на улице, прикончив его на тротуаре ещё одним выстрелом, когда тот упал ...[13]"

შვარცბალდი 1927 წლის 26 ოქტომბერს პარიზში გამართულმა სასამართლომ, ნაფიც მსაჯულთა ოცწუთიანი თათბირის შემდეგ, გაამართლა.[51]

უკრაინელი ნაციონალისტები დღემდე ფიქრობენ, რომ ს. პეტლიურას მკვლელობა საბჭოთა სპეცსამსახურების სპეცოპერაციის შედეგი იყო. ისინი ემყარებიან 1954 წელს ამერიკის შეერთებულ შტატებში გაქცეული საბჭოთა სპეცსამსახურების ყოფილი თანამშრომლის – პეტრე დერიაბინის მოსაზრებებს. უკრაინელებს ახლაც

---

13 1926 წლის 26 მაისს, შუადღის შემდეგ, სან-მიშელის ბულვარისა და რასინის ქუჩის კუთხეში ვიღაცამ დაიყვირა:

– ეი, პან პეტლიურა!

– დიახ, მე ვარ...

– მაშ, მიიღე, მკვლელო! ეგეც შენ ხოცვა-ჟლეტისა და რბევისათვის.

შვარცბალდმა ესროლა პეტლიურას იქვე, ქუჩაში, და საბოლოოდ მოლო მოუღო ტროტუარზე ნაქცეულს.

მიაჩნიათ, რომ შვარცბალდი მოქმედებდა საბჭოთა დაზვერვის აგენტის – მიხეილ ვოლოდინის ჩაგონებით და დავალებით, რომელიც საგანგებოდ ჩავიდა ბერლინიდან საფრანგეთში ამ მკვლელობის ორგანიზებისათვის.

ნ. რამიშვილისა და ს. პეტლიურას მკვლელობებს აქვთ ბევრი საერთო ნიშანი:

– ორივე მოკლულ იქნა პარიზის ქუჩაში;

– მკვლელი ორივე შემთხვევაში ჩასაფრებული იყო;

– მკვლელობა ორჯერვე ცეცხლსასროლი იარაღიდან გასროლით მოხდა;

– მკვლელი არც ერთ შემთხვევაში არ გაქცეულა;

– მკვლელობა ორივეჯერ, თითქოს, შურისძიების მოტივით მოხდა;

– პეტლიურას მკვლელი გამართლდა. ნ. რამიშვილის მკვლელი განაჩენის შემდეგ გადაყვანილ იქნა ციხეში, სადაც მალევე გარდაიცვალა. მაგრამ საბჭოთა იდეოლოგია პ. ჭანუყვაძესაც ამართლებდა და მიანიშნებდა, რომ „ჭანუყვაძის მოქმედება განპირობებული იყო პირადი შურისძიების გრძნობით“;

– ორივე მკვლელობაში წამქეზებლის როლს ასრულებდნენ მათივე თანამებრძოლები, საბჭოთა სპეცსამსახურებთან დაკავშირებული პირები;

– ორივე დამნაშავეს: შალომ შვარცბალდსაც და პარმენ ჭანუყვაძესაც, წინასწარი და სასამართლო გამოძიების დროს, ჰყავდათ ერთი და იგივე ადვოკატი – ანრი ტორეზი, საფრანგეთის კომუნისტური პარტიის გენერალური მდივნის – მორის ტორეზის ძმა.

ნათლად იკვეთება საბჭოთა ხელისუფლებისათვის მიუღებელი პოლიტიკური ფიგურის ფიზიკური მოსპობის იდენტური ტაქტიკა, მოქმედების ერთი სტილი, რაც მიანიშნებს საბჭოთა სპეცსამსახურებში იმ პერიოდში კარგად აპრობირებულ „მეთოდოლოგიაზე“.

ნ. რამიშვილის გარეშე დარჩენილი ქართული ემიგრაცია

ნ. რამიშვილის მკვლელობის შემდეგ ბრძოლა გავლენის მოპოვებისათვის ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის სხვადასხვა დაჯგუფებას შორის კიდევ უფრო გამძაფრდა. ქართველ სოციალ-დემოკრატებს, შიდა ოპოზიციის გარდა, შეუტიეს იმ პოლიტიკურმა გაერთიანებებმა და ორგანიზაციებმა, რომლებიც არ შედიოდნენ საქართველოს ეროვნულ ცენტრში და არც თანამშრომლობდნენ ნოე ჟორდანიას მთავრობასთან.

ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის თითოეულ ამ წარმომადგენელს საკუთარი მიზნები ამოძრავებდა, რაც დევნილ მთავრობაში პრივილიგირებული მდგომარეობის მოპოვების სურვილით იყო გამოწვეული. მათ არ გააჩნდათ ერთიანი ოპოზიციური პროგრამა და, აქედან გამომდინარე, მათი ბრძოლა ნ. ჟორდანიასა და მის მხარდამჭერთა წინააღმდეგ სრული კრახით დასრულდა.

ოპოზიციონერების იმედი, რომ ნ. რამიშვილის პოლიტიკიდან ფიზიკური ჩამოცილების შემდეგ ვითარება მათ სასარგებლოდ შეიცვლებოდა, – არ გამართლდა. ისინი ნანობდნენ კიდეც, რომ ანტისაბჭოთა ბრძოლის ფორპოსტზე აღარ იდგა ისეთი აქტიური პოლიტიკური მოღვაწე, როგორიც ნ. რამიშვილი იყო.

ნ. რამიშვილის მკვლელობით დაინტერესებულმა პირებმა მიზანს ვერ მიაღწიეს – ნ. ჟორდანიამ ოპოზიციონერთა მიმართ უფრო მტკიცე პოზიცია დაიკავა, ვიდრე ნ. რამიშვილს ჰქონდა. პარიზში პარტიულმა დისკუსიამ, რომელმაც თითქმის ორ წელიწადს გასტანა, ვითარება ვერ შეცვალა. ისინი, ვინც ადრე სიხარულით შეხვდნენ ნ. რამიშვილის მკვლელობას, უკვე მტკივნეულად განიცდიდნენ მომხდარს. მათ შექმნილი ვითარებიდან გამოსვლის საკუთარი გზების ძიება დაიწყეს.

რაც შეეხება საბჭოთა სპეცსამსახურებს, მათ თავიანთ მიზანს მიაღწიეს – პოლიტიკური არენიდან ჩამოიცილეს ქართული ემიგრა-

ციის ერთ-ერთი აქტიური და თვალსაჩინო ანტისაბჭოთა მოღვაწე, რომლის სიკვდილმაც დიდი დარტყმა მიაყენა საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას. არსებითი მნიშვნელობა არ ჰქონდა იმას, თუ, კერძოდ, რომელი პოლიტიკური დაჯგუფება და პიროვნებები გამოიყენა საბჭოთა დაზვერვამ მკვლელი პ. ჭანუყვაძის წაქეზებაში. ფაქტია, რომ მკვლელობა მოხდა ქართველის ხელით და ქართველისავე წაქეზებით, რამაც კიდევ უფრო გააღრმავა ქართულ პოლიტიკურ ემიგრაციაში უნდობლობა და ურთიერთდაპირისპირება.

მართალია, საბჭოთა დაზვერვამ ვერ შეძლო პ. ჭანუყვაძის სასამართლო პროცესის პოლიტიზება, ანუ ნ. რამიშვილის მკვლელობის მოტივად პოლიტიკური და არა პირადი ან საყოფაცხოვრებო მიზეზების დაფიქსირება, მაგრამ საერთო შედეგს მიაღწია და ქართველებს კიდევ ერთხელ მწარე სირცხვილი აჭამა.

ნ. რამიშვილის მკვლელის – პ. ჭანუყვაძის სასამართლო პროცესის თემამ კიდევ ერთხელ წამოიწია ემიგრანტული გაზეთების – „ბრძოლის ხმასა“ და „დამოუკიდებელი საქართველოს“ ფურცლებზე, რასაც შემდეგომ გამოხმაურება მოჰყვა 1931 წლის დეკემბრის შუა რიცხვებში ქართული სათვისტომოს ოპოზიციური ნაწილის (რეალურად – სპ. კედიას მხარდამჭერების) მიერ ორგანიზებულ კრებაზე, რომელსაც 90-მდე ქართველი ემიგრანტი ესწრებოდა. წარმოდგენილი იყო სხვადასხვა ორგანიზაცია: „თეთრი გიორგი“, „შეფიცულები“, „ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია“, „სამხედრო კავშირი“ და უპარტიოები.

კრებას თავმჯდომარეობდა ბერი შალვა ვარდიძე (მდივანი – შალვა ბერიძე). ძირითადი მომხსენებელი იყო ვახტანგ მაჩაბელი, რომელმაც სოციალ-დემოკრატთა ქცევასა და მათ სტატიებს, გამოქვეყნებულს ზემოაღნიშნულ მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებში, პროვოკაციული უწოდა. მან დაგმო საქართველოს „ეროვნული ბელადის“ – სპ. კედიასა და მისი თანამოაზრეების სინჯიკაშვილისა და გეგელიას წინააღმდეგ სოციალ-დემოკრატების გალაშქრების

ფაქტი. შემდეგ სიტყვით გამოვიდა გ. გეგელია, რომელმაც ახსნა, თუ რატომ ცდილობდა ნ. რამიშვილის მკვლელის დაცვას სოციალ-დემოკრატთა ბრალდებებისაგან.

მგზნებარე იყო მიხაკო წერეთლის გამოსვლა, რომელმაც სოციალ-დემოკრატებს შეახსენა მათი დამოკიდებულების თაობაზე ილია ჭავჭავაძისადმი მისი მკვლელობის წინა პერიოდში, და აღნიშნა, რომ წერტილი უნდა დასმოდა მათ საქციელს. „ტერორს უნდა ვუპასუხოთ ტერორით, მკვლელობას – მკვლელობით და პროვოკაციას – პროვოკაციით“ – დაასრულა სიტყვა მ. წერეთელმა.

შეკრებაზე სიტყვით წარდგნენ აგრეთვე გრიგოლ ცხაკაია და სპ. კედია. მათი გამოსვლაც ქართველი სოციალ-დემოკრატების მძაფრი კრიტიკით იყო გამსჭვალული. ქართველთა ეს თავყრილობა მორიგი, არაფრისმომცემი რეზოლუციის მიღებით დასრულდა.[61]

ბოლოთქმა

ნ. რამიშვილის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის, აგრეთვე მისი ტრაგიკული ბედისადმი ქართული ემიგრაცია ყოველთვის დიდ ინტერესს იჩენდა და, რითაც შეეძლო, პატივს მიაგებდა მის ხსოვნას.

ნ. რამიშვილის გარდაცვალებიდან 50 წლისთავთან დაკავშირებით უკვე „მობერებულმა“ ქართულმა ემიგრაციამ კიდევ ერთხელ წარმოაჩინა ნოე რამიშვილის სახელი.

1980 წელს ჟურნალ „თავისუფალი ტრიბუნის“ დეკემბრის ნომერში გამოქვეყნდა ნიკო ურუშაძის მოგონებები ნ. რამიშვილზე. ამავე წელს ჟურნალ „დროშაში“ დაიბეჭდა მაშნდელი პრესის მოკლე მიმოხილვა ამ ტრაგიკულ მოვლენასათან დაკავშირებით.

1980 წლის 7 დეკემბერს პარიზის ქართულ ეკლესიაში დეკანოზმა ილიამ ნ. რამიშვილის პანაშვიდზე წარმოთქვა ვრცელი სიტყვა, რომელიც ასე დაასრულა:

„ახლა ვილოცოთ ყველამ ერთად – ეროვნული ერთობით, იმ პირისათვის, რომელიც იყო თავდადებული მსახური ქვეყნისა და შეურიგებელი მტერი დამპყრობლებისა. მან განიცადა აღსასრული მოულოდნელი მძვინვარე ძალადობით და აღიმართა ვით სიმბოლო, რომელსაც ვერ გასცვეთს დროთა ბრუნვა. მისი მსხვერპლად გაღება უნაყოფო არ დარჩება და ღმერთმა მიიღოს მართალ საქმეთა ეს მისი ღვაწლი.

ვილოცოთ! ვილოცოთ ჩვენი ქვეყნისათვის და მისი ტანჯული ხალხისათვის – ჩვენი ემიგრაციისათვის, რომელიც არის განუყოფელი ნაწილი ჩვენი ერისა – თვითონაც რომ განიცდის წამებას“.[49]

ბიბლიოგრაფია

წიგნები და კრებულები

1. ავალიშვილი ზ., საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-21 წლების სეთაშორისო პოლიტიკაში (1924 წ.), თბილისი, 1990;

2. გურული ვ., საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენა და რუსეთის მეხუთე კოლონა (1917-192), თბილისი, 1990;

3. დაუშვილი რ., ქართული ემიგრაცია 1921-1939 წლებში, თბილისი, 2007;

4. ენდელაძე თ., ტრაგიკული 1924 წელი, თბილისი, 2004;

5. ვეშაპელი გრ., ახალი საქართველო (წერილების კრებული), 1924-1926, თბილისი, 1928;

6. კედია სპ., მასალები პირადი არქივიდან, თბილისი, 2007;

7. კახიანი მიხ., კიდევ ქართული ემიგრაციის შესახებ, თბილისი, 1927;

8. კუხალაშვილი დ., უცხო ქვეყნების მტრული საქმიანობა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წინააღმდეგ, თბილისი, 2002;

9. ლომაშვილი ფ., ქართული ემიგრაციის ისტორიიდან, თბილისი, 1965;

10.ჟღენტი თ., გურიის მოძრაობა 1905 წელში, გამოც. 1927, 1932 წ. – მესამე გამოცემა;

11. რცხილაძე ვ., ქართველები გერმანული დროშის ქვეშ, თბილისი, 1994;

12. საქართველოს პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის (1918-1921 წწ.) მთავრობის არქივი (მე-2 ჰარვარდული ნაწილი), ყუთი 74, გრ. ვეშაპელისა და ნ. რამიშვილის მკვლელობა;

13. სულაძე გ., ქართული ანტისაბჭოთა ემიგრაცია და სპეცსამსახურები, 2012;

14.ტაბაღუა ი., საქართველოს საგარეო ურთიერთობების ისტორია (ლექციების კურსი), თბილისი, 1992;

15. შარაძე გ., უცხოეთის ცის ქვეშ (წიგნი პირველი), თბილისი, 1991;

16. შარაძე გ., უცხოეთის ცის ქვეშ (წიგნი მეორე), თბილისი, 1993;

17. ჩიჯავაძე-კედია ს., ნასმენ-ნახული, თბილისი, 1998;

18. ჟღენტი თ., გურიის მოძრაობა 1905 წელში, გამოც. 1927, 1932 – მესამე გამოცემა;

19. Антонов В., Карпов В., Тайные информаторы Кремля – 2, Москва, 2003;

20. Гладков Т., Король нелегалов, Москва, 2000;

21. Колпакиди А., Прохоров Д., Всё о внешней разведке, Москва, 2002;

22. Окупация и фактическая анексия Грузии – „О политической и правовой оценке нарушения договора между Грузией и Советской Россией от 7 мая 1920 года", Тбилиси", 1990;

23. Очерки истории российской внешней разведки, Москва, 1999;, т. 1, т. 4;

24. Судоплатов П., Спецоперации – Любянка и Кремль – 1930-1950 годы, Москва, 1998;

25. Столяров К., Палачи и жертвы, Москва, 1997;

26. Свердин С., Капитан не спускает флаг, Тбилиси, 1969;

27. ფონდი 1863, ა. 1, ს. №1506, პოლოტიკურ დამნაშავეთა გააქტიურება;

28. ფონდი 1863, ა. 1, ს. №54, განსაკუთრებული რაზმის შემადგენლობა;

29. ფონდი 1863, ა.1, ს. №475, მინისტრის ანგარიში;

30. ფონდი 1863, ა.1, ს. №1398, განსაკუთრებული რაზმის შემადგენლობა;

31. ფონდი 1863, ა.1, ს. №330, შსს სისხლის სამართლის მილიციის დაარსება;

32. ფონდი 1863, ა.1, ს. №3, ბოლშევიკების დაპატიმრება თბილისში;

33. ფონდი 1863, ა.1, ს. №17, სომეხი ახალგაზრდების მობილიზაცია;

34. ფონდი 1863, ა.1, ს. №51, შს მინისტრის მითითებები;

35. ფონდი 1863, ა.1, ს. №107, პასტრულინის, დურნოვის და იგნატიევის დაპატიმრება;

საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი

36. ფონდი 6, ს. №22393-62, განსაკუთრებული რაზმის წევრები;

37. ფონდი 6, ს. №36049, გ. მაზნიაშვილის შესახებ;

38. ფონდი 6, ს. №29443, ტ. 21, ნამიჭეიშვილი, თავაძე და სხვები;

39. ფონდი 6, ს. №29443, ტ. 20, გ. გეგელიაზე;

40. ფონდი 8, ა. 3, ს. №276, ბრძოლა ქართული ეკლესიის წინააღმდეგ;

41. ფონდი 13, ა. 2, ს. №96, 1923, ს. ფირუმოვის ხელმოწერილი დოკუმენტები;

42. ფონდი 13, ა. 5, ს. №60, 1927, ქართული ემიგრაცია;

43. ფონდი 13 ა.4, ს. №94, 1926, ს. ფირუმოვის წერილი;

44. ფონდი 14, ა.1, ს. №196, 1922, ანტისაბჭოთა პარტიები;

45. ფონდი 14, ა. 2, ს. №28, 1924, ჩეკა ემიგრაციაზე;

46. ფონდი 14, ა.1, ს. №54, 1921, ჩეკას ანგარიშები.

47. „ასავალ-დასავალი“, 2009 წლის 29 ივნისი-5 ივლისი, ინტერვიუ ლ. თაქთაქიშვილთან;

48. „ასავალ-დასავალი“, 2001 წლის 22-28 ოქტომბერი, გ. ბეზირგანი – მერხეულიდან კრემლამდე;

49. „თავისუფალი ტრიბუნა“, 1980 წლის 31 დეკემბერი, მოგონებები ნ. რამიშვილზე;

50. „კომუნისტი“, 1926 წლის 17 იანვარი, დ. მხეიძის განცხადება;

51. „კომუნისტი“, 1927 წლის 17 ოქტომბერი, შვარცბალდის გამართლება;

52. „კომუნისტი“ 1925 წლის 19 აგვისტო, გრ. ვეშაპელი, კაფე „ვოლტერში“ განვითარებული მოვლენები;

53. „პალიტრა“, 1999 წლის №3, დ. ლაზარაშვილი, ისევ ქართველის ტყვიით;

54. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1918 წლის 30 – 31 ივლისი, ინფორმაციები საგანგებო რაზმის დაარსების შესახებ;

55. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1918 წლის 28 ივლისი, საქართველოში ფარული საზოგადოების დაარსების შესახებ;

56. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919 წლის 29 ოქტომბერი, მოსკოვიდან თბილისში აგენტების შემოსვლის შესახებ;

57. „ჩვენი დროშა“, 1990 წლის მაისი, ნ. რამიშვილის მკვლელობის 60 წლისთავი – კ. ინასარიძე;

58. Обьявление независимости Грузии, ნაბეჭდი, 23 ფურცელი, უავტორო;

59. Арест Челокаева, ამიერკავკასიის სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველოს უცხოეთის განყოფილების 1927 წლის 1 მარტის შეტყობინება;

60. Процесс Чануквадзе, ამიერკავკასიის სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველოს უცხოეთის განყოფილების ანგარიში;

61. Общее собрание оппозиционной части грузинской коллоний в Париже, ამიერკავკასიის სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველოს უცხოეთის განყოფილების ანგარიში;

62. Грузинская эмиграция в Париже и её организации, ამიერკავკასიის სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველოს უცხოეთის განყოფილების ანგარიში;

63. შ. ბერიშვილის ხელნაწერი მოხსენება, რუსულ ენაზე, 20 ფურცელი.

The present book is intended for the general public. It could be of special value for the researchers of the modern Georgian history and Soviet secret service and for the people who consider the fight for independence of Georgia as the highest moral predestination and for whom the life, deeds and death of N. Ramishvili serve as a pure example of patriotism.

The work will undoubtedly be instrumental in educating professional and devoted personnel for interior and state security agencies.

We would like to express our gratitude to the Ministry of Interior of Georgia and mayor's office of Chokhatauri municipality for their support in publishing the book

Chief Editor	**Mzia Razmadze**
Managing Editor	**Gogi Sallashvili**
Translated by	**Kakha Chitaia**
Cover design by	**Ketevan Gogava**
Layout design by	**Zaza Gelashvili**

The idea of issuing the book belongs to Mariam Davitashvili

© Publishing Tsigni+Eri

ISBN 978-9941-9598-0-6

Gela Suladze

Assassination of the First Prime-Minister of Georgia Noe Ramishvili

(A bloody secret operation of the Soviet special services)

Dedicated to the centenary of the Georgian Statehood restoration and 135th anniversary of Noe Ramishvili

Publishing Tsigni+Eri
Tbilisi, 2018

Contents

Preface 143

Assassination in the center of Paris 146

Character traits for N. Ramishvili's portrait 149

Confrontation between Noe Ramishvili and Josef Stalin 153

Noe Ramishvili – the founder of the Special Service in Independent Georgia 158

N. Ramishvili against internal and external enemies of Georgia 168

Objectives of the Soviet intelligence in the struggle against anti-Soviet emigration 182

Operational tactics of the Soviet secret services and the counter measures worked out by N. Ramisvili 186

Special Operations by Soviet Special Forces Abroad 198

Preparing grounds for N. Ramishvili's assassination 202

L. Beria's policy speech of August 11, 1930 209

The Preliminary Investigation for the N. Ramishvili Murder Case 221

The murderer 233

The trial 243

Motives of the Assassination and the Participants of the Bloody Terror 252

Georgian Emigration Left without N. Ramishvili 268

Conclusion 271

Bibliography 272

Photo material 277

Preface

Noe Ramishvili, a prominent state figure of the Democratic Republic of Georgia, is virtually unknown to the Georgian society. This is mainly attributed to the fact that the Georgian authorities of 1918-1921 are identified with one personality – Noe Jordania and his activities. However N. Ramishvili was the first chairman of the independent Georgian government from May 26 until June 23, 1918 (he was replaced by N. Jordania) who later he became the first interior minister.

N. Ramishvili also initiated and inspired setting up the Special Squad (in its classical meaning) - the first special service in Georgian history – which carried out numerous operative crime-detection and punitive measures under the guidance of N. Ramishvili in 1918-1921 in order to eradicate and prevent the subversive activities of the foreign countries.

As one of the most active and competent political statesman and anti-Soviet public figure, N. Ramishvili continued his fierce fight against the Bolsheviks during the years of emigration. He was the main coordinator of the anti-Soviet activities and underground movement in Georgia and arranged illegal trips of his emissaries to Georgia. He also managed to officially establish contact with British, French, Turkish and Polish secret services.

Bolshevik authorities and special services considered Georgian government in exile and especially their prominent leader N. Ramishvili as a great political challenge.

By the 10th anniversary of the Soviet reign the Bolshevik secret services conducted numerous special operations as a result of which a number of White Guard emigrants and anti-Soviet activists of the emigration organizations were assassinated and

others were kidnapped or enticed to the Soviet Union for the propaganda purposes.

Therefore it is not surprising that the Bolshevik regime made a decision to physically eliminate N. Ramishvili.

The Soviet secret service successfully conducted a regular special operation to liquidate an individual unacceptable for the Soviet authorities, using their routine method - to kill a Georgian by the hand of a Georgian - another disgrace recorded in the Georgian history.

Despite all the efforts exerted by the Embassy of Georgia in France finding the information on preliminary investigation or trial (the bill of indictment, legal proceedings, court decision etc.) proved impossible.

The legal proceedings in the Central Archives of Paris are catalogued starting only since 1932. The French side does not dismiss the possibility that all the documents of N. Ramishvili assassination might be kept in one of the depositories of the Central Archives of Paris and a diligent search would be needed to find them.

Neither Akaki and Nino Ramishvili, nor their relatives who live in Paris, possess any material concerning the assassination of their father.

The Parisian part of the documents of the government of the Democratic Republic of Georgia (1918-1921) is stored in the Central State Archives of the Georgian History. The material on assassination of N. Ramishvili is seemingly incomplete – it contains copies of the preliminary investigation conducted in French, French translation of L. Beria's report to the Georgian Communist Party Central Committee Meeting on September 14, 1930 and the letters and explanatory notes of Georgian emigrants.

According to the abovementioned documentation, the members of the Georgian community and namely Georgian political emigrants S. Menagarishvili and K. Sabakhtarishvili had conducted investigation of N. Ramishvili's assassination but a document on final resolution had not been prepared or possibly it existed but was lost and never reached us.

The documentary data concerning the life and anti-Soviet activities of N. Ramisvili was kept in the State Security Committee Archives of the Soviet Republic of Georgia the major part of which was sent to Smolensk (Russia) as a result of thoroughly prearranged special operation conducted by still functional Soviet secret service in the fall of 1990. The remaining part was destroyed during the armed confrontation of 1991-1992 in Tbilisi. Fortunately I have found copies of some documents stored at one time in the State Security Committee Archives (now destroyed) that, to a certain extent, throw light upon the assassination of N. Ramishvili.

Assassination in the center of Paris

At noon December 7, 1930 Noe Ramishvili and another well-known emigrant, the Social Democrat Sandro Menagarishvili were walking through the streets of Paris.

The emigrant Tamar Kakhelidze-Takaishvili recalls:

"My uncle got prepared for a meeting as usual. He had dinner, bade farewell to Maro and children and walked to the door. He turned around twice at the garden gate to wave his hand – my auntie told us. And this was the last hand-waving gesture of my uncle. He was never to attend the meeting – an enemy's bullet claimed his life leaving his family orphaned". [49]

The eyewitness and direct participant Sandro Menagarishvili describes this tragic event of December 7 in detail.

On Saturday evening I found Noe's note at home, asking me to meet him on Sunday at Port Orleans at 14.15 in connection with the forthcoming Party meeting. Let's meet there and then go to the meeting – he wrote. At precisely 14.15 I entered Café Marechal Jourden – Noe had just arrived and was taking off his coat. We sat down and discussed some items on the meeting agenda. At half past two we took Metro and departed for the meeting. On the way he was incessantly talking about the Party and national affairs, considering the future activities and sharing his ideas on intensifying the work in Georgia.

While chatting we went out at Place de Italie station and followed the Goblin Street, Noe walking to my right side. When we came up to the dam constructed for earth-moving work near the 13th Quarter Municipality Noe asked me: - Sandro, what do you think of working in Georgia?... and all of a sudden a revolver shot two times.

The people were frightened and the overcrowded street became deserted... I looked around and caught a sight of Chanukvadze at about half a meter away with a revolver in his hand. Without hesitation I gathered all my strength and dealt a powerful blow at his chin with my head. At this moment the third bullet aimed at my forehead was shot, but it only brushed against the left side of my head. I was thinking I was wounded but the killer was in my hands. We got into a fight – I was trying to take a gun away from him while he was looking for an appropriate moment to shoot me down and flee (he was wearing soft shoes, prepared to run away). I was holding his gun with my left hand and striking blows at his face with my right hand in order to weaken and disarm him. I was not aware of what happened to Noe, I thought he was wounded. It was then, in the midst of fight that I caught a sight of him as he was lying stretched out on the pavement. For a second everything went dark (before my eyes)...The coward killer took advantage of the situation and tried to aim the barrel at my temple, but my confusion lasted an instant; shocked by what I had seen, I pushed up his gun and I heard the fourth and fifth bullets whistle over my head. By then P. Chanukvadze, weakened by beating was not able to offer much resistance, he fought back one last time and was knocked off his feet. I grabbed the gun... and only the passers-by saved his life. All of this took four or five minutes.

The bloodstained and broken-faced, but unfortunately alive coward P. Chanukvadze was taken away by police. And only at the police station I learned that my dear Noe had passed away. I did not hear him either moaning or shouting and even if he moaned how I, an unfortunate man, could have heard or helped him. I am anguished and tormented by the fact that I was unable to help him or lay down my life for him".[49]

The treacherous murder of N. Ramishvili deeply shocked Noe Jordania. The associates accompanied him on his way home from the discontinued meeting. Pensive and sorrowful he never uttered a word. On arrival he said "They have cut off my hand" and then added: "Follow his cause if you want to respect him".

The burial ceremony of N. Ramishvili was held on December 14, 1930 at Baniou Cemetery in Paris, at 14.00. A huge number of people gathered to pay tribute to the deceased including the well-known representatives of the emigrant circles from Russia, Caucasian and other countries.

The assassination of N. Ramishvili found a broad response among the French as well as European Mass media. They precisely described the details of the murder and its presumable motivation. The press in Paris actually reported that the deceased, former Minister of Interior of Independent Georgia had been wearing darned socks. Mourning letters and reminiscences and different versions, of the tragedy were published.

The Georgian government in exile, the Social Democratic Party and N. Ramishvili's family received enormous number of telegrams and letters of condolence from all Georgian communities, socialist parties of the Russian emigration and outstanding foreign political figures. All the respondents unanimously supposed that Moscow and its secret service were clearly implicated in the murder of N. Ramishvili.

The leader of the French socialists Leon Blium dedicated an extensive mourning letter to the deceased N. Ramishvili in his Party newspaper. Noteworthy articles were published in German and Belgian socialist monthly magazines. A prominent French socialist Renodel, too, dedicated a special publication to the tragic event. The overwhelming majority of the Georgian emigrants were firmly convinced in the foreign involvement with the assassination of N. Ramishvili. [49]

Character traits for N. Ramishvili's portrait

"Last night our Premier, whom I met for the first time, arrived from Tbilisi. He is a man of dignified appearance, not without elegance and stylishness, but who knows what is hidden deep beyond the facade..." – wrote a well-known Georgian emigrant, scientist, lawyer, philologist, diplomat, publicist, political and public figure, professor Z. Avalishvili. [1]

Who was N. Ramishvili in reality?

N. Ramishvili was born on April 5, 1881 in Surebi community village of Didi Vani, Chokhatauri district. His father Besarion (Beso) Ramishvili, was a quite well educated carpenter. The mother – Maka Mgeladze, was by birth from village Shemokmedi of Ozurgeti district. The Ramishvili family had six sons and one daughter - Marta. The first born son Vasili was engaged in cattle breeding, the second, David worked as a medical assistant in Batumi and the third, Isidore was a tradesman. They were followed by Noe and Antimoze (a pharmaceutist). The youngest son, Jacob was a well-known shoemaker in Surebi. Noe's sister Marta was married to Nestor Berishvili in Surebi and they had twelve chidren.

Noe's sister Marta died at the age of 83 in exile in Central Asia. The oldest brother Vasili also died in Central Asia, Isidore disappeared without a trace, Antimoze died in 1921 of typhus and the fate of Jacob is unknown. Among the brothers only David passed away surrounded by his family members.

N. Ramishvili received elimentary education in the village school of Didi Vani. He then studied in the seminary in Ozurgeti and later, on graduating from the Kutaisi theological seminary in1901, entered the law department of the Yriev (=Dorpat, nowadays Tarty, Estonia) University.

In 1992 due to the involvement in the revolutionary activities he was compelled to cease his studies and return to Georgia. In 1902-1903 he led the protest movement of workers and peasants in Guria and Batumi and initiated the 1903 Congress of the workers from all over Guria.

In 1904 N. Ramishvili was arrested but he slipped away from the gendarmes and fled to Rostov-on-don, where he continued his illegal activities. Together with Noe Jordania he was in charge of the newspaper Social Democrat. In 1905 N. Ramishvili returned home and in the same year married teacher Mariam (Maro) Gogiashvili. They begot four children: Beno, Akaki, Nino and Tamar.

N.Ramishvili actively participated in the Revolution of 1905. By the fall of 1907 N. Ramisvili left for Germany and continued his studies at Leipzig University. In 1908 he attended the meeting of the Central Committee of the Russian Social Democratic Workers Party (RSDWP) with participation of Lenin, Plekhanov, Martov, Zasulich, Akselrod, Lunacharsky, Chicherin and others.

N. Ramishvili returned from Germany in 1910. In September he addressed the illegal Party conference, held in village Khidistavi in Guria with the report on national issues. After two months he was arrested and sent into exile to Rostov, where his wife and children joined him later. In exile N. Ramishvili became the leader of the large and powerful and Social Democratic organization.

In 1913 Noe Ramishvili traveled to Petersburg and actively cooperated with the RSDWP central bodies. He was a member of all supreme governing bodies of the Social Democratic Party, a voting member of Tbilisi self-governing Council, member of the RSDWP Committee. N. Ramishvili was one of the leaders of the Party and the editor-in-chief of the party newspaper.

After the Revolution of 1917 he became the member of Workers, Peasants and Soldiers Deputies' Soviet and the deputy of the Constituent Assembly, the member of Trans Caucasian Seim. From May 26 until June 23 he served as the first Chairman of the Georgian Government and later - the Minister of Interior. On June 23 as a result of the velvet revolution in Georgia, Noe Jordania became the Chairman of the Government. [15]

Noe Ramishvili and Noe Jordania established warm relationship from the very beginning and maintained it until the end. "While the deceased Noe Jordania was the brain of our movement, Noe Ramishvili was its spinal column, a symbol of iron will-power and a consummate organizer", - recalls one of his brother-in-arms Grigol Tsereteli. [49]

Whenever Noe Jordania was under arrest, hiding or traveling abroad, Noe Ramishvili always replaced him. According to the friends and associates their relationship was marked by "the complete harmony", as if "these two people had a common heart filled with love towards the homeland and Georgian people". This kind of cooperation even deepened during the emigration in France.

This is how N. Ramishvili is characterized by his associates:

"Noe Ramishvili was one of the very first who opened the gate of the drowsy Georgian political treasury and let the flaming desire of the whole Georgian nation – to be independent, sovereign and free - flood in. And as a token of recognition, the nation linked their destiny with him and entrusted him to form the first national government" (Levan Pagava). [49]

"Obviously, Noe did not lack for opponents and critics, but in difficult situations they all looked up to him and appreciated him as a decent and competent statesman. Together with other political figures, he frequently visited a number of foreign countries

to pass resolutions demanding withdrawal of the occupational forces. He was in charge of the party publications under the leadership of Noe Jordania and wrote a book Historical Materialism. He introduced the representatives of different Georgian political parties to the Polish Hero Pilsudski, who later praised him and stated "the country that has a son like him is not destined for destruction". After the negotiations magazine Prometheus was founded".

"We all were astonished with how much care and encouragement he showed to the young people. He had a deep knowledge of not only the native, but also foreign literature. He liked to talk with the youth and was an exceptionally good mentor. I happened to listen to his narratives on the ideal political architecture of Georgia, fascinating by its beauty and hope" (Gr. Tsereteli) [49]

"Noe Ramishvii was a living embodiment of the Georgian fighting spirit, constantly battling against the enemies. The Russian Bolsheviks regarded him as an implacable opponent and instructed their very few followers in Georgia to sever any relationship with Noe Ramishvili's supporters. He horrified the enemies of independence of Georgia that earned him indisputable authority of a great political and public figure and a statesman of iron will" (Karlo Inasaridze). [57]

His talent and abilities particularly flourished in 1918-1921 when he became Minister of Interior (at the same time he held a post of the minister of education). He was especially attentive towards the ministry employees and being a humane leader, employed Russian speaking civil servants from the viceroy's chancellery, notwithstanding their political convictions. He tried to incorporate them into the Georgian society and assisted them in learning the language in order to conduct the office work in Georgian.

N. Ramishvili enjoyed immense authority amongst the workers and peasants. It is well known with how much enthusiasm he was met by the local workers during his one hour address to the Soganlugi party organization meeting in Tbilisi. He was admired by the Chiatura mine workers and peasants in Guria and highly respected by the workers in Baku, where he had been preparing them for the 1904 Party Forum.

Confrontation between Noe Ramishvili and Josef Stalin

At the beginning of the last century, there was a confrontation within the Russian Social Democratic Workers Party, between N. Ramishvili and the group headed by Vladmir Lenin. The bone of contention was the problem of terrorism .

N. Ramishvili launched a vigorous campaign against terrorism as early as beginning of June, 1903 during Batumi and Gurian Social Democratic Organizations' Congress (Rural Laborers Congress from Batumi and Guria).

N. Ramishvili addressed the Congress and vehemently condemned terrorism regardless of "party interests". He was opposed by "the peasant delegates and some active workers". Nevertheless "Congress denounced the terrorism system as an unacceptable method practiced by rebellious Socialist Revolutionists". [10]

The terrorism issue was also discussed early in January, 1904 during "the Second Gurian Congress". An old Bolshevik Tengiz Jgenti recalls:

"It was decided to conduct a dispute on all the issues that caused disagreement. Soso (comrade Stalin), who had just returned from the exile in Siberia participated in the debate and some of

comrades from Guria met him for the first time. I made friends with him in Kutaisi Province prison in 1905.

Stalin examined the main topics of the disagreement, reviewed and substantiated Lenin's assertions and exposed invalidity of Martov-Petrosov-Akselrod views.

Grishha Lordkipanidze and Arsenidze opposed Stalin. As the debate was not over the session was postponed for the next day to be held in Didiveli, Chokhatauri. The local Mensheviks closed their ranks and staged a hot discussion. The peasants were very much concerned and, according to their own words, above all they wanted the sides to reconcile and come to an agreement. The dispute ended by the evening and the overwhelming majority voted in favor of the Mensheviks and only a tiny group sided with Stalin". [18]

By that time internal party disputes became perceptible within the ranks of Russian Social Democratic Workers Party. The Bolshevik and Menshevik organizations bitterly confronted each other in endless debates and discussions. The same bilious mood prevailed in Trans Caucasian and specifically Georgian party units. Moreover the Rothschild enterprise closed down in Batumi and the unemployed workers headed to Chiatura in search for jobs.

The group of workers was accompanied by the Bolsheviks who stirred up a discussion and invited the local Mensheviks to participate. The Bolsheviks were represented by Josef Jugashvili while the Mensheviks called for Grigol Lordkipanidze and Noe Ramishvili from Tbilisi Committee to oppose him.

In 1904 Noe Ramishvili together with Valiko Chubinidze secretly arrived in Chiatura and spent a night with Grigol Pkhaladze family. The meeting was held next day, on April 12 behind the Chiatura hospital in the stable owned by a Bolshevik of Ossetian

origin. 28 people including 6 Bolsheviks attended the gathering. Stalin, unaware that N. Ramishvili would participate in the meeting suggested the Menshevik should be given the floor, but N. Ramishvili invited the guests to open the discussion. Stalin was compelled to agree.

He reviewed Bolsheviks' attitude towards the petty-bourgeois parties, works of Marx and Lenin, the Russian proletariat, interment of Romanovs' dynasty and regarded terrorism as a principal method of overthrowing the tsarist government and "strengthening" Bolshevism.

The next speaker was N. Ramishvili. He severely criticized Stalin's speech and practically denied all his arguments. In particular he fiercely condemned the activities of Bolshevik District Committee engaged in terror and postal train robberies.

The vote following the bitter discussions, was in favor of N. Ramisvili who once again became a winner in the dispute between Bolsheviks and Mensheviks. This was another victory in confrontation with Stalin.

On June 12, 1904 at the conference organized by Guria Committee and held in one of Batumi schools, N. Ramishvili again condemned terrorism, assaults against the churches, robberies and acts of sabotage. Once more he achieved a success – his views were almost entirely shared by the conference.

The Bolshevik activities focused on terror, expropriation and other forms of violence resulted in significantly undermined internal party discipline, widespread anarchy, increased number of killings out of revenge etc.

The abovementioned issue was brought up for discussion at the RCDWP Central CommitteeGeneva meeting in 1908, where Lenin's and Martov's supporters seriously confronted eash other.

As I. Martov was well-informed on N. Ramishvili's position and his dispute with Stalin, he sent a telegram inviting N. Ramishvili, who was in Germany by that time, to attend the Central Committee meeting in Geneva.

N. Ramishvili arrived and actively participated in the meeting. His arguments and examples, concerning illegal methods practiced by the Bolsheviks in the entire Russian Empire and namely in Caucasus that caused the most relentless persecution from the government, were so convincing that all the attempts of Lenin, Mikich (Krasin) and Teshko to refute them ended in complete failure.

As a result RSDWP Central Committee was compelled to condemn and ban any form of terrorism and related negative processes regarding it as "the means to satisfy private interests".

Nevertheless the Central Committee made an exception and allowed to conduct terrorist acts provided they were fully controlled and aimed "to defend nationwide interests". [49]

Lavrenti Beria, too, bore malice towards N. Ramishvili and that's another story.

In April, 1920 after the Soviets' accession to power in Azerbaijan, a special representative of the Russian Communist Party (B) to the Caucasian party organization and Revolutionary Council of the 11th Army L. Beria was sent on a mission to coordinate clandestine activities in the Democratic Republic of Georgia.

He got in touch with the local committee and namely with Amaijak Nazaretian, and started selecting resident agents and deploying them throughout Georgia and Armenia. He also established contacts with the Army and National Guards Headquarters, periodically sending messengers to convey the information to Baku.

L. Beria failed to expand his anti-state mission in Georgia as his activities did not escape attention of the Georgian Interior Ministry. Soon after, in May, on receiving another instruction from Baku he was arrested in Tbilisi by the Georgian Secret Service – the Special Unit, by the personal order of Minister N. Ramishvili.

L. Beria was accused of Bolshevik propaganda, espionage against the independent state, spreading of proclamations, membership of the foreign party acting against the constitutional order of Georgia, dissemination of false information etc.

Despite all the attempts of the plenipotentiary representative of Russia in Georgia S. Kirov, L. Beria was transferred from the capital to Kutaisi prison. In July of the same year, following the negotiations between Bolsheviks (headed by G. Sturua) and N. Jordania, L. Beria was set free together with some other prisoners and expelled from the country. He returned to Baku.

Afterwards he became even more aggressively involved in actions against independent Georgia and actively participated in seizing power by Soviets in Georgia.

The well-known representative of the Georgian anti-Soviet immigration Sh. Berishvili recalls:

"Either in 1928 or 1929, my uncle Noe Ramishvili and I read in the newspaper *Komunisti* the information that Beria was given some new assignment and my uncle instantly recalled the story of his arrest in 1920. According to Noe, on his orders the Special Unit arrested Beria who arrived in Georgia with the help of Bolsheviks. Ramishvili remembered even the name of the investigator who interrogated Beria. His name was Chiaberashvili..."

Gerasime Beria, L. Beria's cousin recalls: "Lavrenti was detained by the Mensheviks at the Bolshevik Central Committee building, where he was to meet with Nazaretian. The Mensheviks' Extraordinary (should be Special, G. S.) Unit surrounded

the building and arrested Lavrenti as he was going out. He spent twenty-four hours in Tiflis and was then transferred to Kutaisi prison." [48]

Noe Ramishvili – the founder of the Special Service in Independent Georgia

In March, 1917 after the Bourgeois-Democratic Revolution in Russia, the Provisional Government founded Special Trans Caucasian Committee (OZAKOM, - Russian abbreviation of Особый Закавказский Коммитет) with participation of the Fourth State Duma deputies to replace the Viceroys' institution. The Committee was subordinate to the Provisional Government and supposed to administer Caucasian affairs.

Soon after Workers, Peasants and Solders Deputies' Councils were set up in a number of cities and districts of Georgia, where the Social Democrats and Socialist Revolutionaries received an overwhelming majority of votes. The Councils performed their governing functions in parallel with OZAKOM, and similar to Russia, a dual power was established in Georgia.

In November, 1917, as a result of extremely tense situation in Trans Caucasia following the coup d'état of October, 1917, political parties, that did not recognize the Soviet power created an independent governing body – the Trans Caucasian Commissariat.

In February, 1918, the supreme legislative body, Trans Caucasian Seim was formed with participation of already expelled Caucasian deputies of the Constituent Assembly. The Trans Caucasian Federation was founded, that disbanded soon after due to different interests and discrepancies on political and economic issues among the constituent regions of the Federation.[22]

The situation even more aggravated after signing of the Brest-Litovsk Peace Treaty of March 3, 1918. In April, 1918 despite the fierce resistance of the Georgian army, the Ottomans occupied Batumi, Ozurgeti and Akhaltsikhe and raised additional territorial claims during the Batumi conference of May, 1918.

In such a desperate situation the National Council of Georgia decided to seek assistance of Germany. The National Council elected in 1917 by the first National Congress, at Germany's urgent request and based on the assumption of favorable situation after dissolution of the Trans Caucasian Seim, on May 26, 1918 declared the state independence and establishment of the Democratic Republic of Georgia. The Council assumed the functions of the supreme legislative body and formed the coalition government Noe Ramishvili was appointed the first Chairman of the Government and Interior Minister. He maintained the latter post until the occupation of Georgia by Bolsheviks.

Official duties of the interior ministry included the struggle against revolutionary movement and Bolshevik propaganda; creation of solid state and district administration staffs by selecting appropriate civil servants; misappropriation of the state-owned property; governance and control of the district authorities.

To perform the abovementioned functions the central directorate was formed within the ministry consisting of administration, civilian, accounting, local industry, rural and veterinarian departments.

Creation of the special structures was desperately needed to carry out special operations to fight against state property embezzlement, revolutionary uprising and Bolshevik propaganda.

On July 6, 1918 the interior ministry' office sent to the state chancellery the report of the Minister N. Ramishvili running as follows:

"Nowadays the crime rate had considerably increased in the Republic of Georgia – killing, robbery, illicit trading, withdrawal of money from the credit banks using false documents, embezzlement and ravage of the state property.

The latter kind of crime and namely the state property embezzlement and illicit trade has become especially widespread and well organized.

The embezzlers and devastators have large sums of money at their disposal and try to bribe the personnel of various offices. The criminals, including some high-ranking officials among them, have organized a vast network of agents within the civil servants circle, who permanently inform them on the state of affairs. Existence of such a system undoubtedly represents a serious threat to our newly-emerged Republic.

At the same time we have secret information that one of the criminal organizations is intended to take away from the country all the state property it could seize. It had already managed to move out of Tiflis tens and hundreds of millions worth of property and now closely works with the other organization, which supplies the former with stolen goods. We are also aware of some other organizations planning to blow up the State Theatre, Palace, Railway Headquarters' building etc. Criminal activities of these organizations had resulted in burning down the Quartermaster's Warehouse and devastation of flying stock.

No less dangerous for public order and peace are the activities of individuals and groups of people aimed at spreading of anarchy, dissemination of counterrevolutionary ideas and elimination of confidence in independence of Georgia.

The abovementioned could lead to political and economic collapse of the country and as militia is unable to fight against these evil tendencies, there is an urgent need to set up a special

squad within the interior ministry" with the aim to expose every single case of illicit trade, robbery and theft, arson, food depot ravaging and, at the same time, to combat counterrevolution and related politically motivated or other types of crimes. The Squad would be submitted to the Minister and their direct commander and obliged to daily report to the Minister on their everyday activities.

The Squad would be set up for 6 month as, hopefully, the operational mission would not last longer than the mentioned time frame. At the same time the Squad Commander should be vested with full powers, for instance to detain any suspicious person or that accused of a crime regardless for rank or social standing. He also should have a right to seize documents from the private houses as well as public offices and state institutions.

The Squad authority will extend all over the Georgian territory and they should receive any possible assistance of the railway protection militia, Popular Guards or military units. And chief executive officials should be obliged to grant the Commander and his associates unrestricted access to any suspicious office or commercial enterprise".

Noe Ramishvili's report included "The draft law on setting up of Special Squad in the Ministry of Interior to fight against counterrevolution, illicit trade and plundering within the borders of Georgia", that read:

"1. The Special Squad is set up for a period of 6 month from the first of July, 1918 to carry on a struggle against counterrevolution, illicit trade and plundering within the borders of Georgia according to the attached valid staff list.

2. Functions and activities of the aforementioned Squad will be regulated based on the instructions of the Interior Ministry.

3. The Squad maintenance expenditure worth of 240 000 rubles will be reserved in the 10 million Governmental Fund.

4. The present law will come into force on the day of its approval by the National Council".

The Special Squad staff list and salary schedule were attached to the draft law, according to which monthly wages were determined as follows: the Commander would receive 900 rubles, assistant (2) - 800, senior employee (20) – 500, junior worker (40) – 450. In addition for 6 month 30 000 rubles were allocated for secret agents, 15 000 for writing materials and 12 000 for travelling expenses.

The whole staff was comprised of 63 employees. [28]

In July 26, 1918 the meeting of the National Council of Georgia was held. The fifth item to be discussed out of ten on the agenda was "the draft law on setting up of Special Squad in the Ministry of Interior to fight against counterrevolution, illicit trade and plundering'. The bill contained the instruction, staff list and operating budget.

The deputy office secretary of the Interior Ministry, Social Democrat Konstantine Sabakhtarashvili brought up the draft law for discussion pointing out necessity of creation of the Special Squad.

According to him, the Squad should attain three objectives to fight against counterrevolution, illicit trade and plundering. The next speaker was National Democrat member of the Council Revaz Gabashvili, who praised the idea of creation of the Squad and amount of financing, but deemed it unclear the definition of "counterrevolution" as a crime and proposed his own version of the organization's title – "Interior Ministry's combat unit against the anti-state criminal elements".

R. Gabashvili red out the draft text of the instructions, done in Russian, and appealed to the audience to draw special attention to paragraph 3 – "The Squad Commander and his associates are authorized, to arrest individuals, search and expel them from the country, when necessary".

R. Gabashvili vehemently criticized the aforesaid paragraph and demanded both the draft law and instructions be returned to the legal commission for reexamination.

The Interior Minister N. Ramishvili took the floor for explanation. He stylistically and legally clarified several provisions of the instructions and pointed out that the main aim of creation of the Special Squad was strengthening constitutional guaranties in Georgia. He also mentioned that "the combat unit against counterrevolution and illicit trade" was composed mostly of reliable individuals of diverse origin and with working experience for years in the past.

The debate continued and "the judicial duel" between Alexander Lomtatidze and Revaz Gabashvili on the paragraph 3 of the Instructions almost came to blows. After the passions calmed down, the floor was given to the Social Revolutionist Pachuashvili who stressed out that 63-member Special Squad would not be able to stage a full-scale fight against different kinds of crime and deemed it more appropriate to use rationally already existing operational investigating potential, rather than create new law-enforcement structure, hence his faction would abstain from voting.

Gr. Veshapeli expressed his opinion regarding the juridical terminology. He was opposed by A. Lomtatidze.

Finally paragraph 3 of the Instruction was brought to a vote separately. Together with the Instruction the National Council approved the staff list and annual budget of the Special Squad.

According to the adopted instructions the Special Squad was entrusted with the following functions:

"1. The aforesaid Squad will be strictly governed by the Interior Ministry under the direct guidance of the Minister;

2. The Squad will conduct its activities throughout the whole territory under the jurisdiction of Georgia;

3. The Squad commander and his associates will be vested with authority to arrest and search certain individuals as needed;

4. While conducting its official duties the Squad will be able to rightfully request any assistance from both general and railway protection militia, Popular Guards and army units;

5. Results of the inquiry prosecuted by the Squad officers will be passed on to the investigation department by the consent of the Interior Ministry;

The Squad has its own seal with the specially prescribed insignia".

On July 30, the same year as the seventh item on its agenda, the National Council discussed the 7-paragraph bill "On increasing the staff list of the existing flying columns". Earlier Trans Caucasian Seim adopted the law "On flying columns" with the main objective to fight against internal anarchy and it was still in force.

Structurally the flying columns were under the command of provincial commissariats and Tbilisi and Kutaisi columns numbered 602 fighters and 302 were enlisted in Sukhumi district. The bill implied an increase of the total troop number up to 2 500 and caused heated discussion.

The main topic of the debate was to estimate what was more needed and necessary the regular Georgian army or flying columns. Gr. Veshapeli fiercely opposed the bill, but nevertheless it was adopted. The number of fighters was increased from 600 to

1000 and monthly salaries were determined as 600 roubles for the commander and 500 – for his deputy.[54]

As mentioned above the Special Squad was set up for 6 month period, but due to then exiting situation, their term of office was prolonged until December 31, 1919.

The Special Squad was the first special service unit in Georgia. Besides the operational department it contained the special armed formation the flying column under the direct command of the Minister. As mentioned above the Squad was set up for 6 month period but due to the serious threat of intervention it was not disbanded until liquidation of the ministry.

In December, 1920 when the secret services of the neighboring countries intensified their activities, the Squad was reorganized and renamed as "the Special Squad Department".[29]

By the order of the Minister No. 225 of August 17, 1918 the Commander and personnel and the staff of the Squad was appointed. Melkisedek (Meki) Kedia (born in 1878, died in 1945 in exile and buried in the Leville cemetery) became the Commander.

According to available data of the first half of 1920 the Squad structure was as follows: Commander (1), deputies (2), head of office (1), administrator (1), deputy administrator (1), registrar (1), typist (2), senior worker (40), junior worker (78), servant (2), messenger (2) – 130 employees in total.

By July 26 of the same year the structure was slightly changed: Commander (1), deputies (3), head of office (1), administrator (1), registrar (1), typist (2), legal expert (1), senior worker (36), junior worker (80), servant (2), messenger (2), non-staff member (11), in total -131 staff and 16 non-staff members.

According to the data of September 17, 1920 (on that day salaries of the Special Squad employees were increased by the

Decree of the Constituent Assembly) the Commander had 4 deputies: Iona Janelidze, Alexander Chikvaidze, Nikoloz Jakeli and Grigol Jvania. The Squad had a post of the head of office (Solomon Kutelia), administrator, chief of staff and his deputy, a registrar, typists (2), messengers (2) and servants (2). In addition to the abovementioned employees 40 senior and 80 junior workers were on the list and Mikheil Kedia - Meki Kedia's son also served as a member of the Special Squad.

According to the pay rolls of October 9 and 13, 1920 the Squad contained the Commander (1), his deputy (3), head of office (1), administrator (1) and his deputy (1), registrar(1), typists (2), messengers (2) and servants (2) – 130 employees altogether.[30]

In mid-November, 1920 The Interior Minister chaired the meeting with participation of district commissars, people's representatives and local militia chiefs. It was decided at the meeting to replace the Squad that had already performed its functions with a new structure within the Interior Ministry - the Public Peace Department. A corresponding application was sent to the government office that discussed the proposal on December 25 the same year.

The Department contained 135 staff members: the Head (1) and his deputy (4), senior (40) and junior (80) workers, head of office (1), Administrator (1) and his deputy (1), registrar (1), typist (2), guard (2), messenger (2).

The draft law "on setting up at the Interior Ministry the Department of the public peace and order" was attached to the documents sent to the government office, which read:

"1. The Department of public peace is to be set up within the Ministry of Interior.

2. The corresponding budget and staff list of the Department mentioned in paragraph 1 is to be approved and come into force from January 1 to July 1, 1920.

3. Two million five hundred and thirty seven thousand (2 537 000) roubles will be allocated for the budget and staff list mentioned in paragraph 2 of the present bill.

4. The present bill will come into force from January 1, 1920.

Deputy Interior Minister Comrade Chichinadze".

It should be also mentioned that by the initiative of the Interior Ministry, on December 25, 1919 Constituent Assembly passed the law "On setting up of the Central Bureau of the criminal militia within the Ministry of Interior" (together with the personnel list and budget), thus demarcating criminal and police functions from the Squad's activities.[31]

The Interior Ministry rendered great assistance to the government of the Democratic Republic of Georgia in suppressing Bolshevik revolts in Gori, Dusheti, Borchalo, enaki, Zugdidi,Lechkhumi, South Ossetia, Abkhazia and Ajara.

To secure independence of Georgia, its territorial integrity and state defense, repulse Boshevik aggression, avoid ethno conflicts inspired from abroad and expose evil intents the secret services of foreign countries and namely that of Russia were the main objectives successfully carried out by the Special Squad.

After the Soviets seized power in Georgia, majority of the Squad members, together with the leadership fled the country. For a while they settled in Istanbul, Turkey taking shelter at the Georgian catholic monastery and rendering assistance to the British intelligence. Later they immigrated to various countries and led their own lives there. Some of them settled in Trabzon to conduct anti Soviet activities and some returned to Georgia but did not escape repressions.[36]

A small group of the former members of the Special Squad continued to perform their duties in Paris under the Georgian government in exile and under the direct leadership of N. Ramishvili.

N. Ramishvili against internal and external enemies of Georgia

Despite serious difficulties the situation in the towns was stable and public order was gradually coming back to normal in the provinces due to the efforts of the Interior Ministry and N. Ramishvili personally. Law infringements were mainly caused by the situation existing in the neighboring (the former Russian Empire) regions of Georgia. Hence the fight against Bolshevik ideology inspired from abroad was a top priority for the Georgian government.

Bolsheviks did all in their power to maintain Trans Caucasia and its people in the Russian sphere of influence. On the opening day of the Trans Caucasian Seim they organized a protest rally in Alexander Garden, Tbilisi aimed to derange the session held in the nearby State Theatre building.

They failed to achieve their goal as the rally was dispersed by force and several Bolsheviks were wounded during the clashes. From that day decisive measures had been taken against the Bolshevik subversive activities – their printing organ was out lawed, the Bolshevik leaders Shaumian, Kuznetsov and others were arrested and protest rallies and demonstrations were banned. [32]

In March, 1919 more than 60% of population took part in the general elections and the Constituent Assembly was elected to replace the National Council. Like the National Council, the Constituent Assembly consisted of deputies of all nationalities.

The country was governed by the Social Democrats who received 80% of votes in the Assembly. Their success was conditioned by their numerical strength and authority they enjoyed for almost 25 years only – the Georgian Social Democrats had been elected in the Russian State Duma of all four convocations.

The population enthusiastically hailed the declaration of independence of Georgia. The state structures started functioning and organization of the border defense, creation of national army and securing protection of minority interests began. Georgian was declared as the state language and on February 21, 1921the Constituent Assembly adopted the constitution of the Democratic Republic of Georgia.

From the very outset the Soviet Russia was irritated by declaration of independence of Georgia and its aspirations towards Europe and namely Germany. It considered the deployment of German military units on the Georgian soil as illegal and demanded the Georgian state not to be recognized on the international level.

Nevertheless, due to the complicated international situation, Russia indirectly acknowledged independence of Georgia. According to paragraph 13 of Additional Agreement between Russia and Germany of August, 1918, Russia accepted recognition of the Georgian independence by Germany.[1]

Despite the stable situation on the Georgian territory, the Soviet Russia as well as the western countries influenced by the Russian factor, very hesitant to recognize independence of Georgia internationally, with the exception of Argentina who did so on September 13, 1919.

After the defeat of Germany in the World War I, the German troops were solemnly seen off by the population in Tbilisi and later in Poti to commemorate their outstanding contribution to the of the process of recognition of the Georgian state independence.[14]

By the turn of the year English military units were deployed in Georgia and the Georgian government tried to use them to regain control over seceded Batumi district, the goal achieved in summer 1920.

Apart from endeavor to assist Georgia, the English pursued their own interests. Assuming Adjara as part of their special sphere of influence, they strove to spread anti-Georgian sentiments among the local population. The English secret service exploited multi ethnic residents of Adjara according to the political and military strategy based on the British attitude towards the Soviet Russia with the top priority of maintaining a strong Russian state. Major-General Cooke-Collis, English Governor of Batumi was personally involved in the subversive activities.

Another unfriendly measure taken by the British was blowing up of the Batumi port before withdrawal of the troops. During their deployment in Adjara the English were creating economic preconditions that had extensively negative influence on the development of the young independent republic.

The Ottoman Empire had been at feud with Georgia until the end of the Democratic Republic and incited the attack on the Borchalo district with consequent ravaging of mainly Armenian population.

The Ottomans played especially negative role in the referendum of July1, 1918 held by their request and in accordance with the Brest-Litovsk Peace Treaty, to define the future status of Adjara. They also provoked an incident in Abastumani in August, 1918 that resulted in ravage and plunder of the local residents etc.

Although the independent Georgia declared Armenia a strategic partner, shortly after the latter took a road of confrontation and its special service carried out subversive activities that promoted, inter alia, downfall of their own statehood.

Armenian population did not consider Georgia their homeland and, respectively, did not participate in country's cultural - economic life or military service. They evaded conscription and, incited by Russian secret agents, took part in provocative anti-state

activities. And moreover, in December, 1918 Armenia declared war on Georgia, which ended very quickly by the defeat of Armenian army. It's worth mentioning that refugees of Armenian origin, temporarily living on the Georgian soil, were intensively involved in subversive activities.[8]

On December 20, 1920 the Special Squad of the Georgian Ministry of Interior received an ""intelligence report" that in the Aramjants's House in Tbilisi (at the intersection of Golovin avenue and Baratashvili street), where the Armenian National Council was accommodated, the young Armenians were signing up for the Armenian army to fight against the Democratic Republic of Georgia. Basically the former members of Armenian descent of the Tbilisi militia were recruited into the army.

By the order of the Special Squad commander M. Kedia, the Squad officers Saralidze and Lapartia were sent to confirm the information. As soon as they surreptitiously stole into the Aramjants's House and witnessed in person the whole process, it became necessary to take decisive measures against the Armenian youth and former members of militia.

On the same day Meki Kedia, together with his deputy Pl. Pachulia, the Squad operatives and a platoon of militia under the command of Commissar of the 4th Commissariat Asatiani, stormed the Aramajnts's House. The volunteers and two propagandists, namely, Alexander Barkhudarian and George Jamagosiants, who urged the Armenian youngsters to participate in the anti- Georgian activities, were still in the building.

According to the archive material, up to 500 people, including women, attended the meeting but only Barkhudarian, Jamagosiants and several aggressive militiamen were detained. On arrival of the Special Squad the activists managed to destroy some of the documents and minutes of the meeting including the list of

signed up volunteers. But firearms were seized and Barkhudarian and Jamagosiants had Bolshevik organization membership cards on them and some other correspondence as well.

The following operative investigation revealed that conscription of the Armenian youth for the Armenian national army on December 20, in the Armenian National Council building was organized by Colonel Dolukhanov and his associates (he was recruiting not only Armenians, but also Russian soldiers and officers living on the Georgian territory), on the instructions of the Armenian government.

By the order of Tbilisi Governor-General Barkhudarian and Jamagosiants were arrested and put into prison.[33]

Unfortunately Azerbaijan was not a reliable partner either and what's more its special service did not scruple to carry on subversive activities against democratic Georgia. Formally Azerbaijan maintained neutrality, but in reality actively pursued anti-Georgian policy in Adjara. Azerbaijan also played a negative role in establishing relations between Georgia and the Republic of the Mountaineers (a self-proclaimed state in Northern Caucasus that existed from 1917 until 1920, annexed by the Soviet Russian troops).

The newly emerged Soviet Russian secret services tried to take advantage of the complicated situation in Trans Caucasus.

On July 28, 1918 the daily newspaper "Sakartvelos Respublika" (Republic of Georgia) based on the information of the Interior Ministry, reported creation of a secret society in Georgia.[55]

The aim of the aforesaid society, consisting of the representatives of various social groups including Bolsheviks, former Russian civil servants, Russian officers etc., proved to be "elimination and blowing up of certain state institutions, carrying on terrorist acts and, finally, restoration of the monarchy in all

Russia and Georgia, as a former part of the Russian Empire".

A group of "illicit traders, undermining the state welfare" was also a part of the society. The warehouse of explosive materials was found out and the members of the group Rubenau, Jankovsky, Durnov and others were detained.

As a result of the subsequent investigation, On December, 1918 a member of the Dashnak Party Nerses Safariants, George Khatisov, Ivan Adonts, Bakhcho Arutinov, George Alexandriants, Amaspa Ganjiants, Terenik Abramiants, Vardkes Tijoiants, Sarkis Mujaniants and Gaspar Mekoniants were arrested. Later in January Simon Osipov, Aik Ter-Azariants and 29 residents of Armenian descent from Borchalo were also detained.

On January 21, 1919 the Bolshevik detanees – Haik Khirkhorian, Simon Gogishvili, Ivan Zubkov, Vladimir Asatiani, Andro Lafachidze, Dimitry Taktakov, Vasil Lashkarashvili, Naskida Nonikashvili, Lavrenti Smotrikov, Ivan Cherni and many others (mainly of Arminian or Russian origin) were expelled from the country to Vladikavkaz. On October 6, 1919 Alexsander (Sasha) Gegechkori and, on November 14, Tite Lordkipanidze together with 10-member group, were arrested.[34]

On June 20, 1919 in accordance of the resolution of the Tbilisi municipal militia, on charges of counter-revolution activities former Colonel of gendarmerie Ivan Pastiulin, former director of Tbilisi Military Gymnasium Major-General Sergei Durnov and former chair of the Caucasian District Military Court Lieutenant-General Ivan Ignatiev were arrested. I. Pastiulin was released on condition to leave the country in exactly a week's time.[35]

According to the data of June18, 1920 the Special Squad greatly contributed to the fight against illicit trade revealing numerous infringements of the law. Up to 50 million roubles' worth of unregistered hidden product were seized and 44 people involved

in large scale illicit trade operations were arrested. For example in Mantashov's caravanserai the stolen goods warehouse belonging to the National Community Self-Governing Union and worth a total of 30 000 roubles was discovered. As a result of crime-fighting measures, first-necessity goods worth of 15 867 647 roubles owned by the Russian Insurance and Transportation Company and intended to be surreptitiously sold at illicit prices, were confiscated.

The Special squad was also extremely successful in a struggle against banditry and counterfeiting of coins.

The effectiveness of the Soviet Russia's subversive activities against Georgia, was largely determined by the presence of the fifth colony, that openly opposed independence of the newly emerged republic.

"After February-March Revolution of 1917 the Russians, living in Georgia, realized that their privileged position could no longer be secured by the Interim Government. Under these circumstances, in order to protect interests of the Russians residing in Caucasus, the National Council of Trans Caucasian Russians (Закавказский Русский Национальный Совет) in essence a Russian chauvinistic organization was founded with the governing board based in Tbilisi.

The Russian clergy, officers and civil servants served as a leading power of the Council. In the big cities of South Caucasus the Russian national councils and in every Russian settlement the Russian community self-governing boards were created, which actually were the branches the National Council of Trans Caucasian Russians".[2]

After restoration of the Georgian Church autocephaly on March 12, 1917 and recognition of independence of the Georgian Church by the Russian Interim Government on July 25, 1917,

the Russian clergy, deprived of their privileges, openly opposed the Georgian Church and the state independence. Nevertheless, the Georgian Autocephalic Church successfully nationalized the seminaries, organized the training process in Georgian language and managed to solve the church property issue.

The hostile stance of the Russian Church was entirely supported by the National Council of Trans Caucasian Russians, which became especially active in January, 1918 after withdrawal of the Russian troops from Georgia (and Trans Caucasus). The leaders of the Council, essentially a monarchist-clerical organization, did not sympathize neither with the Interim, nor the Soviet government, but acted in accordance with great-power chauvinism ideology.

For that time the fifth colony was consisted of the Russian officers, acting or retired civil servants, Russian Socialists and refugees, and also Armenians, dissatisfied with the existing situation, Ossetians and Georgian Bolsheviks.

By the spring of 1918 within the National Council of Trans Caucasian Russians the army officers corps had been set up. Being very mobile and significantly dangerous force with the professional background, equipment and finances, the corps was disbanded by the government of the Democratic Republic of Georgia. Later the fifth colony tried to use the British in their own advantage and repeatedly requested assistance for protection.

Besides the serious support for Abkhaz and Ossetian separatists, the Russian National Council played extremely negative role in Adjara region. "The National Council of Trans Caucasian Russians took an anti-Georgian stance during the Georgian-Armenian war of 1918 and openly supported Ossetioan side during the conflicts in Shida Kartli (Samachablo), provoked jointly by the Ossetian separatists and the Soviet Russian forces in1918-

1919. After signing the Treaty between Georgia and Soviet Russia of May 7, 1920 the Council intensified its subversive activities, characteristic for the fifth colony, this time under the patronage of S. Kirov and S. Orjonikidze. The government of the Democratic Republic of Georgia was forced to up with the hostile activities of the Council, although the fifth colony was obviously preparing for decisive offensive..."[40]

Nevertheless the main objective of the Special Squad was a fight against counterrevolution and Bolshevism. During the period from its creation until January 1, 1919 the Squad arrested and expelled from the country 84 people, who acted against the interests and independence of the newly emerged Republic.

In November, 1918 the enemies of Georgia blew up the Dzegvi railway bridge in order to undermine the state economy. As a result of timely measures taken by the Special Squad, the organizers and executors of the subversive act – Colonel Shmagailov, Kucheriants, Melik-Gaikiazov, Chalkhuian, Ter-Abramiants, Kiuralian and Antonov were arrested.

During the war between Georgia and Armenia, the Special Squad arrested up to 2000 Armenian youth who covertly signed up to the Armenian army and prepared to take part in the hostilities against Georgia.

The Special Squad was extremely effective in pursuing the Bolsheviks both in Tbilisi, as well as in the regions of Georgia. As a result of well-organized covert surveillance, 246 communists were arrested and every Bolshevik organization was nipped in the bud enabling it to spread out its activities.

In regards with the Sochi events, where the situation became extremely tense in February-June, 1919 the Special Squad kept vigilant watch over certain people abroad that was not an easy task. Based on the received information up to 500 people were

arrested and expelled from the country, who got in touch with representatives of the Denikin's army.

Despite of all efforts of the Special Squad, the incoming information indicated presence of communist groupings secretly functioning on the country's territory of and aiming to overthrow the government by means of armed revolt.

Bolsheviks took advantage of severe economic situation, blaming the Social Democratic government and called upon the population and especially the military units to take up arms and stage a coup d'état. For their propaganda Bolsheviks used proclamations and brochures printed illegally in Georgia.

Thanks to purposeful and well-organized activities and intelligence information huge amount of proclamation and communist literature were seized and several party activists – Russian Communist (Bolshevik) Party District Committee Treasurer Klardov (Elerdashvili) and members of the Committee George Chkheidze, Alexander Gegechkori, Rajden Kaladze, Elizbar and George Kalandadze were arrested.

Arrests were made in Alexander's Garden and in Saburtalo at a moment when the money allocated by the government of Soviet Russia was distributed among Bolshevik activists and family members of arrested Bolsheviks for subversive activities against Georgia.

30 solders engaged in Bolshevik propaganda were detained at Tbilisi airport. The Special Squad also arrested and expelled from the country the undercover agents serving in the Georgian army, the list of which was discovered during arrest of organizers of another armed insurrection.

On September 16, 1919, participants and organizers of the attack against General Baratashvili and General Odishelidze -

Dmitry Korenshtein, Mamed Aka-Ogli, Nina Alajanova, Agniev, Gakhokia and others were arrested.

On active propaganda charges among the armed forces personnel the Squad arrested private solders Tsivtsivadze, Lordkipanidze, Akopov and others.

As a result of secret surveillance over the military hospital in Navtlugi, following the intelligence information, 5 servicemen were arrested for spreading hostile Bolshevik propaganda.

In January, 1920 the Special Squad arrested 15 communists who were preparing grounds to overthrow the Georgian government.

To improve operational work at the state border, the Special Squad officers were sent on a mission to check points that drastically decreased the number of the border violations and especially clandestine penetration of Bolsheviks from Russia.

In February, 1920 the communist organizations in Georgia took advantage of the situation and intensified anti-state activities and propaganda, their main targets being the army and National Guard units. Bolshevik activists disseminated the Bolshevik literature and proclamation, which vehemently refuted the idea of independence of Georgia and zealously criticized the Constituent Assembly and the democratic government in general. And again the Special Squad managed to successfully cope with the threat.

In the time period from January 1 till May 31, 1920 250 "political offenders" had been arrested. The layouts of the Arsenal and other state (civic and military) institutions, schematic diagrams of railway lines and bridges, as well as the communist committees secret protocols were seized, which clearly proved existence of the underground communist organizations in Georgia.[251]

The Special Squad kept a vigilant watch over the foreigners, suspected in various law infringements. According to the archive

materials, 12 815 foreigners arrived to Georgia in 1920 and 749 of them were declared persona non grata and expelled from the country for different violations of the law.

On October 29, 1919 the daily newspaper Republic of Georgia published the statement of the government, according to which the Interior Ministry received reliable information that early in May the Soviet Russian government sent several influential agents to Georgia. Supplied with "considerable amount of money", their main objective was to draw Georgia and Azerbaijan into the military operations against General Denikin. Despite extremely intensified communist propaganda in this regard all over Georgia, the Georgian government did not swallow the bait and avoided long-term conflict with Denikin' army.[56]

"The young and not completely established Georgian state" desperately strived for elimination of anarchy and strengthening unstable state borders. "There was an urgent need of taking arms to crush down revolts in different regions of the Republic, namely in Sachkhere and Lechkhumi, Borchalo and Ducheti and in Tbilisi as well..." – as indicated in the annual report (1918-1919) of the Interior Ministry.[29]

In Abkhazia, the situation was also complicated despite all efforts to stabilize the self-government by selecting properly trained personnel, prepared to implement the projects and decisions of the central authorities. Staff lists of provincial, city and regional administrations and militia with increased salaries, appropriate to existing social-economic requirements were confirmed. In every rural area village administration and 5-member-strong militia group under command of the elected village commissar were set up. Their salaries were covered by the state chancellery.

To assist local administrations to timely suppress numerous incidents and revolts and to maintain public order and peace, the

number of already existing cavalry flying columns were increased from 600 to 1000 in Tbilisi and Kutaisi and from 300 to 400 in the Sukhumi region. Thanks to the decisive measures the flying columns succeeded to crush down Bolshevik incited revolts in Sachkhere and Telavi.

Taking into account extremely complicated situation it was of vital importance to ensure defense and security of the Georgian Military Road as the shortest route, connecting Georgia with the Soviet Russia and the most convenient way for "the Bolshevik movement". To cope with this acute problem the Special Guards Unit on a temporary basis was set up, consisting of the commander, 2 deputies, 15 senior and 255 junior guards. The Unit was deployed in Mtskheta, Ananuri, Kazbegi and the Dariali Gorge.

Following enhancement of Bolshevik propaganda, starting from spring, 1919, Interior Minister secretly dispatched instructions to all district branches, Chief of Poti militia and chairs of local self-government administrations to "search every single Bolshevik agitator in your region, detain and imprison them on my behalf".[34]

Interior Minister of independent Georgia was ruthless and uncompromising towards insurgents.

On November 18, 1919 the Constituent Assembly of the Democratic Republic of Georgia adopted a decree on "the measures against anarchy", according to which: a) all political organizations and parties, registered in the territory of foreign country and governed from abroad were banned, b) individuals, acting against the interests of the Republic or threatening its territorial integrity will be subjected to arrest and expulsion from the country.

The Decree extended the Special Squad functions that brought in positive results: "only owing to the Squad, the government was fully aware of Bolsheviks' plans and intentions. According

to Ramishvili, The threat of hostile actions by the enemies of the Republic is not obviate until now, because in case of need, every single Denikin supporter may turn into Bolshevik or vice versa".[44]

Arrest of a person on charges of anti-state activities was performed on the grounds of a resolution signed by the chief of the Special Squad Meki Kedia or, in certain cases, by Pl. Pachulia, the chief of the criminal police. As regards "violators of public order and state tranquility", they were deported from the country to Vladikavkaz.

Based on the abovementioned decree the most active Bolsheviks Tengiz Jhgenti and Filipe Makharadze were arrested.

From January 1 till June 1, 1920 the Special Squad detained 249 people including Piotr Zubov, Alexander (Abel) Enukidze, Natalia Kikodze, Napoleon Ter-Saakov and others. Most of them were accused for Bolshevik propaganda, intelligence and deleterious activities against the independent state, dissemination anti-state proclamations, membership of the foreign country's political party, acting to demolish constitutional system of Georgia, spreading disinformation etc.

Levan Gogoberidze and Lavrenti Beria were also arrested, but, as mentioned above, they were set free soon after. By that time more than 500 Bolsheviks and intelligence officers of Soviet Russia had been arrested, including 87 Georgians, 49 Armenians, 89 Russians and individuals of other nationalities. In the same period the Special Squad arrested 55people on criminal charges.[27]

Objectives of the Soviet intelligence in the struggle against anti-Soviet emigration

Following the coup d'état of October, 1917 several million people emigrated from the Russian Empire to Europe and China.

Some of them vigorously fought at the Civil War battle-fronts against Bolsheviks. Later, encouraged by the states and their secret services, hostile towards Soviet Russia, they established combat organizations aiming to overthrow the Soviet Government. Majority of the anti-Soviet emigrants settled down in France.

The Russian Bolshevik authorities considered the counterrevolution organizations abroad, most of which were created by means of political and financial support of the foreign intelligence services and acting under their instructions, as a serious threat for the newly emerged Soviet state. The Georgian anti-Soviet emigration and its active members were also included in the list of the hostile organizations.

To maintain law and order in the young and chaotic Soviet Republic and to fight aginst counterrevolution and sabotage, All Russian Extraordinary Commission (ВЧК - Всероссийская черезвычайная комиссия), empowered to perform intelligence and counterintelligence functions was set up in December 20, 1917.[19]

From the very outset (before Bolsheviks seized power of Georgia) the Soviet Russian authorities started to organize both "legal" and illegal foreign intelligence structure at the diplomatic or trade missions in each country with which Soviet Russia had established diplomatic relations. (The Russian term for this structure - "residentura" designates a group of secret intelligence agents

acting abroad and directed by "a resident", who is in charge of a network of spies).

The residents usually held official positions in diplomatic missions and only a head of the mission was aware of their connections with the secret service. They were responsible to assist Soviet special agents to penetrate the organizations, institutions and political parties which were interesting for intelligence and organize appropriate operational as well as general reconnaissance process.

At that stage the main objective of the residenturas was a struggle against anti-Soviet organizations and centers and the most actively involved individuals, which subsequently intensified after creation of the Soviet Union and unification of Trans Caucasian Soviet Republics into the Federation (1922).

In the countries Soviet Russia had no diplomatic relations with, illegal residenturas, guided by illegal residents, were set up.

Intelligence activities abroad were legally regulated by various instructions and provisions, which stipulated the priorities: detection of counterrevolution organizations abroad; identification of foreign organizations involved in military, political and economic sabotage; exposure of foreign countries' position in regards with the top international political issues and gathering information on economic situation in these countries; securing counterintelligence surveillance over Soviet organizations and institutions and Soviet citizens abroad.

On February 25, 19 by the Order N2 of the Revolutionary Committee of the Soviet Socialist Republic of Georgia, just as in Russia, all over the Georgian territory the Extraordinary Commission fighting against counterrevolution, illicit trade, sabotage and criminal activities of the state officials was set up, with the main purpose of defending revolutionary achievements, and namely the Soviet power as a political system.[9]

After invasion of the Soviet Red Army the government of the Democratic Republic of Georgia led by N. Jordania was compelled to flee the country by foreign ships from Batumi port and emigrate to Turkey and then to Europe. Some of the Georgian refugees stayed in Turkey.

Turks were first to get into contact with Georgian government in exile. In that period, due to then existing political situation, a number of foreign countries and their secret services devoted much attention to the anti-Soviet formations, including the government in exile, and taking various measures to render considerable assistance for them.

Vatican, concerned over the situation in Georgia, got in touch with the Georgian emigrants through the Georgian catholic monastery in Constantinople. On the other hand, Poland was also extremely interested in establishing relations with the Georgian government.[58]

Following the tragic events in Georgia, with the first wave of emigrants, Georgian expatriates' communities abroad were formed in 1920s. Consolidating and supporting each other they conducted cultural-educational activities and strived for restoration of Georgian independence at international level.[3]

From the very outset, the Georgian anti-Soviet communities fell under the sphere of special interest of the Soviet foreign intelligence.

In April, 1922 diplomatic and trade relations were established between the Soviet Union and Germany and the Soviet intelligence residentura was settled under the cover of the newly opened embassy in Berlin.

On October, 1922 the Soviet plenipotentiary diplomatic mission to France led by L. Krasin, was inaugurated in Paris with the main function to fight against anti-Soviet emigration

and namely, Georgian and Armenian expatriates.

Under cover of the first secretary of the embassy was designated Simon Firumov (Firumian), sent by Trans Caucasian Political Administration and submitted to foreign department resident of the USSR Political Directorate G. Elensky and the First Secretary of Trans Caucasian District Committee of Russian Communist (Bolshevik) Party A. Miasnikov.[19]

It was S. Firumov who had organized all intelligence activities of the Soviet authorities and its secret services against Georgian anti-Soviet emigration in Europe during 1924-1928.

With regard to anti-Soviet emigration, the functions in the mission were distributed as follows: one of the embassy officials, for instance the first secretary, was responsible for ideological and general organizational issues, while the foreign intelligence resident organized operational activities. Embassy employees, responsible for the local emigration affairs, in addition to their everyday duties were obliged to carry out specific covert operations under the instructions of the foreign intelligence.

Foreign department of the Extraordinary Commission frequently sent experienced intelligence officers on a mission abroad. In this case they held appropriate official positions according to the staff list of the embassy to cover up their activities. Representatives of the Soviet authorities and secret services were also regularly sent on similar business trips for a short period of time.

The well-known Georgian ideologists and secret service agents were assigned to the duties at the embassies and Soviet foreign residenturas, respectively, in the European capitals (Paris, Berlin, Prague, Warsaw), where the Georgian political emigration was compactly settled down. The main aim of the Soviet missionaries was to compel Georgian emigrants to return to Georgia and take drastic measures against the anti-Soviet emigration.

As a result of vigorous efforts, the Soviet residentura managed to return back home some of the emigrants, loyal to the Soviet authorities. And taking advantage of animosity towards N. Jordania among some members of the Georgian emigration for propaganda reasons, they also succeeded in creating of the pro-Soviet colony and publishing the news-paper "axali sakartvelo (New Georgia)".[13]

Operational tactics of the Soviet secret services and the counter measures worked out by N. Ramisvili

N. Ramishvili tirelessly opposed Soviet secret services activities against the government in exile aimed to discredit Georgian emigration, disunite and induce them to return back home. But it was extremely difficult to fight against widely branched intelligence network and naturally evoked discrepancies among the emigration leaders.

One of the most perfidious schemes of the Soviet foreign intelligence was closely connected with the prominent public and political figure, the member of Constituent Assembly Grigol Veshapeli, who left Georgia in a few months' time after the occupation and emigrated to Europe, first to Istanbul and then to Paris.

In exile Gr. Veshapeli regularly made pro-Soviet appeals, reasoning his position by the decrees, issued by Bolsheviks. In June, 1924 he was visited by the well-known Georgian Bolshevik Budu Mdivani, who was appointed as the trade-economic representative of Trans Caucasian Federation to France in December, 1924. After the meeting Gr. Veshapeli intensified his pro-Soviet

activities with the main aim to compel Georgian expatriates "to break off ideological and organizational bonds with the emigration and blaze a trail for their return to the Soviet Georgia".[5]

To discredit the anti-Soviet emigration and ensure ideological support to return to the Soviet Union Gr. Veshapeli, assisted by the Soviet authorities, founded a news-paper "New Georgia" in November, 1924. According to the secret report sent from Paris to Tbilisi, "it's necessary to increase monthly budget of the Georgian news-paper by 100 US dollars as the expanses in Paris turned out to be higher, than planned in Tbilisi".[45] Publishing of the news-paper was considered as extremely important by the Soviet foreign intelligence, too.[41]

The first issue of New Georgia attracted huge attention of the Georgian emigration. They regard the news-paper to constitute a serious threat as it was illegally financed and fully controlled by the Soviet authorities.

Gr. Veshapeli and his news-paper played an extremely negative role to stir up antagonism in the Georgian community and only Social Democratic and National Democratic printing organs "brdzola (Struggle)" and "samshoblo (Motherland)" acted as the counterbalance and published articles exposing the hostile activities.

N.Ramishvili was well aware of the dangerous attempts of Gr. Veshapeli and his collaborators to finally split Georgian emigration. At the same time he was informed on the probable coercive methods against Gr. Veshapely, planned by the Soviet secret services for provocation purposes.

By the fall of 1924 Georgian emigrant Avtandil Merabishvili arrived in Berlin and, claiming to be a sworn enemy of the Soviet rule, started getting into contact with the Georgian anti-Soviet

political circles. N.Ramishvili was duly informed on the matter by the former members of the Special Squad.

Georgian emigrants in Berlin, as well as in Paris figured out his secret connections with the Soviet intelligence, which caused a real turmoil in the Georgian community. At the specially arranged meeting with the Georgian expatriates A. Merabishvili was compelled to confess that he was sent abroad by the Soviet secret service to keep close watch upon the processes in the emigration circles and expose the anti-Soviet activities. According to him he agreed to collaboration with the Soviet intelligence for the sole purpose of fleeing from the Soviet Union fighting further against the enemies of Georgia. Of course, nobody believed his tall tales or premeditated legend.

Following this incomprehensible confession, with all relations with him broken off, Merabishvili led a life completely isolated from the Georgian community.

As a result of internal and external factors tensions inside the emigration had been flaring up, the first sign of which was a hand-to-hand fight incited by the members of "White George Society" at the inaugural meeting of "the Soviet Colony" in Voltaire Café on August 9, 1925. The fight ended with arrest of all participants including Gr. Veshapeli. Shortly after bearing testimony all the detainees were set free.[52]

Encouraged by S. Firumov, Gr. Veshapely and his collaborators took the case to the French court.

Contradictions among the Georgian emigrants aggravated during events the events developing in the French town of Odencourt, an industrial center in the department of Doubs, where Peugeot automotive manufacturing plant was situated. The Social Democratic government in exile organized job placement of the Georgian emigrants at the Peugeot plant under the personal

supervision of N. Ramisvili, who frequently travelled to Odencourt for this reason. National Democrats and K. Chilikashvili's "White George Sworn Brothers" were also involved in the process and tough competition once again exposed irreconcilable differences between the parties.

N. Ramishvili did his best to take the situation under control and settle the conflicts, but it was too much difficult to cope with operational tactics plotted by Soviet secret services. By that time a small group was formed who demanded the Georgian emigrants to recognize the Soviet rule and assume pro-Soviet political platform.

A hand-to-hand fight between proponents and opponents of the idea took place on February 5, 1926. The nonpartisan group was on one side, whereas Chilikashvili's "Sworn Brothers" and Social Democrats, who vehemently opposed creation of the pro-Soviet colony, were on the other. The confrontation further heightened tensions inside Georgian emigrants.

Temporary truce between White George members and Social Democrats was provocatively violated on February 28, 1926 during the so-called "Odencourt events". As a result of this bloody confrontation one person was killed on the spot and 17 others were wounded, 2 of whom died soon after.[43]

The conflict among Georgians culminated in the court hearing the Voltaire Café case in June, 1926. The whole of Georgian emigration from Social Democrats to ultra-rightists sided with accused participants of the incident. National Democrats were especially active at the trial, while Social Democrats remained comparatively calm.

Gr. Veshapeli and his attorney Henri Torres failed to cope with carefully planned defence of the indictees, conducted by the well-known Parisian lawyer Victor Bataille.

Finally the defendants were sentenced to pay a symbolic fine – one franc each for causing a stir in the public building and one franc each for the complainant to compensate loss of property.

Gr. Veshapeli, accompanied by his wife and his assistant, the type-setter and bodyguard Khachidze, got into a taxi.

All of a sudden A. Merabishvili went running to the car with a pistol in his hand. He hopped on the step and screaming "defend yourself!", shot him several times and killed him on the spot. Merabishvili was arrested by police at the scene of murder and sent to prison after preliminary interrogation.

Soviet authorities, its supporters and a part of Georgian emigrants blamed N. Ramishvili and his right-hand-man Sh. Kartsivadze who allegedly instigated A. Merabishvili carried out the assassination of Gr. Veshapeli for his pro-Soviet position and activities. In his introduction for Veshapeli's collection of articles, published later on, S. Firumov stated that "N. Ramishvili had been planning the murder for a long time." The sensation was in the air and "Gr. Veshapeli aware of these plans, constantly moved from one flat to another trying to cover his tracks and avoid police, determined to assist Social Democrats and expel their implacable enemy from the country. He remained all alone abandoned by everybody in his fight to the death". [5]

The anti-Soviet emigration believed that the crime was committed by the Soviet secret agent specially hired for this purpose. This opinion was substantiated by the fact that Gr. Veshapeli diligently urged the members and especially leaders of emigration to recognize the Soviet rule return home, while Extraordinary Commission in Georgia and, L. Beria personally, was strictly against the massive repatriation.

The abovementioned is proved by the following extract of L. Beria's report, made in summer, 1930: "We demanded the active

members of the Anti-Soviet organizations not to be permitted to return, as we much more needed them to stay abroad".[23]

With regard to A. Merabishvili, General Sh. Maglakelidze recalls: "in the emigration we unanimously considered A. Merabishvi as an agent provocateur, hired by the Soviets to assassinate Veshapeli. As the latter was ultra-rightist it was not desirable that he would return back to the Soviet Union, so he was just used against Jordania and then killed..."[11]

After 9 months of preliminary imprisonment A. Merabishvili stood trial, his interests defended by Italien lawyer Moro de Giaferri, while Gr. Veshapeli's attorney Henri Torres demanded death penalty for the accused.

In court A. Merabishvili stated that the motive for the crime committed by him was killing of his father and his brother in the aftermath of 1924 uprising in Georgia. This time Social Democrats were active during the trial who considered the crime from political point of view. Eventually Avtandil Merabishvili was sentenced to banishment from France.

Soviet government and secret services turned the burial day of Gr. Veshapeli on June, 1926 into a vigorous action against Georgian Social Democrats.

On his release from prison A. Merabishvili arrived in Belgium and married a rich lady there. Later he moved to Germany and set up in a profitable business. He owned several manufacturing plants and considerable property in Belgium and lived in Brussels until landing of allied troops to Normandy in 1944. Afterwards he settled down in Berlin.

After World War II, A. Merabishvili had to immigrate to South America and namely to Argentina, where he lived in the suburbs of Buenos Aires. The he moved to Bolivia and after Chile broke off diplomatic relations with the Soviet Union and gave shelter

to the European refugees in 1947, he finelly settled down in this country.

By 1950s A. Merabishvili was believed to be a rich man and ran his own restaurant. During the sixties and seventies he was frequently visited by touring Georgian cultural workers, folk songs and dance performers, writers, poets and athletes. He donated money to charity and severely suffered of nostalgia for his motherland.[47]

According to one of the former chiefs of the Soviet Georgian State Security, the Soviet foreign intelligence tried to restore operational contacts with Merabishvili in the sixties of the last century, and the mission was successfully completed.

Merabishvili died in 1974 under uncertain circumstances (it was stated that he presumably committed suicide).

The assassination of Gr. Veshapeli, secret manipulations against certain active emigrants by Soviet secret services, further deepening of confrontation among Georgians and their division on opposite sides gravely effected the whole Georgian emigration. These extremely successful operations maliciously planned by the Soviets left a part of Georgian emigrants in utter despair and hopelessness and, as a result some of them took their own lives.

One of the heroes of August, 1924 uprising David Mkheidze was neither able to escape the common tragic fate. With his family living in Georgia, the life in emigration became unbearable for him and submitted to the Soviet propaganda and incited by Soviet intelligence and personally S. Firumov, he made a pro-Soviet statement.[50]

Another hidden fight between the Soviet secret service and Georgian anti-Soviet emigration proceeded as follows: by 1925 the Soviet embassy in France rapidly arranged legal procedures

for Mkheidze to receive return documents. But instead of coming back home he was placed in a sanatorium-type medical institution.

Soviet intelligence attempted to set free him from the asylum and S. Firumov elaborated two versions of an escape. Unfortunately nothing is known either of the operation or the fate of D. Mkheidze.[5]

The well-known Georgian military, devoted to his homeland and its independence, participant of the Russian-Japanese war and World War I, General Giorgi Mazniashvili was also unable to avoid Soviet intelligence traps.

G. Mazniashvili fiercely fought against Russian 11th Army, nevertheless a small independent country, abandoned by the world was invaded by far superior forces. The General himself did not flee the country – "I serve Georgia, not the authorities", he announced.[4]

Mazniashvili accepted an offer of the Soviet authorities to serve in the armed forces and crushed the Ottoman troops under the command of Kiazim-bey which besieged Batumi and Guria. None the less the Extraordinary Commission arrested him in 1923. He was prosecuted and even sentenced to death, but later the Soviets (personally S. Orjonikidze), intending to use him for some other purposes, changed the death penalty to three years of exile "for outstanding public service".

On August 23, 1923 G. Mazniashvili immigrated to Iran, where he lived for a while in Tabriz in extreme poverty and then he moved to France.

Inspite of the fact that the Georgian government in exile arranged a minimum living standard and provided 500 francs monthly subsidy for him, Georgian emigration met him with distrust mainly for the assistance he rendered to Bolsheviks. N. Ramishvili was especially malevolent towards him.[6]

Apparently Mazniashvili failed to fulfill a special task assigned by the Soviet authorities or personally S. Orjonikidze. The Soviets decided to discredit him as he was considered to enjoy immense authority both in and outside Georgia. At first he was accused of revealing 1924 uprising plans to the Extraordinary Commission, then involvement in a financial scandal and some kind of love affair.[45]

Mazniashvili could not bear intrigues and difficulties of life abroad and returned to Soviet Georgia. He lived in the village Sasireti, Kaspi District and at the age of 80 became a victim of 1937 Bolshevik repressions – he was arrested and executed by shooting soon after.

Soviet intelligence watched attentively the direct confrontation between the well-known representatives of Georgian anti-Soviet emigration Ev. Gegechkori and N. Ramishvili, which turned out to be a decisive factor of the latter's assassination.

With respect to the above mentioned confrontation it was noted in a certain report of Soviet foreign intelligence that "we intently watch the process in order to crack down in time"[46]

According to the same report, Ev. Gegechkori was prepared to give up anti-Soviet activities, but he was unable to do it independently without consultations with his party members and old-time friends. The reporter also described his personal opinion about Ev. Gegechkori:

"I noticed his tiredness, depression and complete apathy. I insist that if he were appropriately approached by our higher-ranking officials, that is Georgian cadres of our party, Ev. Gegechkori would be first to initiate breaking up of counterrevolution stronghold – Georgian Menshevik Party. So it became crystal clear for me how to proceed with political work inside the emigration. Here we need an extremely responsible comrade

well-acquainted with old Mensheviks and capable of speaking to ruling top of emigration. The problem is of tremendous political importance and its solution will bring us definitive and substantial results".[44]

Decomposition and splitting of emigrants seemed to the author to be an easy task to fulfill and the emigration leadership would be unable to resist. He also mentioned that Ev. Gegechkori's state of mind was so poor, that the leaders were afraid of his fate. He was constantly surrounded by the friends and party mates, who closely watched his behavior.

One of the main aims of the Soviet authorities in their fight against anti-Soviet emigration was to weaken and politically neutralize anti-Soviet parties, centers and organizations by inciting confrontation and breeding strife between their leaders.

Soviet secret service took sight at the hero of 1924 uprising Kaikhosro (Kakutsa) Cholokashvili, who enjoyed immense authority with Georgian emigrants.

From the very outset of his life in exile Soviet foreign intelligence tried to cause a quarrel between Cholokashvili and Georgian anti-Soviet emigration by spreading rumors and plotting intrigues. Intelligence took advantage of existing problems in the emigration circles and adding fuel to the fire, they aimed to damage its prestige and neutralize them politically.

Soviet secret services managed to prevent Cholokashvili and his sworn-in brothers Military Union and White George from closing ranks with Social Democrats. This tactics caused considerable discretization of the Georgian unity initiated by Akaki Chkhenkeli and its final abolition.[62]

For a while, as a result of the grave political situation Cholokazvili and his sworn-in brothers incited by Soviet secret services wished to return home. They would be granted amnesty, provi-

ded the publicly stated their pro-Soviet position. After prolonged procedures at the very last moment, Soviet special service, who did not want the national hero and his supporters to repatriate, did all in their power this not to happen.

Cholokashvili and his group hesitated in their choice and did not hasten to make a pro-Soviet statement. Hence the Soviet mission refused to support them with money, although appropriate funds were allocated in the 1927 budget of the Soviet embassy in Paris.

The prominent political figure, leader of Natinal Democrats Sp. Kedia was also under the influence of Soviet authorities. It was not surprising as he was constantly accompanied by the emigrant George Gegelia, a "great hope" of Soviet intelligence.

Soviet Georgian authorities demanded of Sp. Kedia and Cholokashvili's group to break off contacts with emigration circles and to declare publicly on this decision. Otherwise the latter would not be supported materially. But Sp. Kedia turned out to be extremely difficult to persuade.[43]

Cholokashvili easily fall into a trap set by the Soviets – the so-called "tchervonets case" (Russian ten-rouble case). Although Cholokashvili was not imprisoned due to the efforts of Georgian emigrants, his reputation was seriously damaged.[59] This was the aim of Soviet intelligence who constantly spread false information on various Georgia emigration leaders' involvement in the "tchervonets fraud". In the same way they tried to incite a quarrel between two prominent anti-Soviet emigrants Leo Kereselidze and Sp. Kedia, but the attempt failed as became evident from the correspondence between the two. This time Georgians did not submit to the provocation.[6]

Soviet foreign intelligence regarded its mission completed in respect of K.Cholokashvili. In the top secret report residentura in Paris to Georgia it is noted:

"It could be concluded, that this group in the emigration does not exist anymore. It was completely compromised by the counterfeit case. Anyhow, Cholokaev's group is eliminated. For the whole year it proved to be helpful in its internal confrontation with Mensheviks and from the moment they became indecisive due to favorable coincidence of circumstances, they disappeared from political scene and in addition they continue to compromise Mensheviks".[42]

Yet the main efforts of Soviet special service were focused on breeding strife between Jordania-Ramishvili group and Kakutsa Cholokashvili. By the end of 1930s the rumors were spread within Georgian emigration that Cholokashvili was planning to physically eliminate of Noe Jordania, Noe Ramishvili and Vasil Dumbadze. It turned out Sp. Kedia was also involved in the intrigue.[6]

The rumors so much aggravated relations between Jordania-Ramishvili group and Cholokashvili that on January 2, 1929 the latter appealed in writing to the representative of Georgia in Paris Akaki Chkhenkeli that he would take appropriate measures to against "presumptuous and discreditable" conduct with respect to him and demanded "an excerpt of the statement by Noe Jordania and Noe Ramishvili".[23]

No one knows what further steps Cholokashvili took to resolve the aforesaid conflict, but on June 27, 1930 six month prior to the assassination of N. Ramishvili, a utterly devoted to his homeland and self-sacrificing patriot Kaikhosro (Kakutsa) Cholokashvili died of incurable disease in the Otsaus sanatorium.

Special Operations by Soviet Special Forces Abroad

Georgian special forces regarded combatting Georgian anti-Soviet emigration in the same context as anti-Soviet activities of people who had emigrated from the Russian empire.

Various operational and analytical activities were planned at the "center" while they were carried out by Soviet foreign intelligence resident missions. Therefore, the effectiveness of fighting anti-Soviet emigration and other directions of intelligence activities depended on good organization of intelligence residence missions.

In 1920-30's, there was maximum concentration of Soviet Union foreign intelligence forces and resources in Europe, especially in France and Germany; their primary goal was to break up anti-Soviet emigrant organizations abroad, discredit their specific leaders, win over, liquidate some of them and abduct from abroad. Ideological background for this was gradually prepared.

Calls for physical destruction of emigrant organizations and their leaders were made at various Soviet party forums. E.g., Stalin's address to "Ukrainian Nationalists" will suffice: („Наша цель – обезглавить движение украинского фашизма накануне войны и заставить этих бандитов уничтожать друг друга в борьбе за власть".) "Our goal – to behead the movement of Ukrainian fascism on the eve of the war and force these bandits to annihilate one another in the fight for power". [23] Thus, it was necessary to undertake concrete activities abroad that would be carried out by specially trained and prepared special unit.

In the second half of 1920's, in the Soviet special forces system, specifically, in the intelligence structure, a special team was formed that was a deeply secret unit. Its goal was to develop il-

legally working intelligence workers reserve network to conduct diversionary operations behind the enemy lines in case of war in Europe, Near East, China and America. This team was called Iasha Team led by a talented Chekist Iakob Serebriansky.

The special unit did not have employees in diplomatic and trading missions abroad. Its office was comprised of up to twenty operatives that were in charge of coordinating activities of agents abroad. Remaining employees worked abroad illegally. Interior People's Commissariat leadership could use special forces capacity and resources for significant operations, including diversions and organizing murders of the USSR antagonists abroad.[24]

Soviet special forces liquidated many political rivals and individuals unacceptable to the Soviet regime. Of those, for some of the facts relevant evidences have been found in the archives, while on some just ideas and assumptions have been expressed by numerous researchers.

Murders abroad of such individuals as: Simon Petliura, Petre Vrangel, Nesterovich, Dzevaltovsky, Led Sedov, Julietta Stuard Pointz, as well as disappearance of Major-General Nikoloz Monkevitz, a close fellow-warrior of General Kutepov in November, 1926, in Paris, and others, raise many questions.

Special operations conducted by the Soviet foreign intelligence abroad provides indication as to the activities of Soviet foreign intelligence abroad; specifically, against emigrant circles in France.

In 1926, a well-known emigrant-leader Simon Petliura was murdered in Paris, later, in 1938, on May 23 Konovaletz, Ukrainian nationalists' leader, was murdered by P. Sudoplatov (gave a chocolate box with a bomb installed in it) in Roterdam.

In 1926 under the orders of L. Beria, Chair of the Unified State Political Office of Soviet Georgia, physical liquidation of Simon

Mdivani, representative of the Government of Georgia in exile was planned in Turkey. The mentioned special operation was prepared by a Chekist Shalva Tsereteli (later the Minister of interior of Georgia) but Moscow cancelled realization of the operation planned on a high level.

Until 1930, Soviet intelligence abducted several individuals undesirable for Soviet ideology, namely: Kviatovsky was abducted in London, and was later transferred via a Soviet trading ship to the Soviet Union, Kuzmin was kidnapped in Teheran, etc.

On January 26, 1930, a three-member team of Soviet foreign intelligence officers, led by I. Serebriansky, carried out an operation aimed at abducting General Kutepov, one of the distinguished leaders of the White Guard organization – Russian General War Union („Русский общевоинский союз (РОВС)).

Chekists dressed in the uniform of French police officers, tried to forcibly get Kutepov in a car in a street in Paris but during the operation he died of heart attack. According to another version, they injected him with morphine and took to the Soviet ship that was harbored at Marseilles port. In September 1937, General Miller, successor of Kutepov, shared the fate of the former.[21]

One of the famous special operations of the Soviet foreign intelligence of late 1930's is related to the liquidation of Lev Trotsky, ideological enemy of J. Stalin. The operation was conducted successfully on August 20, 1940 in Mexico.

According to S. Chijavadze-Kedia, wife of Sp. Kedia, a well-known Georgian political figure, Georgian emigrants Shalva Karumidze and Irakli Zaldastanishvili were involved in the attempted murder of Lev Trotsky, when he lived near Paris in France, near Barbizon, in Fontainebleau district and enjoyed the protection of the government of this country.

According to her story, prior to the launch of the World War II, there were numerous attempts of abducting and murdering her husband – Sp. Kedia. In one case, a murderer acting under the name of an employee of an insurance company did not dare to commit murder in their house, while in the second case French police curbed the attempted murder, when they detained unknown armed individual near the Kedia house who was spying on their house.[17]

In 1930's in Georgia the idea about abduction from Germany of a well-known Georgian writer, emigrant Grigol Robakidze was prevalent among people for a long time. It was estimated that Gr. Robakidze's abduction from abroad must have been effected through USSR Trade representative in Germany during that period and former Minister of Education of Soviet Georgia David Kandelaki. Gr. Robakidze and D. Kandelaki were on good terms and were even friends. Later, D. Kandelaki was executed as an "enemy of people".

In late 1930's it was also planned to abduct Evg. Gegechkori from France, which was supposed to be performed by Iona Namicheishvili. Iona was appointed to Soviet Commerce Mission in France specifically for this assignment personally by L. Beria in 1939, after relevant individual training and preparation. Due to certain circumstances, Evg. Gegechkori's abduction attempt was failed.[38]

Abductions of active representatives of Georgian anti-Soviet political emigration continued even after the end of the World War II.

Preparing grounds for N. Ramishvili's assassination

N. Ramishvili, a well-known theoretician of Georgian social democracy, a distinguished statesman of the Democratic Republic of Georgia, was one of the most active and reputable political figure in emigration. He was taking practical steps in order not to slow down national-liberation movement in Georgia. His activities posed serious problems to the Soviet authorities and its special forces.

Bolshevik repressions followed the introduction of Soviet power in Georgia In February, 1921. This had forced independent government of Georgia and its supporters to emigrate abroad hoping that with the support of friendly states and their own attempts they would regain Georgian statehood that had been taken away forcibly.

Despite the situation in the world and in the Soviet Union, Georgian emigration would not fiving up and tried their best to facilitate the restoration of independence of Georgia.

Bolsheviks had different intentions. From the first days following Georgia's Sovietization, they started fierce fighting against the Georgian emigration, proclaimed to be anti-Soviet (anti-Bolshevik) from the very beginning. They thought that anti-Soviet activities in Georgia were fed by Georgia's Social Democrats foreign bureau and other anti-Soviet political forces in exile, which were supported by foreign special forces.

Therefore, Soviet authorities tried their best to discredit, break up Georgian emigration, split further already confronted Georgians, and even annihilate physically the emigration leaders.

Soviet special forces, primarily through Soviet foreign intelligence resident offices, always held information about processes

abroad, in Georgian emigration, and to a certain extent, had the levers for operative influence on it. Nevertheless, Soviet authorities regarded that political threat from Georgians in exile was still high. Serious problem was N. Ramishvili himself, since he was key organizer of anti-Soviet activities in Georgia, and given his past official status, held a lot of important information.

Official attitude of Soviet historiography and, respectively, of Soviet authorities towards N. Ramishvili's personality and his public and political activities, for decades had been only negative, to put it mildly.

So, for example, Chapter 1 of M. Kakhiani's brochure About Georgian Emigration, published in 1927 in Georgia focuses primarily on N. Ramishvili's Soviet style characterization.[7]

The author indicates that the well-known political figure Gr. Veshapeli's function abroad was to assist breaking up of Georgian emigration, the mission which "the leaders of fighting Menshevism– the fascists like Noe Ramishvili, must have disliked; they decided to destroy those who contributed to breaking up of emigration. Such figure truly was Gr. Veshapeli. "Such choice was not accidental" later the author mentions numerous times N. Ramishvili as a "fascist", "dictator", while his friends – "fascist fellow-warriors" and "special squad of fascists".

The author blames N. Ramishvili in Odencourt incident as well, in accepting into the Social Democratic party "bandits under the protectorate of Ramishvili" and in murder of some Misha Giorgadze. Next, he mentions personal traits of N. Ramishvili and describes him as a ""notorious" and "unbearable" person.

Soviet propaganda attempted (successfully) that N. Ramishvili's murder would be called as just retaliation. More than that, he was referred to by Soviet historiography as an "executioner",

while murderer P. Chanukvadze as the tormented representative of the "laborers' opposition".

Upon the emergence of Georgian emigration abroad, political parties and groupings appeared confronted with one another from the very beginning. Periodically, this confrontation would become hostile and aggressive.

Georgian Social Democrats leaders Noe Jordania and Noe Ramishvili would take all measures to reconcile adversaries and would often make a compromise, and party regular members did not particularly like it. They had to take this compulsory step in order to create at least an imitation of Georgian political emigration unity, which was a demand of Poland, one of the key allies in anti-Soviet work.

N. Ramishvili was especially active in the efforts for Georgians unity. Unfortunately, the attempt of Social Democrat leaders proved to be futile and a unified, anti-Soviet front of Georgians could not be established. Main reason for this was primarily disagreement among the leaders of leading political parties.

Confrontation in 1929-1930 between Social Democrats and rightist groups became acute, which was associated with the appearance of White George Society in emigration.

The battle was primarily for gaining political impact over Georgian emigrants and obtaining prestige on the international arena. In the opinion of rightists, ideological defeat of Georgian Social Democrats was of primary importance. This would be a major hit to their prestige on the international level and would render their replacement possible. Only after this it would be possible to organize anti-Soviet activities in a full-fledge manner.

As the most energetic person among Social Democrat leaders in anti-Soviet activities, N. Ramishvili appeared in the epicenter of the confrontation. During that period, they would already

openly speak that victory over Social Democrats and taking their place would be possible only in case of physical destruction of N. Ramishvili.

Thus, N. Ramishvili's murder was not an accidental and Georgian political emigration's rightist wing appeared to be involved in it from the very beginning.

Oppositionally disposed members of the Social Democratic party led by Irakli Tsereteli and Razhden Arsendize, together with those representatives of political emigration who were sympathetic to rightists actively participated in discreditation N. Ramishvili as a political figure and a person. Such were: Victor Nozadze, Isidore Mantskava, Edward Papava, and others.

N. Ramishvili's adversaries would spread various rumors about him, would blame him for his influence over taking various decisions of Social Democrats, including with regard to underground activities in Georgia, etc.

Soviet special forces were taking advantage of the confrontation among Georgian political emigration leaders and negative attitude of some of them towards N. Ramishvili. They further aggravated already tense situation in the form and manner characteristic of them. The result of this was confrontation between N. Ramishvili and Kakutsa Cholokashvili that reached its peak during 1929-1930.

Representatives of Georgian political emigration disposed negatively towards N. Ramishvili would wait for a right moment. They could operate freely after N. Ramishvili and Evg. Gegechkori appeared to be radically confronted.

A former member of the Russian Duma of the third convocation deliberation unit and former foreign minister of the Democratic Republic of Georgia Evg. Gegechkori, one of the leading figures of the government in Exile, apart from the political acti-

vities in emigration was also involved in various private enterprises to improve his personal situation. Other leaders of Georgian Social Democrats did not like Evg. Gegechkori's engagement in other activities and, therefore, relationship between the latter and N. Ramishvili became tense.

N. Ramishvili was unhappy that Evg. Gegechkori, with his commercial aspirations, would often engage in various misunderstandings which were harmful for foreign activities of Georgian political emigration.

Evg. Gegechkori would openly state that the remuneration from his party operations were not sufficient. He would mainly receive additional income from his friends, Dashnaks party, namely, the former deputy of Russian Duma from Baku Ajamov, an Armenian by origin. Evg. Gegechkhori cooperated with International Law Company founded by the latter in Paris.

Evg. Gegechkori was much more engaged in commercial activities rather than political issues, and this is also indicated by Soviet foreign intelligence. Soviet intelligence resident S. Firumov was reporting to the Center: („Гегечкори с помощью Аджемова больше занят спекулятивными делами и сейчас что-то налаживает с американской фирмой Стандарт Ойл по нефтяному вопросу") "Gegechkori, with the help of Ajemov, is more occupied with speculative business and at present is concluding a deal with the American Standard Oil Company on petroleum issue. " [44]

Evg. Gegechkori would actively defend the interests of Armenian Dashnaks in the Georgian government in exile, which was demonstrated by the following: Dashnaks were not part of the Caucasus Committee established with the Polish support, members of which were Georgians, Azerbaijanis and mountain-dwellers – people of the North Caucasus.

Armenians demanded from Georgians territorial concession in favor of Armenia, in exchange of which they would consent to entering the above-mentioned organization.

Territorial transference implied that N. Zhordania's government that practically had no powers in determination of Georgia's state affairs would promise to Armenian Dashnaks that if at one point Georgians and the Government in exile returned to the homeland and Social Democrats would again be in the rule of the country, Georgia would cede Akhaltsikhe and Akhalkalaki former districts to them. The idea was so absurd that none of the leaders of Georgia's political emigration, including N. Ramishvili, favored it, except for Evg. Gegechkori.

Evg. Gegechkori regarded that Georgia was to follow these concessions and he would often bring up this matter before N. Zhordania's government, albeit unsuccessfully. Heated discussions concerning this issue erupted frequently between N. Ramishvili and Evg. Gegechkori.

Sometime before the murder of N. Ramishvili, Evg. Gegechkhori brought up once again before a unified session of N. Jordania's government and the Naitonal Center the matter of consideration of Armenian Dashnaks' demands. N. Ramishvili again exploded with anger and if not for the people there, N. Ramishvili and Evg. Gegechkori would engage in a real battle.

Evg. Gegechkori was cursing N. Ramishvili and screamed at him saying that he had to die and that this would be done. Those witnessing and involved in this incident, including Evg. Gegechkori, were warned not to disclose this fact, although, later it was Evg. Gegechkori himself who told everything to his closest friend, businessman Akaki Khoshtaria. Soon the entire emigration of Georgia knew about this story.

Emigrants of Megrelian origin, especially White George members, were quite active and they defended the interests of Evg. Gegechkori. The rumors with respect to the fact would often be disseminated on purpose, to create "moral basis" for future murder.

The true face of the opposition and the attitude of some of their leaders were revealed once again upon the murder of N. Ramishvili. At the background of the grief of Jordania-Ramishvili grouping, the oppositionist associates of Ir. Tsereteli and R. Arsenidze, although did not openly express happiness for the occurred fact, but hoped that N. Jordania left without N. Ramishvili's support would no longer be able to resist them if not dominate but at least to occupy leading positions in the party.

Part of the opposition – Ruben Kipiani, Isidore Karseladze and others, did not hide the happiness caused by N. Ramishvili's murder. Among Social Democrats there was the third grouping, consisting of individuals who had the ambition to be in the nucleus of party leadership and who did not get into Georgian Social Democratic Party foreign bureau. These were Grigol Urotadze and Ivane Chavchavadze. Vaso Tsuladze was among them. Although entered into Mensheviks foreign bureau, he was left without function and did not not receive material assistance.

Another oppositional group was disposed against N. Ramishvili; it was led by Victor Nozadze.

The above-mentioned third Group (G. Urotatdze, I. Chavchavadze) was headed by Evgeni Gegechkori, who wanted to substitute N. Ramishvili in the Social Democratic Party and thus be appointed deputy to N. Jordania, Chairman of Georgian Social Democratic party's foreign bureau. Moreover, Evg. Gegechkori wanted to blame the failure of leadership of Georgian Social Democrats on N. Ramishvili in full and to prove that discord be-

tween him and N. Ramishvili was the fault of the latter. Evg. Gegechkori's this new opposition in emigration was named chaobi (marsh). The name, in the opinion of emigrants, was well befitting its composition, since it united emigrants with different conviction, including radically different views and questionable reputation.

Hence, personal-worldview basis for the murder of N. Ramishvili had already been prepared by early December, 1930.

L. Beria's policy speech of August 11, 1930

By early 1930's, Soviet Georgia's leadership felt greatly intimidated by Georgian anti-Soviet political emigration activities, and they thought that it was necessary to take decisive steps to neutralize those – first of all, setting for Soviet special forces – State political office - new tasks and expressing relevant ideological and material support to them.

On August 11, 1930, Georgian Communist Party (Bolsheviks) Central Committee held a meeting dedicated to strategic and tactical matters of fight against Georgian Mensheviks. Georgian Soviet Socialist Republic's State Political Office leadership and responsible officers were invited to the meeting. At the meeting Chairman of State Political Office under People's Commissars Soviet of Georgian SSR L. Beria made a speech. The speech was confidential.

The meeting was opened by Samson Mamulia, secretary of Georgia Communist Party Central Committee:

"Comrades, the matter of fighting Mensheviks has always been in the agenda of the Party and today, after so many years, it concerns us even more. We have to admit that Georgian Men-

shevism is a true reality now and it has not been defeated at all ideologically as well as physically. Thus, it is clear that it poses great threat for us today, when our party is enclosed in a deadlock with plenty of problems.

We do not have the right to hide that the true inspirers of the fight in spring last year were counterrevolutionary Mensheviks and kulaks and in this fight against them we appeared to be defeated. We have to think about this fact seriously, each of us has to understand the situation, the matter of fight against Mensheviks has to be studied comprehensively.

Comrades, Mensheviks have placed under their influence not only kulaks and well-off farmers but also quite a number of Communists as well. The latter, jointly with Kulaks, were fighting against collectivization and would even openly criticize us. Such opposition is revealed and repeats in the instance when they take wheat away from the farmers, and during the collection of taxes. We have to admit that we are facing great threat since their influence on the worker class is increasing. This is demonstrated by sabotages, as well at workplaces. Discontent and mistrust is rising day by day.

Everyone understands that with our economic problems and the difficulties in supplying foodstuff to population we have to be afraid of counterrevolutionaries who have come into movement jointly with the supporters of changing our party direction and are thus preparing for an offensive on us.

This movement, as usual, was led by Georgian Mensheviks, whom we have not beheaded and who still are capable of resistance. You are aware of the efforts we exerted in the fight against them and what this fight cost us! But we still failed to fully clean the atmosphere poisoned by them. Their influence was deeply

into Georgian people and eliminating such influence appeared not to be so easy as some of my friends thought.

We do not deny that our organizations have done a lot in the fight against Mensheviks, especially those organizations represented by you. But we cannot overlook that fight hast not been brought to the end and today, unless we take decisive measures, it will be late. That is why we have convened here under the leadership of this organization that is managing the workers class in Georgia and that requests from you your full efforts against the most dangerous enemy of ours.

In turn, Georgian Communist Party is convinced that you will overcome all difficulties and with your iron hands we will manage to eradicate Georgian Menshevism, clean the environment poisoned by them. Georgia Communist Party Secretariat deems it necessary to adopt at this meeting, decisive measures against counterrevolutionaries, while we give promise to fully support the initiative."

Then L. Beria took the floor:

"Comrades, the matter of fighting Mensheviks would always be our focus, since throughout the entire Soviet Union, Georgian Menshevik party has been stronger and more powerful among counterrevolutionary organizations. That is why the fight against Mensheviks requires immense energy, they still have not been defeated and we have to take measures necessary for fighting them. It is even more necessary since Menshevism has impact on all directions of our party general line, since it is that feeds Trotskyism and the entire opposition of rightists.

Leninist Party will not allow any advancement of counterrevolutionaries and as usual, it is our duty to unite around our party and erect iron barrier in order to protect the party from any as-

saults. That is why we support the initiative of party secretariat in this matter and deem it is necessary that party fighting body Cheka (Extraordinary Commission) to be aware of the situation and take decisive measures against counterrevolutionaries.

Comrades, Georgian Menshevism exists and just this is sufficient to make everything clear. Although this fact is known to us and we are continually fighting it, but lately it has shown itself especially and actively. This is exactly the result of that we encounter so many difficulties at present within the country as well as outside it.

You know, comrades, Georgian Mensheviks are conducting fight against us in two main directions: from the inside and from the outside. These two directions are coordinated and are directed against us. While we, in turn, have to pose resistance against them with united forces. This will simplify our task.

Unfortunately, it is not like this in reality and this creates advantage for our enemy as well. Within Georgia, fight against Georgian Mensheviks is led by our Party and our GPU State Political Office (GPU) (in Russian: ГПУ – Государственное Политическое Управление, State Political Office), but abroad this fight is led by an independent organization that is subordinated to Soviet Union GPU. You will guess it is not normal and until the situation in changed, it will be difficult for us to defeat a dangerous enemy.

Mensheviks' activities inside the country in a way are a part of their general line and that is why we have to pose resistance to them in Georgia as well as abroad with unified organization. That is how we will defeat them.

Naturally, taken measures sometimes are ineffective, that is why powerful enemy is taking advantage and is posing resistance successfully to us. For example, considering the situation of

Georgia, we did not want to have some of the opposition members of the Georgian Menshevik Party come back to Georgia, but permission to return was still issued to them in 1925. We were against their return, since their presence in Paris Menshevik organization might cause the breakup of this organization and according to our deep conviction it would have disappeared long ago.

We took away the most active members from Tsereteli oppositional formation that was fighting against supporters of Mensheviks, as a result of which this group got considerably weaker and was easily defeated by Ramishvili. The same was the case with Veshapeli as well. If he stayed among emigrants and carried out undermining activities against them, our situation would be considerably better at present. He was way more energetic and smarter than Asatiani and others.

10 years of experience demonstrates that the fight against counterrevolutionaries has to be led from within in order to hamper unity among them. We have always relied on achieving discord among different parties as well as inside of the party and among members of the same party with. This method has been very helpful for us and we have to work in this direction in the future as well.

Originally, for this purpose we approached those comrades who worked abroad, but, unfortunately, they overlooked this. They were more trying to win some of the people to Soviet "platform" and sending them back to Georgia, like in the case of the above-mentioned members of the opposition. We demanded not to issue permits to return to Georgia for active members of any anti-Soviet organization since we needed them more abroad.

Unfortunately, our appeal was disregarded and the problem is not resolved until today. I will give several examples and you

will see what benefits "discord" may bring when seeded inside organizations that are against us.

Let's start with Georgia: you are aware of cases when a member of anti-Soviet organization governing body would provide us with information about the other with the goal to remove the rival and take his place.

We would receive written information notifying us where certain persons worked and what organizations they belonged to re. I.e., we achieved our goal. As a result, we arrested many influential persons from various parties. We also have many cases when one party, for example, National Democratic Party, would provide information about the members of another party, in order to get rid of them.

You remember well that during the national revolt National Democrats wanted to appear in the leadership of the movement in order to reach political hegemony. That is why they fought against Mensheviks using the above-indicated methods.

Firstly, we received from them information about Tsinamdzgvrishvili, their committee member, who was strictly preaching for joint work with Mensheviks. Later, they set the example to destroy Menshevik military organizations and they provided information about Nodia, who was in link with these military organizations. Certainly, he was arrested as well. With their help, we managed to detain Jugeli, and they were the ones to send to us the conspiracy plan by post, through which we managed to have Jugheli admit everything.

According to the first plan, the uprising was to be launched in Old Tbilisi and in case of achieving the goal we would have found ourselves in a quite difficult situation, since all Menshevik armed forces were concentrated there. National Democrats noticed this and tried to organize revolt using a different plan. They

wanted to rely on Cholokashvili and they really did. As a result, it was easier for us to put down the revolt.

You have perhaps noticed the great service rendered to us by the discord between these two anti-Soviet parties.

We are convinced at present that we have been receiving this information from National Democrats. Later, we tried to create new organizations in parallel to already existing ones that would oppose their predecessors and we achieved best result here as well.

In the Menshevik Party, independently from us, the second Central Committee was formed Last year. Unfortunately, we were unable to use their services since we heard about them too late, but it is evident that the presence of these two committees would really hamper the work of the Mensheviks.

Situation has changed at present: they managed to unite these two committees. In the future, we have to use oppositional means of various organizations and satisfactory results will follow.

Let us now move to the issue of emigration. The situation at present is as follows: all types of work against us are led by the National Government in exile and Georgian Social Democratic Party bureau. Around these very organizations all counter revolutionary forces in the Caucasus are gathering. Moreover, there are Menshevik Party organizations as well.

In Paris Menshevik organization there is opposition headed by Tsereteli. Unfortunately, this opposition is not active and its work is fairly less energetic. Let me reiterate that the most active members of this opposition had already returned to Georgia in 1925. Despite its weakness, this organization would be capable of servicing us, if we had concentrated fight against Menshevik emigration and if there was no intermediary organization as is the case at present.

Majority of opposition uses every method to hamper activities of Jordania and Ramishvili. Ramishvili's position is not fully solid, even among the members. But he still manages to address things. Discord among Ramishvili supporters is gradually increasing and the split may happen very soon. This is evidenced by information that we refer to as "information from voluntary informants".

Comrades, we systematically receive different types of information from Paris and often complete reports about various meetings. This information is undoubtedly correct and it would be capable of great service to us, if we knew how to use it. Information coincides with the messages sent by our special agents, but the messages are coming in with a delay.

The fact that we receive information from unknown persons proves that situation in the Menshevik organization is fully messed up. And the experts confirmed that information is provided by unknown persons by examining their handwritings. We receive information always when someone arrives from Paris to Georgia. For example, we have received three letters from three different persons and who are informing us about Pershelaishvili (perhaps Pirtskhalaishvili – G.S.). Later, we received 7 letters from 4 different persons, about Lordeli and Ghlonti. Both massages has been checked and individuals indicated there have truly arrived Georgia.

As for information about Intskirveli and Sharashidze, contained in 14 letters from 5 authors, appeared to be wrong. as well as, information about Berishvili and Gogiberidze (15 letters from 7 authors). Berishvili arrived only this year and we received 26 letters from 15 persons about this. Erkomaishvili, a well-known bandit, and some Kikvadze arrived together with him.

We were informed about these two accompanying individuals, too. These letters and information prove that a number of people who do not agree with the policy pursued by the majority of the Menshevik party. It is possible that among these people there are such who do not openly oppose the majority but do not share their views either.

In general, this picture is a clear indication as to how demoralized is Paris Menshevik organization and how easy it is to completely destroy them as a result of our regular and energetic work.

We should also note that information is provided by "voluntary informants" about the work of the opposition and we find out from their detailed reports that situation there is unfavorable. There is no unanimity there either, which enables the majority to freely fight to eradicate difficulties.

As for the situation in other parties: the number of Federalists has decreased, their situation is not so alarming. Their influence is so scarce in Georgia, as well as abroad, that it is beyond question. The number of National Democrats is higher and their influence is considerable. But here their force is minimal and cannot hamper our work. Their leadership is so afraid that they do not even dare to show their faces.

National Democrats abroad represent a quite serious force and are divided into 2 groups. One group is headed by such influential people as Gvazava, Takaishvili, while another group supports the National government and works hand in hand with them, in other place Asatiani grouping is more numerous, it operates separately and independently.

This grouping is link with the opposition consisting of "Gamorcheulebi" (distinguished) and mountain dwellers; they also issue their newspaper "Samshoblo" (motherland). Time after time, they also publish brochures. Their work is directed only

against Mensheviks. It is easy for us to use them and we demonstrate special attention towards them. Amirejibi, Vachnadze, Gabashvili, and others are united around Asatiani. There are also other groupings, but they are insignificant for us.

Spiridon Kedia is fully isolated and is not involved in any kind of activity. Asatiani's opposition may be of significant service to us with their detailed information about the work of Menshevik emigration. It is clear that they are aware about their activities and manage well to find out about the developments there.

They also provide us information about the work of the Caucasus Committee. The information has been verified by us several times and has proven to be fairly convincing. They provide this information, not because they sympathize with us, but for the purpose to continue their fight against the members of "position".

According to the reports received from them, as well as information of "our people", there is no unity even among the leaders of Mensheviks. Among them is Tseretely who has been fighting Zhordania-Ramishvili for such a long time.

Based on this information, we know that even Chkhenkeli revolted against Jordania and no longer obeys him. Apparently, his sympathies are leaning more towards Asatiani.

Comrads, to put it short, there is anarchy in emigration and we have to take advantage of it, to crush down this Menshevism in full and in a way that they are never able to raise again. It is necessary to disorganize, split the emigration, which will make our fight easier.

Menshevism in Georgia takes roots from emigration and as soon as the link between them ceases to exist, we will achieve destruction of the organizations that are present here.

We have to keep in mind that international menshevism and traitor Socialists are fed by Georgian Menshevism and destruc-

tion of the latter will be very important for us. Attention has long been focused on this fact and owing to us, for the past two years link between Georgia and emigration has been broken.

It is not easy to work from here, it requires immense funds and forces, but we managed to overcome all difficulties. Although one Menshevik emissary still managed to enter Georgia this spring. The fact that leaders of Mensheviks abroad sent to Georgia such extremely energetic person as Shalva Berishvili, indicates how great importance they pay to working in and maintaining links with Georgia.

Berishvili who enjoys such great influence among the youth in Georgia, together with his two guards penetrated our border protection and established connects with Menshevik bands. This is their amazing success and great defeat for us, since they managed to restore communication abroad and we are facing the fact of this link. As we have been informed, they held a conference and elected a new Central Committee.

Unfortunately, we have to admit that they have formed a new face of the organization about which we lack any information. Hopefully, Mensheviks will soon face resistance from us and will not be able to work so freely. We have to keep in mind that the entire Caucasus counter revolutionaries have been?? Against us and that Mensheviks are in close links with Gamorcheuli (Distinguished) (Mussavats) and mountainous people. Last summer, their joint bands started demonstrations against us, these are Mensheviks again.

According to reports, Mensheviks intend to form here, in Georgia Caucasus Committee sub-committees that are funded by European imperialists acting against us. Based on all of the aforementioned, fighting against Mensheviks and Caucasian counter-revolution should not remain the subject of only our discussion,

it has to become the subject of discussion of the entire Soviet Union Revolutionary organization.

We have to demand from the Central Political Bureau special funds to act against them. It should be underscored that fighting against Georgian counterrevolution in Georgia, as well as abroad, has to be conducted with unified organization. Otherwise our efforts will be futile. We have to join our activities here and abroad and take measures as necessary.

Often, various circumstances demand specific steps from us, but it is possible that those who are abroad to act in the opposite direction. Special attention should be paid to discord that already exists among parties and the matter of existence with this discord.

We will achieve this only in case if we are fully made in charge of this.

With this respect, Georgian Communist Party Secretariat has to submit the present matter to central bodies. Resolution of other remaining problems depends on this very issue and if it is resolved according to our suggestions and in our favor, we have to bring up the issue of special funds that are necessary for working in this direction abroad.

Part of these funds, naturally, should be supplied by the organization that is performing this work and is spending considerable amount of money on unauthorized and less effective operations, such as Kutepov, Petliura and counterfeit Chervonets' cases.

If we had some minimal funds to suborn Georgian wanderers in Paris from what has been spent on Kutepov case, or Petlura murder, we could have mown down and destroyed Menshevik leaders there". [12]

L. Beria finished his speech with the request towards Soviet Union Central Committee to increase the power of Georgian State Political Office in fighting against Social Democrats in Geor-

gia, as well as abroad, and to allocate necessary funding for this purpose.

Based on the pathos of Samson Mamulia (later subjected to repressions), one of the leaders of Georgian Communists and L. Beria, leader of Georgia State Political Office, Chekists were prepared to fulfill a difficult mission entrusted upon them by the Party - to fight against Georgian anti-Soviet political emigration to fulfill special tasks given by the party.

Instigating deadly feud between the leaders and increasing confrontation in this respect to the highest level including physical extermination was considered by L. Beria as the main method in the fight against anti-Soviet emigrant organizations abroad.

Scattered Georgians, politically impotent and hostile towards each other, would not pose threat to the Soviet authorities. L. Beria needed central funding for all this operations and especially "to suborn Georgian wanderers".

It was not even three months from the above-mentioned speech by L. Beria that N. Ramishvili, a distinguished leader of Georgian political emigration and anti-Soviet activities died on one of the central squares of Paris, killed by "a Georgian wanderer".

The Preliminary Investigation for the N. Ramishvili Murder Case

On December 7 1930, at about 16:00, Parmen Chanukvadze was questioned in the De La Maison Blanche district police department. The questioning was administered by the Paris police commissionaire Camille Phogen with the help of translator Michelle Vief.

Answering the very first question, P. Chanukvadze started talking about himself:

"I, Parmen Chanukvadze, was born 14th of July 1895, in Ozurgeti, in the family of Ioseb and Luisa, to this day I live in Paris on Mulen De Bior st. №20, with no prior arrests, I am Georgian, speak only Georgian language, work as a labourer at the De la Chapelle station and earn 27 franks a day".

Investigator: "You were arrested today, at 15:00, when you mortally wounded your compatriot N. Ramishvili, whom you spied on and eventually met with a raised revolver behind the fence of the building site. The revolver has since been identified and presented by us. You are being accused of premeditated murder".

P. Chanukvadze: "Yes, I perpetrated the act for the following reasons:

1. About a year ago I lost my job at the Doubs factory. I left the Social Democratic Party, headed by N. Ramishvili. I lost my job at the factory through his supporters' fault.

2. I accuse N. Ramishvili of inciting Georgian people to revolt against the Soviet government on a few occasions, with no chance to win.

3. I also accuse N. Ramishvili in distorting Georgian anti-Communist movement. And the fracturing of the movement into smaller groups is his "accomplishment".

By the end of the questioning P. Chanukvadze declared:

"I was not hiding when I shot Ramishvili. I was moving towards him and shot him so many times that I cannot recount at the moment. I am disappointed to have exacted my revenge in France, but I could not have waited any longer".

P. Chanukvadze was questioned again on the same day. He answered the questions:

"I sentenced N. Ramishvili to death about 8 months ago. At this time, Mr. N. Ramishvili had already sent other patriots to Georgia illegally, when I had been fighting for the same opportunity for a very long time and he had promised to send me as home. I bought the firearm in the fishermen's neighborhood about 6 weeks ago. I waited for N. Ramishvili for half an hour. He knew that I was looking for him. Only his behavior forced me to commit this act".

The next questioning of P. Chanukvadze commenced on December17. At this time he was represented by Henry Torres, the brother of Morris Torres, the then leader of the French communist party. Torres could not attend the said questioning. He was substituted by someone named Jolie. The questioning started on the biographical details of P. Chanukvadze, after which, the following was found out:

He left Georgia in 1924 following an unsuccessful uprising, and in November, 1924 traveled to Turkey and from there to France, specifically to the city of Marseilles. From there, in January, 1925 P. Chanukvadze with the help of the Georgian ambassador was sent to the city of Odencourt to work in Peugeot manufacturing plant.

In August, 1926 P. Chanukvadze moved to Bellancourt, lived on Sainteclue street and started working in the Renault car factory, from which he left shortly. After that, P. Chanukvadze started working at the Montparnasse Station, where he worked until February, 1927. Late on P. Chanukvadze worked in various places. In seeking a job he was assisted by the retired colonel Koket, who was married to a Georgian wife. With the aforementioned aid he was employed as a garcon in one of the shops, where he stayed for 7 months.

Afterwards P. Chanukvadze worked in De La Chappelle station until November, 1928. Then, until June of 1929 he apparently returned to work at the Renault factory. Later he worked for a while at tinned food factory.

On December 18, 1929 P. Chanukvadze returned to Odencourt, where he was unable to find a job.

P. Chanukvadze stayed in Odencourt for another month, trying and failing to get employed. In January, 1930 he returned to Paris. Unable to earn his living due to unemployment, he depleted all of his savings.

In June of 1930 P. Chanukvadze started working at the Montparnasse Station, however after a month and a half he again became unemployed. On of August 26· 1930, P. Chanukvadze rented an apartment at Moulin de Bior, N20, where he lived until committing the crime. At this time, P. Chanukvadze worked at De La Chappelle station.

The next questioning of P. Chanukvadze took place on 26th of December.

P. Chanukvadze answered that after arriving to France, he was a part of the Georgian Social Democratic Party, a prominent member of which, by his opinion, was N. Ramishvili. After 9 months of membership he left the Party.

During the interrogation P. Chanukvadze expressed his attitude towards the Georgian political parties in emigration:

„...In 1926 I started to admire the National Democratic and especially Bolshevik parties. I was not officially a member of the National-Democratic party, but I read their publications. This party has a center and a bureau, but I do not know their location. I knew many of the members of the party by face, but I did not know them personally. I have never attended their party meetings, though I would not even have time for them".

According to the minutes of one of the questionings, on 18th of December 1929, P. Chanukvadze returned to Odencourt, to start work at Peugeot factory, but due to the involvement of the president of the Georgian Emigrant's Association Bakradze, he was fired on the same day. Explaining the reason behind his decision, Bakradze named an emigrant Sharabidze, who was considered by Chanukvadze as a personal idealistic enemy even before leaving Georgia.

Despite his dismissal, Chanukvadze did not leave Odencourt. At this point, apparently, the situation around him became so dire that, at the request of the Georgian diaspora, N. Ramishvili arrived in Odencourt on January 20, 1930 to solve the conflict. On the same day a meeting of the Georgian community was held with the participation of N. Ramishvili. The meeting voted by 20 votes against 6 that P. Chanukvadze was to be sent away from Odencourt. The next day Chanukvadze was notified of the dicision by N. Ramishvili himself.

"Before leaving I asked Ramishvili to send me to Georgia, as I was unable to get employed. It would have been natural for him to agree to help me go back to Georgia. Ramishvili promised that he would help me. He told me to contact his relative – Shalva Berishvili, who lived in Bellacourt on Sant-Clue str. №23. I thought of talking to him about my repatriation.

I went to see S. Berishvili and relayed his uncle N. Ramishvili's request. He told me that it would not be a problem that he was busy with the repatriation general plan and told me that he would give me the certificate in a few days. I told N. Ramishvili to hasten the process, as I would not be able to go back to Georgia after 1st of April.

After 20 days, I went back to S. Berishvili, but couldn't get any information from him. I returned home and on April 1 I found out

that S. Berishvili visited Georgia with two of our compatriots.

Left for a fool for a long time and living without a home or a job, I requested reimbursement from the mission and the government for being run out of Odencourt. I did not receive any answer on this matter. I requested they return all my request and complaint letters to the mission and the government since my arrival to France. All of these documents were returned to me and only after that did I wish to take revenge on N. Ramishvili".

On 5th of January 1931 Nikoloz (Kolia) Sharabidze was questioned.

K. Sharabidze was one of the organizers and a leader of the 1924 August revolt in the Ozurgeti region. Apparently this is when he met Parmen Chanukvadze, whom he proposed to join in the revolt. Chanukvadze accepted the offer and was sent to a village with a special assignment, but "after sending him on an important mission to a village, Chanukvadze disappeared and I only saw him after the defeat of our movement".

I expressed my discontent towards him and we fell out after this. I left for France and after a period of time met him in the city of Marseille. From there we travelled to Odencourt together with a number of Georgians trying to get employed. We were both given work in Odencourt in the Peugeot factory. But because of his heavy character and his nostalgia, it was hard to live with Chanukvadze and he would often get into arguments with his compatriots.

Chanukvadze's behavior was not in line with that of other Georgians in Odencourt and because of this he was asked to leave the place. This was in 1925, however, Chanukvadze who worked at Peugeot from January 1925 did not wish to leave, but being ignored by his friends, he decided to move away from Odencourt in 1926, i.e. a year and half after finding a job" – N. Sharabidze.

According to N. Sharabidze, either in November or December, 1929 Chanukvadze returned to Odencourt to start working in the Peugeot Factory. The Georgian Association told P. Chanukvadze that as he did not comply with their charter, it would be better for him to leave Odencourt.

"A day after Chanukvadze started working Mr. Bakradze visited the factory to get jobs for other members of the Georgian colony. At the same time he expressed his opinion on the ill-tempered character of Chanukvadze and the latter was immediately discharged", – said N. Sharabidze.

The Emigrant Vladimer Bakradze was interrogated on 6th of January 1931.

He remarked:

„One day before my arrival, the Georgian diaspora unanimously decided to expel Chanukvadze, because of his ill-tempered character and because his animosity towards Sharabidze, whom he had known from Georgia and was his co-worker and companion. Sharabidze was tasked with relaying the decision of the Georgian emigrants to Chanukvadze, but he refused to do so".

In the opinion of V. Bakradze, N. Sharabidze as an officer of the Russian and Georgian army, was highly valued person and was held in high regard by his compatriots. Because of the P. Chanukvadze's threats towards him, N. Sharabidze's friends advised him to move from Paris to the city of Sochaux. In December, 1929 Chanukvadze returned to Odencourt.

"His return caused uproar among our compatriots. As soon as I found out about his return, I invited him to the headquarters of our association and once again tried to make him understand that his presence in the city would cause trouble and that he should leave Odencourt" – remarked V. Bakradze.

P. Chanukvadze apparently agreed to V. Bakradze's terms but provided that the Latter would find a job for him in Paris. On the same day Bakradze addressed the Georgian mission in Paris branch of the association and asked them to find work for Chanukvadze, who responded that they would get himemployed as soon as he got to Paris. V. Bakradze then relayed this information to Chanukvadze, who however had not yet decided to leave the city. Instead he went around the Georgian diaspora and became employed at the Peugeot factory.

On the next day, a meeting was held between the factory managers and V. Bakradze. According to standing rules the Diaspora was responsible for all of their representatives in the country, and when asked by the factory managers if he vouched for Chanukvadze, V. Bakradze denied this responsibility.

The next day P. Chanukvadze was dismised. P. Chanukvadze still did not leave Odenkirk. Bakradze became interested in his future plans, who in turn said that he would leave if the association would reimburse the travel and daily expenses. By Bakradze's recollection the diaspora allocated 500 franks for Chanukvadze. "the minister Ramishvili had come the city to visit his countrymen, however at this time Chanukvadze had already been discharged from the factory" – remarked Bakradze at the end.

On 8th of January 1931 an eyewitness Emil Lejon was questioned, who confirmed that several shots were fired aimed at S. Menagarishvili during his fight with P. Chanukvadze.

On the same day, another witness, Mate Bolkvadze was questioned.

According to his testimony, on 7th of December 1930, at 14:45 he was heading to the meeting held by Georgians, when he heard two or three shots from the revolver, turned around and saw a man lying on the ground who had already lost a lot of blood. A

second compatriot, by Bolkvadze's testimony, was holding the apparent shooter tightly.

On 8th of January 1931, the witness Michael Kedia was questioned, who lived on the Italian Square, in the apartment №18. M. Kedia noted that he was not at the scene of the crime at the time it was committed, however upon hearing about it he went to the police station and acted as a translator.

M. Kedia said the following: "I have known N. Ramishvili for 13 years. He was the Georgian Minister for Internal Affairs and was deposed by the soviets after the Russian aggression in 1921. On May 26, 1918 Georgia announced its independence and Mr. Ramishvili became the first chairman of the government. But in 1921, the Soviets occupied Georgia again and the members of the Georgian government, including Mr. Ramishvili left the country in fear of persecution by the Bolsheviks". Afterwards, M. Kedia expressed his opinion of P. Chanukvadze and N. Ramishvili: "I did not know Chanukvadze. I do not know what political party he belonged to. I do not know for sure if Chanukvadze is a Soviet agent. Noe Ramishvili was one of the most important figures among those who lived in Paris and as such it would not be surprising if he was under surveillance by the Soviets. I was not surprised by his murder and consider it to have been revenge exacted by the Bolsheviks".

M. Kedia and P. Chanukvadze came face to face on that day and the defendant remarked that he was not acquainted with the witness.

On January 13 1931, the investigator received a letter from the widow of the deceased, Mariam Ramishvili. The letter read:

"On Thursday, the 8th of this month you reminded me of the comments I had made to the commissar the day after my husband's murder.

The comments referred to the threats that my husband's would be murderer made towards him on a public forum. This information was passed to me as I said by friends, who had visited me on the day of the murder to offer their condolences.

After checking for facts, that statement turned out not to be true and in the interest of finding out the truth, I am bound to update you on this matter swiftly.

At the time I received this information, I was in a state of deep mourning and did not have a chance to check their validity, which I now admit with regret".

The situation in regard with the aforementioned incident presumably developed in the folloing way: on the day of the murder, the Georgian political emigrants and friends of the former Interior Minister visited the wife of the deceased to console her and in the process claimed that the killer of her husband had publically expressed his intention to shoot N. Ramishvili. This is what had led M. Ramishvili to make her initial statement, though it is un-known who or what made her renounce the statement.

In the process of the preliminary investigation as well as the court examination, one of the main witnesses a Georgian emigrant, became a scapegoat in the hands of the supporters of P. Chanukvadze, as well as those who opposed him. The abovementioned would become obvious if one acquaints oneself with discrepancies of interrogation report of Domenti Kerkadze (25 years old, unskilled laborer, residing at Perceval str. №6) and independent investigation records, conducted by the emigrants. The court however considered his statement as unreliable and disregarded his testimony.

D. Kerkadze stated the following:

"In the beginning of 1930 I lived under the same roof with Chanukvadze for two and a half months. We rented a room in

the "Paix" hotel, located on Sant-Clus str. №37 at the National Square in Odencourt.

I brought him in, as he had no means. We always kept contacts with our compatriots and Russians who lived in Paris. He once borrowed my raincoat, and after he gave it back to me I found in one of its pockets an invitation letter from the Soviet embassy in Paris, located on Grenel str. №79. The letter read: "Please come to this location". He asked for the letter in a few days and I returned it. At this point Chanukvadze picked up his "Parabellum" revolver and asked me: "will you come with me?" and I did out of fear.

We arrived together at the Soviet embassy. Someone asked me for my last name, age and other information, including how long I had been in France and so forth, they asked me if I wanted to go back to Georgia to which my answer was yes. Chanukvadze told me "we will travel back to Georgia in 15 days or 3 weeks", that was however the last time I saw Chanukvadze until I ran into him by accident on December 6, 1939 at about 22:30 on Soavajeux street. He asked me if I knew where N. Ramishvili lived. I told him that I did not know and we walked away from each other".

The confrontation between D. Kerkadze and P. Chanukvadze happened on the same day. Reading the statement made by D. Kerkadze, the defendant stated: "Everything said by the witness is a lie. The truth is that I lived with him for 4 or 5 months, everything else is a lie. His leis are evident by the fact that he fears to confront me face-to-face. On top of this, he is a bandit, who robbed a post office in Tbilisi".

D. Kerkadze stated in his defense that the statement made by P. Chanukvadze was false.

On 24th and 27th of February 1931, two witnesses were questioned, Benue Mosien, a eyewitness and Luis Bain – a policeman.

On 18th of March 1931, a 50 year old Marius Conches was interrogated, who proclaimed:

"I live almost opposite of madam Ramishvili. A few days before the murder of her husband, I noticed a foreigner walking back and forth near our villa.

Some days after the murder, I think I saw the same person's picture in the newspaper named as the murderer".

On the same da cross-examination of Marius Conchesand Chanukvadze took place. During which the latter remarked that he had never been to Fontenei O Roze and was not even aware of his home address while the witness stated: "I do not identify the present person as the man I saw on that day, that man by my recollection had a lighter complexion. I cannot identify this man".

On 18th of March 1931, Conches' wife Jean Khubert was questioned. She said the following:

"My dog's barking made me notice a man, who I think was a foreigner. He was walking up and down the block. It seemed to me that I had identified him as the killer, whose photo was published in the newspaper. I will add that, after the murder, I saw this man around our house on two occasions in the next week".

On 9th of April 1931, upon completion of work by the investigative group, the head of the sub-department of the Parisian gendarmerie Vuino provided a report – conclusion on the case of P. Chanukvadze. The mentioned document reflects in details the life and activities of P. Chanukvadze in France, his income and information on his working records and addresses. The document also reflects that, he was not considered by the French special services as a member of a political organization during his residence in France.

This concluded the preliminary investigation.

The murderer

The executor of this abominable fact has been revealed since the very first minutes of the murder of N. Ramishvili – it appeared to be Georgian emigrant, Parmen Chanukvadze, as he has admitted himself to the Paris Police. According to the testimonies given to the detective, he was born on July 14, 1895 in Ozurgeti – in the family of his parents – Joseph and Luisa. P. Chanukvadze had three brothers – Grisha, Pakhum and Besarion, as well as three sisters – Maro, Tamar and Nina. In 1914 P. Chanukvadze was enrolled to the Army of Tsarist Russia. In 1917 during the reign of A. Kerensky, P. Chanukvadze was awarded the title of the lieutenant. Since independence of Georgia he had served in the National Guard of Georgia, and after establishment of Soviet authority in Georgia, participated in the guerilla fights against Bolsheviks and in August uprising of 1924. In November, 1924 following the failure of the revolt P. Chanukvadze had fled from Georgia to Turkey and later moved to France. Upon the preliminary, as well as the judicial investigation, P. Chanukvadze named the motives for murder of N. Ramishvili. However, the representatives of Georgian political emigration and first of all Social Democrats suspected that the murder was encouraged by Bolsheviks who pursued their own objectives and P. Chanukvadze himself was a mere instrument in the hands of the Soviet secretl services. The aforementioned presumption was expressed in the course of the independent investigation conducted by the fugitive Government:[12]

1. Shaliko Kalandadzes written address to his brother (8.02.31):

This person – Chanukvadze has started talking to me about Georgia and I clearly remember him saing that *we all should be-*

come the "Communists" and we should stop moving to this hell and that the fight against communists is senseless and deriving from his words, it is even a crime – "we have been deceived and it is no longer necessary". Afterward, I met my friends in Odencourt and talked to them, however, none of them attached any attention to this fact.

Besides there is another moment noteworthy - Chanukvadze was not accepted in Odencourt because he was considered as posing threat to the colony. He appeared before the Bureau to say farewell to some people at the moment I went out of the factory. He kept his eyes glued on them, biting his lips and murmured: "Just wait, *I will become the Chekist (member of the Russian Extraordinary Commission) and I will revenge"* I have not even paid any attention to these words as I believed them the words thrown out by a man in a rage and then – this terrible tragedy".

2. Archil Gedevanishvili (Paris, December 18, 1930):

"... He was always walking around deep in thoughts and disappointed with his fate. He often expressed his desire to return to Georgia. I know that *he was looking for some sources to return to Georgia.* He has admitted it to everyone and to me as well".

3. Philipe Sharadze:

"At the end of May 1929, or maybe it was June, I met him in the evening on the Goethe Street talking to some Georgians accompanying him. I asked him about his life. He turned to me, took my arm and asked me to walk with him as he had something to say. First, he praised me and then informed me that *he was leaving for Georgia, he had got his visa and money* and asked me if I had anything to send to my family in Georgia. He asked me a favor to assist him in purchasing the suit and tricot trousers. I had the alarming sense and told him that Bolsheviks were never to admit him that simple. *They will ask you to become the Chekist*

and you will have to arrest and oppress the people who were sustaining us and sacrificing their lives for us – I said. No, you are wrong – he answered. My father is a good acquaintance of Philipe Makharadze and he will be my guarantor. I must be sent by my patron. *If I am not sent illegally, then I will have to kill somebody*, he said. Since then, he was almost always unemployed".

4. Avtandil Urushadze (December 15, 1930):

"Last year, in December 1929 Chanukvadze arrived in Odencourt. He refrains from any contact with the society: he stays in a café, rents a room and says that he has arrived to work. Sharabidze is here as well. He starts working in the Factory but soon he was dismissed by the Factory Director. Chanukvadze met the Chair of the Colony, Bakradze telling him that it was he who dismissed him. He threatened the Chair of the Board. My friends asked me to personally talk to Chanukvadze asking him to leave. I talked to him but he started threatening me as well. He left for Paris but in a couple of days he came back. I do not know the reason. Now, he summons me. When I arrived, he told: I have spent money to come back to Odecourt and now you have to remunerate me. He named the amount – approximately 800 Francs. I answered: "I will not pay a single Franc". It happened at the beginning of January.

These days we were visited by Mr. Noe Ramishvili. He studied the situation and assigned me to summon Chanukvadze. He hoped to negotiate with him and convince him. Noe Ramishvili did not know him. He conversed with him. Chanukvadze put his requirements to him about his expenditures and asked for remuneration. Then, N. Ramishvili stood up and told us that if we wanted to prevent troubles, we'd better give him some money and he would leave.

We paid Chanukvadze 500 Francs as recommended by Ramishvili. He thanked him, saying that without him no one would give him a penny. The meeting was attended by Kolya, the Chair of the Colony, Beradze, Zosime Jorbenadze and me – Avto Urushadze. Chanukvadze left Odencourt and I categorically declare that Chanukvadze had never been a member of the Social Democratic Party in Georgia".

5. Grigol Oragvelidze (December 17, 1930):

"As assigned by my senior comrads (S. Menagarashvili and K. Sabakhtarashvili), I want to provide tschematic description of Parmen Chanukvadze and the suspect David Mujiri. I was not well acquainted with the former – the murderer. I arrived in Odencourt along with other workers and he kept a distance from our circle. I have once jokingly asked him about the reasons for his distance with us. People will think that you are amongst your enemies and not friends – I said. He gave the characteristic answer which I cite word by word: "You are young and do not know what life is while I have lived my life and my life seems to me the prize I won in in a card game. *They used me when they needed me, they made me ruin my family and now, they all are against me"*

I have arrived for the second time. The murderer was in the same mood and even worse. He was openly swearing against everyone, including socialists and was seeking shelter to the houses of the sworn-in brothers. As I was told, he was not admitted even by them, so he was left in the vague position.

As to David Mujiri, he was my friend in Georgia. We have separated after he opted to access to the camp of the occupants of Georgia. He was a suspicious person after Georgia was conquered. In spite of this it should be mentioned, he was many times tortured in the prisons when I was in Georgia. After he has ser-

ved his sentence and left the prison, he was completely different person. *He kept his eye to the Communists.* We broke up. In a month after the revolt, I met him at the dinner. We spoke about politics. *He was openly swearing against those who inspired the movement:* "какую мерзость они сделали" (what an abomination they have made). I became irritated and answered in Russian: "„...эти произнесённые слова, тупость" (your words are a stupidity) and he left for Tbilisi.

He could not be arrested by the Communists as he held some document *in his pocket justifying him.* I was told about his arrival by his mother. I was glad to see my friend back on his path. I always thought: is he sincere in his return? Or has he another reason? I decided that he had the only reason to arrive – to study. But I found him changed".

6. Geronti Surguladze (December 8, 1930):

"I know Chanukvadze, he was my neighbor in Georgia. Occasionally I used to meet him in Paris. From his speeches, it was clear that he was unable to get used to life in Paris. *He was in the lowest spiritual and moral mood to the extent that his words revealed that he was ready to do anything to go home.* It seemed that he was inspired with this goal. *He tried to get in touch with the Bolshevik Embassy.* As I believe, Chanukvadze had neither courage nor assets to make this step. *He became a mere instrument in the hands of Bolsheviks"*

7. Kristephore Inaishvili (December 16, 1930, Paris):

"I know Parmen Chanukvadze from Georgia. We served together in the military service. He had no political affiliation and was not a member of a Social Democratic Party either in Georgia or here. All Georgians in Odencourt were suspicious about Chanukvadze's behavior. Almost all Georgians in Odencourtr dissociated from him. He was suspicious even for the Odencourt police.

He arrived in Paris in 1926. I was told that *he had some links with the Bolshevik Embassy.* Every time we met, I used to ask him what he was up to and the answer was – nothing. He had neither a job nor the will to work. At the end of the year he left for Odencourt. To my opinion he was waiting for Mr. Ramishvili there to *fulfill his assignment given by the State Political Directorate.* Mr. Ramishvili did not know him. In my view Chanukvadze was deprived of any initiative. *He had no initiative to do anything and he became a mere instrument of State Political Directorate"*

8. Valiko Intskirveli (December 9, 1930):

"Everyone in Paris was advising him to go back home. He even slipped in conversation with me that he was soon to return home by means of Bolshevik Embassy. In that period, I often encountered him in the company of David Mujiri, whom I consider a suspicious person and who, I believe, is well aware of Chanukvadze's contacts with Bolsheviks. *I am deeply convinced that Chanukvadze has been suborned by the enemies of our country.* And at the price of committing this terrible crime, instigated by Bolsheviks, he intended to return to Georgia. Being extremely craven he would never carry out a murder for personal reasons".

9. Polikarpe Intskirveli (December 8, 1930):

"Once I found him a job but he refused on the motive of a temporary business. In spite of the fact he never mentioned exactly in what kind of business he was engaged in, now I suspect *it was the murder.* During last few years, he behaved in a way *that it seemed quite easy for the Bolshevik agents to get in touch with him and assign him a task.* His alienation from the Georgian community was caused by his frequent visits to the Bolshevik Embassy in his efforts to return to Georgia".

Three letters or the records hand-written by Domenti Kerkadze are as well noteworthy:

1. Letter by D. Kerkadze, dated from January 28, 1931:

"Dear Mrs. Maro, I have the honor to inform you that three-four days prior to the murder, Chanukvadze, told me that if something wrong happened to him, I should *apply to Al. Asatiani, Alika Amilakhvari, Leo Kereselidze, Spiridon Kedia, Simonika Berezhiani and ask them to help him and provide him with the solicitors"*

2. Un-dated letter by D. Kerkadze, written on the scrap of paper in sprawling and seemingly in a hurry, hardly readable:

"Noe Ramishvili was murdered in December 1930, which had a certain impact on Georgian Mensheviks. Ii turns out now that they have used this unpleasant event – the murder for their party goals, the victim of which I became.

It was as follows: after murder and burial of N. Ramishvili, I was notified that I was summoned to the Georgian legacy where I immediately appeared. I was met by S. Menagarishvili and Sh. Berishvili – two famous Mensheviks. They were strict in telling me that I had to assume the function of the false witness and try to convince the Court that murder of N. Ramishvili by Chanukvadze was assigned by Bolsheviks.

My refusal was met with menaces and attacks and the more I opposed the more they were irritated and aggressive. I was assured that it was far more serious than I imagined and it even posed a threat to my life. *I had to write and sign the letter they have previously composed in the name of the widow of Ramishvili.*

Henceforth, I received the notice by Sabakhtarashvili that I was summoned to the court. Prior to cross examination (illegible - G.S.)...otherwise, the Menshevik Government would revenge on me by killing me. I was in constant fear and under the threat, when I stood in front of the court. I repeated the previously prepared lies after which, I was not released but accommodated in

Biancourt (illegible – G.S.). I was surrounded by the people they relied on. After some time, I was unexpectedly called on phone, given an address and informed that I was expected by the solicitor and I should immediately come to see him. (illegiblee – G.S.). I should meet Paul Boncour. I told him everything I have already mentioned here. He recommended me to appeal to the court. It was the end of our conversation". (The next paragrapf is illegible. As it seems, it must mention S. Menagarishvili and a bribe offered by Torez – G.S.).

3. Letter by D. Kerkadze of August 12, 1931:

"In December 1930 Noe Ramishvili was tragically murdered by Chanukvadze assigned by Communists. After the murder of Noe Ramishvili, I notified his widow by a letter about this fact as I was well aware of the attitude of Chanukvadze towards Communists and I knew for sure that the murder was not committed for personal reasons and the murderer was an agent assigned by Communists.

Until the death, I could not believe that Chanukvadze was able to commit such a murder. When I sent the letter to the aggrieved widow, the letter was delivered to the court where I was summoned and I had the truth to deliver to the face of Chanukvadze, stating that it was he who murdered Noe Ramishvili with the assignment of the Communists. After a while, friends of Chanukvadze under threatening my life forced me to accompany them to the dissecting room. They forced me to accompany them as I was powerless and unable to speak until the revelation of the truth when I can speak the truth. Those people who threatened my life were – Toma Bekauri, Lile Chikovani, Sinjikashvili, Gegelia – and theywarned me they would kill me if I would not deviate from my words. They even arranged my meeting with **Torez** as if he was summoning me, where I was misleadingly delivered.

Afterwards, I told him that Torez has tried to bribe me to blame Chanukvadze for the murder and reject an accusation from Communists. Then, Spirodon Kenia informed me that he as well as the majority would against conformation of the fact that Chanukvadze committed the murder at Communists' instigation".

Based on these three documents, it is hard to say where D. Kerkadze's words are truthful and where he speaks under someone else's influence, however, it is evident that these documents exist and they shall be taken into account upon analyzing the documentary material on the assassination of Ramishvili.

Deriving from the opinions expressed by Georgian emigrants, we may conclude that P. Chanukvadze was of a complicated nature. He was excessively hot-tempered, which made it almost impossible to associate with his compatriots. He was arrogant and isolated; he was not content with his fate and could not get used to the life in emigration, unable to adhere to the job for a long time he was mostly unemployed. He had no friends and lived in poverty. Often, he had conflict situations with Georgian emigrants. He had the constant desire to return to his homeland and was searching for the sources – legal and illegal – to go back to Georgia.

P. Chanukvadze, due to his personal features, could not get on with the Georgian community in Odencourt, where the major colony of Georgian emigrants was employed at Peugeot plant. Moreover, due to tensions induced by his arrival, he was expelled from Odencourt by the leaders of the Georgian community. Compatriots considered P. Chanukvadze as the person deprived of initiative and believed he could not make independent decision to murder of one of the leaders of the Social Democratic Party of Georgia.

Most of the interrogated Georgian emigrants confirmed that P. Chanukvadze searched for the ways and means to get in touch with the representatives of the Soviet Diplomatic corps in France. In the opinion of Georgian emigrants P. Chanukvadze was politically indifferent. He was not the member of any party and was never affiliated with the Social-Democratic Party of Georgia. His preferences were mostly directed towards the National Democratic Party and especially White George and Sworn-In Brothers Societies. Interrogated Georgian emigrants indicate to the expressions by P. Chanukvadze about the friendship of his father and well-known Bolshevik Pilipe Makharadze; that if he was not allowed returning to Georgia – he would definitely kill someone: that Georgians should have not emigrated and should have not become Communists and so on.

P. Chanukvadze served his sentence in the South of France.

Parmen Chanukvadze reminded himself to the emigrants in 1933, when the son of N. Ramishvili, Akaki Ramishvili received through the prison doctor the letter of P. Chanukvadze, dated of autumn, 1932 and addressed to his mother. In the letter, he repented his crime, damned and cursed the encouragers and appealed for a petition to hold the repeated interrogation by the Court when he would tell the truth and name every single person participating in instigations of the murder of N. Ramishvili. Existence of this letter was confirmed by a famous Georgian immigrant, the nephew of N. Ramishvili, Mamia Berishvili when in Tbilisi in 2002.

Almost a year later Akaki Ramishvili was notified by the same doctor that P. Chanukvadze had been in mystical religious ecstasy during the last period, he grew a beard and had been praying

all days long down on his knees. In such a state P. Chanukvadze did not live long and perished in 1934. His grave is unknown.

As of 2003, the only relative of P. Chanukvadze, his nephew Tengiz Chanukvadze lived in the family estate in the village Shemokmedi, Ozurgeti region, who kept the photos of P. Chanukvadze and two letters, as well as the Certificate of Graduation of Batumi Crafts School.

In the farewell letters to his parents dated of 1926, P. Chanukvadze describes the grave spiritual state of mood of at person in emigration.

T. Chanukvadze recalled an interesting detail: as he noted his family was aware for years that Parmen Chanukvadze had the covert relations with the Soviet special services and he fulfilled their assignments abroad. Nevertheless, the Chekists had simply used him and then left him to the mercy of fate.

The Trial

The Trial for the murder of N. Ramishvili commenced on 12th of November 1931 in the city of Paris, at two o'clock in the afternoon and lasted three days.

The trial by jury was chaired by the Judge B. Barno. B. Siran was acting as the state prosecutor. The attorneys of the defendant Chanukvadze were Henry Torres and Gabrielle Delatre. Representing the widow Mariam Ramishvili as a civil plaintiff was Morrow de Giafferi. The function of the latter was to be performed by Paul Bonkur, a former member of the French parliament and his son-in-law Darce. P. Bonkur left the Social Party and

joined the government and thus passed the task of defending M. Ramishvili to the lawer Morrow De Giafferi.

After formal proceedings, the judge read the indictment of P. Chanukvadze, according to which the defendant was accused of the following:

1. Shooting N. Ramishvili, the former Georgian Minister of Internal Affairs to death on 7th of December 1930, at 15:00, on Goblen Street;

2. As confessed, the murder was premeditated;

3. The murder was perpetrated by luring the victim into a trap;

4. P. Chanukvadze had premeditatedly decided to take the life of Sardion Menagashvili.

After this, the court moved on to questioning the witnesses.

The first on the stand was doctor Polion, who confirmed that according to the medical expertise, the lethal wound was inflicted by a firearm.

The witness to the murder, Sardion (Sandro) Menagashvili was the next one to be questioned, which caused a couple of misunderstandings, namely on the issue of the language in which the witness would deliver his testimony. Initially, the judge offered him to speak in Russian and therefore, Morrow De Giafferi had provided a translator – Michael Muskhelishvili, Professor of law at the Paris University, however in the end it was decided that the witness would deliver his testimony in French.

S. Menagarishvili recounted his initial testimony of how P. Chanukvadze at the moment of the murder was stealthily moving towards N. Ramishvili and himself and shot the victim at point lank range, afterwards the defendant tried to shoot Mr. Menagarishvili as well, however as they got into a fistfight and in the increased presence of the crowd surrounding them, Chanukvadze did not get the proper chance.

S. Menagarishvili was questioned by P. Chanukvadze's lawyer as well as the prosecutor.

Next came the questioning of P. Chanukvadze. As his motives, Chanukvadze presented somewhat different answers than those he gave at the preliminary investigation:

1. Personal vendetta, over losing his employment at the Peugeot factory, for which he blamed N. Ramishvili;

2. N. Ramishvili culd have helped P. Chanukvadze travel back to Georgia, but refused to do it;

3. N. Ramishvili due to his activity and worldview was an enemy of Georgia and only cared about his personal well-being.

The validity of the statements expressed in the defendant's motives was once again proven unfounded by the testimony of the witnesses. The State Political Department of Transcaucasia produced a "top secret" report in which they referred to this issue in the following manner:

„Мотив убийства был установлен юридическими данными. Те мотивы, которые приводит обвиняемый Чануквадзе, не могут объяснить совершенного им акта " (The motive was concluded by the legal data. The motives brought forth by the defendant Chanukvadze, do not explain the act committed by him).[60]

On the first day of the court, Jean Marten and Andrea Marque were interrogated, who remarked upon the positive personal character of N. Ramishvili and his contribution in restoration of independence of Georgia.

On the second day of the session significant commotion was caused by the testimony of Domenti Kerkadze, who retold his initial statement given during the preliminary investigation. Specifically, a few days after the murder of N. Ramishvili, Kerkadze wrote a letter to the widow. The letter read that D. Kerkadze was

well acquainted with P. Chanukvadze as they lived together for the last couple of months. They had both had twice been to the USSR embassy in Paris. In both cases, D. Kerkadze apparently waited for P. Chanukvadze outside, who after coming out of the building said that the issue of his return to Georgia was being decided and promised to take Kerkadze back with him.

A few days after sending the letter, D. Kerkadze together with the emigrant G. Gegelia, went to the police and claimed that the letter was written under coercion from S. Menagarishvili and Sh. Berishvili.

In a few days, Kerkadze told his friend that: "people like Kedia: Gegelia and his friends threatened me, got me to sit down with Chanukvadze's lawyer Torres under false pretenses, I was received by his assistant and denied my initial testimony, and declared to have made the testimony under duress from Menagarishvili and Berishvili. Torres's assistant advised me to go to the police with what I had just told him".

After Domenti Kerkadze's testimony, Torres, the defendant's attorney, addressed S. Menagarishvili in an inappropriate manner and told the judge that this was the person who exerted duress on the witness D. Kerkadze.

S. Menagarishvili categorically denied the previous testimony and Morrow De Giapfferi, N. Ramishvili's attorney responded: "You want to split this big case into small details".

At the trial D. Kerkadze self-assuredly declared that his initial statement was correct. As for approaching Torres and going to the police, this had happened after threats from G. Gegelia and "Kedias people". D. Kerkadze stated that he acted out of fear for his life and tried to survive until the trial date so that he could present the truth to the court.

D. Kerkadze and G. Gegelia were cross-examined at the court. D. Kerkadze once again repeated his former statement. G. Gegelia denied coercing the witness and stated that: " Kerkadze came to me and told me that he had been coerced into giving a false statement. I advised him to go to the police and tell them the story he told me, I accompanied him as a translator".

Next on the stand were the witnesses Pradnet and Joque, who confirmed G. Gegelia's statements. Eventually the prosecutor and the civil plaintiff refused to consider the witness D. Kerkadze as a person who could be trusted.

On the third day of hearings the leader of the Georgian community in Odencourt V. Bakradze was questioned, who time he reiterated his initial statement.

The former deputy chairman of the Constituent Assembly Simon Mdivani made a compelling speech in front of the court, who spoke about the character and merits of N. Ramishvili.

Foreign witnesses were also called to the stand: a Swiss journalist and editor of "Magazine de Genève" Jean Marten, member of the French parliament and the mayor of Bordeaux Adrian Marque and former Belgian Minister of Education Kamil Hiusman. They talked about Georgia, its aspirations for independence, as well as the personality of N. Ramishvili, his merits in the state building and strengthening of defense capabilities of Georgia as an independent countryand characterized him as a true patriot and notable anti-Bolshevik figure.

The court also heard statements from three witnesses from the village of Leville, where the victim lived with his family for a number of years. These were: the mayor of Leville B. Godfroi, Mrs. Grobe and Mrs.Buret. Their statements had a significant impact on the audience present at the hearings.

Next the two sides started to argue.

First to speak was the attorney for the plaintiff Morrow De Giafferi. He argumentatively dismissed the motives brought forth by the defendant as, in his opinion, Chanukvadze was hiding the real motives behind the murder.

The attorney believed P. Chanukvadze "was acting according to the will of Mosscow". Morrow De Giapfferi expressed his astonishment as he expected to see on the defendant's chair a person with remorse over the crime he had committed. Quite the opposite took place in the court house, not even the sight of the victim's wife and young children was enough to make the defendant apologize for his actions.

The speech made by H. Torres, P. Chanukvadze's attorney had a more political nature. He characterized Georgia's independence as a fiction perpetrated by a few pro-Russian politicians expelled from Russia and N. Ramishviil was one of them. Torres made the case that P. Chanukvadze was the victim of unemployment and that it was done deliberately by Georgian Social Democrats.

The attorney Delatre remarked that the murder had more personal motives and tried to prove this statement. At the end of his speech, he told Morrow De Giafferi: "What do you think couldn't we beat you on the political arena? Of course we could. If you had brought 40 witnesses, we could have brought 60. For instance people like S. Kedia – the leader of the National Democratic Party and the National opposition. However, when it comes to deciding the fate of a human being, we do not want to do politics".

During the proceedings, some of Georgian emigrants found out that prior to the testimony attorney Morrow De Giafferi stated at the court that if political issues did not arise in the hearing he would not invite certain Georgian emigrants for questioning. P. Chanukvadze's attorney Delatre seemingly agreed with this

statement, as a result of which S. Kedia, B. Gvazava and other emigrants were no longer interrogated.

It is worth noting that during the hearing, Chanukvadze was calm and collected and did not plead guilty.

Finally, despite being represented by famous French attorneys Henry Torres and Gabrielle Delatre, after three days of court hearings, the defendant was sentenced to 10 years in prison and 20 years ban to live in France to come into force after serving the prison sentence. This was for the first time the French court punished someone so severely for murder on political grounds.

The Georgian emigrants as well as the foreigners close to them were firmly convinced that P. Chanukvadze would be acquitted. This confidence was nourished by the previous cases of murder of Gr. Vechapelli by Avtandil Merabishvili and assassination of the leader of Ukrainian Nationalists by Schalom Schvartsbald. In both cases the trials ended in acquittal of the defendants.

Soviet intelligence believed that N. Chanukvadze's defense failed in the process of the court hearings. The defense could have legally justified the murder of N. Ramishvili if the main efforts were concentrated on the political rather than personal motivation. [60]

An interesting situation formed around the murder case of N. Ramishvili:

P. Chanukvadze's lawyer H. Torres was hired by the Soviet Embassy in France. He had represented the interests of the USSR in almost all of their disputes. Therefore, his standing questionable statements at the court in the capacity of the lawyer evoked suspicions among Georgians and especially Social Democrats about possible involvement of the Soviet agents in instigation of N. Ramishvili's murder.

As it was found out later, Chanukvadze's another lawyer, a French attorney Delatre was hired by N. Ramishvili's personal enemy Akaki Khoshtaria who was the closest friend of Ev. Gegechkori. A prominent businessman and humanitarian A. Khoshtaria had some financial problems and the cost of the attorney was paid by Gegechkori's Armenian partner Ajamov who, as stated above, had strained relations with N. Ramisvili.

It could be concluded that interests of Ajamov and Ev. Gegechkori coincided with regard to N. Ramishvili. This is possibly why E. Gegechkori tried so hard to acquit P. Chanukvadze.

The situation was quite odd – the defendant was represented by two seemingly opposite parties, on one hand the Soviet Embassy - actually Soviet foreign intelligence residence and on the other hand a prominent Georgian political emigrant with his friends (Khoshtaria-Ajamov). However P. Chanukvadze was found guilty.

The severe sentence towards Chanukvadze was stimulated, inter alia, by the fact that none of Georgians pled for the murderer during the hearing. Some of them did not defend Chanukvadze out of fear, others - line with the understanding, reached within the Georgian political emigration.

Significant interest towards the court case was shown by Spiridon Kedias's group within the National Democrate Party. They provided the attorney G. Delatre with two non-partisan Georgian emigrants Shalva Beridze and Vakhtang Machabeli, to try to shift the focus of the hearing onto the political issues.

The latter told them it was too late to fight for N. Ramishvili's case and to bring in political motives. "It is too risky for us, we will not be able to prepare all the material a week before the hearing and then find enough the time to read all the information on the witnesses named by you. We can call only four of them to the

stand: Spiridon Kedia, Evfeni Gegechkori, Alexander Asatiani and Giorgi Gegelia" – stated Delatre. After the conversation attorneys Torres and Delatre met with S. Kedia and G. Gegechkori several times and talked to them on the matter of the hearing and the possibility of them being call out to the stand. The Georgian Social-Democrats were much more prepared for the court. [60]

Hence, this group of the National Democrats was unsatisfied with the court decision, as well as the "Sworn-in, Georgian Military Union and White Georgethe organizations who set up a standing body for the defense of P. Chanukvadze.

For a while they had been planning to appeal to review the court decision. N. Ramishvili's family was against resumption of investigation. First of all they were well-informed about the instigators of N. Ramishvili's murder as well as those emigration groups who were hostile towards them; they did not want open healed wounds out of fear or for some other reasons. Or they were threatened, or "asked" not to renew the investigation as it could damage the fight for Georgia's independence.

It is peculiar that the son of N. Ramishvili, Akaki Ramishvili mentions his father's assasination, the murderer and instigators of the murder in his book "Our Mistakes – 1918-1921(Tbilisi, 1999)".

Not long after the trial A. Khoshtaria, unexpectedly past away at the age of 59. He was buried at the Per-Lachaise cemetery in Paris. After his death, rumors spread among the Georgian emigrants that Khoshtaria was the ideological instigator of Chanukvadze. And his unexpected death evoked considerable suspicions among them.

Chanukvadze was driven into utter desperation by the severity of the sentence - presumably he had been assured by his instigators that he would not have to deal with the consequences. He left

the court horrified and soon he was soon forgotten by everyone.

The Soviet foreign intelligence stated after the end of the court hearing that the situation in the Georgian political emigration remaine extremely strained. The Social Democrats refused to greet those who had defended P. Chanukvadze at the trial and were aggressively disposed towards all those who had even the slightest connection to the murder.

Motives of the Assassination and the Participants of the Bloody Terror

Right after N. Ramishvili's assassination, the information that this was the operation, planned and executed by the Soviet special services, was spreading extensively in the society, especially within Georgian emigration. What served as the cause of this assumption?

1. N. Ramishvili, as a prominent theoretician and practitioner of the Russian and Georgian Social Democratic party, constantly opposed Bolshevism, particularly in such an important issues, as terrorism.

2. Stalin, who never forgave the anguish caused by defeat and all the more so, physical insult, had personal animosity towards N. Ramishvili.

3. Between the Georgian Social Democratic party leaders, N. Ramishvili had taken the clearest position on national matters.

4. With N. Ramishvili's dedicated effort, Georgia's independence was proclaimed on May 26, 1918. He was the first chairman of the independent Georgian government from the immutable Interior Minister.

5. Before Georgia's independence was proclaimed (January of 1918), N. Ramishvili took a strong position regarding Russian military units deployed in Georgia and painlessly removed them from the country's territory.

6. With N. Ramishvili's effort, Georgia directed its foreign political vector towards Europe, which caused Russia's irritation.

7. Despite the chaotic environment and economic issues, as the Interior Minister, N. Ramishvili, managed to protect territorial integrity, bring order to the country and prevented Bolsheviks', especially Georgian Bolsheviks' anti-national efforts in Georgia.

8. The authority of N. Ramishvili, as a Social Democrat, was immense. He established solid relations with International globally: he was close friends with Russia's enemy, national hero of Poland, Jozef Pilsudski, and others.

9. N. Ramishvili was one of the most energetic anti-Soviet figures exiled overseas, as the result of the 1921 Bolshevik annexation. With his efforts, numerous events were planned during the years of 1921-1930, which troubled Soviet government and its special services.

10. Lavrenti Beria was also not well-disposed towards N. Ramishvili. In 1920, the future head of the Georgian extraordinary Commission, sent by Bolsheviks to Tbilisi from Baku to carry out illegal activities, was arrested by the orders of N. Ramishvili. However, later on, he was released with other Bolsheviks and banished from Georgia. [48]

Judging from L. Beria's passionate speech of August 11, 1930, it was clear that Soviet Government's agenda now included not only ideological, but also physical eradication of the leaders of the Georgian anti-Soviet emigration and the most active of them, N. Ramishvili had become the target. This matter must've become part of the agenda from the time of the August 1924 uprising,

when N. Ramishvili was considered one of its main organizers.

The Bolsheviks' calculation was unequivocally accurate – Noe Jordania, left actually alone to deal with the anti-Soviet activities, could no longer create major problems for the Soviet Government.

N Ramishvili's physical destruction, using the tested methods of the Soviet special services – by an unknown killer, or by his "disappearance", would be ineffective, especially considering the murders and abduction/luring out instances of the White Guard emigrant leaders. For that reason, it was vital to think of more treacherous methods, using which Soviet Government would resolve several issues simultaneously.

In his report, L. Beria directly asked the Soviet Government to provide subsidies for the Georgian State Political Department, for physical elimination of Georgian emigration leaders abroad. Whether the secret services of Soviet Georgia received such financial support is unclear, however, the result is obvious. N. Ramishvili was assassinated after four months from L. Beria's report.

N. Ramishvili's assassination on political motivation would be much more beneficial, if carried out by another Georgian. The executor and the motive needed to be established, rather, an individual needed to be in a poor mental state, to be set against N. Ramishvili, based on political or personal grounds.

Psychological manipulation of those who had lost their way, left without financial means and overcome by nostalgia, was an easy task. For these circumstances, emigrant P. Chanukvadze was surely an ideal candidate. It was especially important to consider Parmen Chanukvadze's obsession with his desire to return to Georgia (otherwise, he had said "I will kill someone"), his unstable character, and negative disposition towards Georgian emigrants and the life in emigration, etc.

Despite quite substantial versions and opinions that N. Ramishvili's murder was organized by the Soviet special services, no supporting evidence could be obtained during pre-trial or trial investigation processes.

Even the prosecutor of France's Seine-river district region, Sirami, was convinced that P. Chanukvadze was controlled by Bolsheviks. He publicly announced at the trial:

"Gentlemen, I'm unable to say that Bolsheviks stand behind Chanukvadze, since I do not possess necessary legal evidence. As for witness Kerkadze, he doesn't deserve trust and his testimony has been rejected. The fact that there is someone behind Chanukvadze, is doubtless. Who wanted Ramishvile's death? Bolsheviks! Chanukvadze wants to return to his homeland. It's possible that he addressed Soviet representatives, but they don't do anything without reparation". At the end of the speech, the prosecutor addressed the convict directly: "...They promised you repatriation, didn't they, convict Chanukvadze?"[53]

Analysis of the circumstances, as well as existing documentation and information from that time, which covers any angle of N. Ramishvili's assassination, gives us the reason to completely agree with the French prosecutor's opinion.

Paris residency of the Soviet foreign intelligence, should have received an appropriate assignment regarding the tension around N. Ramishvili. It is less likely that the Soviet special services directly influenced Chanukvadze through secret operatives of the intelligence. At that time, this was unnecessary, since during that period, Soviet intelligence had enough covert operational forces in the Georgian emigration. Who could have been the individual (or individuals), who would try to instigate Chanukvadze and which political group could he represent?

In instigating P. Chanukvadze, Soviet special services should have used two political groupings in emigration: Georgian Social-Democrats, radically inclined "White George' members and Oathbearers. This way, Soviet government could eliminate N. Ramishvili and discredit emigrant political forces.

The incident between N. Ramishvili and Evg. Gegechkori, magnifying and politicizing this fact by the emigrants of Mengrelian origin and White George members played a decisive role in the assassination of N. Ramishvili. It can be definitively concluded that without preparing ideological basis for the future assassination, which was mostly conveyed by the encouragement to commit the crime, it would be impossible for P. Chanukvadze to dare murdering N. Ramishvili, especially since the murderer was mentally unbalanced and cowardly individual.

On one occasion N. Ramishvili and P. Chanukvadze met face to face in Biancourt village, near Paris. The latter started cursing and swearing at his future victim, however when one of the leaders of the Georgian Social Democrats followed him to respond, P. Chanukvadze ran away. Nevertheless, P. Chanukvadze still dared to murder N. Ramishvili.

He made this decision with the influence of his patrons and was convinced that the court would find him guiltless, as it happened with the murder cases of Gr. Veshapeli and S. Petliura.

One of the most renowned figures of the Georgian anti-Soviet political emigration, N. Ramishvili's nephew, Shalva Berishvili, believes that Mikheil Keidia, Kale Salia and White George members, along with some of Social Democrats, such as, Ruben Kipiani, member of the opposition wing led by Ir. Tsereteli, were actively involved in instigating P. Chanukvadze.

According to Sh. Berishvili, the decision on N. Ramishvili's assassination was made shortly before the murder, at the meeting

of White George members, attended by its leader Leo Kereselidze, as well as Mikheil Keidia, Kale Salia and Niko Dgebuadze, however, the murderer was instigated only by M. Kedia and K. Salia.

It's difficult to say, how reasonable Sh. Berishvili's abovementioned opinion was. During the trial it was brought to light that M. Kedia didn't know P. Chanukvadze before, as the latter also confirmed. This shows that P Chanukvadze could not be instigated directly my M. Kedia and some other Georgian emigrant could have been used for this purpose. It's possible that M. Kedia was charged with observing the place of assassination from nearby. The proof of this fact is that in several minutes after the tragedy, he had already joined the crowd, gathered at the place of assassination. During preliminary investigation, M. Kedia explained this fact, as if he was summoned there as an interpreter.

As for Niko Dgebuadze, it was proved later that he did not participate in the process of the crime instigation, however, he knew well who P Chanukvadze's instigators were. Fearing, that Social Democrats would seek revenge, he had admitted the fact, which caused disagreement with the leaders of White George, - indicates Sh. Berishvili.

It must be mentioned that during that period, L. Beria was persistently trying to please his superiors in the party and intelligence services, especially J. Stalin, and was making up operative – investigational cases, which would glorify him in their eyes.

L. Beria knew beforehand that N. Ramishvili's physical elimination would be counted as his successful operation and would draw attention of the Soviet leader to him. Indeed, everything happened as L. Beria had intended. During that period, rumors spread in Georgia and abroad that L. Beria considered N. Ramishvili's assassination as his achievement, by which he was recognized by

Stalin as a talented security officer and loyal communist.

One of the most significant leaders of the Georgian political emigration, N. Ramishvili, the most energetic and determined individual in the anti-Soviet movement abroad, was removed from his work by a Georgian's hand, instigated and organized by Georgians. A chance to take the latter's place was given to a well-known E. Gegechkori, a man with bad reputation and participant in suspicious deals.

Intentionally or unintentionally, E. Gegechkori became at least an indirect associate of N. Ramishvili's assassination. The organization of the assassination itself, which included instigating the murderer, was most likely carried out by "White George" members and the murderer turned out to be their sympathizer, P. Chanukvadze.

Undoubtedly, the process of N. Ramishvili's assassination planning (by the individuals like G. Gegelia) was controlled by the Soviet foreign intelligence residency in Paris. As to the approvals on such type of operations, it was received only from the head of the Soviet state, therefore from the leadership of the Soviet special services.

The ideological grounds were also prepared by natural coincidence of circumstances and this process was intentionally or unintentionally supported by the Georgian emigrants. The murderer was also selected by the relevant characteristics. P. Chanukvadze would surely have communications with the members of the Soviet intelligence from the time he visited the Soviet embassy, however, it seems that he was directly influenced by the Georgians outside of the embassy.

Niko Urushadze wrote one interesting, brief note in his article, dedicated to the 50th anniversary of N. Ramishvili's assassination: "Following the French "liberation", a Parisian partisan wri-

tes clearly while not directly, in his memoirs, published in " the Voice of Homeland" that he participated in this assassination".[49]

The rumors were going around in Georgian emigration for a long time that Ev. Gegechkori was informed about the instigation of N. Ramishvili's assassination from the very beginning. Emigrants were aware of the situation and knew the instigators, who felt guilty for their crime or mistake and were worried that Social Democrats would retaliate.

The events that unfolded after the assassination of N. Ramishvili, made it clear that Social Democrats, as well as, right-wing political organizations and groups would not benefit from the fact that the murder of one of the anti-Soviet leaders was instigated by Georgians. This would hurt the image of the Georgian anti-Soviet political emigration on the international arena, which would certainly be reflected in the political decisions of the European governments and future funding of anti-Soviet activities.

Hence practically all Georgian political forces abroad interested the Soviet regime and its secret service to be found guilty for assassination of N. Ramishvili.

"The murder of N. Ramishvili shocked the whole Georgian community and set them reflecting over the situation. And putting aside all the differences every sincere Georgian emigrant grieved deeply over the decease one of the most prominent and celebrated leaders of the Georgian nation" – as a well-known member of the Georgian emigration Niko Urushadze recalled later.[49]

On the burial day of N. Ramishvili on December 14, 1930, on completion of a short-term secret mission, his nephew Shalva Berishvili returned from Georgia, through Poland. He was enraged by cushioning actual motifs of the murder and hiding away the facts of the involvement of Georgians in the murder and ascribing all the blame to Bolsheviks. He expressed his attitude

openly at one of the sessions of the Foreign Bureau of Georgian Social-Democratic Partyo attended by Evg. Gegechkori.

At the session Sh. Berishvili stated that no one would dare murder N. Ramishvili, if not the incident between N. Ramishvili and Evg. Gegechkori, that encouraged both the instigators and the murderer. Evg. Gegechkori did not respond to Sh. Berishvili's statement. Later Sh. Berishvili protested on this occasion for numerous times and threatened organizers of instigation (in his opinion, Mikh. Kedia and K. Salia) to retaliate for treacherous murder of his uncle.

Although N. Ramishvili's murder was fully blamed on Soviet special services, Georgian emigration was well aware as to the role of Georgians in this murky business. This has somewhat scared not only Mikh. Kedia and K. Salia, but also their friends and relatives, who feared for actual retaliation from Sh. Berishvili.

Reportedly Mikheil Keidia's father – Melkisedek (Meki) Kedia – former Chief of the Special Squad was so scared that he visited a well-known Georgian public figure Ekvtime Takaishvili and asked him to inform N. Jordania about the imminent threat from Sh. Berishvili. He reportedly approached the leader of Socialist-Federalists Samson Pirtskhalava with the similar request.

Apperently E. Takaishvili and S. Pirtskhalava met N. Jordania soon and, passing on the request of the concerned father, explained to him what dire results may follow Sh. Berishvili's threat and its impact on Georgian emigration and its prestige in general.

Sh. Berishvili was not going to compromise, although finally, he did could not refuse N. Jordania's request and gave up on his decision – to kill Mikh. Kedia and K. Salia, but provided E. Takaishvili and S. Pirtskhalava would obtain a written statement on repentance of Mikh. Kedia and K. Salia. Such document was reportedly drawn up.

According to the statement, Mikh. Kedia and K. Salia allegedly confirmed they had instigated P. Chanukvadze and that only two of them were involved in this dirty matter. They admitted their mistakes, stated deep sorrow and pleaded for mercy over their behavior. Furthermore, Mikh. Kedia and K. Salia promised that neither they, nor their associates would appear before the court to defend P. Chanukvadze.

After Sh. Berishvili calmed down, N. Jordania, E. Takaishvili and Sam. Pirtskhlava reportedly showed him the written statement signed by Mikh. Kdia and K. Salia and asked him to respect the blessed memory of his uncle and promise not to retaliate against the instigators. Sh. Berishvili was compelled to agree.

Nevertheless, Mikh. Kedia and K. Salia were still very much afraid of Sh. Berishvili who was retaining good relations with N. Jordania, and through intrigues, tried to deport Sh. Berishvili from France, though their attempts were futile.[63] Later, Mikh. Kedia, K. Salia and their friends, the White George members reportedly were forced to leave France.

Quite soon the instigators realized they gained nothing from N. Ramishvili's murder but the damaged reputation. They often spoke about this within their close circle and were regretted what had happened. Everyone was condemning their behavior. Evg. Gegechkori did not show grief for the murder of N. Ramishvili, but he did not benefit either. On the contrary, due to this atrocious case, everyone hated Evg. Gegechkori in Georgian emigration an he was well aware of it.

Even indirect evidence to prove involvement of Georgian Social Democrats in instigating P. Chanukvadze could be obtained neither during pre-trial nor during the judicial investigation process. Georgian Social Democrats believed National-Democrats participated in instigation of the murder of their distinguished

leader N. Ramishvili. This was obviously revealed from the very start of the investigation, when National-Democrats attempted to use D. Kerkadze as a witness.

It is hard to assume that the party leader Sp. Kedia was interested in physical liquidation of N. Ramishvili. As the former's wife, S. Chijavadze-Kedia, writes in her book, Sp. Kedia was utterly saddened by that fact. Despite the fact that from ideological standpoint these two Georgian politicians were confronted, personal hostility had never existed between them. More than that, Sp. Kedia saved N. Ramishvili twice: once in Batumi when the government was traveling to emigration, some Georgian politicians opposed to Noe Jordania decided to arrest government members, including N. Ramishvili. Second time, Sp. Kedia saved independent Georgia's former Minister of Interior while in the emigration, after the 1924 uprising –"one emigrant Georgian (Kvinitadze) wanted to murder him, and again Sp. Kedia hampered him" – notes S. Chijavadze-Kedia who also thinks that emigrant Giorgi Gegelia assigned to her spouse by L. Beria reportedly was extremely active with respect to defending P. Chanukvadze during preliminary as well as judicial investigation process, which raised certain suspicions. [17]

Some pieces of information in letters and testimonies of witness D. Kerkadze are noteworthy. In one of his letters sent to emigrants he expresses P. Chanukvadze's opinion that if he would be caught he hoped for assistance (hiring defense attorneys) from Georgian emigrants: Al. Asatiani, A. Amilakhvaria, L. Kereselidze, Sp. Kedia and S. Berezhiani.

Court materials (summons) retained at the archives of the Georgian Government in exile include names of the witnesses who, if necessary, were to be summoned to Seine Jury trial in conection with N. Ramishvili's murder case. These were: Spirodon

Kedia, res. N 58, Lamar Street, Giorgi Gegelia, res. 113, Ghari Str., Aleksandre Asatiani, res. 4, Ghari Street, Evgeni Gegechkori, res. 38, Ghari Street.

As seen above, it did not become necessary to summon the above-mentioned Georgian emigrants to court hearing, except for G. Gegelia.

Emigrant Giorgi Gegelia was quite actively involved in the developments following N. Ramishvili's murder. In the eyes of emigrants, Gegelia had long been exposed as Soviet intelligence agent, more exactly, as L. Beria's agent, though this has not impeded him to be on close terms with Sp. Kedia and be always by his side.

S. Chijavadze-Kedia thinks that Georgian emigration was in "the clutches of Moscow" and that the latter was doing everything so that emigration would not be united and strong. For this purpose the Soviets had "their man" in almost every party. The National Democratic Party was no exception. S. and his wife's circle were suspicion of G. Gegelia from the very beginning. He was overly active in the matter of relations with Sp. Kedia.[17]

Apparently, being aware of the attitude of the Soviet leader and L. Beria towards N. Ramishvili, G. Gegelia partially claimed participation in instigating P. Chanukvadze and got actively involved in the process of investigation and later in developments related to the murder, in an attempt to restore his shattered reputation before the "patrons".

The following fact is another testimony that G. Gegelia was active with respect to N. Ramishvili's murder and post murder developments.

According to classified information sent from Soviet Union Foreign Intelligence on December 20, 1931 to the Head of Georgian Political Office T. Lortkipanidze, G. Gegelia was notifying

the "Center" that the proceedings against witness D. Kerkadze were advancing, although he was concerned not with the latter but S. Menagarishvili and Sh. Berishvili. Since, according to G. Gegelia's report, D. Kerkadze was well hidden away by Georgian Social Democrats and police was unable to find his whereabouts, it was impossible to obtain from him testimony against S. Menagharishvili and Sh. Berishvili that could bring criminal charges against the latter individuals. In G. Gegelia's opinion, Gersen, Kerkadze's defense attorney was assuring him that even if D. Kerkadze's confession could not be obtained, he would still win the case against Menagarishvili-Berishvili.

Some Georgian emigrants really believed that G. Gegelia was one of the instigators of P. Chanukvadze. Even late Mamia Berishvili, Social Democrat and N. Ramishvili's nephew, in a conversation with me in August 2002, during his last visit to Georgia, indicated explicitly to G. Gegelia's role in instigating N. Ramishvili's murder.

"M.B. - Ramishvili and Stalin hit each other. Ramishvili was rigid, but the other (Stalin) had his hand hurt, when Ramishvili hit him, Stalin fell down to the floor and said to Ramishvili that he would retaliate so he did. He assigned a guy to do it...(pause) I do not remember his name...

G.S. – Was he Chanukvadze?

B. – No, an emigrant, when he arrived here, I do not know what they did to him. He promised – Stalin, if you have him killed, you will go to Georgia and will become a happy man and he came so and I do not know what they did to him afterwards, he was a professor, at the university, if I am not mistaken.

G.S. – Was it Gegelia?

M.B. – Gegelia! He hired Chanukvadze, sure. He promised

Chanukvadze that you will be a happy man if you go to Georgia, you will have everything".

Some Georgian emigrants cognizant of N. Ramishvili's murder believed that G. Gegelia was hated by his compatriots in emigration due to his arrogance and ambitiousness. P. Chanukvadze had the same attitude. At one point P. Chanukvadze even intended to physically confront G. Gegelia. Thus, it is less probable that G. Gegelia was P. Chanukvadze's immediate instigator.

Georgian emigration had observed numerous facts of G. Gegelia's relations with Soviet intelligence, including the period after N. Ramishvili's murder. Moreover, S. Menagharishvili and other Georgian Social Democrats demanded exclusion of G. Gegelia from Georgian community and his deportation from the country, although this decision was not ultimately taken.

In his memoirs, General P. Sudoplatov, mentions some Gigelia (it should be Gegelia), as an experienced and qualified Soviet intelligence agent. Kiril Stolyarov, a writer, also refers to G. Gegelia as a Soviet spy, who had been fulfilling "special" assignments "for twenty years in France", "a covert agent" and "precise and accurate performer of assignment". [25]

According to Georgia archive data, G. Gegelia, born in 1904 in Poti district village of Chaladidi, Tbilisi State University student, was really won over by young L. Beria, Georgia SSR Chief Political Department officer in charge, and taken abroad for fulfil intelligence tasks abroad.

G. Gegelia was sent abroad under the motivation to continue studies, just to cover up the actual goal of secret service. He went to Germany first, in 1925, and afterwards moved to France. He studied at Sorbonne University.[20]

On graduating the university G. Gegelia, as "Nevozvrachentsi(a Russian term for people who do not return back home)", remai-

ned to live in Paris. He established close relations with Georgian political emigration representatives, especially, the leader of the National-Democratic Party, his relative Sp. Kedia. He was an active member of anti-Soviet organizations "Future" and "Caucasia", cooperated with emigrant anti-Soviet publishing houses. He participated in World War II and after the war cooperated with the Soviet Embassy in France, being engaged in repatriation processes.[26]

In 1947, G. Gegelia, together with his wife and some other emigrants returned to Georgia and lived in Tbilisi. His subsequent fate appeared to be tragic.[39]

In exchange of successful undercover activities abroad, G. Gegelia was assured by Soviet authorities that after returning to Georgia he would be appointed Minister of Justice of Soviet Georgia, yet the promise was not kept.

If we perform comparative analysis of N. Ramishvili's murder with the murder of S. Petliura, another prominent anti-Soviet figure of that period, we will draw certain conclusions.

in May, 1926 some Sholom Schwartzbard, in Paris, allegedly in response to the genocide of the Jews in the Ukraine, killed the distinguished leader of Ukrainian nationalists S. Petliura in Paris,. This is how a French journalist, called gray eminence Allen Geren, describes this fact (version) in his book:

„Двадцать пятого мая 1926 года, вскоре после полудня, на углу бульвара Сан-Мишель и улицы Расин кто-то окликнул:

– Эй, пан Петлюра!

– Да, это я...

– Так получай же, убийца! Вот тебе за твою резню! Вот тебе за погромы!

– Шварцбард стрелял в Петлюру прямо на улице, прикончив его на тротуаре ещё одним выстрелом, когда тот упал ..."

"On May 25, 1926 in the afternoon, at the corner of Saint-Michel Boulevard and Rassin Street, someone screamed:

– Hey, pan Petliura!

– Yes, this is me...

– Here you go, the murderer! This is for your killings! This is for your pogroms!

– Schwartzbard shot at Petliura right in the street, killing him on the sidewalk at a single shot, when the latter fell..."

Schwartzbard was acquitted as a result of a trial by jury held on October 26, 1927 in Paris following a twenty-minute deliberation by the jury.[51]

Ukrainian nationalists still believe that S. Petliura's murder was a result of the special operation carried out by Soviet secret service. They rely on the considerations of the former officer of Soviet secret service Deryabin, who had fled to the USA in 1954. Ukrainians still regard that Schwartzbard was acting under the influence and order of Mikheil Volodin, Soviet intelligence agent, who allegedly arrived to France from Berlin solely to organize this murder.

N. Ramishvili's and S. Petliura's murders have many features in common:

– both of them were killed in a street of Paris;

– in both cases murderer had been ambushed;

– in both cases murder took place from a firearm;

– murderer did not run away in either of the cases;

– in both cases murder took place under an alleged "retaliation" motif;

– Petliura's murderer was acquitted. N. Ramishvili's murderer, after after being sentenced was taken to prison, where he died soon after, but Soviet ideology justified P. Chanukvadze stressing

that "Chanukvadze's action was conditioned by personal retaliation";

– in both cases, instigators of murder pro-Soviet activists, closely linked with Soviet secret services;

– Both criminals – Sholom Schwartzbard and Parmen Chanukvadze, during preliminary and judicial investigation, had the same defense attorney – Anri Torez, the brother of the Secretary General of Communist Party of France Moris Torez.

This is an identical tactics of physical annihilation of a political figure unacceptable for Soviet regime and the same style employed, which indicates to the "method" well-adopted by the Soviet special forces during that period.

Georgian Emigration Left without N. Ramishvili

After N. Ramishvili's assassination, the battle for power between various emigration groups intensified. Besides internal opposition, Georgian SocialDemocrats were attacked by the political unions and organizations, which were not a part of the Georgian National Centre and didn't cooperate with the Government of Noe Jordania.

Each representative of the Georgian political emigration was motivated by their own objectives, which was formed by the desire to achieve a privileged position in the exiled government. They didn't have a unified opposition plan, therefore, the battle against N. Jordania and his supporters ended with an utter defeat.

The opposition's hope that the circumstances would change in their favor, once N.Ramishvili was physically removed from

the politics, did not come true. They even regretted that such an active political figure, as N. Ramishvili, was no longer a part of the anti-Soviet battle arena.

The individuals, who had interest in murdering N. Ramishvili, were not able to achieve their objectives. N. Jordania took an even stronger position towards the opposition, than N. Ramishvili did. Party discussions, which lasted for almost two years and was held in Paris, did not change the state of affairs. Those, who happily received the news of N. Ramishvili's murder, now felt regret for what had happened. They started looking for their own ways to avoid the newly shaped circumstances.

As for the Soviet special services, they achieved their objective – they removed from the political arena one of the most active and outstanding anti-Soviet figures of Georgian political emigration, whose death dealt a colossal blow to the Georgian national freedom movement. It was of no crucial importance, which political groups or individuals were used by the soviet intelligence to instigate killer P. Chanukvadze. The fact is that the assassination was carried out by a Georgian, with the encouragement from a Georgian, which deepened distrust and conflict within the Georgian political emigration.

It is true that the soviet intelligence was unable to politicize P. Chanukvadze's court hearings, namely, representing the motive of the assassination as based on political and not on personal or domestic grounds, but it achieved the main outcome and resulted in another bitter disgrace for Georgians.

The subject of court proceedings of N. Ramishvili's murderer, P. Chanukvadze, once again became a central theme, first on the pages of the emigrant newspapers, "The Battle Sounds" and "Independent Georgia", discussion of which continued at the meeting organized by the opposition group of the Georgian com-

munity (in reality, supporters of Sp. Kedia) in mid-December of 1931, attended by approximately 90 Georgian emigrants. Various organizations were also represented, including "White George", "Oath bearers", "National Democratic Party", "Military Union", and many unaffiliated.

The meeting was presided by monk Shalva Vardidze (secretary – Shalva Beridze). The main speaker was Vakhtang Machabeli, who regarded the behavior of Social Democrats and their publications, published in abovementioned mass media sources as provocative. He denounced the campaign of the Social Democrats against the Georgian "national leader" Sp. Kedia and his supporters Sinjikashvili and Gegelia. Afterwards, G. Gegelia addressed the audience and explained his actions to defend the murderer of N. Ramishvili, P. Chanukvadze from the accusations by Social Democrats.

Mikhako Tsereteli's impassioned speech reminded Social Democrats of their approach towards Ilia Chavchavadze prior to his assassination and emphasized that such behavior should end. "We must respond to terror with terror, to murder with murder, and to provocation with provocation" – M. Tsereteli concluded his address.

Grigol Tskhakaia and Sp. Kedia also spoke during the meeting. Their speech was also overflowing with sharp criticism of Social Democrats. Yet another gathering of Georgians ended with the adoption of a resolution, which would become useless in the future.[61]

Conclusion

Georgian emigration always showed much interest in N. Ramishvili's life and work, as well as his tragic fate, and respected his memory to the utmost.

For the 50th anniversary of N. Ramishvili's death, already "aged" Georgian emigration once again made an effort to immortalize his name.

In 1980, in its December issues journal "Free Tribune", published Niko Urushadze's memoirs on N. Ramishvili. In the same year journal "Flag" printed a brief overview of the press from the time of the tragic occurrence.

On December 7, 1980, in the Georgian church in Paris, Rev. Ilia, delivered a speech during the memorial service for N. Ramishvili, which he concluded with the following words: "Now, let us pray together – with national unity, for the individual, who was a devoted servant of his country and uncompromising enemy of the conquerors. He suffered the demise with unexpected brutal violence and was raised as a symbol, which will not be erased with the change of time. His sacrifice will not be left without bearing its fruit and may God accept his labor for the righteous cause.

Let us pray! For our country and for its tormented people – our emigration, which is an inseparable part of our nation – which is suffering itself".[49]

BIBLIOGRAPHY

Books and Collected Articles

1 Avalishvili Z. - Georgian Independence and International Policy of 1918-1921(1924), Tbilisi, 1990;

2 Guruli V. – Restoration of Georgian Statehood and Russian Fifth Colony (1917-1921), Tbilisi, 1990;

3 Daushvili R. – Georgian emigration in 1921-1939, Tbilisi, 2007;

4 Endeladze T. – The Tragic Year of 1924, Tbilisi, 2004;

5 Veshapeli Gr. – New Georgia (Collected letters), 1924-1926. Tbilisi, 1928;

6 Kedia Sp. – Materials from Personal Archive, Tbilisi, 2007;

7 Kakhiani M. – Again on the Georgian Emigration,Tbilisi, 1927;

8 Kukhalashvili D. – Hostile Activities of Foreign Countries against the Democratic Republic of Georgia, Academy of the State Security of Georgia, Tbilisi, 2002;

9 Lomashvili F, - On the History of the Georgian Emigration, Tbilisi, 1965;

10 Zhgenti T. – 1905 Movement in Guria, published -1927, third edition -1932;

11 Rtskhiladze V. – Georgians under the German Banner, Tbilisi, 1994;

12 Archives of the Government of the First Democratic Republic of Georgia (1918-1921) (the second Harvardian part), box 74, Murder of Gr. Veshapeli and N. Ramishvili;

13 Suladze G. – Georgian Anti-Soviet Emigration and Secret Services, Tbilisi, 2012:

14 Tabagua I. –History of the Georgian Foreign Relations (course of lectures), Tbilisi, 1992;

15. Sharadze G. – Under the Foreign Sky (Book I), Tbilisi, 1991;

16. Sharadze G. – Under the Foreign Sky (Book II), Tbilisi, 1993;

17 Chidjavadze-Kedia S. – All I Have Heard and Seen, Lega publishers, Tbilisi, 1998;

18 . Zhgenti T. – 1905 Movement in Guria, published -1927, third edition -1932;

19 Antonov V, Karpov V. – Secret Informants of the Kremlin – 2, Moscow, 2003;

20 Gladkov T. – The King of Illegal Activists, Moscow, 2000;

21 Kolpakidi A. Prokhorov D. – Everything about Foreign Intelligence, Moscow, 2002;

22 Occupation and Actual Annexation of Georgia "Political and Legal Assessment of violations Of the Agreement between Georgia and Soviet Russia of May 7, 1920", Publishing House "Sakartvelo", Tbilisi, 1990;

23 Sketches on the History of Russian Foreign Intelligence, vol. 1, vol. 4, Moscow, 1999;

24 Sudoplatov P. – Special Operations - Lyublyanka and the Kremlin – 1930-1950, Moscow, 1998;

25 Stiliarov K. – The executioners and the Victims, Moscow, 1997;

26 Sverdin S. – Captain never lowers a flag, Tbilisi, 1969.

The Central State Archive of the Georgian History

27 – Fund 1863, A.1, c. N 1506, Political Offenders;

28 – Fund 1863, A.1, c. N 54, Special Squad Personnel;

29 – Fund 1863, A.1, c. N 475, Minister's Report;

30 – Fund 1863, A.1, c. N 1398, Special Squad Personnel;

31 – Fund 1863, A.1, c. N 330, Setting up of Criminal Militia at the Ministry of interior;

32 – Fund 1863, A.1, c. N 3, Arrests of Bolsheviks in Tbilisi;

28 – Fund 1863, A.1, c. N 17, Conscription of Armenian Youth;

33 – Fund 1863, A.1, c. N 51, Instructions of the Minister of Interior;

34 – Fund 1863, A.1, c. N107, Arrests of Pastrulin, Durnov and Ignatyev.

The Archive of the Ministry of Internal Affairs

36 – Fund 6, c. N 22393-62, Members of the Special Squad;

37 – Fund 6, c. N 36049 G. Mazniashvili;

38 – Fund 6, c. N 29443, vol. 21, Namicheishvili, Tavadze and others;

39 – Fund 6, c. N 29443, vol.20, G. Gegelia

40 – Fund 8, A. 3, c. N 276, Fight against the Georgian Church;

41 – Fund 13, A.2, c. N 96, 1923, Documents signed by S. Firumiv;

42 – Fund 13, A. 5, c. N 60, 1927, Georgian Emigration;

43 – Fund 13, A. 4, c. N 94, 1926, Firumov's Letter;

44 – Fund 14, A, 1, c. N 196, 1922, Anti-Soviet Parties;

45 – Fund 14, A. 2, c. N 28, 1924, Extraordinary Commission on the Emigration;

46 – Fund 14, A.1, c. N 54, 1921, Extraordinary Commission's Reports.

Newspapers and Magazines

47 – "asaval-dasavali", 2009, June 29 – July 5, Interview with L. Taktakishvili;

48 – "asaval-dasavali", 2001, October 22-28, G. Bezirgani, From Merxeula to the Kremlin;

49 – "tavisufali tribuna", 1980, Mkheidze; December 31, Reminiscences about Ramishvili;

50 - "komunisti", 1926, January 17, Statement of D

51 - "komunisti", 1927, October 17, Schwartzbald's Acquittal;

52 - "komunisti", 1925, August 19, Gr. Veshapeli, Incident in the café Volter;

53 – "palitra", 1999, N 3, D Lazarashvili, By the Hand of a Georgian again;

54 – "sakartvelos respublika", 1918, July 30-31, August 1, 2, 3, 11, 13, Information on setting uo of the Special Squad;

55 – "sakartvelos respublika", 1918, July 28, On the Foundation of a Secret Society in Georgia;

56 – "sakartvelos respublika", 1919, October 29, On the arrival of the Agents from Moscow to Tbilisi;

57 – "chveni drosha",1990, May, K. Inasaridze, 60th Anniversary of Assassination of N. Ramishvili.

58 – Declaration of independence of Georgia. typed on 23 pages. author unknown;

59 – Arrest of Cholokashvili. Report of Foreign Department of Trans Caucasian State Political Office dated March 1. 1927;

60 – Chanukvadze's Trial. Report of Foreign Department of Trans Caucasian State Political Office;

61 – General Meeting of the Opposition Part of Georgian Colony in Paris. Report of Foreign Department of Trans Caucasian State Political Office;

62 – Georgian Emigration in Paris and its Organization. Report of Foreign Department of Trans Caucasian State Political Office:

63 – The Handwriting Statement of Sh. Berishvili. conducted in Russian. 20 pages.

ფოტომასალა
PHOTO MATERIAL

ნოე ჟორდანია
Noe Jordania

ნოე რამიშვილი
Noe Ramishvili

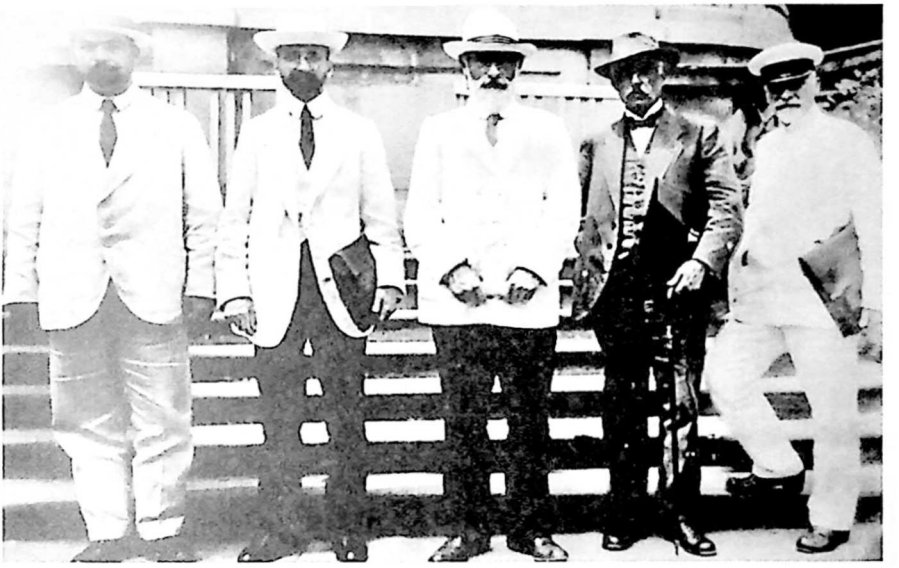
დამაოუკიდებელი საქართველოს პოლიტიკური ლიდერები
Political leaders of independent Georgia

ნოე რამიშვილის ოჯახი

Noe Ramishvili's family

საქართველოს მთავრობის წარმომადგენლები:
მარცხნიდან მეორე – ნოე რამიშვილი

Members of the Georgian Government: second from the left – Noe Ramishvili

ქართველი ემიგრანტები: პირველ რიგში მარცხნიდან მეორე და მესამე –
ნოე რამიშვილი და მისი მეუღლე

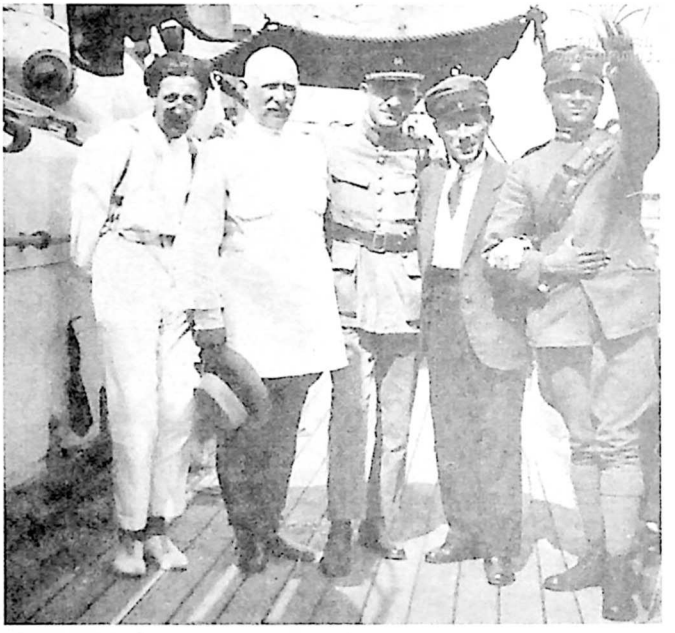
Georgian emigrants: second and third from the left in the first row –
Noe Ramishvili and his wife

მიხეილ კედია
Mikheil Kedia

გრაფი ფრიდრიხ ვერნერ
ფონ დერ შულენბურგი,
ცნობილი გერმანელი დიპლომატი
Count Fridrich Verner von der Schulenburg,
a prominent German diplomat

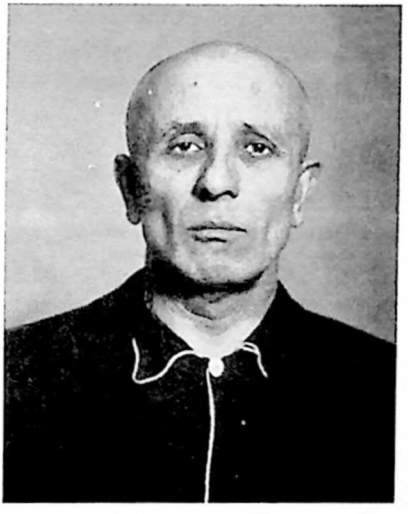
მარცხნიდან მეორე (დიდი ალბათობით) საგანგებო რაზმის ხელმძღვანელი
1918-1921 წლებში მელქისედექ კედია
Second from the left –the Chief of the Special Squad
(1918-1921) Melkisedek Kedia

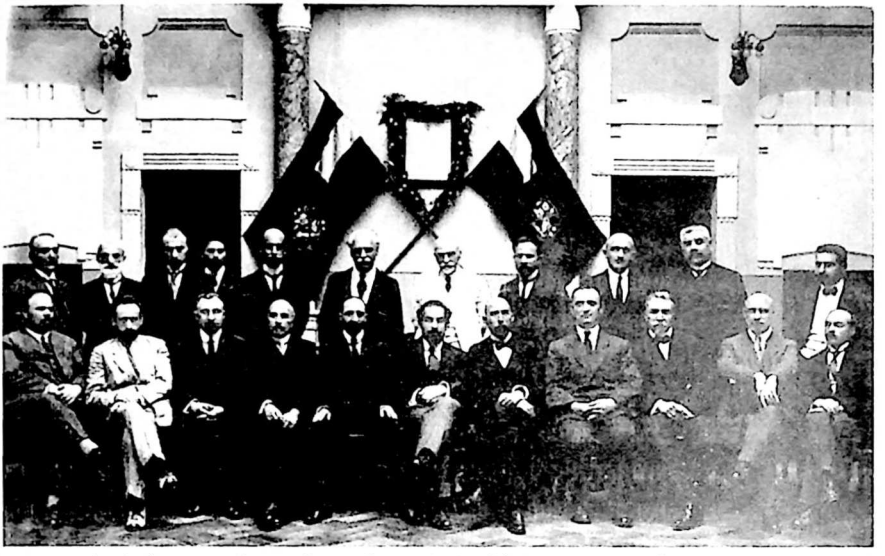
იოსებ სტალინი
Josef Stalin

ლავრენტი ბერია
Lavrenti Beria

გიორგი გეგელია
Giorgi Gegechkori

საქართველოს დევნილი მთავრობა 26 მაისის აღნიშვნის დღეს
The Georgian Government in exile at the celebration of 26th of May

ნოე რამიშვილის გამოსვენება
Funeral of Neo Ramishvili

სარდიონ (სანდრო) მენაღარიშვილი
Sardion (Sandro) Menagarishvili

შალვა ბერიშვილი – ნოე რამიშვილის დისშვილი
Shalva Berishvili- the nephew of Noe Ramishvili

პარმენ ჭანუყვაძე
Parmen Chanukvadze`

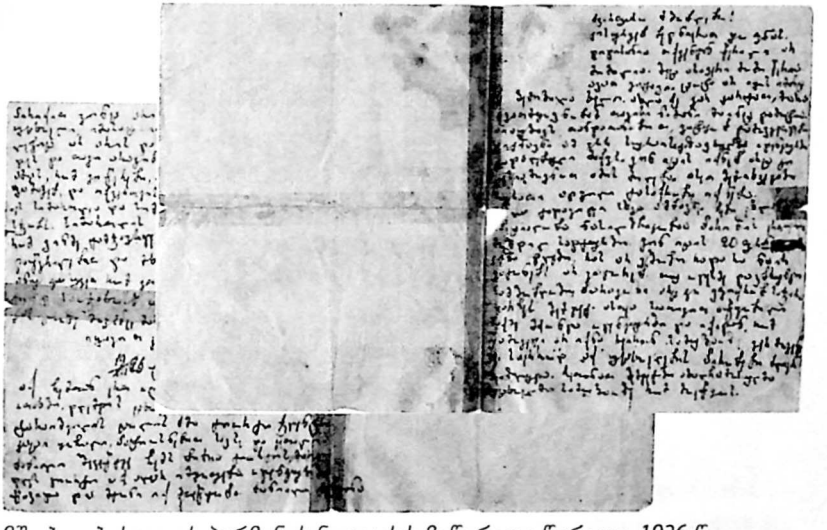
პარმენ ჭანუყვაძე
და მისი ძმა –
პახუმი

Parmen Chanukvadze
and his brother
Pakhum Chanukvadze

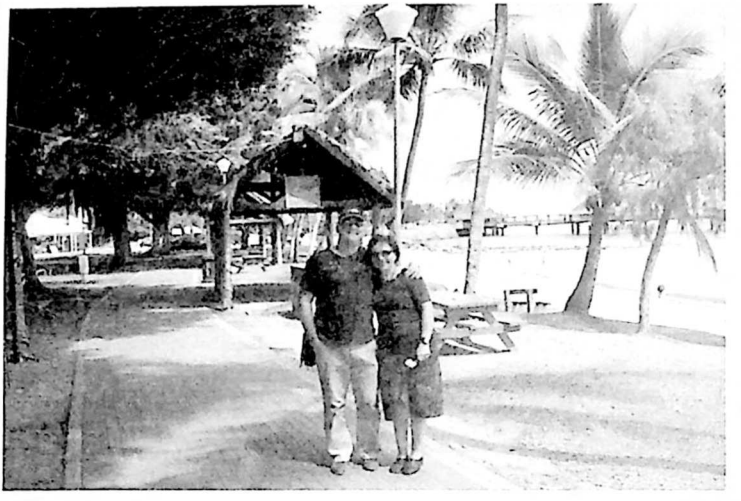
ძმისადმი პახუმ ჭანუყვაძის მიწერილი წერილი, 1916 წ.

Parmen Chanukvadze's letter to his brother Pakhum, 1916

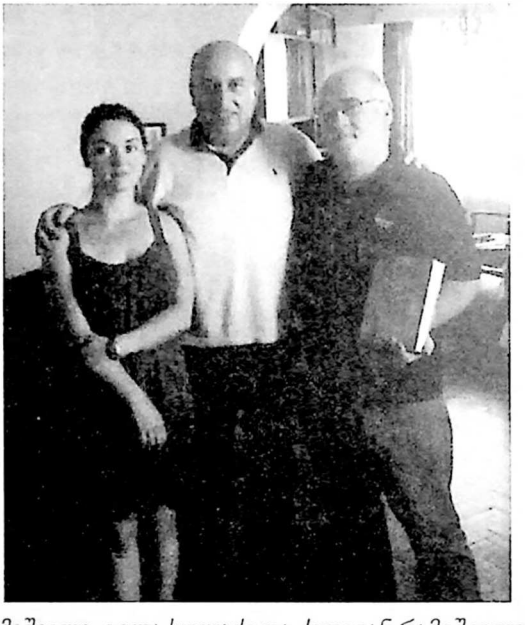

მშობლებისათვის პარმენ ჭანუყვაძის მიწერილი წერილი, 1926 წ.

Parmen Chanukvadze's letter to his parents, 1926

მარიამ დავითაშვილი სტუმრად მიშელ რამიშვილთან ახალ კალედონიაში, 2009 წ.
Mariam Davitashvili visiting Mishel Ramishvili in New Caledinia, 2009

მიშელ რამიშვილი, გელა სულაძე და ქეთევან რამიშვილი, 2010 წ.
Mishel Ramishvili, Gela Suladze and Ketevan Rmishvili, 2010

ნოე რამიშვილის ბიუსტი ჩოხატაურის მუნიციპალიტეტის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში

N. Ramishvili's bust in Chokatauri municipal museum of local lore

ნოე რამიშვილის ბიუსტი ჩოხატაურის რაიონულ ცენტრში

N. Ramishvili's bust in Chokatauri

შინაგან საქმეთა სამინისტრო.
ნ. რამიშვილის ბიუსტის, გახსნა და საპატიო ყარაული, 2014 წ.

Openning of N. Ramishvili's bust and guard of honour in the Ministry of Internal Affairs of Georgia, 2014

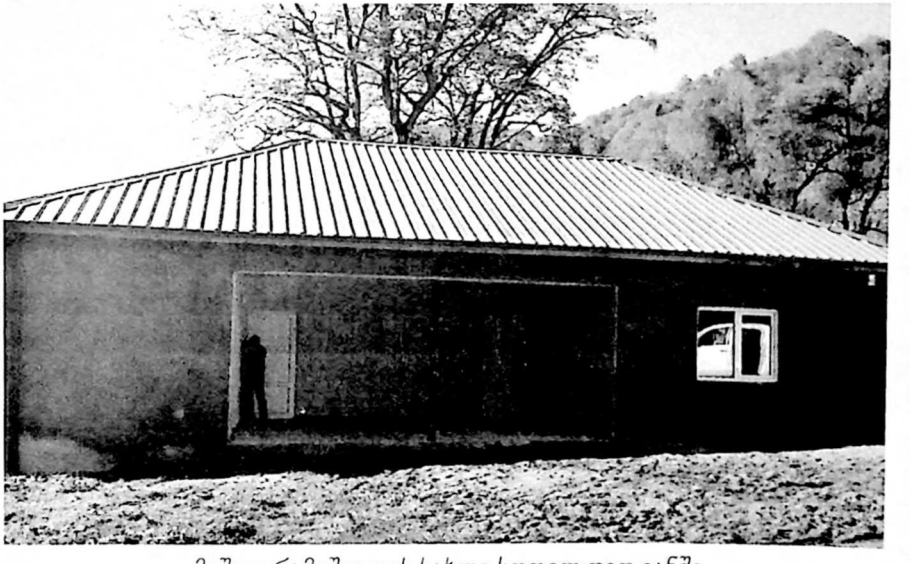
ნ. რამიშვილის შვილიშვილი – მიშელ რამიშვილი ნოე რამიშვილის სახელობის ქუჩაზე, თბილისი, 2015 წ.

Noe Ramishvili's grand-son Mishel Ramishvili on the Street named after Noe Ramishvili, 2015

სტუმრად სოფელ დიდ ვანში – რამიშვილის დაბადების დღის აღსანიშნავად 2018 წლის 5 აპრილს. მარცხნიდან: გელა სულაძე, მაკა ბერიშვილი, ოთარ ჯანელიძე და ომარ თუშურაშვილი

Visiting the village of Didi Vani to celebrate Noe Ramishvili's birthday on April 5, 2018. From the left side: Gela Suladze, Maka Berishvili, Otar Janelidze and Omar Tushurashvili

მიშელ რამიშვილის სახლი სოფელ დიდ ვანში
Mishel Ramishvili's house in the village Didi Vani

© გამომცემლობა ᲬᲘᲜᲐᲡᲬᲐᲠᲘ

თბილისი, ა. ემხუარის ქ. №5

A. Emkhuari street №5

Tbilisi, Georgia

www.tsignieri.ge

contact@tsignieri.ge;

tsignieri@yahoo.com

ტელ: 2 18 03 32

აიწყო, დაკაბადონდა და დაიბეჭდა

საგამომცემლო სახლში შპს „ემ-პი-ჯი ჯგუფი“ GR MPG UP

ქ. თბილისი, ა. ემხუარის №5

ტელ.:(+995 32) 218 03 32

ltdmpg@gmail.com

www.mpggroup.ge